

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ

Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра соціально-гуманітарних наук

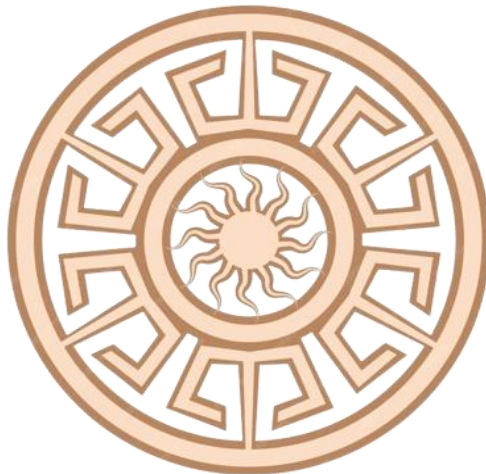
КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

за матеріалами

I Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Спочатку був Дажбог ...»,

присвяченої першоукраїнському літопису «Влесова книга»,
пам'яті українського дослідника – криворізького мовознавця
Дмитра Федоренка

м. Кривий Ріг, 9 листопада 2024 р.

«Спочатку був Дажбог ...» // Колективна монографія за матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 09 листопада 2024 р.) / За заг. ред. д.і.н., професора **Валентини Шайкан**; техн. ред.: к.е.н., доцент Ганна Пурій; рецензенти: Бутченко Т. І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет; Санжаровець В.М., кандидат філософських наук, доцент, кафедра соціальної роботи та реабілітації факультету лінгвістики та соціальних комунікацій, Державне некомерційне підприємство «Державний університет «Київський авіаційний інститут»»; Кулішов В.В., доктор педагогічних наук, професор, кафедра міжнародних відносин, Державний університет економіки і технологій. Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2024. 209 с.

У матеріалах конференції «Спочатку був ДАЖБОГ ...» вміщено результати наукових досліджень фахівців різних профілів і напрямів, викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів закладів вищої освіти, здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти, присвячених першоукраїнському літопису «Велесова книга», пам'яті українського дослідника, Учителя, науковця, фольклориста, літературознавця, мовознавця, криворізького письменника Дмитра Федоренка. Ці матеріали об'єднують наукові та прикладні напрацювання навколо надзвичайно складних, цікавих і актуальних проблем прадавньої історії нашої Батьківщини - України-Русі доолегової доби, історії, давньої культури та витоків української духовності, Велесовій книзі як першоукраїнського літопису про «первородність і первісність українців», оригінальної пам'ятки України – Русі IX століття, навколо якої точаться гострі дискусії вже більше 100 років. Сьогодні, коли вже 11-й рік продовжується російсько-українська війна, завдяки путінським ідеологам і пропагандистам, світовій спільноті нав'язується ще й проблема автентичності (справжності) «Влесової книги» («Велесова книга») та радянські «загадки першої експертизи», спроби перетворення української пам'ятки на рашистську ідеологічну зброю III тисячоліття.

У колективній монографії висвітлено значення для майбутніх східнослов'янських спільнот давніх культур, серед яких й трипільська як яскрава археологічна культура епохи бронзи-міді, відома ще як давня землеробська неслов'янська протоцивілізація Балкан. Доповіді і тези учасників Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції торкаються питань витоків слов'янства – проблеми етногенезу слов'ян, праслов'янських територій, традицій та обрядів населення Праукраїни за історичними джерелами.

Матеріали конференції будуть корисними викладачам, аспірантам, здобувачам вищої освіти, учнівській молоді для підготовки та захисту наукових робіт у межах Малої академії наук, а також здобувачам вищої освіти у процесі підготовки та під час захисту курсових, випускних бакалаврських і магістерських робіт, а також усім, хто цікавиться прадавньою історією України.

Затверджено до друку Вченою радою «Державного університету економіки і технологій» (Протокол № 5 від 28.11.2024 р.)

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за викладення, зміст та достовірність тез доповідей несуть їх автори.

ISBN 978-80-88618-94-2

e-book ISBN 978-80-88618-95-9

Vydalo nakladatelství OKTAN PRINT s.r.o.

5.května 1323/9, Praha 4, 140 00

oktanprint@email.cz www.oktanprint.cz

tel.: +420 770 626 166; +420 775 689 368

jako svou 236. publikaci

The publication is assigned with a DOI number: **10.46489/SBD-24-37**

The paper version of the publication is the original version. The publication is available in electronic version on the website:

www.oktanprint.cz/p/spochatku-buv-dazhboh

© Державний університет економіки і технологій, 2024

© Oktan Print, 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова організаційного комітету:

Шайкан Андрій, голова організаційного комітету ВІП, в.о. ректора Державного університету економіки і технологій, доктор економічних наук, професор

Заступники голови організаційного комітету:

Гончаренко Олена, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, кандидат філологічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

Волікова Марина, заст. зав. кафедри соціально-гуманітарних наук, кандидат педагогічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

Пурій Ганна, в.о. зав. кафедри публічного управління та адміністрування, кандидат економічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

Федоренко Ольга, кандидат філологічних наук, викладач української мови та літератури, Центр підготовки та перепідготовки робітничих кадрів № 1, м. Кривий Ріг

Модератор науково-практичної конференції:

Шайкан Валентина, зав. кафедри соціально-гуманітарних наук, доктор історичних наук, професор, Державний університет економіки і технологій

Члени організаційного комітету:

Гушко Сергій, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків, доктор економічних наук, професор, Державний університет економіки і технологій

Орлов Валентин, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи, кандидат наук з державного управління, доцент, Державний університет економіки і технологій

Кочуєвський Геннадій, проректор з інфраструктури та розвитку, Державний університет економіки і технологій

Дутчак Руслан, в.о. директора Навчально-наукового юридичного інституту, кандидат економічних наук, Державний університет економіки і технологій

Орлова Ольга, заст. в.о. директора Навчально-наукового юридичного інституту, кандидат соціологічних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій

- Коваль Ганна**, доктор наук з державного управління, професор, Державний університет економіки і технологій
- Шляхтич Роман**, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Державного університету економіки і технологій, докторант Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара
- Теличко Оксана**, зав. кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент, Державний університет економіки і технологій
- Давоян Єлизавета**, зав. кафедри психології, доктор психології, Державний університет економіки і технологій
- Бойко Віктор**, фахівець Медіа-центру, Державний університет економіки і технологій
- Третяк Вікторія**, керівник ГО «Набат - Кривбас», керівник Центру психологічної допомоги та соціальної адаптації, депутат Криворізької міської ради восьмого скликання
- Куц Тетяна**, заступник керівника ГО «Набат - Кривбас», заступник керівника Центру психологічної допомоги та соціальної адаптації
- Ан Микола Ілліч**, учасник бойових дій на Сході України, ветеран АТО (з 2014 р.), викладач ВСП «Технологічний фаховий коледж Державного університету економіки і технологій».
- Олег Щербак**, учасник бойових дій, військовослужбовець Збройних Сил України, депутат Криворізької міської ради восьмого скликання, магістрант Державного університету економіки і технологій.
- Гіоргадзе Ілія**, керівник Юридичної клініки, Державний університет економіки і технологій.
- Керженцев Артем**, керівник Центру цифрової трансформації, Державний університет економіки і технологій.

ЗМІСТ

Андрій Шайкан, Валентина Шайкан

«Без знання правдивої давнини важко будувати майбутнє»
(Ярослав Дашкевич): про першочергові завдання українських
істориків, походження та прабатьківщину східних слов'ян,
«український сепаратизм» і «колабораціонізм».....9

Ольга Федоренко

Дев'ятнадцятий в сім'ї і дуже талановитий: український вчений,
педагог і письменник Дмитро Федоренко 38

Олена Гончаренко

«Велесова книга» в науковій оцінці Д.Т. Федоренка 49

Лариса Рева

До питання нашого родоводу. Хто ми і куди ми йдемо? 75

Марина Волікова

Велесова книга як історичне джерело.....77

Павло Григораш

"Місце "Велесової книги" в сучасних дослідженнях
давньослов'янської культури: критичний погляд" 80

Тетяна Якубова

Праукраїна: дослідження в фондах Національної бібліотеки
України імені В.І. Вернадського.....85

Ганна Коваль

Дажбог як символ Сонячного Божества та сьогодні.....89

Богдан Асінгер

Трипільська культура.....92

Діана Маркарян

Зміст та побудова Велесової книги 94

Влада Анзіна

Історія вивчення «Велесової книги» 100

Софія Воротницька

Історична основа «Велесової книги» 109

Дар'я Чумак	
«Велесова книга»: давньоукраїнські та давньоіндійські вірування	112
Богдан Какарека	
Про проблему автентичності «Велесової книги».....	117
Олена Гончаренко, Юлія Дrajко	
Д. Т. Федоренко про методику вивчення «Велесової книги» в системі освіти	122
Каріна Гайванович	
Історія виникнення «Велесової книги».....	129
Валерія Михальченко	
Тема та ідея «Велесової книги»: до постановки проблеми.....	132
Софія Чучук	
«Велесова книга» як праукраїнська літературна пам'ятка IX століття	137
Анна Баришева	
Дійові особи Велесової книги.....	143
Анастасія Глинянська	
Переклади Велесової книги: до постановки проблеми	147
Марія Гурська	
Праукраїнська мова «Велесової книги».....	153
Олександра Давиденко	
В. Скуратівський про первісну віру українців	158
Анастасія Брудько	
Про особливості української міфології.....	161
Валерія Леончик	
Дмитро Федоренко про народно-педагогічні уявлення праукраїнців трипільської культури.....	166
Ангеліна Хомула, Петро Дисак	
Переплетення історичних та міфологічних сюжетів у «Велесовій книзі».....	170
Вікторія Котяш	
Проблематика досліджень автентичності тексту «Велесової книги»	176
Світлана Корнієнко	
Самобутність української фразеології: Велесова книга	180

Вікторія Ваколюк

Коло магії у повсякденному житті праукраїнців 183

Ярослава Воронова

Влесова книга як першоукраїнський літопис про «первородність і первісність українців», оригінальна пам'ятка України - Русі

IX століття 187

Любов Сердуніч

Велесова книга – про давньоукраїнські ойконіми та топоніми 191

Марк Чепко

Авторство «Велесової книги» 202

Дарина Ньюпенко

Слов'янські боги та герої у Велесовій книзі 205

УХВАЛА учасників I Всеукраїнської наукової конференції

«СПОЧАТКУ БУВ ДАЖБОГ ...» 208

Андрій Шайкан,
в.о. ректора Державного університету економіки і технологій,
доктор економічних наук, професор
orcid.org/0000-0002-4088-6518,
e-mail: avshaikan@gmail.com,
Кривий Ріг, Україна
Andrii Shaikan,
prof. DSc in Economics,
State University of Economics and Technologie,
Kryvyi Rih, Ukraine
(Авт. – 0,1 др. арк.)

Валентина Шайкан,
зав. кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій,
доктор історичних наук, професор
orcid.org/0000-0001-9408-9154,
e-mail: vashaikan@gmail.com,
Кривий Ріг, Україна
Valentina Shaikan,
prof. DSc in History,
State University of Economics and Technologie,
Kryvyi Rih; Ukraine
(Авт. – 1,5 др. арк.)

«Без знання правдивої давнини важко будувати майбутнє» (Ярослав Дашкевич): про першочергові завдання українських істориків, походження та прабатьківщину східних слов'ян, «український сепаратизм» і «колабораціонізм»

(1, 6 др. арк.)

(Ярослав Дашкевич. Стан української історичної науки та завдання Наукового товариства ім. Т. Шевченка. 1993 (грудень 1991 р.) // « ... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 320)

Ярослав Романович Дашкевич (1926-2010) – видатний український історик ХХ – початку ХХІ ст.. Наукова спадщина історика безцінна для історичної науки. Історична есеїстика Ярослава Дашкевича надзвичайно багатогранна й охоплює ключові питання української історії із стародавнього до сучасного часів. Він досліджував не лише проблеми взаємостосунків між

історичною наукою та суспільством, впливу історичних знань на формування сучасної української свідомості, а й актуальні проблеми української політичної історії ХХ століття. Його однаково цікавили питання українського етносу до київського періоду, наявність української нації у князівському періоді, так і становлення Західноукраїнської республіки, доба українізації 1920-х років, національно-визвольна боротьба 1930-1950-х років, польсько-українська конфронтація на Волині під час Другої світової війни, акція «Вісла», Україна у Другій світовій війні тощо. Вважав важливими для дослідження науковцями етнонаціональних відносин у різні часи української історії: взаємини українців з росіянами, поляками, євреями, кримськими татарами і Кримом. Особливо переймався питаннями історичної пам'яті та ідеологій, відповідальності істориків й українських, у першу чергу, акцентував увагу дослідників на важливості національних підходів у добу глобалізму тощо. Ярослав Дашкевич відчував небезпеку для України, в цілому, та української історичної науки, зокрема, поширення ворожих ідеологій, постмодерністського засилля у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Його концептуальні праці – це своєрідний науковий Заповіт для українських істориків, адже він окреслив першочергові завдання, які важливо виконати, щоб Україна змогла гідно презентувати себе як здорова демократична держава. Разом з тим, ще й на початку ХХІ століття розбудові України заважали «доброзичливі» північні «сусіди».

Ярослав Романович Дашкевич про головні принципи української історії (історизм, об'єктивність), про незнання і нерозуміння об'єктивної історії, неправомірність й небезпечність заперечення постмодернізмом і постмодерністами або їх прихильниками доцільності й морально-етичного значення історії

Концептуальний доробок вченого про відповідальність українських істориків та історичної науки перед наукою, суспільством, державою, негативні обставини розвитку і впливу постмодернізму (за Я. Дашкевичем: «Постмодернізм II») в сучасній історичній науці України – це, як на нашу думку, його праці: Я.Р. Дашкевич. Правда історія України буде написана // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: Темпора, 2011. С. 245-297; Я.Р. Дашкевич. Стан української історичної науки та завдання наукового товариства ім. Т. Шевченка // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: Темпора, 2011. С. 320-328; Я.Р. Дашкевич. Стан і перспективи історичної науки // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: Темпора, 2011. С. 298-319; Я.Р. Дашкевич. Постмодернізм та українська історична наука // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: Темпора, 2011. С. 329-346.

Ще у 1993 році, у своєму виступі перед науковим товариством імені Тараса Шевченка, Ярослав Дашкевич наголосив: «Велетенське значення історичних наук в сучасній Україні, здається, розуміють всі – на цьому зупинятися не варто ... [10, с. 320]». Мабуть, видатний історик лукавив, адже саме під час цього виступу торкнувся негативних явищ у ставленні й до об'єктивної історії, й до істориків, які своїми дослідженнями, базованими на принципах історизму і об'єктивності, заважали її тлумачити на власний смак, у власних інтересах і т. д. На початку 90-х років Я. Дашкевич окреслив «дві групи негативних проявів», на жаль, українська історична наука тоді ще не стала ні за своїм змістом, ні за своїм спрямуванням об'єктивною історією, а за методикою наукових досліджень – взагалі тоді ще не відповідала світовим стандартам [10, с. 320]. А тому першочерговим завданням істориків повинне стати завдання: «Наша історична наука мусить не лише стати правдивим відзеркаленням української культури, давати докладні й джерельно перевірені відомості про минуле української нації, а й вчити сучасні й майбутні покоління правдивої історії. Без знання правдивої давнини важко будувати майбутнє [10, с. 320]». Які явища у нашому суспільстві Ярослав Дашкевич маркував як «негативні прояви»? На його думку, «історичну науку ... заливає ультрапатріотична і локальнопатріотична хвиля, хвиля дилетантизму і безвідповідальності, явної і грубої фальсифікації на урапатріотичні мотиви, що відкидає українську національну науку на півтора-два століття назад, викликає зловтішну усмішку ближчих сусідів та відвертий сміх представників західноєвропейської науки, мовляв: «Ось яка вона, українська наука! [10, с. 321]». І це не дивно! Адже істориками, які почали «досліджувати» історію України в один час стали «прогорілі райкомівці», історики-марксист-атеїсти, майже всі політики, істориками стали поети, письменники з літературними талантами, істориками стали вважати себе журналісти і публіцисти та інші. Більше того, «в історичну науку з апломбом намагаються увірватися прості спекулянти і аферисти, що сподіваються нагріти руки на бумі, який виник довкола історичної тематики. Бо всі вони знають історичну правду в остаточній, незаперечній та безсумнівній формі [10, с. 321]». З цього приводу Ярослав Дашкевич залишив наступні судження: неприпустимим є те, що «при цьому ігнорується та обставина, що історична наука – хоча б - має свої методи, способи, засоби дослідження, що бути добрим істориком України – це значить вміти досліджувати і критично оцінювати джерела і літературу, знати кілька давніх і нових мов, і що треба вчитися, вчитися та ще раз вчитися історії справді ціле життя [10, с. 321]». Й друга серйозна проблема або друга група негативних явищ в Україні – це «параліч академічної й вузівської науки – результат просто злочинної

кадрової політики, збереження досі в рядах цієї науки основних діячів агресивної москвоцентричної антиукраїнської псевдошколи застійних років, продовження практики заповнення науково-дослідних інститутів людьми, подібними до себе, абсолютно не підготовленими до серйозної наукової роботи [10, с. 322]». Кафедри історії України й не лише «стали притулком для людей не рідко дуже ворожих Україні та її історії. Люди ці продовжують отруювати свідомість студентів малограмотними лекціями, вони не здатні готувати майбутніх науковців [10, с. 322]». «Псевдоісторики» не можуть готувати майбутніх науковців. Отже, важко заперечувати таким висновкам відомого українського історика ХХ століття Ярослава Дашкевича, який не лише розгледів головні причини негативних явищ у процесі становлення української історичної науки, а й намагався ще за своє життя виправити ситуацію. Які його дії у цьому напрямку свідчать про це? По-перше, на його думку, Україні надзвичайно важливо мати об'єктивну, фундаментальну, дослідницьку історичну науку; по-друге, це буде можливо лише тоді, коли буде існувати морально-етична відповідальність істориків-дослідників за рівень власних досліджень, адже ми несемо відповідальність перед молодим поколінням, перед громадськістю, перед українською нацією; по-третє, перед «справжніми українськими істориками стоїть невідкладне завдання боротися з деформацією історії України – це, одночасно, єдиний шлях, яким можна вивести історичну науку з стану глибокої стагнації, витягнути її з загумінкового провінціалізму, в якому вона загрузла від десятиріч. ... Ось платформа, на якій має виникнути нова генерація українських істориків [10, с. 324]».

Праці Ярослава Дашкевича, як і його вислів: «Справжня історія – це такі справді вчителька життя. Отже, я вірю у приказку HISTORIA EST MAGISTRA VITAE. Я. Дашкевич (грудень 1990 р.)» - це, беззаперечно, «політично-культурологічний заповіт ученого й громадського діяча українському народові [4, с. 11]».

Й про ще один аспект, який, як на думку авторів статті, заслуговує на увагу. Сьогодні, за умов гібридної війни, ворожа пропутинська пропаганда є агресивно потужною і підступною. Але досвід у імперців величезний: століттями відпрацьовували базу засобів й прийомів впливу на свідомість людини. Потужною зброєю імперських ідеологів і пропагандистів стала наука, у першу чергу, історія, філологія, філософія, а сьогодні ще й психологія тощо. Будь-які диктаторські та тоталітарні режими ще у минулому сторіччі вдало підпорядкували собі всю гуманітарну сферу та опанували на свою користь її функціями, прийомами і засобами. Тобто, гуманітарна сфера у таких державах просякнута експансіонізмом й пропагує на увесь світ свої

погляди, поширює та нав'язує свою політику, яка вже давно трансформована на тоталітарний спосіб мислення та ідеологію. Послідовники так званого «постмодернізму II», або антимодернізму (цей термін належить українському історикові Ярославу Дашкевичу) не визнають лібералізації мислення, незалежність думок, адже тоталітарній системі потрібні лише слухняні виконавці, фанатично віддані системі та підпорядковані такому режиму. Разом з тим, антимодерністи, апологети агресивної ідеології намагаються нав'язати цивілізованій спільноті всілякі «наукові» дискусії. Як на думку Ярослава Дашкевича, апріорі будь-які наукові (сцієнціарні) дискусії з фашистами, комуністами, релігійними фанатиками неможливі [7; 8; 9; 10]! Ми вже пережили часи, коли на історичний простір, видаючи себе за науковців, здатних досліджувати історичні проблеми, рушили всі, хто тільки бажав, а разом з ними й звичайні аферисти «від науки», які сподівалися урвати яку-небудь користь на спекуляціях навколо історичної тематики. Які причини викликали появу такого буму саме в історичній сфері, а ні, фізиці, хімії, математиці? Дивно, але все надзвичайно просто: апологети «постмодернізму II» та їх прихильники поширювали свої «наукові» принципи, які заперечували можливості достовірності та об'єктивності, виправдовували будь-яку агресію та експансію, відкидали такі поняття як «справедливість», «науковість», «раціоналізм», «прогрес», надавали «право» сильного на пригноблення, підпорядкування, загарблення. Деякі прихильники «постмодернізму II» засмітчували свій науковий продукт (монографії, статті, підручники та посібники) складними поняттями (дефініціями) настільки щільно, що студенти деяких американських університетів ще у 70-х роках минулого століття протестували проти такого явища. «Постмодернізм II (або антимодернізм, антиісторизм) відкрив широкі можливості для десцієнцізації (іншими словами – антинауковості) у сфері історії та культури. Філософія цього антинаукового явища припускає заміну сцієнтичності (науковості) науки на заідеологізовану історію: автор «дослідження» має право обійтися без дослідження джерел тощо. Але, найстрашніше те, що постмодерністи наголошують, що інтерпретувати історію можуть всі і не важливо, хто і як її буде писати! При цьому зовсім не йдеться про наукову методологію й методи дослідження, загальновизнані наукові принципи. Ось такий антиісторизм породжує хаос у науці, який вигідний деяким політикам, ідеологам, пропагандистам і фальсифікаторам в цілому.

Наприкінці ХХ століття сучасна російська історіографія, мабуть, збагнула, що того арсеналу ідеологічного «досвіду», який назбирала допетровська, а потім й петровська імперія, а далі й радянська поповнила

своїм «досвідом», вже катастрофічно замало! Українська історія давно вже випередила імперську версію походження слов'янського світу, виникнення додержавних утворень у Східній Європі, появу у IX столітті слов'янської держави Русь (Київська Русь) і т.д. Українська історіографія швидкими кроками та за сприяння зарубіжної науки та української діаспори, ще у 90-х роках минулого століття озброїлася новітніми науковими доробками, які обґрунтовано доводили час, місце, причини, значення, вплив тощо східного, західного та південного слов'янства, шляхи проникнення слов'янських племен у північно-східному напрямку, розкривали процеси подальшого складного етногенетичного розвитку слов'ян, коли їх шляхи перетнулися з неслов'янськими народами. Сьогодні рашистська ідеологія, яка ніколи не сприймала та лише заперечувала світові здобутки інших дослідників у сфері історії, потребує нових і нових міфологем (мітологем), «версій», які б потужно впливали на свідомість населення та обслуговували вимоги імперії стосовно подальшого «доведення» своєї «першості» та «давності», «старшості» з давніх часів у слов'янському світі. Тобто, для новітньої рашистської ідеології конче необхідні «факти» та «матеріали» для подальшого політичного зомбування власного імперського електорату. А тому й не дивно, що у XXI ст. спрямовано увагу на першоукраїнський літопис Влесова (Велесова) Книга [1], який ще у XX ст. імперська історіографія заперечувала та обсмійовала, а у XXI ст. намагається вже видати за «першовитоки» «російського» етносу !?! Сучасні рашистські ідеологи не можуть припустити, щоб українці пишалися своїми давніми витоками, духовністю, культурою та традиціями в цілому. Адже за цим літописом, давня історія українців становить не менш ніж 1500 років! Не може пихатість російських імперців погодитися з цим, а тому, як завжди, якщо це вигідно, відібрати, «прихватувати», тобто, вкрати та видати за «своє»!

Праукраїнська мова (у вигляді «рисок та резів») [16, с. 70], згідно дерев'яних табличок Велесової Книги, виникла задовго до кирилиці та глаголиці; проукраїнська віра із язичницьким пантеоном, проукраїнські традиції, які подолали тисячоліття, мають місце у сучасній українській культурі. Вивчав Велесову Книгу наш земляк-криворіжець - всесвітньознаний український дослідник, мовознавець, літературознавець, письменник, фольклорист Дмитро Тимофійович Федоренко (05.09.1933 – 16.XI.2009) [19; 20]. Що може сказати на це російськість у всіх своїх сучасних проявах? Чим може аргументувати сучасна російська історіографія, щоб це заперечувати? Відповідь одна: фальсифікаціями, підтасовками та запереченнями.

Ярослав Дашкевич про «український сепаратизм» і «колабораціонізм» від «руських дослідників» як антиукраїнську псевдоісторичну літературу кінця 90-х рр. XX ст.

Ще наприкінці 90-х років XX ст. Ярослав Дашкевич акцентував увагу на вивченні надзвичайно дражливих для українського суспільства питань про «український сепаратизм» і «колабораціонізм» як таких, розв'язання яких залишить «аргументи» північних сусідів – «панівну націю» без жодних підстав зазіхати на історію України, намагання довести, що «українського народу немає, отже немає кому добиватися незалежності», «що боротьба українського народу за відокремлення від Росії довела до порушення міжнародної стабільності», що українського народу взагалі немає, «всі східні слов'яни – це росіяни («русские»), єдинокровні і єдиновірні ..., з єдиною загальноросійською мовою», української мови не існує і тому подібне [12, с. 219, 221]. Його настанови були втілені у життя українськими дослідниками. Вже з початку 2000-х років XXI ст., нехай із запізненням, але було розпочато дослідження саме цих питань на території України в роки Другої світової війни. Захищені докторські дисертації, вийшла низка наукових праць, серед яких монографії, читаються лекційні курси здобувачам вищої освіти на тему «Колабораціонізм і пособництво в історії людства» тощо [23-33]. Здобувачі вищої освіти в Україні отримують знання щодо розуміння причин виникнення, порівняння та сучасних проявів таких соціально-психологічних явищ як колабораціонізм і пособництво в історії людства, їх наслідки і виклики для сучасної України. Навчальний курс «Колабораціонізм і пособництво в історії людства», який викладається у Державному університеті економіки і технологій (м. Кривий Ріг), є актуальним не лише для України, а й для світової спільноти. Перелічені проблеми не є новими для світу, адже історія свідчить про те, що скільки існують війни, стільки саме існують такі явища як колабораціоналізм і пособництво, сепаратизм й не лише - інші явища, які мають місце під час війн, криз у суспільствах тощо. Треба знати причини їх виникнення, адже не завжди те, що називають або називали в історії «колабораціонізмом», «тероризмом», «сепаратизмом», такими були в реаліях. Так, асоціальні явища є причиною виникнення співпраці з ворогом під час війн, ворожих окупацій певних територій, держав. З 2014 р. для українського народу на Сході України та Криму актуальним стала стратегія виживання за умов так званої гібридної війни, яку розв'язали рашисти проти України за участю та підтримки «руського миру», колаборантів, пособників. З 24 лютого 2022 р. відбувається жорстока війна пропутінського рашистського режиму проти нашої держави України. Не лише військовий простір, а й інформаційний перетворилися на арену

жорсткої боротьби двох держав – України і росії за право, наприклад, на трактування української історії - Пам'яті про Другу світову війну, коли рашисти наполегливо нав'язують цивілізаційній спільноті свій радянсько-рашистський наратив про минулу світову війну, перекручуючи факти, тотально заперечуючи «незручну» пам'ять про минулу світову й сучасну війни, поширюючи мітологему про українців як суцільних фашистів і колаборантів, зображаючи український національний рух як державну (радянську) зраду колишніх радянських громадян українського походження, позбавляючи українську націю права на державу й не визнаючи українську державність. В інформаційному просторі рашистські пропагандисти спекулюють навколо питання правової оцінки та дослідження змісту таких явищ-феноменів як пособництво, колабораціонізм в Україні як у роки гітлерівської окупації 1941-1944 рр., так й сьогодні, коли колаборанти-зрадники для рашистів вже є «національними героями». Процес соціалізації особистості у суспільстві у контексті негативних суспільно-психологічних та етичних явищ є складним та неоднозначним. Колабораціонізм і пособництво певної частини населення – це суспільно-психологічні та етичні реалії у суспільстві під час кризи, війни, революції тощо. Ці явища-феномени спонукали та спонукають, сприяли та продовжують сприяти сьогодні – у 2024 році, на тимчасово окупованій рашистами території Луганщини, Донеччини, частини Херсонщини, Запорізької області і Криму організації різних форм співпраці та стосунків з російськими окупантами. «Радянська спадщина», яку активно поширювали останні 30-ть років прихильники «русского миру», путінсько-рашистські пропагандисти, війська та колаборанти, працює, адже спираються на підготовлений марганалізований ґрунт. Асоціальні явища виникають, провокуються активізуються, заохочуються і поширюються внаслідок дії навмисно створюваних не лише окупантами, а й за сьогоднішніх реалій, рашистськими путінськими пропагандистами, універсальних механізмів суспільно-психологічних феноменів наслідування, навіювання, переконання, зараження, залякування тощо. Ці суспільно-психологічні та етичні явища-феномени базуються на складному інтегральному психологічному утворенні – мотиваційній сфері. Відсутність можливостей для задоволення потреб, інтересів, цінностей поступово призвело до кризи, регресу, занепаду особистості, а коливання суспільства по осі «стабільність – нестабільність», а також індивідуальні особливості особистостей спричиняють утворення різноманітних напрямків соціальної поведінки індивідів. В нестабільні періоди розвитку суспільства і психосоціальних криз людини система цінностей особистості змінюється. В цей час відбувається гостра боротьба між позитивною та негативною ідентичностями, що, за

певних умов, може спричинити аномальну лінію розвитку особистості, а також призвести до злочинної співпраці з ворогом.

Але повертаємося до питання про «український сепаратизм» та його «походження», яке вдруге ініційовано до видання вже у Москві 1996 р. (перше вийшло у Нью-Йорку-Мадриді 1966 р.) [12, с. 215]. Ярослав Дашкевич, який дослідив історію автора книги «Происхождение украинского сепаратизма» (1966 р.) – Миколу Ульянова (1904-1985 рр.), пише, що біографія цього «науковця» викликає багато питань, адже у доеміграційний період, а це до кінця Другої світової – він був російським істориком, відсидів п'ять років у тюрмі (1936-1941 рр.), «зненавидів більшовиків», а ще більше «зненавидів українців». Невідомий («анонімний») автор до московського видання 1996 р. вже називає Миколу Ульянова «історичним мислителем, справжні масштаби якого ще не виявлені», а його книга – «пам'ятка історичної думки»! А це й не дивно, й не викликає жодних сумнівів, всі, з ким раніше радянська система не погоджувалася й переслідувала, з 90-х років ХХ ст., якщо пишуть проти українців і України, ненавидять все українське – вже є російськими «національними героями» та «історичними мислителями»! Так який «внесок» в історію зробив «історичний мислитель» М. Ульянов ? Як послідовник концепції тотожності сепаратизму і тоталітаризму, яка заперечувала принцип національного самовизначення, адже він діє «дестабілізуюче на міжнародну систему держав», «веде до національних зловживань», а «гноблення підкореної нації імперською панівною нацією не веде до дестабілізації, що ці самі панівні нації не здійснюють жодних зловживань, нікого не дискримінують і не гноблять по національній лінії», М. Ульянов транслює своє негативне бачення її історії та ставлення до України й українців [12, с. 217-218]. На його думку, «українського народу немає, отже немає кому добиватися незалежності; ...боротьба українського народу за відокремлення від Росії довела до порушення міжнародної стабільності; ... українці обов'язково зловживають чи мають зловживати своєю владою...» [12, с. 219]. Аналізуючи походження та зміст поняття «сепаратизм» по-імперські, Я. Дашкевич дійшов наступного висновку: «Всі ті народи, які шляхом національно-визвольної боротьби намагалися позбутися чужоземного панування і творити власні національні держави, що було можливим лише шляхом розвалу, розпаду, розподілу багатонаціональних держав, були оголошені сепаратистами [12, с. 217]». Як це співзвучно з ситуацією на початку ХХІ ст. та актуально саме сьогодні, коли 11-й рік триває кривава гібридна російсько-українська війна! Й ще один архіважливий момент, про який західноєвропейська демократія стидається згадувати, а держави-імперіалісти й у ХХІ ст., навпаки, активно використовують, не

приховуючи своїх агресивних і експансіоністських цілей по відношенню до інших держав і народів. А сталося після Другої світової війни так, що всі національно-визвольні рухи, яким не вдалося отримати незалежність для своїх народів демократичним шляхом, стали вважатися антидемократичними, а між «тероризмом та сепаратизмом було встановлено знак рівняння [12, с. 217-218]». Отже, імперіям-агресорам відкрито зелене світло для активного застосування збройної сили проти тих держав і народів, хто захищає свою незалежність і суверенність. Спостерігаємо таку ситуацію у світі майже скрізь, не є виключенням й наша держава Україна, коли «посилився наступ на проголошене раніше демократичним право націй на самовизначення. Як правило, атаку цю провели і ведуть представники панівних імперських націй та їхні колаборанти, в «науковий» спосіб заперечуючи право націй на самовизначення [12, с. 218]». Вся «праця російського інтелектуала» ХХ ст. М. Ульянова присвячена запереченню будь-якого права українців й України на власну державу і незалежність, зрозуміло, з яких причин російські пропагандисти так активно використовують його «епітети» (слово Я. Дашкевича), які так співзвучні із сучасними рашистськими: українського народу немає, української мови ніколи й не було, «всі східні слов'яни – це росіяни («русские»)), єдинокровні і єдиновірні, з єдиною загальноросійською мовою», «галичани та малороси – це не єдиний народ», «Галичину незаконно іменують Україною», українські козаки – «ненажерливі печеніги», «розбійницьке антидержавне зборище», Запоріжжя – «військово-розбійницька громада», «запорізькі голодранці» тощо [12, с. 221]. Такий собі, за висловом професора Я. Дашкевича, «посібник російського імперіалізму» за авторством «авторитетного» російського шовініста - «чорносотенця» ХХ ст. М. Ульянова, який окреслив п'ять головних «факторів» боротьби проти українців і України та рекомендує «рецепт російського імперіального панування над Україною». Наводимо цей «рецепт» за інтерпретацією Ярослава Дашкевича, щоб сучасне українське суспільство знало та мало можливість своєчасно розпізнати рашистське обличчя ХХІ ст., «фактори» яких спрямовані:

«1. проти найменших хоча б спроб надання Україні навіть чисто формальної автономії, бо навіть більшовицька Україна – це – націоналізм; 2. проти намагання творити власні збройні сили, бо козаки – це печеніги, а січові стрільці – яничари; 3. проти української інтелігенції, тієї купки маніяків; 4. проти української мови, якої «не було, немає і не буде» 5. проти будь-яких контактів з зовнішнім світом, від якого ідуть імпульси до «сепаратизму» і націоналізму [12, с. 228]». Яскравий портрет ще одного «хорошого руського» з надзвичайно «мирними», «толерантними» намірами та настроями до

українців і України. Й про це нам треба гарно пам'ятати, знати, як й про поширення історичної правди серед української громадськості. Ярослав Дашкевич у 2002 р. говорив про «одне з найбільш наболілих питань найновішої української історії – **про справжнє і несправжнє українське колаборантство** [5, с. 227]». Отже, як на його думку, більш ніж півстоліття було достатньо історикам-дослідникам, щоб вивчити цю проблему й врешті-решт «відкинути антиукраїнські пропагандистські ярлики ... на український національно-визвольний рух у різних його формах [5, с. 227]». Коротке вітальне вступне слово Ярослава Дашкевича на науковій конференції 2002 р. заслуговує на нашу увагу й сьогодні, адже наведений ним порівняльний аспект про процес реабілітації незаконно засуджених «колаборантів» і «зрадників», що давно відбувся у західноєвропейській історичній науці і суспільствах, вартий того. Не можна повторювати минулих помилок. Разом з тим, дивно, що відбулася повна реабілітація тих «колаборантів» і «зрадників», яких колись було засуджено до смертної страти, сьогодні вже вважають національними героями, патріотами, антикомуністами. Такими сьогодні вже є: Філіп Петен (керівник Франції 1940-1944 рр., тактика якого зберегла життя сотням тисяч французів); югославський генерал Драж Михайлович (керівник антикомуністичного партизанського руху, який виступив проти армії Броз-Тіто); антикомуніст, російський генерал Андрій Власов, організатор Російської визвольної армії (відомої РОА); колишній президент Індійського національного конгресу Субхас Чандра Боз (разом з японцями на чолі Індійської національної армії визволяв Індію від англійського колоніалізму) [5, с. 228-229]. Правомірно виникає питання, а з яких причин і мотивацій в Україні й на початку ХХІ ст. занадто небезпечно піднімати питання незаконно засуджених радянсько-сталінською карально-репресивною системою учасників Української повстанської армії, членів Організації Українських Націоналістів тощо? Давно настав час історикам дати відповідь на дражливі та гострі питання: «про різницю між добровільним і вимушеним колаборантством – та його мотивами», «чи могла бути національна зрада там, де військова формація не воювала проти власного народу, проти Української повстанської армії, проти інших українських військових з'єднань?», а справжні колаборанти у цей час «діяли проти власної нації в інтересах чужої держави і чужої нації [5, с. 229]». Більше того, Ярослав Дашкевич нагадує й показує, де треба шукати та у якому напрямку відповіді на всі ці питання. Називає речі своїми іменами: добровільна та багатопланова тривалий час співпраця українських урядовців і чиновників різного штибу з «червоною Росією» - політична, економічна, культурна, військова тощо – це

«колаборанство» та «колаборація» чи ні?! Отже, як кажуть, відповідь на поверхні... .

У фундаментальній праці другого англomовного видання канадського історика, професора Павла-Роберта Магочія «Україна: історія її земель та народів» [15] кийським часам присвячено велику першу частину з чотирьох розділів. Автор відмічає, що на основі найновіших наукових праць розглянуто етнолінгвістична проблема на території українських земель, викладено доісторичну трипільську цивілізацію, що є надзвичайно цінним для українців і сучасної України, щоб поставити крапку на різних спекулятивних судженнях навколо трипільської спадщини та питанні, чи є трипільці пращурами східнослов'янських етносів й українців, у першу чергу.

За твердженням П.-Р. Магочія, перший період передісторії України тривав з 1150 р. до н.е. до 850 р. н.е. За ці 21 століття на українській території відбулася «повільна еволюція від примітивної землеробської та кочової цивілізації до більш розвинутих суспільств з централізованою державою та соціально-економічним ладом [15, с. 23]». Сьогодні вже не вважається, що кочові народи, про які писали у свій час грецькі, римські, візантійські історіографи, були «нецивілізованими» та «схильними до руйнації». Думка змінилася, адже археологічні розкопки довели зовсім протилежне. Разом з тим, за висновками вченого, залишається низка питань, відповідей на які ще й досі немає: йдеться про «походження і давню історію слов'ян, як й інших народів», «попри ретельні спроби деяких учених пов'язати нові археологічні дані з якимось окремим племенем, досі залишається багато спекуляцій», «питання з якого саме регіону східної Європи походять слов'яни, мабуть, надалі залишиться дискусійним», питання про анти сарматської доби теж залишається дискусійним, адже не всі вважають їх слов'янами тощо. Разом з тим, сьогодні вже зрозуміло й не викликає сумніву, що «праслов'янські предки мешкали у східній Європі щонайменше з початку першого тисячоліття до н. е.», історичною прабатьківщиною слов'ян вважають «землі на північ від Карпатських гір, що простягаються від верхньої частини долини річки Одра на заході через витoki Вісли і Бугу до середньої течії Дніпра на сході», отже, прабатьківщиною слов'ян є сучасні землі північно-західної України, південної Білорусі та центральної і східної Польщі [15, с. 35, 36, 38]. Наука однозначно дає відповідь й на те, коли праслов'яни почали мігрувати за межі своєї історичної прабатьківщини та контактувати з кочовими та напівкочовими цивілізаціями, які панували на сучасній території України: це середина першого тисячоліття до н. е.; й це вениди, анти і склавини, про яких відомо від готського історика Йордана і візантійського Прокопія [15, с. 35-36]. Припускається, що з часом племена анти іранського походження почали

об'єднавчий процес з іншими племенами, серед яких були й слов'янські, це сталося у IV – VI ст. Вплив антів на інші племенні союзи був найпотужнішим й, як наслідок, ще у IV ст. утворився «між Дністром і Дніпром, понад Понтом Евксієвським» могутній союз із «сильними військовими загонами». Але існують різні й навіть суперечливі судження навколо питань про «тип їхнього суспільства та сфери поширення влади». Так, одні думки вчених схиляються до заснування слов'янською частиною антів «однією з найперших слов'янських держав», інші – про утворення «імперії» антів «від Одри на заході до верхів'я річок Донець та Ока на сході» [15, с. 38]. Українські (нерадянські історики), за висловом П.-Р. Магочія, серед яких він називає Михайла Грушевського, Наталію Полонську-Василенко однозначно були переконані, що анти – східні слов'яни, які заснували українську державу. Радянські історики Борис Греков, Борис Рибаків також вважали антів «місцевою групою слов'ян, яка сформувала першу східнослов'янську державу – в VI ст. серед дулібів на Волині та у VII – VIII ст. серед полян, що мешкали у середньому Подніпров'ї поблизу річки Рось»; третя група вчених вважала, що після розпаду антської держави, виник новий поляно-сіверянський союз, який став основою утворення ранньої держави Русь в гирлі річок Росі і Дніпра [15, с. 38-39]».

П.-Р. Магочій про трипільську цивілізацію та її відношення до сучасної України є надзвичайно актуальною та дразливою проблемою української історії. Науковець констатує, що українські популярні письменники та громадські діячі (прізвища толерантно не називає) з початку незалежності України використовували трипільську цивілізацію V – III тис. до н. е. (4500 р. до н. е. – 2250 р. до н. е.) як яскраву доісторичну культуру, землеробсько-скотарську епохи міді. За територією – це території західної частини сучасної України до Дніпра, майже вся Молдова та східна Румунія [15, с. 24]. Науковець зауважує, що патріотичні почуття українського археолога Віктора Петрова привели до його висновку, що «трипільці є предками сучасних етнічних українців», «засадничі риси трипільської цивілізації знайшли своє продовження у способах будівництва житла етнічних українців, його декору, а також, у пізніший період, символіці та дизайні української вишивки та писанки» [15, с. 25]. Про книгу Юрія Канигіна «Шлях аріїв» [13] П.-Р. Магочій теж згадує як таку, яка є «найбільш відомим прикладом» патріотичного почуття, адже її автор у своєму захопленні стверджує, що «зона трипільської культури співпадає з «державою» Аратта, яку згадують старовинні месопотамські (шумерські) записи третього тисячоліття до н. е. [15, с. 25]». Отже, за такою концепцією, прихильником якої не є П.-Р. Магочій, історія (генеалогія – за висловом П. – Р. Магочія) української

державності бере свій початок не від Київської Русі IX ст., а набагато-набагато раніше – від «аратсько-трипільської держави», а це вже за часом становить 4-5 тисячоліть! Наведемо аргументи сучасних науковців, які також заперечують цю концепцію й доводять, що носії трипільської археологічної культури не є пращурами українців.

У зв'язку з цим, на особливу нашу увагу заслуговує доробок сучасного українського історика Леоніда Залізняка «Первісна історія України» [11], у якому його автор, спираючись на величезний пласт наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних дослідників – археологів, антропологів, лінгвістів, істориків доводить, що, по-перше, трипільці не можуть бути пращурами українців вже тільки тому, що українці є індоєвропейцями, а «трипільці, як і вся балканська протоцивілізація VII – IV тисячоліття до н.е.», до них не належали. По-друге, «землеробський трипільський та скотарський індоєвропейський світи принципово різнилися за походженням, типом економіки, матеріальною та духовною культурою, антропологічним типом населення та іншими етновизначальними ознаками». По-третє, «трипільці були невисокими, тендітними, темно пігментованими східними середземноморцями, то перші скотарі за своєю антропологією наближалися до північних європеоїдів – високий зріст, масивний скелет, очевидно, світла пігментація» [11, с. 218]. Антропологічні типи трипільців і українців, як доводять антропологи, теж різняться: трипільці є носіями «вірменоїдного близькосхідного антропологічного типу, який характеризувався темною пігментацією, низьким зростом, тендітністю, великим горбатим носом, скошеним чолом, коротким черепом», а «так званий український антропологічний тип є наслідком змішування трипільців з найдавнішими індоєвропейськими скотарями, які 5-6 тисяч років тому рухалися з лісостепового Подніпров'я на Дунай», «відносно високий зріст та міцна статура більшості українців – це спадщина індоєвропейських скотарів, а «чорні брови, карії очі» - трипільців» [11, с. 218-219]. Леонід Залізняк так само наводить аргументи дослідників, які заперечують належність українців до арійців, пращури яких 5 тисяч років тому пересувалися з українських земель на схід, а 3,5 тисяч років тому рушили у східну Індію та Іран та стверджує, що «немає ніяких серйозних наукових підстав вважати українцями ні трипільську людність Правобережної України, ні стародавніх арійців Індії та Ірану» [11, с. 219]. Цілком погоджуємося з думкою Леоніда Залізняка про те, що неможливо довести безперервність культурно-історичного розвитку на території південно-західної частини Східної Європи – території сучасної України, від трипільської археологічної культури (цивілізації) до історичних українців. Чому так? Відповідь вченого наступна:

«сама безперервність є необхідною умовою встановлення віку будь-якого суспільно-історичного явища (держави, народу, міста, культурно-історичного регіону) методами історії чи археології [11, с. 219]». Для доведення безперервності необхідні наукові факти, яких немає. Разом з тим, дослідник Л. Залізник зауважує, що дослідники витоків українського етносу повинні чітко визначитися з предметом свого дослідження. Треба знати: «що ми шукаємо – наших пращурів чи найдавніших українців, які були першими носіями проукраїнського етнокультурного комплексу [11, с. 220]». Цілком правомірно стверджувати, що пращурами українців були всі ті народи, які жили у давні часи на українських землях – це трипільці, праарійці, кіммерійці, скіфи, сармати, фракійці хозари та інші. Всі ці народи збагатили нашу українську культуру в цілому. Разом з тим, «генетична спорідненість – недостатня підстава для твердження, що наші пращури (пітекантропи, неандертальці чи трипільці) були українцями [11, с. 220]». Пращури можуть бути носіями лише окремих головних елементів українського етнокультурного комплексу (матеріальна і духовна культура, мова, ментальність, історія – головні маркери розпізнавання етносу), але важлива їх комплексна наявність, адже кожний етнос є неповторним, «праукраїнцями може вважатися лише людність, що є носієм головних елементів [11, с. 220-221]». Центром такого цілісного етнокультурного комплексу, який став основою проукраїнського субетносу, є територія Південно-Західної України в другій половині I тис. н. е., майбутня Київська Русь.

Леонід Залізник також відмічає, що проблема етнічної приналежності держави Київська Русь, її консолідуючого етносу теж є «предметом запеклої дискусії і науковців, і політиків [11, с. 189]». Чим викликаний такий стан? На думку Л. Залізника, все це пояснюється «не стільки браком наукових джерел, скільки надмірною політизацією питання», більше того, аналогічні держави, які виникли на території Західної Європи одночасно з Руссю у IX-X ст., «давно й одноставно вважаються державами відповідних народів» [11, с.189]. Отже, московська імперія потребувала ідеологічного обґрунтування, а тому відбулася відверта фальсифікація та викривлення давньої й середньовічної історії проукраїнської держави Русь на користь північно-східного «сусіда». Імперський придворний історіограф М. Карамзін «проголосив постановня Київської Русі народженням Росії, а Київ – «матір'ю городів російських». Українці не визнавалися як окремий етнос, що має якісь права на свою батьківщину [11, с.189]». З часом під тиском наукових фактів імперцям за українцями прийшлося визнати хоча б «роль молодшого брата», який у XIV-XVI ст. «несподівано і невідомо звідки з'явився в Україні вже як сформований народ».

Не можна не згадати й про ще одну «калюжу», до якої потрапили російські імперські «борзописці» - історіографи, намагаючись підкреслити свою «зверхність» та «велич». Йдеться про цікаві паралелі між Карлом Великим і Володимиром Руським, коментарі, які навів у фундаментальній праці Норман Дейвіс: «Володимира, князя Київського, часто порівнюють з Карлом Великим, творцем ще однієї великої, але ефемерної держави. Ця паралель досить влучна, не останньою чергою й тому, що обидва володарі стали героями пізніших національних легенд. Звичайно, Володимир Руський – не більший росіянин, ніж Карл Великий Франкський – француз. За Володимира Росії ще не було, так само як за Карла Великого ще не було Франції. На лихо, Російська православна церква, вийшовши через п'ять сторіч на історичну сцену, висунула монопольні претензії на київську спадщину, і сучасна російська пропаганда пнеться зі шкури, аби придушити конкурентні претензії і традиції, насамперед українські. А тим часом, як Карл Великий став національним героєм *chansons de geste*, так і святий князь «Владимир» обернувся на центральну постать середньовічних російських билин ... . Ніхто б не реготав гучніше з цього народнопоетичного означення, ніж сам той дуже не святий святий [16, с. 343]».

Отже, штучність і заполітизованість поглядів на середньовічну історію українського етносу та виникнення «Росії» тривалий час, як кажуть, правили та правлять бал.

Вважаємо за необхідне здійснити невеликий екскурс в історію, щоб довести, що багато століть російська імперськість зі своїми постулатами (так званими «скрепами») нав'язувала силоміць й хитрощами, пролиттям слов'янської крові своє бачення світоустрою.

Московській князь Іван (Іоанн, 1440-1505) за своє правління розробив систему, яка допомогла у завойовницькій політиці та створенні московської держави у XV – XVI ст. Основою цієї політики була підступна та агресивна політика та ідеологія. Тому й досвід у сучасних рашистів величезний, адже накопичено потужну базу прийомів впливу на свідомість людини. Світовий бестселер початку XXI ст. «Європа. Історія» за авторством Нормана Дейвіса [16, с. 475, 478, 481-483] доводить, що московській князь Іван III спочатку володів землями невеликого князівства, але зазіхав на землі сусідів і виношував плани створення великого самодержавного утворення. За допомогою когорти вірнопідданих він використав символічні та ідеологічні засоби, провів потужну реконструкцію московського Кремля з метою затьмарити все та всіх, довести, що краще за нього ще ніхто нічого не зробив й ніколи такого не здійснить! Дійсно, його будівництво вражало: 4 собори,

величезний палац – Грановита палата з каменю. Але цього було замало: Іван III бажав титул короля. У 1489 р. під час переговорів з Габсбургами стало відомо, що титул і корону можна отримати, за певних умов, з рук римського папи [16, с. 478]. Процедура конотації на корону передбачала дотримання певного порядку, з якими не погоджувався Іван III, адже це «ображало московську пиху [16, с. 478]». Разом з тим, без усіляких пересторог цей князь здійснив таку собі міжнародну крадіжку: «запозичив» імперський герб Габсбургів – двоголового орла, який й став символом московської держави. До того ж, двоголовий орел був одним з символів Давнього Сходу, до коріння якого так тяжіє Московія. А пізніше, Петро I теж вкрав у голландців, коли перебував на їх верфях, прапор – триколор, який сьогодні є російським. Було змінено лише порядок кольорів: Нідерланди: зверху – червоний, знизу – блакитний, середина – білий; у росіян відповідно: білий, червоний, а середина – блакитний. «Ідеологом» Іван III призначив ученого ченця Єлеазарського монастиря зі Пскова Філофея, перед яким постало завдання: обґрунтувати за Іваном III титул «государя всея Русі» [16, с. 480]. Філофей, «спираючись» на якісь «джерела» «довів», що Іоанн (Іван) III правомірно заслуговує на такий «незнаний до цього титул». А чим далі – тим більше мітів, свавілля, підкушів і жорстокості під час збирання під свою імперську руку сусідніх земель: розірвано зв'язки з патріархом Константинопольським, створено міт «Москва – третій Рим», пролиттям слов'янської крові залито шлях «приєднання» до московського князя ... . На відміну від Московії, яка вела постійну боротьбу проти Литви, православна церква Литви не розірвала зв'язки з Константинополем й «дозволяла великий ступінь релігійного розмаїття» [15, с. 478-479], була відкрита для західних впливів. На думку Нормана Дейвіса, ідеологія «третього Риму» - це справжній сурогат, у Московії православне християнство зазнало сильних «перекручень» й перетворено «на вузькі рамки московського націоналізму», саме з цього часу історія московського князівства, а потім імперії просякнута хибною позицією: «усе зло йде з Заходу», до якого віднесено було Новгород, Польсько-Литовську державу [16, с. 481-482]. Дипломатія Івана III вважала своїм «головним московським пріоритетом» поглинання Литви, але разом з тим, налагодження добрих зв'язків з Європою [16, с. 483]. Й за часів Івана III, й пізніше Москва «опрацювала дві особливі стратегії для війн із сусідами: 1) попереднє формування промосковської «п'ятої колонії» в середовищі вірогідного противника; 2) подання своєї агресії за внутрішній конфлікт [3, с. 27]». Й сьогодні для рашистів у війні проти суверенної України така політика є актуальною. За допомогою підступної дипломатії Івану III вдалося презентувати себе як оборонця православних християн у Східній Європі, який

виступав проти католиків і мусульман Польсько-Литовської держави. Й він не прорахувався: інтереси московського князя та хитрі розрахунки папи римського Павла II зійшлися! Римо-католик Павло II не міг не скористатися ситуацією та амбіційними планами московського князя: він одружив у 1472 р. вдовця Івана III з племінницею візантійського імператора Зоєю Палеолог. У зв'язку з цією подією, наводимо сучасні оцінки британського історика Нормана Дейвіса: «До цього шлюбу Москва була найпериферійнішою провінцією найпригнобленішою парості християнського світу. Її князі були майже непомітні. Але ж тепер вони доторкнулися до мантії цезарів. Ще один крок – і імперську мантію можна вже вдягати й самому [16, с. 473]».

Протягом 1477-1478 рр. амбіційний Іван III, землі якого були мізерними у порівнянні з Новгородською республікою, використовуючи весь свій арсенал підступної «дипломатії» разом з великим військом, леву частину якого становила татарська кіннота, розромили на полі бою новгородців, придушили спротив населення, вдалися до масових страт і депортацій та врешті знищили Новгородську республіку з її демократичним віче. Через певний час така сама доля спіткала Псковську республіку та інші слов'янські землі, які було приєднано до Московії. Так утворювалася московська імперія. Іван III після таких перемог став називати себе царем і самодержцем – «російськими еквівалентами титулів цезар і автократ ..., напівварварський володар будував свій образ не як засновник новітньої держави, а скоріше як відновитель давньої, мертвої і вочевидь оплакуваної імперії римлян [16, с. 473]».

Імперсько-радянсько-путинська історіографія завжди або замовчувала та заперечувала, або відверто фальсифікувала історії Новгородської республіки з її демократичним віче, як і Псковської республіки. За визнанням світової та української наукової спільноти, новгородсько-псковська спільнота була окремою гілкою східнослов'янських етнонацій. Новгородсько-псковський східнослов'янський субетнос сформувався за участі нащадків слов'яно-балтів Верхнього Дніпра, з часом зазнав потужної асиміляції з боку неслов'янських угро-фінських народів, виявився нестійким й до російського субетносу та поступо зник (асимілювався), як тупікова гілка, наприкінці XVI ст. Але російська історіографія вперто не визнає такого доконаного факту, адже тоді треба визнати, що формування російського субетносу розпочато було набагато пізніше (в XI-XII ст.), ніж українського, новгородсько-псковського та білоруського субетносів. В XI-XII ст. слов'яно-балти Верхнього Дніпра (племена радимичів, кривичів, словен Новгородщини) разом з мігрантами з Південної Русі ще не потрапили під асиміляцію (розчинення) з угро-фінськими народами, що століттями

присувалися із Зауралля [11, с. 189-230]. Ось і причина того, що змушувала російську історіографію до фальсифікацій! У пошуках «ідеологічного» обґрунтування багатостолітньої експансії московської імперії, імперські історіографи вдалися до фальсифікації на власну користь – довести, що вони «найдавніші», тобто «старші» за всіх інших східних слов'ян. А це давало право на Київ і Київську Русь!

Сучасна схема етногенезу східнослов'янських народів, запропонована Ярославом Дашкевичем [5; 6], Володимиром Бараном [2], Леонідом Залізнякам [11], загально визнана та стверджує, що «українці є прямими спадкоємцями мовних особливостей ранньослов'янської спільноти [10, с. 224-225]». Український мовознавець ХХ ст., всесвітньовідомий вчений – академік Агатангел Кримський (знав більш ніж 60 мов!) довів, що давнє населення Києва розмовляло саме українською мовою, й це не дивно, адже «ядро українських етнічних земель збігається зі слов'янською прабатьківщиною, охоплює землі між Прип'яттю та Середнім Дніпром, з одного боку, та Східними Карпатами – з іншого [11, с. 225]». Більш того, сьогодні історична наука правомірно має певні підстави стверджувати, що праукраїнці, з одного боку, прабілоруси і майбутні московіти («руззкіє») – з іншого, розвивалися власними історичними шляхами з початкових стадій формування цих етносів у першій половині I тисячоліття нашої ери, конкретніше – з V століття. А тому й не випадково, що українці належать до іншого антропологічного типу (пращури – склавини, як носії празької культури), ніж білоруси та московіти, пращури яких були носіями колючинської археологічної культури. Долі східнослов'янських народів розійшлися ще задовго до постання Русі (Київської Русі) [11, с. 226]. Якщо говорити, який етнос є старший, а який молодший, то археологічно доведено, що білоруський, новгородсько-псковській і московіти («руззкіє») етноси постали набагато пізніше як відгалуження від українського. Сьогодні науді вже відомі не три, а чотири східнослов'янські народи, з яких українці найстарші. У процесі колонізації балтських та угро-фінських територій, праукраїнці з київського Подніпров'я зазнали суттєвого впливу місцевого неслов'янського населення. З часом це змінило «код етнокультурного комплексу» праукраїнців та привело до виникнення окремих східнослов'янських етносів – новгородсько-псковітян, білорусів і московітян. Загально відомо, що протягом Х-ХІІІ століть відбувався процес формування цих етносів, на який впливали й зовнішні, й внутрішні чинники, але найпотужніший вплив відбувався з боку Середнього Подніпров'я – Київщини. Ось чому українська та світова історіографія, крім колишньої імперської та сучасної російської, стверджує про існування задовго ще до

виникнення держави Русь у IX столітті, не трьох, а чотирьох протодержавних слов'янських утворень (об'єднань) VI – VIII століть: Куявія, Валініяна, Артанія, Славія (відповідно – це землі південно-східної, західної, південної та північної частини Східної Європи). Про будь-яке протодержавне слов'янське утворення на території північно-східної частини Східної Європи у давніх літописах не йдеться, як і не згадуються «росіяни», «росія», «московія» у VI – VIII ст. !

Сьогодні вважається найбільш прийнятною та достовірною теорія видатного українського історика другої половини XX – початку XXI ст., нині вже спочилого, Ярослава Романовича Дашкевича «Про незалежний розвиток окремих східнослов'янських народів». Ярослав Дашкевич вводить поняття «етнос-нація» та символи для визначення окремих східнослов'янських націй: українська нація – альфа (L), новгородсько-псковська – бета (B), російська – гама (G), білоруська – дельта (D) (або дехто називає її «кривицька») [5, с. 63]. За етнічною основою всі нації – слов'янські, стверджував Ярослав Дашкевич, але з іноетнічними домішками: альфа – з іранським субстратом (мовою осілого давнього населення) та норманським суперстратом (мовою народів, які прийшли на землі інших народів й вплинули на них). У 6-9 століттях н. е. етногенетичні процеси серед слов'янства призвели до зародження альфи-нації (майбутніх українців), котра з утворенням Київської Русі стала в державі панівною нацією. Ярослав Дашкевич спирався на археологічні дослідження, які також підтвердили правоту його теорії: балто-слов'янська колочинська спільнота V – VII ст. сформувалася в басейнах Десни і Верхнього Дніпра внаслідок просування праслов'ян з Подніпров'я на територію балтських земель. У VIII ст. на цьому етнічному підґрунті формувалися кривичі і радимичі – пращури білорусів. Стосовно пращурів росіян, доведено, що псковсько-новгородський східнослов'янський субетнос сформувався за участю нащадків слов'яно-балтів Верхнього Дніпра. Цей субетнос зазнав потужної асиміляції (розчинення) з боку неслов'янських угро-фінських народів та російського субетносу, виявився нестійким – тупіковою гілкою й поступово зник.

Формування російського субетносу почалося значно пізніше – у XI – XII ст., коли слов'яно-балти Верхнього Дніпра – а це радимичі і кривичі, а також словени Новгородщини, що не потрапили під асиміляцію з угро-фінським населенням, що присувалося століттями із Зауралля, разом з мігрантами з Південної Русі просунулися на схід у басейни річок Оки і Волги (верхньої частини), що вже були заселені угро-фінами.

Ця схема етногенезу східнослов'янських народів, запропонована Ярославом Дашкевичем, співзвучна зі схемою, розробленою сучасним

українським дослідником Леонідом Залізнякам й заслуговує на особливу увагу. Дослідники наводять цікаві та обгрунтовані факти, які свідчать не лише про походження балканських та лужицьких сербів з території північно-західної України, а й про припущення того, що склавини (слов'янське населення), що мешкало на території між Карпатами і Дніпром у V - VIII ст. розмовляли мовою, яка мала «велику кількість слів, властивих сучасній українській мові». Отже, висновки такі: «українці є прямими спадкоємцями мовних особливостей ранньослов'янської спільноти». Український дослідник Леонід Залізник наводить цікаву схему етногенези українців та їхніх слов'янських сусідів [11, с. 226] й закономірно ставить питання: «чи не слід розглядати слов'яногенез як відгалуження окремих слов'янських народів від проукраїнського генетичного дерева, яке з кінця V ст. розвивалося на етнічних українських землях з центром на Волині [11, с. 225]». Дослідник зробив глибокий аналіз вже відомого на сьогодні наукового доробку з цієї проблеми й дійшов наступного висновку: (наводимо повністю цей цікавий науковий матеріал):

«Сучасні археологічні дані дають змогу прослідкувати етнокультурну своєрідність праукраїнців, прабілорусів та праросіян з давніх часів зародження цих етносів. ... пращурами українців були склавини Прикарпаття та Волині, відомі археологам під назвою празької культури VI - VII ст. Історичне коріння білорусів та росіян сягає так званої колочинської культури, яка приблизно одночасно розвивалася в Подесенні та Верхньому Дніпрі. Празька культура формувалася у Верхньому Подністров'ї та на Волині на праслов'янському підґрунті зарубинецької культури за участю східних германців (пшеворська та вельбарська культури) та фракійців (лепська культура). Колочинські пам'ятки виникли також на праслов'янських зарубинецьких традиціях, але в умовах тісних контактів з іранцями-сарматами і під сильним впливом балтів Верхнього Подніпров'я. Врахуймо також факт певної відокремленості прасклавинів Верхнього Подністров'я від праколочинців Подесення у III - IV ст. через вторгнення на Волинь та в басейн Південного Бугу ворожих до праслов'ян племен готів. Отже маємо певні підстави говорити, що праукраїнці, з одного боку, і праросіяни та прабілоруси - з іншого розвивалися власними історичними шляхами з початкових стадій формування цих етносів у першій половині I тисячоліття нашої ери (з V століття - наше доповнення). Не випадково, українці належать до іншого антропологічного типу, ніж білоруси та росіяни. Відтак твердження про те, що долі східнослов'янських народів розійшлися лише в пізньому середньовіччі внаслідок розгрому татарами Русі, не відповідає даним археології. Вони розійшлися ще до постановня держави Київська Русь (...). ...

Білоруський, псковсько-новгородський та російський етноси постали пізніше проукраїнського, в процесі слов'янізації вихідцями з Волині та Київського Подніпров'я лісових обширів Східної Європи, споконвіку заселених племенами балтів та фінів. Пращурами білорусів вважаються літописні балто-слов'янські племена кривичів Верхнього Подніпров'я та Подвіннтя, радимичів Посожжя та дреговичів Північно-Західного Полісся. Ще у V- VII ст. слов'яни Київського Подніпров'я просунулися на Десну та Верхній Дніпро, де постала балто-слов'янська колочинська археологічна культура [...]. Її носії були пращурами літописних кривичів та радимичів VIII – X ст. З VI-VII ст. археологічно простежується експансія деревлян та волинян у північному напрямку на лівий берег Прип'яті. Особливо інтенсивною вона була у VIII – IX ст. , коли слов'янізувалися території Берестейщини та Північного Полісся до Німану. Так постало прабілоруське літописне плем'я дреговичів, культура і мова якого тісно пов'язані із землями волинян та деревлян в українському Поліссі. Так, розселення волинян, деревлян, дреговичів VI - VII ст. фіксується в Західному Поліссі однотипними пам'ятками празької культури, а у VIII – IX ст. – культури Лука - Райковецька. ... Росіяни – наймолодший східнослов'янський етнос. Їхня прабатьківщина –Верхне Поволжя. Перші слов'янські поселенці просунулися сюди із Середнього Подніпров'я ще у VIII ст. Мається на увазі плем'я в'ятичів басейну Оки, які скоріше за все були сумішшю слов'янських колоністів з місцевою фінською людністю. Однак справжня слов'янізація Верхнього Поволжя відбулася у XI – XII ст., коли балто-слов'янські племена кривичів, радимичів, словен прийшли на Схід, на Верхню Волгу, споконвіку заселену фінськими лісовими племенами мордві, муроми, мері, весі та ін.. У цей же самий час сюди прибували переселенці з Південної Русі-України [11, с. 225-228]». Як сталося, що сучасні російські історики «забули» своїх класиків російської історичної науки М. Соловйова та В. Ключевського, які вважали, що «говорити про окремих російський етнос можна не раніше доби князювання Андрія Боголюбського, тобто з другої половини XII ст. 11, с. 229]. Формування російського етносу припало на XIV – XV ст., коли виникла та розвивалася перша російська держава – Московське князівство Івана Калити, а пізніше Василя Темного, Івана III.

Отже, до цікавих, але небажаних для сучасних північних сусідів, висновків прийшов український дослідник Леонід Залізник, українська історична наука в цілому: 1. «Науці вже відомі не три, а чотири східнослов'янські народи, з яких українці найстарші». 2. «Білоруський, псковсько-новгородський, російський етноси фактично постали як відгалуження від українського». 3. «У процесі колонізації балтських та угро-фінських територій, праукраїнці з київського Подніпров'я зазнали суттєвого

впливу місцевого неслов'янського населення, що відчутно змінило код їхнього етнокультурного комплексу і привело до постання окремих, хоча й споріднених східнослов'янських етносів». 4. «Етнічна специфіка українців, білорусів, росіян пояснюється також своєрідністю історичного шляху, пройденого кожним з цих етносів до насильницького їх включення до Російської імперії» [11, с. 230-231].

Й ще один аспект, як на нашу думку, заслуговує на увагу: йдеться про історичну белетристику «по-імперські». Це про те, як ще можна ідеологічно плондрувати або фальсифікувати історію. Небезпечно, коли антиісторики намагаються перетворити історичну науку на історичну белетристику (яка має ще назву як «Ерзац-історія») – розважальну історію з цікавими інтригами з минулого життя. Але, як відомо, придворні історики, поети використовували історичні сюжети не лише заради інтриги та задоволення читача, а й «з ідеологічною метою»: схвалення одних і приниження інших, «оспівування/звеличення тих чи інших народів [21, с. 152]». Відома українська дослідниця-історикня Наталя Яковенко відмічає, що історична белетристика виникла, як літературний жанр, у Франції у XIX ст. та відома як «Галантна історія». Російська імперія підхопила його, цей жанр став надзвичайно популярним, особливо, історичні повісті, авторами яких були придворні історики, письменники і поети: Н. Карамзін, М. Муравйов, Ф. Глінка, Е. Аладьїн, Н. Кукольник, О. Пушкін, Ф. Булгарін та інші [18]. На перший погляд, як здається, нічого поганого в історичній белетристиці немає, це всього історія «з обличчям людини» [18, с. 6]. Історичну белетристику порівнюють з таким давнім жанром як «епопея» [18, с. 7]. Як би не одне але! Поряд з надуманими персонажами можуть бути імена реальних історичних постатей. Сюжети цього жанру зустрічаємо й у літописах. Невибагливому читачу важко буває зрозуміти, де історична правда, а де й ні. Володимир Звиняцький – автор вступної статті до «Руської історичної повісті XIX – початку XX ст.», разом з недоліками історичної белетристики як жанру, називає вагомі плюси: у читача є можливість співставити минулий вік і свій час, історію та сучасність, навчитися Історії [18, с. 8]. Й знову не так сталося, як гадалося. У російській історіографії історична белетристика перетворилася на своєрідну ідеологічну зброю імперців. З ідеологічних міркувань та й під впливом цензури Н. Карамзін ігнорував історичну правду, коли «презентував» у своїх повістях одних гуманістами, а інших історичних діячів – заколотниками й ворогами держави. Спостерігаємо фальсифікацію, коли писали й про Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Мазепу, Максима Березовського та ін. Прикладом може бути історична повість Н. Карамзіна про Марфу – посадницю Новгороду – центра Новгородської

республіки з демократичним віче [14]. Як придворний історик, Ніколай Карамзін вважав самодержавство душею держави, засуджував конституцію та захищав імперію [20, с. 130, 131]. А тому й не дивно, що наділив московського князя Івана III під час боротьби проти Новгородської республіки рисами мудрого князя та гуманіста, історію московського князівства початку XV століття презентує як «російську історію». «Мудрість» Івана (Іоанна) III пояснюється Карамзіним так: «заради слави і сили вітчизни приєднати область Новгородську до своєї держави: слава йому! [14, с. 80]». Нічого не скажеш, надзвичайно «мудра» політика та «гуманна» позиція – загарбати та знищити незалежну Новгородську республіку з її демократичним віче. На XIII – XIV ст. територія цієї могутньої торговельної держави охоплювала північну частину Східної Європи, північно-західну частину Західного Сибіру [12, с. 23]. Карамзін навіть не згадує про те, що це республіка, що населення наділене здавна широкими правами та вольностями, які вони відчайдушно захищають. А тому, придворний історик – захистник імперії засуджує спротив новгородців, навішує на них ярлики «заколотників», «дикунів», які не бажають і не розуміють, як «діти», що треба бути «слухняними», підпорядковуватися владі – московському князеві, самодержцю, щоб був цілковитий порядок, а поведінка «наївних» та «безросудних» новгородців приречена на невдачу. Більше того, Карамзін виправдовує наміри московського князя покарати «заколотників» - новгородців, адже пише про те, що спротив обернеться на загибель та страждання Новгорода, а здача міста – це «добровільна жертва» на милість московського князя! [14, с. 80]. У імперців за усі часи такі висновки та оцінки, не є виключенням й сучасні рашистсько-путінські XXI ст. Автор повісті свідомо посилається на якийсь «давній манускрипт», за яким Марфа-посадниця як історична постать XV ст. характеризується далеко не як «велична» особа! Але масштабно розписує «егоїстичних» новгородців, які багатіють, а всі інші слов'яни живуть у великій скруті та зубожінні. Карамзін приховує причини спражнього становища, адже багаторічна війна московських князів проти Великого князівства Литовського і Руського за «київську спадщину», злочинний союз московського князя Івана III з кримським ханом Менглі-Гіреєм, кіннота якого постійно грабувала землі всієї Київщини, а у 1482 р. ця кіннота вщент спалила Київ й всі землі навколо [3, с. 24-25]. Не згадує Карамзін й про те, що з метою збереження політичної незалежності Новгородська республіка заключила союзний договір з Литвою. Підступна дипломатія московського князя Івана III й тут зробила свою чорну справу: відбувся перехід (суцільна зрада – колабораціонізм!) удільних литовсько-руських князів Одоєвських, Воротинських, Бельських,

Мосальських, Новосельських та інших під владу московського царя, хоча опір московській владі міст і сіл Київщини, Сіверщини, Чернігівщини ще тривав довго [17, с. 87]. За Карамзіним, з новгородцями було б все гаразд, як би вони дали одноставну позитивну відповідь московському посланцю на кшталт: погоджуємося всією республікою стати відданими рабами московського князя. Цією думкою й просякнута всі «історична» повість. А цього не відбулося, тому новгородці для московського князя – це суцільні «заколотники», «дикуни», не є «мудрим народом», тільки «мудрі народи» люблять порядок, який забезпечує самодержавна влада! Через деякий час така сама доля спіткала й Псковську республіку, яка не могла відстояти свою незалежність через зраду. Але й у цьому випадку є фальсифікація: Карамзін «цитуює» відповідь псковитян на прохання новгородців допомогти у спротиві, псковитяни радять Великому Новгороду змиритися та здатися на милість Іоанну, а ще бажали «щастя» ... [14, с.634]. Карамзін перетнув цим сюжетом, як кажуть, всі «червоні лінії», як й наприкінці повісті, коли розкриває сюжет поразки Великого Новгороду, а Марфу Борецьку-посадницю змальовує як зовсім абстраговану від подій та цілком байдужу, яка займається вишиванням у той час, коли новгородці б'ються на стінах! Такі припущення, можливо, повинні були з «виховною» метою посилити безнадійність волелюбних прагнень новгородців, обвинуватити Марфу Борецьку як посадницю Новгороду за палку прихильність Казимиру-Ягайловичу – короля польського й великого князя литовського замість того, щоб добровільно з'єднатися та стати «під захист» московського князя. Заради потужного емоційного впливу на читача, знову ж таки – «виховного» моменту – головна заколотниця покарана смертю на ешафоті. Але автор вдається до фальсифікації: за наказом Івана III смертю на ешафоті покарано її сина Дмитра, який потрапив до московського полону, а Марфу Борецьку було заслано до монастиря [17, с. 634].

В 1478 р. з політичною самостійністю Новгородської республіки було покінчено. Символ новгородської незалежності – вічевий дзвін, теж було перевезено до Москви. Російська історіографія в усі часи ніколи не піднімала питання про спадкоємність традицій Новгородської республіки в московському князівстві. А навіщо?! Для імперців більш актуальним в усі часи було і залишається питання про продовження саме Московією традицій Києва!

«Каяття» новгородців за свій непослух та заколотництво в історичній повісті завершується цілковито «сльозами», тобто, «історичним уроком»: непослух царю московському – справа зайва та безнадійна, а воля Москви, яка збирає під свою опіку землі слов'янських народів – законна, правомірна

та справедлива. Майже за надуманим й таким бажаним рашистсько-путінським сценарієм ХХІ ст. Треба врешті поставити раз і назавжди хрест таким сценаріям!

Перелік посилань:

1. Влесова книга. Народний епос. Електронна версія. Режим доступу: // <https://www.ukrlib.com.ua>narod>printzip.50> с.
2. Баран В.Д. Історичні витоки українського народу. Київ: Генеза, 2005. 206 с.
3. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України ХІІ-ХХІ ст. Видання друге. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України. 2018. 248 с.
4. Гирич Ігор. Ярослав Дашкевич: нерозривність науки і суспільно-політичного життя // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 9-38.
5. Дашкевич Я. Вступне слово, або про проблеми колаборантства. 2002 р. // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 227-230.
6. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі ХVІ - ХVІІ ст. (Підсумки, джерела, методи дослідження). 1993 р. // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 55-69.
7. Дашкевич Я. Перегук віків: три погляди на минуле і сучасне України. Націогенез – національне відродження – національна свідомість українців на зламі ХVІ - ХVІІ ст. // Україна. Наука і культура. Київ, 1993. Вип. 26/27. С. 49.
8. Дашкевич Я. Постмодернізм та українська історична наука // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 329-346.
9. Дашкевич Я. Правда історія України буде написана // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 295-297.
10. Дашкевич Я. Стан і перспективи історичної науки // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 298-319.
11. Дашкевич Я. Стан української історичної науки та завдання наукового товариства ім. Т. Шевченка // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 320-328.
12. Дашкевич Я. Чи існує український сепаратизм ? (з приводу перевидання книжки Миколи Ульянова «Происхождение украинского

сепаратизма. Москва, 1996). 1998 р. // «... Учи неложними устами сказати правду». Київ: «Темпора», 2011. С. 215-226.

13. Залізняк Л.Л. Первісна історія України. Київ: «Вища школа», 1999. 263 с.

14. Заставний Ф.Д. Географія України: У 2-х книгах. Переклад з англ. Львів: «Світ», 1994. 472 с.

15. Каныгин Ю. Путь ариев: Украина в контексте мировой цивилизации: Интеллектуальное эссе. Київ: Видавництво «Україна», 1998. 479 с.

16. Карамзин Н.М. Марфа-посадница, или Покорение Новгорода. Историческая повесть // Предания веков. Русская историческая повесть XIX – начала XX ст. В 2-х т. Т. 1. Київ: «Дніпро», 1990. С. 80-122.

17. Магочій П.-Р. Україна: сторія її земель та народів [Текст] / Павло-Роберт Магочій; пер. з англ.: Е. Гайдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук; карти П.Р. Магочій; покажчики Л. Ільченко; наук. ред.. С. Біленький; ред.. укр.. вид. Л. Ільченко; відп. ред. В. Падяк. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с. + XXII с. + карти + табл.

18. Норман Дейвіс. Європа. Історія. Переклав з англ. Петро Тарашук. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. 1404 с.

19. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. Харків: «Школа», 2007. 582 с.

20. Предания веков. Русская историческая повесть XIX – начала XX ст. В 2-х т. Т. 1. Сост., вст. статья, комент. В. Звиняцкого. Київ: «Дніпро», 1990. 687 с.

21. Федоренко Дмитро. Спочатку був Дажбог ... Про що розповідає першоукраїнський літопис Влесова книга. Етнопедагогічні та історичні есе. Кривий Ріг: Бібліотечка «Саксагані», 1994. 89 с.

22. Федоренко Дмитро. Велесова Книга. Найдавніший літопис України. Навчальний посібник з українознавства і рідної літератури. Київ: Видавництво М. Ляшенка «Бібліотека українця», 1999. 160 с.

23. Valentyna Shaikan, Andrii Shaikan. Complicity and Collaborationism in Ukraine of 1939-1945: Reasons, Typical and Special Demonstrations: Monograph / Shaikan Valentyna Oleksiyivna, Dc. of Hist. Sciences, professor; Shaikan Andrii Valeriyovych, Dc. of Es. Sciences, professor / Translated from Ukrainian into English by Korzhova Lyudmyla Sergiyivna, Cand. of Ped. Sciences, assoc. professor of the State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih). Recommended to publication by the Scientific Council of the State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih), protocol No 5, 28.12.2020. Prague,

2021. 644 p. The publication is assigned with a DOI number: <https://doi.org/10.46489/CCU19391945-01> The paper version of the publication is the original version. The publication is available in electronic version on the website: <https://www.oktanprint.cz/p/complicity-and-collaborationism-in-ukraine> Print ISBN 978-80-908066-4-1 E-book ISBN 978-80-908066-5-8.

24. Шайкан Валерій, Шайкан Валентина. Україна в роки Другої світової та Великої Вітчизняної воєн: проблеми дослідження. Навчальний посібник для ст.-в ВНЗ. Рекомендовано МОН України як навч. посібник для ст.-в ВНЗ (Лист № 1/11-8801 від 22 вересня 2010 р.). Вид. друге: випр. та доп. / Валерій Олександрович Шайкан, Валентина Олексіївна Шайкан. Кривий Ріг: Вид. ФОП Чернявський Д.О., 2012. 289 с.

25. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату “Україна” і військової зони в роки Другої світової війни / Інститут історії України НАН України. Кривий Ріг: «Мінерал» АГН України, 2005. 466 с. (Вивчення проблеми колабораціонізму в роки Другої світової війни на історіософському і соціально-психологічному рівні: досліджено мотивацію різних моделей поведінки населення на індивідуальному та груповому (колективному) рівнях; новою є постановка і трактування проблеми як стратегії виживання людей в екстремальних умовах війни; здійснено типологізацію різних проявів колаборації в залежності від конкретних умов, характеру окупаційного режиму, ментальних і морально-психологічних чинників тощо).

26. Шайкан В.О., Шайкан В.О. Соціально – політичні та економічні причини виникнення колабораціонізму на теренах рейхскомісаріату “Україна” та військової зони в роки Другої світової війни. Кривий Ріг: «Мінерал» АГН України, 2004. 151 с.

27. Shaikan V. Collaboration, complicity, separatism, causes of ethnic confrontation: problems of qualification and liability // Shaikan V., Shleludiakova N. Modern interpretations of actual problems of history and law in Eastern and Western Europe in the mid XX-XXI century / ed. by V. Shaikan, N. Shleludiakova. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kryvyi Rih Economic Institute: Kryvyi Rih, Publisher Chernyavsky D. O., 2017. P. 124-131 with illustrations. ISBN 978- 617-7553-25-90.

28. Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Kollaborationism and complicity in the history of mankind reflected in scholars and writers works // Scientific journal of Polonia University, 30 (2018), nr 5, p. 107-113. DOI: <http://dx.doi.org/10.23856/301>.

29. Legal Assessment and Speculation on the Topic of Collaborationism in Ukraine. Digital Dimension / Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan //2021-03-21/ jornal-article. DOI:<https://doi.org/10.1051/shsconf/202110003001>

30. Collaborationism and War Crimes as Phenomena in the Information Society/Valentina Shaikan, Kateryna Datsko, Nina Ivaniuk, Alim Batiuk // Proceedings of the III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020, p.116-126) 2020-04-02/ jornal-article SOURCE-WORK-ID:<https://doi.org/10.2991/aebmr>

31. Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Delinquent and «marginal» personalities in wartime: reasons and consequences of deviant behaviour //V International Scientific Congress SOCIETY OF AMBIENT INTELLIGENCE 2022 (ISC SAI 2022) / Printed in Portugal ISBN: 978-989-758-600-2 DOI: 10.5220/0000153900003350 Deposito Legal: 503849/22 Vol. Sustainable Development and Global Climate Change – 978-989-758-600-2 <https://www.scitepress.org/ProceedingsDetails.aspx?ID=gVnXmkBXF5Y=&t=1>

32. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки Другої світової війни: дис. доктора іст. наук: 07.00.01/Валентина Олексіївна Шайкан. Київ, 2005. 403 с.

33. Шайкан В.О. Ідеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни 1939-1945 рр.: дис. доктора іст. наук: 07.00.01/Валерій Олександрович Шайкан. Київ, 2010. 543 с.

34. Яковенко Наталя. Вступ до історії. Київ: «Критика», 2007. С. 130-131,152.

Ольга Федоренко,
кандидат філологічних наук,
викладач української мови та літератури,
Центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів № 1,
м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: olgafedorenko7@gmail.com

Дев'ятнадцятий в сім'ї і дуже талановитий: український вчений, педагог і письменник Дмитро Федоренко

Він народився в голодомору рік,
І зірка щастя ще для нього не вставала.
Казала мати: «В нього був слабенький крик,
Бо я й сама тоді від голоду вмирала.»

Дмитро Федоренко народився 5 вересня 1933 року в м. Марганці (що на Дніпропетровщині) в багатодітній родині. Це про нього потім казатимуть: «Дев'ятнадцятий в сім'ї і дуже талановитий».

Дмитро Тимофійович з теплом згадував свою матір – Ганну Семенівну Федоренко (Бойко) за словами Шевченка: «Там матір добрую мою, ще молодую, у могилу нужда та праця положила». Мати Ганна Семенівна (1893 р. н.) померла в 1946 році, коли Дмитру було 13 років...

Батько Тимофій Тимофійович Федоренко (1895 – 1987) походив із козацького роду, з багатодітної родини робітника, родом з с. Новоолександрівка Херсонської губернії, прожив 92 роки.

Старший брат Іван Тимофійович Федоренко (1914 р. н.) воював у Другій світовій війні, загинув у 1942 р. під час Сталінградської битви.

Брати Дмитра Тимофійовича Федоренка були освіченими людьми: Григорій Тимофійович Федоренко (1917 – 1986) працював головним інженером вагоноремонтного депо м. Запоріжжя. Його дочка Раїса, онуки і правнуки живуть у Харкові. Віктор Тимофійович Федоренко (1925 – 2005) працював старшим майстром автобази м. Марганця. Михайло Тимофійович Федоренко (1931 – 2007) після закінчення двох інститутів у Москві, займався дослідження проблеми космічного зв'язку.

Молодший брат Володимир Тимофійович Федоренко (1940 – 2000) подолав два вузи і керував конструкторським бюро шахтобудівництва у м. Марганець.

Найбільш дружні стосунки у Дмитра Тимофійовича склалися з молодшим братом Володимиром. Пам'ятаю, ми їздили в гості в м. Марганець

і зупинялися у брата мого діда Володимира Тимофійовича і його дружини Євгенії Володимирівни Федоренко.

Цікаво, що Дмитро Тимофійович і його брати були зовні схожі між собою. Це відзначали багато людей, які знали їх особисто або бачили фотокартки.

Сестра Параска Тимофіївна Федоренко (1923 – 1988), у заміжжі – Бабич, жила в м. Марганець, виховала двох доньок, є онуки, правнуки. Старші сестри померли ще дітьми. Дмитро Тимофійович згадував їх словами Шевченка: «А сестри, сестри, горе Вам, мої голубки молодії...»

У 1954 – 1977 роках Дмитро Федоренко жив у Павлограді, де працював вихователем дитячого будинку № 1, вчителем української мови та літератури, а згодом – директором середньої школи робітничої молоді № 3.

1955 – 1961 Д. Т. Федоренко заочно навчався в Харківському державному університеті ім. М. Горького. Здобув спеціальність «філолог, учитель української мови і літератури середньої школи».

За час роботи в Павлограді підготував і прочитав 1940 лекцій, доповідей, лекторіїв; створив літературний музей ріднокраю при СШ РМ № 3; обнародував 4 книги з українського фольклору Павлограда і Придніпров'я; опублікував книгу «Нескорений Павлоград» (1965); (школа, директором якої він був (СШ РМ № 3), була представлена на ВДНГ України в Києві); дав путівку у життя поетесі Ганні Світличній; створив і 9 років керував літературною студією міста ім. Миколи Шутя, де випускали «Літературну сторінку», проводили «Дні поезії»; відвідав до десяти країн і в кожній виступив з лекціями про Україну та її український народ, про давні племена, які колись населяли теперішню Україну (ще до об'єднання їх у ранньосередньовічну державу Київську Україну - Русь) тощо.

У місті юності, у Павлограді, Дмитро Федоренко зустрів кохання всього свого життя – майбутню дружину Антоніну Василівну Мельникову. Прожили вони разом понад 55 років, все життя. Цікаво, що Антоніна Василівна була вчителем математики у вечірній школі, де навчався Дмитра Федоренка. За освітою Антоніна Василівна – фізик-баліст, закінчила Томський державний університет, працювала на полігоні в Павлограді.

У Павлограді народилися двоє синів: Віктор і Борис. Окрім рідних дітей у сім'ї зростали 5 вихованців, про яких у всесоюзній газеті «Правда» було надруковано велику статтю «Чужих дітей не буває». А таких дітей, що росли в сім'ї Федоренків по тижню-два, яких обмивали, відгодовували, лікували, переодягали з дрантя та допомагали влаштуватися в житті, ніхто і ліку немає.

У 1977 році, після захисту кандидатської дисертації на тему виховання в Болгарії, Д. Т. Федоренко з сім'єю переїхав до Кривого Рогу. Понад четверть століття (1977–2004 рр.) у Криворізькому державному педагогічному університеті плідно працював Дмитро Тимофійович як звитяжець, невтомний збирач і дослідник козацької старовини, козацької педагогіки, народних традицій і обрядів, етнопедagogік населення національних меншин України (болгар, греків, сербів, поляків, словаків, чехів, хорватів, білорусів).

Д. Т. Федоренко – автор понад 400 наукових праць (книг і журнальних публікацій, до 1000 фундаментальних газетних статей). Особливої популярності набули фольклорно-етнологічні і етнопедagogічні дослідження «Ой у дяка суєта» (1961), «Щедрий вечір» (1961, 1968), «Від серця до серця», (1997), «Первоцвіт дивослова. Малі розповідні жанри дитячого фольклору в етнопедagogіці України» (1997).

Доцент, кандидат педагогічних наук Д. Т. Федоренко є співавтором фундаментальних праць «Історія педагогічної думки і освіти України» (ч. 1 «Дохристиянський період», ч. 2 «Княжа доба», ч. 3 «У неволі», ч. 4 «Козацька доба», ч. 5 «В борні») разом із професором О. О. Любаром, «Історія української школи і педагогіки» (у співавторстві з академіком АПН НАН М. Г. Стельмаховичем та професором О. О. Любаром).

У книгах «Спочатку був Дажбог» (1995) [12], «Листи з античної України» (1997) [4], «Дитинство античної України» (1998) [5], «Велесова книга» – найдавніший літопис України» (1999) [1] Дмитро Федоренко відзначає високий рівень культури і освіченості наших пращурів, наводить приклади унікальних зразків їх побуту, виховання і світосприйняття. Д. Т. Федоренко вивчав народно-педагогічний досвід давніх українців, що формувався на теренах сучасної України задовго до примусового хрещення Русі.

У передмові «Книга книг – Біблія і те, що було до неї...» Дмитро Федоренко нагадує, що слово «біблія» походить із давньогрецької мови і означає «книги», «зібрання книг», «бібліотека». Науковець подає приклади української народної творчості про книгу книг: «Хочеш правду знати – прочитай Біблію», «З Біблією заприятелював – в житті зміцнився», «Свята серед святих, книга серед книг, мудрість серед мудрості, що то за диво? (Біблія)» [1, с. 3–4].

Дослідник стверджує високу освіченість українського народу, який ще з часів Київської України-Русі знав «Біблію», «Молитвослов», «Євангелію» у перекладі старослов'янською мовою в давньоукраїнській вимові. Тож задовго до хрещення Київської України-Русі (988 р.), до «винаходу»

рівноапостольними Кирилом і Мефодієм слов'янської абетки (862–865 рр.) давні українці мали власний алфавіт, навіть не один, бо лише трипільська культура znana двома звуково-буквеними письменами (а це за 5000 років до Р. Хр.) [1, с. 6, 45].

Д. Т. Федоренко переконливо доводить автентичність «Велесової книги». Слов'янська мова, якою створена пам'ятка, має відмінності від усіх відомих на той час, зокрема й від старослов'янської. Першоукраїнський літопис «Велесова книга» сповіщає про події доісторичної доби, життя давніх проукраїнських поколінь і дає відповідь на питання: «Хто ми? Чії ми діти та онуки? Де витоки нашого народу?» [1, с. 76, 89].

Дмитро Федоренко переконує сучасників у давності складу майже поетичного мовлення праукраїнців. Так, автор «Велесової книги», відповідно до стародавньої традиції, широко застосовує персоніфікацію – поетичне олюднення світу: «Там Перунь іде, голову золоту трясе, молитви поспіває до сверзі синьої, а та твердіє од них» (дощечка 7Е) [1, с. 134]. Притаманна українській ментальності, персоніфікація коріниться у міфологічному світосприйнятті, передає уявлення про природу як людину: «Тут зоря красна іде до нас, як жона благая, і молока дає нам у силу нашу і кріпость двужилу» (дощечка 7Ж) [1, с. 135–136].

Науковець відзначає щиросердну вдачу русів (українців), шляхетність, гостинність, миролюбність українського народу, адже автори «Велесової книги» закликають до злагоди і взаєморозуміння, жити між собою в мирі та єдності, мужньо обороняти рідну землю: «Се ж бо стали славні, бо славимо богів. <...> а тому, що силу маємо велику, то й боронимося велико» (дощечка 2Б); «Тримайтесь, браття наші, плем'я за плем'я, рід за рід і бийтеся за себе на землі нашій, яка належить нам і ніколи іншим, се ж бо ми є русичі, славці богів наших» (дощечка 3Б); «Єсьми Дажбові внуки і не сміємо нехаяти слави нашої і завітів» (дощечка 4Б) [1, с. 12, 13, 14, 93].

Голосом предків наших називають «Велесову книгу», закарбовану на дубових дощечках-таблицях з обох сторін способом випалювання буквених знаків єдиним рядком (без поділу на слова, як це було заведено в Київській Русі ще до XIV–XV ст.). Причому у багатьох позиціях букви, що позначають голосні звуки, за давнім звичаєм пропускалися [1, с. 17, 20, 54–55, 64]. Порівнявши абетки «Велесової книги», Кирила-філософа і сучасної української, Дмитро Федоренко вказує на їхню схожість і робить висновок, що Кирило вдосконалив чи видозмінив графіку деяких букв, систему голосних або приголосних, але в будь-якому разі він мав взірць давньоруського походження для створення слов'янського письма.

Дмитро Федоренко вперше переклав сучасною українською літературною мовою Остромирове Євангеліє (1056–1057 рр.). Над перекладом, якої Д. Т. Федоренко вважав вершиною своєї дослідницької діяльності, автор працював, не шкодуючи ні сил, ні часу, ні знань. Робив це безкоштовно, розуміючи, що повертає рідному народові його святину. Нарешті 1997 року був завершений і відправлений у видавництво машинопис рукопису об'ємом 252 сторінки «Остромирове Євангеліє-Апракос, 1056 – 1057 рр. Переклад, науковий коментар, післямова Д. Т. Федоренка».

Створені на засадах української народної педагогіки, праці Д. Т. Федоренка «Тасмниці ненароджених геніїв. Народно-педагогічні уявлення про спадковість і виховання» (1997) [13], «Блудні батьки – блудні діти» (1998) [14], «Врятуймо духовність українців» (2007) [15], «Виховні притчі діда Дмитра» (2014) вчать, як підготуватися до шлюбу, як народити і виховати талановиту або навіть геніальну дитину, прожити гідне життя. Дмитро Федоренко розповідає про перших геніїв античної України, визначає доцільність допологового виховання, розкриває загадки хромосомно-генетичної спадковості, закликає поновити в кожній сім'ї традиції національної етнопедагогіки – будувати взаємини між подружжям і дітьми на принципах взаємоповаги, щиросердя, любові, доброти і ніжності, вимогливості і наполегливості: «Під серцем ньєнки ворухнулося нове життя – борись за його майбуття», «Хочеш щастя малюкові дати, зумій до пологів виховання розпочати», «Не скривдь малятко, сирітку пригрій – і матимеш щастя на грішній землі [13, с. 22, 29, 30].

З особливою теплотою Дмитро Федоренко досліджував історію козацьких часів – побут і звичаї, легенди та перекази, гумор, літературні твори, історичні факти з життя запорозьких козаків, серед яких були справжні велетні духу, непереможні характерники. Сповнені патріотичного звучання, книги Д. Т. Федоренка «Школа і освіта Запорізької Січі» (1990), «Запорозькі козачата» (1996), «Жили собі запорожці та й на Запорожжі» (1994) [6], «Мудрість козацької доби» (1999) [9] мають велике повчальн-виховне значення. Так, у посібнику «Кошовий лицарів чубатих. Іван Дмитрович Сірко в українській етнопедагогіці, фольклорі та етнології» (2000) Д. Т. Федоренко зібрав легенди, перекази, усмішки, народні прислів'я і приказки, героєм яких є славетний кошовий; подав навіть рецепти улюблених страв Івана Сірка [7].

Увагою читачів – учителів і вчених – користуються й численні статті і книги Дмитра Федоренка з етнопедагогіки євреїв Придніпров'я «Мудрий Гершелє серед друзів. Народно-філософські, культурологічні, побутові, фольклорні та етнопедагогічні уявлення євреїв Придніпров'я. Нетрадиційний посібник для єврейських навчальних закладів і домашнього читання»

(1999) [8], друга книга «Абрам Рабинович серед друзів» (2000). Праці Дмитра Федоренка тепло зустрінуті єврейськими читачами України і навіть Ізраїлю, а деякі твори про єврейську етнопедагогіку надруковані в ізраїльській енциклопедії.

Вивчаючи історію й народну творчість ріднокраю, Дмитро Федоренко дослідив історію міста Павлограда в роки Другої світової війни. Провівши кропітку роботу по збиранню фактичного матеріалу, Д. Т. Федоренко у книзі «Нескорені павлоградці» (2003) на підставі документів, свідчень учасників тих подій переконливо стверджує: «Антифашистське повстання у лютому 1943 року відбулося в Павлограді, його герої заслуговують пошани і вічної пам'яті» [10].

Після перенесеної тяжкої, практично невиліковної хвороби Дмитро Федоренко 2001 року виявився прикутим до ліжка. І в такому стані мужній вчений продовжував створювати рукописи нових етнопедагогічних і фольклорних, та суто педагогічних праць про найсвятіші духовні цінності менталітету України, допоки 16 листопада 2009 року серце Вчителя зупинило свій земний час.

Дмитра Тимофійовича Федоренка поховано на Західному кладовищі м. Кривий Ріг. На надгробній плиті здійснено надпис від рідних та учнів Вчителя: «У нашій пам'яті на небі і землі ти завжди Добросій і сім'янин». Похований поруч могили дружини Антоніні Василівні Федоренко, де на плиті викарбовано з посвятою: «З тобою ми завжди були щасливі. Наш рід живе не марно на землі».

Антоніна Василівна Федоренко (9.12.1930 – 10.12.2012) була вірним другом, підтримкою і музою Дмитра Тимофійовича Федоренка. Антоніна Василівна пережила чоловіка всього лише на 3 роки. У домашньому архіві зберігаються книги, які Дмитро Тимофійович дарував дружині, його ніжні слова-підписи книг передають тепло й почуття великого кохання, що було між ними. Наприклад, «Золоту книгу кращих казок світу» Д. Т. Федоренко подарував дружині з присвятою:

«З яких зірок з'явилась Ти сюди,
Товариш мій, і друг мій, і дружина!
Світи ж мені, світи мені завжди
Над зорі всі зоря моя єдина!

Любимій і єдиній Антоніні Василівні Федоренко в день її народження 9.XII.1993 року. Люблячий чоловік і друг, м. Кривий Ріг.»

Рідні діти Дмитра Тимофійовича зростали, будучи гідними свого батька. Так, старший син Віктор Дмитрович Федоренко (25.10.1959 – 12.06.2024) з відзнакою закінчив медичний інститут і ординатуру, здобув

освіту лікаря -кардіолога, автор досліджень із проблем профілактики і лікування захворювань серцево-судинної системи людини. Віктор Дмитрович Федоренко багато років обіймав посаду головного лікаря однієї з лікарень м. Дніпро, все життя присвятив медицині. У Віктора Дмитровича Федоренка є донька Олена, двоє онуків Артем і Катерина (правнуки Дмитра Тимофійовича Федоренка).

Другий син - Борис Дмитрович Федоренко (13.03.1961 – 26.10.2015) з відзнакою закінчив гірничорудний інститут, за фахом інженер-електрик, був талановитим програмістом, працював на підприємствах Кривого Рогу, певний час викладав технічні дисципліни в Гірничому інституті та технікумі. Борис Дмитрович Федоренко разом із дружиною Тамарою виховали двох дітей Ольгу і Дмитра (назвали на честь діда).

Вихованці Дмитра Тимофійовича, які мужніли разом з рідними синами, вирости справжніми людьми. Так, Петро Васильович Швидько закінчив гірничий інститут, аспірантуру, став кандидатом технічних наук, жив у Дніпропетровську, батько трьох дітей. Коли 26 квітня 1986 року сталася аварія на Чорнобильській АЕС, Петро Швидько разом з іншими науковцями розробив перший саркофаг, щоб захистити довкілля від поширення радіації. Вдячний своєму Вчителю, Петро Швидько виступив спонсором книги Дмитра Тимофійовича Федоренка «Кошовий лицарів чубатих», де на другій сторінці зазначено: «Книга побачила світ завдяки спонсорському фінансовому забезпеченню відомого вченого України і мецената вітчизняної культури Петра Васильовича Швидька» [7].

Євген Костянтинович Грозилін – художник, краєзнавець, поет у Павлограді, має двоє дітей, онуків і правнуків. Євген Грозилін безмежно вдячний родині Федоренків – Дмитру Тимофійовичу та Антоніні Василівні – за родинне тепло і любов, які вони йому подарували. Євген Грозилін щодня згадує своє сирітське дитинство і завжди вдячний Дмитру Тимофійовичу Федоренку. Своєму вихователю в дитячому будинку Д. Т. Федоренку Євген Грозилін у 2010 році присвятив такі рядки:

Не сподіваюсь, та бажаю,
В душі моїй надію маю,
Що десь зустрінусь...
Де, не знаю,
Того ні обрію, ні краю,
У сонячному сяйві чи в імлі,
Частинками якого водограю...
Та точно знаю,
вже не на землі.

Відзначу, що пам'ятаю свого діда Дмитра дуже творчою, талановитою, доброю і водночас справедливою людиною. Дмитро Тимофійович був надзвичайно працьовитим: він ішов до свого кабінету, сповнений творчих задумів, навіть коли йому, старенькому, вже було важко йти. Дмитро Тимофійович Федоренко залучав до наукової роботи студентів, допомагав колегам, надихав своїм прикладом до творчості. Про Д. Т. Федоренка колеги говорили: «Людина, яка більше працює, ніж живе».

У родині згадуємо нашого дідуся Дмитра завжди усміхненим, готовим допомагати людям, незважаючи на його зайнятість чи хвороби. Люди приходили до нього – і для кожного Вчитель знаходив мудру пораду, допомагав, чим міг. Його називали «Добросій» – людина, яка сіє добро. Дмитро Тимофійович знав багато гуморесок, анекдотів, пісень – міг підтримати, підбадьорити й розсмішити. Здавалося, до кожного випадку життя в дідуся був підготовлений анекдот або повчальна історія. Багато людей пам'ятають неповторний тембр голосу Дмитра Тимофійовича Федоренка, його майстерність імпровізації й акторський талант. На місцевому радіо «Рудана» Д. Т. Федоренко провів 250 авторських передач «І розкажи сину своєму».

У повсякденному житті Дмитро Тимофійович був неабияк творчим і винахідливим. Смачно готував! Навіть фаршировану рибу вмів приготувати. Серед його улюблених страв, які готував, – єврейський форшмак з оселедця. Дідусь творчо підходив до справи: кожній приготовленій страві давав незвичну (наприклад, козацьку) назву, складав меню, друкував його на друкарській машинці, вкладав у папку й оформлював малюнком. Тоді за столом усе презентував – і дуже хотілося скуштувати кожную незвичну страву!

Для нашої родини Дмитро Федоренко продовжує жити у своїх книгах.

Понад 20 написаних, підготовлених до друку книжок Д. Т. Федоренка ще чекають свого оприлюднення, видання і наукового відкриття.

Великий повчальний потенціал містить книга «Виховні притчі діда Дмитра» (2014). Замислитися над своїм життям, бути прикладом для власних дітей, повністю проявити свій творчий потенціал закликає автор у ненав'язливих історіях-розповідях із повсякденного життя «Притча про віру в дитину», «Справжня краса – у вірності», «Притча про ньеньку рідненьку», «Притча про синівську любов до батька», «Притча про вирізаний кабель», «Притча про інкубаторських сиріток», «Притча про блудного батька», «Притча про синівські жнива батьківського виховання», «Притча про людську пам'ять», «Притча про зникле плем'я обрив», «Притча про педагогіку радості», «Притча про рятівний окрасць хліба» [2].

«Цвірінькало» (2016) – нетрадиційна книжечка новел для дітей дошкільного віку та учнів початкових класів. У захоплюючій формі Дмитро Федоренко розповідає про взаємини дітей і підлітків із живим світом України, переважно з домашніми тваринами. Непомітно автор книги вчить дітей засобам і методам вдосконалення та збагачення словникового запасу, розвитку мови і мовлення, моральності, духовності, доброти й порядності, вчить, «як на світі жить». Книжечка складається з десяти новел, що розповідають про благородство домашніх і приручених тварин (собаки Лапка, кішечки Квітки, собаки Знайди, безіменної царівни Гав, сенбернара Бояна, вужа Жува та інших дійових осіб «Цвірінькала») і закликають до благородства, високої духовності та моральності дітей, які спілкуються з братами нашими меншими. До моралізаторських (дидактичних) завдань, що супроводжують кожную новелу, слід поставитись як до батьківських порад досвідченого педагога, який добре знає предмет своєї розмови з читачем. Події відбуваються на суто українській ниві, імена людей, прізвиська тварин – суто українське, що й має виховувати юних громадян української незалежної держави [16].

Новітні педагогічні теорії, розроблені Дмитром Федоренком, перевірені практикою і стали здобутками майже всіх педагогічних вузів України.

Плідна наукова і педагогічна діяльність Дмитра Тимофійовича Федоренка отримала міжнародне визнання. Так, у 1984 р. уряд Народної Республіки Болгарія нагородив Д. Федоренка ювілейною медаллю «100 років з дня народження Георгія Димитрова».

Відмінник народної освіти України Д. Т. Федоренко був визнаний кращим освітянином 1999 р. і лауреатом премії «Малиновий дзвін душі» за книгу «Мудрість козацької доби» [9] і ряд підручників з української педагогіки. Д. Федоренка також визнано кращим освітянином 2000-го року і лауреатом премії «Залиш мені в спадщину думку найвищу».

За визначний внесок у роботі на просвітницькій ниві і сприяння патріотичній справі по відродженню духовності та побудови в Україні єдиної Помісної Православної Церкви Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет у 1998 році нагородив Дмитра Тимофійовича Федоренка своєю Благословенною грамотою.

У 1999 р. Дмитру Федоренку присвоєно звання «Почесний громадянин м. Павлограда», а у 2003 р. його нагороджено медаллю «Захиснику вітчизни» за книгу «Нескорені павлоградці».

У 2011 році Д. Т. Федоренка посмертно нагороджено медаллю «За заслуги і досягнення у сфері єврейського відродження» [17].

Праці Дмитра Федоренка зберігаються в бібліотеці Конгресу США, бібліотеках Ізраїлю, Болгарії, Канади як приклад досягнень українських вчених.

Перелік посилань:

1. Федоренко Д. «Велесова книга» – найдавніший літопис України. Навчальний посібник з українознавства і рідної літератури. Київ: Бібліотека українця, 1999. 160 с.
2. Федоренко Д. Виховні притчі діда Дмитра / упоряд. О. Федоренко. Кривий Ріг: Видавець Роман Козлов, 2014. 76 с.
3. Федоренко Д. Від серця до серця. Популярний посібник з українознавства (етнологічні, фольклорні та етнопедagogічні проблеми). Київ: Бібліотека українця, 1997. 171 с.
4. Федоренко Д., Гузенко Ю. Листи з античної України. Сенсаційні свідчення, наукові гіпотези, історичні доведення про першоукраїнську писемність. Київ: Бібліотека українця, 1997. 176 с.
5. Федоренко Д. Дитинство античної України. Популярний посібник з українознавства (етнологічні, фольклорні та етнопедagogічні проблеми). Київ: Бібліотека українця, 1998. 116 с.
6. Федоренко Д. Жили собі запорожці та й на Запорожжі. Ліричні розвідки, топонімічні легенди, козацькі афоризми та гумор Середньої Наддніпрянщини в записках Дмитра Федоренка. Київ: Світовид, 1994. 90 с.
7. Федоренко Д. Кошовий лицарів чубатих. Іван Дмитрович Сірко в українській етнопедagogіці, фольклорі та етнології : нетрадиційний навчально-виховний посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 1999. 144 с.
8. Федоренко Д. Мудрий Гершеле серед друзів. Народно-філософські, культурологічні, побутові, фольклорні та етнопедagogічні уявлення євреїв Придніпров'я: нетрадиційний посібник для єврейських навчальних закладів та сімейного читання. Запоріжжя : «ДІВО», 1999. 155 с.
9. Федоренко Д. Мудрість козацької доби. Розробка нетрадиційних уроків і навчально-виховних заходів на засадах української етнопедagogіки : посібник для студентів педагогічних навчальних закладів і учителів та учнів національної школи України. Кривий Ріг: ПП «Видавничий дім», 1999. 143 с.
10. Федоренко Д. Т. Нескорені павлоградці: історичне і народно-педагогічне безсмертя подвигу учасників збройного повстання в місті в лютому 1943 року. Дніпропетровськ: Пороги, 2003. 496 с.

11. Федоренко Д. Таємниці ненароджених геніїв. Народно-педагогічне уявлення про спадковість і виховання. Кривий Ріг: Бібліотека «Саксагань», 1997. 94 с.

12. Федоренко Д. Спочатку був Дажбог... Про що розповідає першоукраїнський літопис Влесова книга. Етнопедагогічні та історичні есе. Кривий Ріг: Бібліотека «Саксагань», 1994. 86 с.

13. Федоренко Д. Таємниці ненароджених геніїв. Народно-педагогічне уявлення про спадковість і виховання. Кривий Ріг: Бібліотека «Саксагань», 1997. 94 с.

14. Федоренко Д. Т., Федоренко В. Д. Блудні батьки – блудні діти : нетрадиційний посібник-практикум з родинної педагогіки. Київ: Бібліотека українця, 1998. 170 с.

15. Федоренко Д. Т, Федоренко О. Б. Врятуймо духовність українців: навчальний посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. 76 с.

16. Федоренко Д. Цвірінькало. Вечірні розповідні картинки бабусі Ярини про братів наших менших та дорогих маляток, любих хлопчиків і дівчаток. – Кривий Ріг: Видавець Роман Козлов, 2016. 75 с.

17. Федоренко О. Б. Добросій: Документи та матеріали про учителя, кандидата педагогічних наук, доцента, відмінника народної освіти України Дмитра Федоренка. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005. 208 с.

Олена Гончаренко,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-8577-6240
e-mail: olenagoncharen@gmail.com
(Авт. – 1,5 др. арк.)

«Велесова книга» в науковій оцінці Д.Т. Федоренка

Дмитро Тимофійович Федоренко (1933-2009) - вітчизняний педагог, фольклорист, літературознавець, мовознавець, журналіст, краєзнавець, громадсько-культурний діяч ХХ ст. Добре знаний в міжнародних наукових колах Болгарії, Росії, Канади, США, Англії, Ізраїлю, України, як вчений з величезним діапазоном наукових і прикладних знань, він майже чверть століття (з 1977 р. до 2004 р.) плідно працював у Криворізькому державному педагогічному інституті в статусі викладача, кандидата педагогічних наук, доцента, виконуючого обов'язки завідувача кафедри педагогіки та методики початкового навчання. Його творчий доробок унікальний: понад 400 наукових праць, з яких 150 книг з фольклору, літератури, педагогіки, 290 навчально-методичних посібників для вчителів з теорії і практики національного виховання. Заслуговує на увагу 100 тематичних радіопередач «І розкажи сину своєму...» про українське традиційне виховання дітей та більш як 1000 публіцистичних статей з актуальних проблем розвитку, формування, виховання, освіти сучасної молоді.

Нелегкою була доля вченого. Народився Дмитро Тимофійович в голодний 1933р. у м. Марганець Дніпропетровської обл. в багатодітній сім'ї предківського козацького роду Федоренків. Діди-прадіди Дмитра Тимофійовича - уродженці с. Ново-Воронцовка колишньої Херсонської губернії, які за часів турецько-татарської навали воювали в загонах легендарного кошового Запорозької Січі Івана Сірка за свободу свого народу. Його матуся, Гана Семенівна, займалась вихованням 23 дітей. Дмитро був дев'ятнадцятою дитиною в сім'ї. Переживши смерть своїх старших братів під час двох голодоморів, двох Світових війн, мати померла під час голоду 1946 р., коли Дмитрові було 13 років. Батько Тимофій Тимофійович - учасник Світової війни 1914 року та громадянської війни, після смерті дружини одружився вдруге. Мачуха не злюбила свого пасинка і часто виганяла його на вулицю, залишала без їжі. Тож ще з дитинства Дмитру довелося пізнати важку працю, несправедливість та самотність. А тому швидко подорослішав,

зрозумів, що повинен вчитися, здобути професію, жити самостійно, розраховувати лише на себе. У 1949 році, після успішного закінчення середньої школи почав шукати роботу, щоб вижити. Працював помічником продавця магазину, пізніше учнем токаря на Павлоградському заводі «Каганович». Після служби в армії Дмитро Тимофійович у 1953 р. одружився з Мельниковою Антоніною Василівною. Любляча дружина суттєво вплинула на його подальше життя. Він вирішив присвятити себе дітям, професійно зайнятися педагогічною діяльністю. Так, у 1954 році влаштувався вихователем у Павлоградський дитячий будинок № 1, де керував танцювальним гуртком, клубом, працював в станції юних натуралістів, в школі робочої молоді, редактором міського радіо в м. Павлограді. Відзначимо, за 56 років подружнього життя Дмитро Тимофійович і Антоніна Василівна виростили двох рідних та чотирьох прийомних синів, завжди приділяли увагу вихованню онуків.

Замолоду Дмитро цікавився поезією, полюбляв співати народних пісень. Любов до народної пісні, яку частенько чув від рідної мами та батька (обоє мали гарні голоси), проніс через все своє життя. А тому під час роботи з учнями у м. Марганці він записав народні пісні та надіслав їх до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, де на початку 1957 р. мала відбутися республіканська нарада збирачів народної творчості. Отримавши запрошення, Дмитро Тимофійович відправився до Києва. На цій нараді він і познайомився з академіком М.Т. Рильським, який дуже уважно поставився до шанувальника народної мудрості. До останніх днів свого життя Максим Тадейович постійно опікувався долею молодого вчителя, скеровував його пошукову роботу, допомагав у процесі збирання та вивчення фольклорного матеріалу, надсилав, дарував власні книги. Авторитет відомого класика української літератури, його батьківські поради вплинули на подальшу долю молодого вчителя, його інтерес до вивчення народної творчості українців, зокрема любові до народної пісні, виплеканої в родині, коли зібравшись співали при першій нагоді(батьки мали гарні голоси). Упродовж життя Дмитро Тимофійович збирав фольклор по містах і селах Придніпровського регіону. В Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського на сьогодні існує іменний фонд вченого за № 142, в якому нараховується кілька десятків тисяч одиниць усних пам'яток національної культури українців. Він збирав фольклор на території Придніпров'я, обійшов і об'їздив Павлоградський, Петропавлівський і Юріївський райони. Побував у селах Богуславі, Булахівці, Вербках, Межиріччі, Нововязьківському, Троїцькому, селищі Юріївки й записав сотні народних оповідань, гуморесок, жартів, анекдотів, привітань, прислів'їв та приказок, які популяризував серед

своїх учнів. І, головне, ніколи не забував, і з великою любов'ю та вдячністю згадував свого вчителя-наставника М.Т.Рильського.

Його збирацька спадщина – це оригінальний здобуток у справі записування, осмислення й популяризації усної народної творчості українців. Особливої популярності здобули його фольклорно-етнологічні збірники: «Ой у дяка суета» (Дніпропетровськ, 1961), «Про зернисту та качанисту», (Дніпропетровськ, 1961), «Пісенна біографія України» (Кривий Ріг, 1961), «Щедрий вечір» (Дніпропетровськ, 1968), «Як запорожці жили-поживали» (ІМФЕ НАН України, 1993), «Жили собі запорожці та й на Запорожжі...» (К., 1994).

Серед зібраного матеріалу є значна тематична група народних творів про голодомор, записаних упродовж 50-90 рр. ХХ ст. у Придніпров'ї, та до Києва не надсилав, бо розумів, що дорогоцінні фоліанти становили небезпеку для радянської влади і були заборонені. Власне, переживши два голодомори, Дмитро Тимофійович згадував: «Що спонукало мене записувати твори про голодомор, коли і говорити про це заборонялося? Це внутрішній стан. Як же не записувати ці твори з вуст нашого народу, коли голодомор 33р. пережила моя родина. Із 25 чоловік вижило 19, а в голодний 1946 р. померла моя мати – Ганна Семенівна Федоренко». Лише у 2000 році, на сторінках газети «Освіта» (29 листопада - 6-13 грудня) вченому вдалося опублікувати складову частину дослідження про голодомор під назвою «Як же їм хотілося жити...», - про пережиті голодні роки своєї родини. У розвідці, окрім автобіографічного, історичного матеріалу, представлені ще різножанрові народні твори: співомовки, анекдоти, паремії про голодомор 1921-1923 рр., 1932-1933 рр., 1946-1947 рр. Вони й сьогодні не втратили своєї наукової цінності.

Закінчивши у 1961 році філологічний факультет Харківського державного університету, Дмитро Тимофійович працював вчителем, а з 1965 року по 1971р. працював директором школи № 3, завідувачем навчальної частини із загальноосвітніх дисциплін ПТУ№43, вчителем української мови та літератури 5-10 класів в середній школі № 17. Саме в цей час Дмитро Тимофійович написав книгу «Нескорений Павлоград» (Москва, 1965) про антифашистське повстання у м. Павлограді; відкрив для громадськості поета-підпільника Миколу Шутя і оприлюднив збірки його віршів «Любов і ненависть», «Чистота»; заснував поетичну студію імені Миколи Шутя та створив залу Великої Вітчизняної війни в Павлоградському історичному музеї; постійно опікувався поетесою Ганною Світличною (1935-1995).

У Болгарії, в 1977 році, Д.Т. Федоренко успішно захистив кандидатську дисертацію з педагогіки «Проблеми теорії і практики інтернаціонального виховання учнів загальноосвітньої школи Народної Республіки Болгарії». На цей час вчений вільно володів, окрім української, російською, білоруською, сербохорватською, македонською болгарською, старослов'янською мовами, вільно спілкувався на івриті, по-німецьки.

З 1977 р. Дмитро Тимофійович розпочав роботу в Криворізькому педагогічному інституті старшим викладачем російської та української мови, потім заступником декана підготовки вчителів початкових класів. У 1983 році – доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання, з часом виконував обов'язки завідувача цієї кафедри. З 1985 р. згідно рішення колегії МП УРСР переведений на посаду старшого наукового співробітника Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, очолює обласну секцію дидактики Павлоградського міського відділення педагогічного товариства УРСР.

З 1990 р. по 2000 р. - найактивніший період наукової діяльності Дмитра Тимофійовича, що тісно пов'язаний із відновленням у 90 роках ХХ ст. незалежності України. Це був період, зумовлений національно-патріотичним піднесенням, коли усі раніше заборонені жанри фольклору, та й літератури здобули легальне побутування; коли з'являлися твори Розстріляного відродження, етнографічні збірники про українців Олекси Воропая, Василя, Скуратівського, Степана Килимника; коли в школах запроваджувалися уроки рідного краю та українознавства, а в вузах відкривалися кафедри фольклористики та народознавства. Це був етап національного відродження, коли радянсько-штучні твори фольклору та літератури залишилися мертвими пам'ятками соціалістичного періоду. Внаслідок скасування всяких заборон, відкривалися нові можливості для науковців. Дмитро Тимофійович із великою насолодою збагачував скарбницю української духовності, обґрунтовано виводив із позицій історії минувшини виважено збалансовані факти, які мали велике значення для збору, систематизації знань українців про самих себе. Вченим була пророблена величезна робота з написання та упорядкування фундаментальних етнопедагогічних підручників та посібників для молодого покоління незалежної України, які добре знані як в українській державі, так і за її межами: «Школа і освіта Запорозької Січі» (Кривий Ріг, 1990), «Педагогіка національної школи» (Кривий Ріг, 1994), «Історія педагогічної думки і освіти в Україні» в 5 частинах («Дохристиянський період». - К., 1993; «Княжа доба». К., 1994; «У неволі». К., 1996; «Козацька республіка». К., 1999; «В борні». К., 1999); «Від серця до серця» (К., 1997), «Первоцвіт

дивослова» (К., 1997), «Листи з античної України» у співавторстві з Ю. Гузенком (К., 1997), «Дитинство античної України», «Блудні батьки – блудні діти» (К., 1998), «Мудрість козацької доби» (Кривий Ріг, 1999), «Історія української педагогіки» у співавторстві з професором О.О. Любаром та з дійсним членом АПН України М.Г. Стельмаховичем (К., 1999), «Сучасний учитель національної школи» (Кривий Ріг, 2000), «Врятуймо духовність українців» (Кривий Ріг, 2007) та навчальні посібники з єврейської, болгарської педагогіки: «Георгій Димитров про розвиток пізнавальної діяльності» (Кривий Ріг, 1980), «Мудрий Гершеле серед друзів» (Запоріжжя, 1999), «Абрам Рабинович серед друзів» (Запоріжжя, 2000). Відзначимо, за його підручниками, програмами з української педагогіки, фольклору, літератури навчаються сьогоднішні студенти у вищих навчальних закладах України.

Педагогічний спадок вченого наскільки потужний, що оригінальні книги з виховання молодого покоління: «Гасмниці ненароджених геніїв» (1997), «Первоцвіт дивослова» (1997) Д.Т. Федоренка зберігаються в Конгресовій бібліотеці США, а його ім'я в Кембріджському університеті (Лондон, Великобританія) значиться у списку ста видатних людей планети, причому у першій десятці вчених за 1997-1998 рр.

Серед багатогранної наукової спадщини вченого особіно слід виділити праці з Праукраїнської цивілізації: «Спочатку був Дажбог» (Кривий Ріг, 1994), у співавторстві з Ю. Гузенком «Листи з античної України: сенсаційні свідчення, наукові гіпотези, історичні доведення про першоукраїнську писемність (К., 1997), «Велесова книга – найдавніший літопис України» (К., 1999). Якщо видання 1994 року було методичним посібником з вивчення «Велесової книги», наповнене педагогічними думками автора, аналізом і перекладом тексту, практичними завданнями, адресованими студентам; то вже у 1999 році, у видавництві «Київська правда», з ініціативи журналіста «Бібліотека українця» Миколи Ляшенка опубліковано 100 примірників навчального посібника з українознавства і рідної літератури, підготовленого Д.Т. Федоренком ««Велесова книга» - найдавніший літопис України». У книзі вказано, що дослідження виконане в Науково-дослідній лабораторії з проблем педагогіки національної школи України, що функціонувала при Криворізькому державному педінституті (науковий керівник професор О. О. Любар). Видання призначене всім, хто цікавиться давнім минулим України та її пам'яткою писемної культури – «Велесової книги». Рецензентами книги виступили криворізькі вчені: доктор педагогічних наук, професор Ю. Д. Руденко, доктор філологічних наук, професор А. В. Козлов, кандидат філологічних наук, доцент Ф. З. Яловий. В анотації до книги вказано

призначення - для всіх, кого хвилюють відповіді на запитання (у яких відчутний перегук із дидактичним закликком Т. Шевченка до нащадків уважно вивчати українську історію: «Прочитайте знову /Тую славу./ Та читайте / Од слова до слова, /Не минайте ані титли,/ Ніже тії коми - / Все розберіть.../ Та й спитайте/ Тоді себе: що ми?../ Чиї сини?/Яких батьків? Ким? / За що закуті?...»):«Хто ми такі? Чиї ми діти та онуки? Хто наші пращури? Де витоки нашого народу? Яку таємницю відкрили для нас дерев'яні сторінки писемної пам'ятки доолегової доби?»[1]. Отже, книга мала дати відповіді на поставлені завдання, вийшла невеликим тиражем і вже мало доступна сучасним дослідникам.

Зміст книги складався із 4 розділів, кожен з яких містив ґрунтовну теоретичну та самостійно розроблену практичну частину із авторським перекладом «Велесової книги».

Звернення вченого до літературної пам'ятки IX ст. було зумовлено актуальними проблемами, які залишилися не вирішеними й до цього часу, оскільки містять концептуальні засади етногенезу українців, їх писемність та вірування, що становлять основу української державності. «Із обранням Україною самостійного шляху розвитку національної культури й державності значно зросла зацікавленість витоками найсвятішого: хто були наші пращури, чиї ми діти? Чи, бува, не спустилися в XIV-XVII ст. на парашутах із неба, чи жили й будували життя завжди на цих благословенних, Богом освячених, землях, були автохтонним населенням від самого початку і до скону віків?!» [1, с.23], - зазначав Д.Т.Федоренко. Саме «Велесова книга» дозволяє осягнути тисячолітнє минуле з проєкцією на майбутнє життя процвітаючої України й добробуту українців. На думку вченого, праукраїнська пам'ятка має стати настільною книгою для співвітчизників, а її вивчення має змінити світоглядну систему українців, перетворити їх на господарів своєї долі, на своїй землі: «І все ж треба сподіватися, що «Велесова книга» сприятиме переоцінці поглядів на нашу державу, її минуле, на сьогоденний статус і майбуття, що вже це може послужити збудником почуття господаря на своїй землі. Ця книга сьогодні - то пошук Віри, Злагоди, Щиросердя, свідомої Благочинності і справжньої Любові до давньої й невмирущої - співучої, миролюбної, працьовитої, незалежної і суверенної України» [1, с.144].

У процесі роботи над історичною пам'яткою дослідник мав у своїх руках усі публікації тексту «Велесової книги» та критичні й доступні матеріали про її дивовижну історію: публікації професора Олександр Кура в часописі «Жар-птиця»(США,1954-1959); праці Сергія Лесного «Русь, звідки ти?» (Вінніпег,1964), «Велесова книга» - язичний літопис доолегової Русі: історія знахідки, текст і коментарі» (Вінніпег, 1966); циклографічне видання

Миколи Скрипника «Велесової книги» (орфографія і стиль збережено) (1967, працю Андрія Кирпича «Влес-книга» (Голландія, Гаага, 1968); праці М. Р. Шкаврितка «Найстаріший літопис Русі-України: Влес-книга - голос забутих рідних предків» (Календар канадійського фермера, 1970. С. 129-131), а також поетичні переклади «Велесової книги» Миколою Шудрею, Борисом Яценком та Миколою Карпенком. Д.Т. Федоренко піддавав детальному аналізу усі наявні факти, «спробував порівнювати (співставляти, чи, можливо, протиставляти) та переглядати кожне міркування попередніх дослідників, намагаючись подати картину виникнення пам'ятки й переконати сучасників у давності складу майже поетичного мовлення праукраїнців та розгадати тасмницю відшумілих подій, що досі приховані порохом часу...» [1, с.16-17]. Особливо вчений відзначав циклографічне видання М. Скрипника «Велесової книги» - «надзвичайно важливий крок до визнання першої української писемної пам'ятки як найдавнішого письма слов'янських народів, їх першого буквенно-звукового письма. Циклографічне (то й що?) видання «Велесової книги» - неоцінений внесок у справу навернення українців до національних витоків, виховання патріотизму завдяки складному соціальному почуттю, яке виникає на ґрунті приналежності до давньої цивілізації, давності народу, що був засновником ще індоєвропейської спільноти! То ж для відновлення національної самосвідомості українців» [1, с.16].

Д.Т. Федоренко починав свою працю з порівняльно-історичного аналізу Біблії та «Велесової книги» [1, с.3-7], їх вплив і значення на розвиток людства не можливо спростувати. Біблія, що базувалася на записах усних народних творів у євреїв, які були здійснені наприкінці другого або на початку першого тисячоліття до Різдва Христового, як вказує вчений, були здійснені за допомогою запозиченої писемності у фінікійців. І хоча багато тих книг не дійшло до сьогодення, як і не збереглися праукраїнські та давньоукраїнські писемні пам'ятки. Але, як визначає вчений, «людська свідомість відклала в собі розповідні й пісенні твори, давні билиці (типу епосу чи билин), й вони передавалися з покоління в покоління» [1, с.6]. Ґрунтовна обізнаність з фольклором народів світу, зокрема й студіювання усної творчості українського етносу, дозволили вченому дійти висновків, що «Праукраїнська цивілізація, її людність, а потім і давні українці мали усні твори, сюжети яких так подібні до давньоіндійських міфів і легенд, шумерських пісень і гімнів, давніх ассирійських переказів та віршованого епосу і, що найважливіше, перегукуються з біблейськими притчами, славнями подвигів майже міфічних чи історично забутих осіб, а згодом здобули переклади священних книг своєю розмовною мовою» [1, с.7]. Важлива роль в процесі розвитку людської цивілізації належить писемній

мові. Вказуючи на існування відомого у світі первісного малюноквого письма (бл. 3500 р. до Р. Хр.), прямокутного малюноквого (бл. 3000 р. до Р. Хр.), архаїчних шумерійських написів (бл. 2800 р. до Р. Хр.), давньовавілонського клинопису (бл. 800 р. до Р. Хр.), нововавілонських писемних знаків (бл. 600 р. до Р. Хр.), вчений доходить фундаментальних висновків про наявність у давніх українців власного алфавіту, який запозичили рівноапостольні Кирило і Мефодій для створення слов'янської абетки (власне, письма, запозиченого з праукраїнської культури — цивілізації), оскільки «давні українці задовго до них мали власний алфавіт (та ще й не один, бо лише трипільська культура відома двома звуково-буквенними письменами, а це ж за 5000 років до Р.Хр., ще до славнозвісних давніх цивілізацій із своїми малюнковими, клинописними та ієрогліфічними пам'ятками)» [1, с. 7]. А тому закономірним було «здивування наших далеких пращурів, коли в численних розповідях вони побачили власну історію, звитяги своїх національних героїв, що «перелицьовані й переодягнені» в інший наряд, запозичені іншими землями». І цьому є пояснення, як стверджує вчений: «Здавна існувала самотутня світова цивілізація Праукраїнців, її культура, високо розвинена й ні на яку іншу не схожа, однак вона мала значний, прямий і опосередкований вплив на всі інші суспільно-державні утворення давнього світу. І підтвердження тому - першоукраїнський літопис, відомий вченим під назвою «Велесова книга» [1, с.7], що має стати для сучасних українців власною Біблією, що розкриває тисячолітню історію життя українського народу, його самотутню мову й культуру: «Серед славетних писемних пам'яток сивої давнини особливе місце посідає Влесова (Велесова) книга – літопис на дерев'яних (дубових) дощечках (38x22 см і товщиною у півсантиметра), що розкриває події, які відбулися за 1,5 тисячі років доолегової доби, інакше кажучи за 15 століть до виникнення Київської України-Русі» [2, с.57].

Значний інтерес викликала у Д.Т.Федоренка знахідка полковника Ізенбека та її зникнення. Перший розділ праці був присвячений детективній історії напрочуд дивної писемної пам'ятки давньої української культури, що пройшла через віки і принесла історію пращурів, проникла через морок часу й дійшовши до нас, звернула на себе увагу наукового світу. Перш за все йдеться про встановлення історичної справедливості - про правдиву історію насаджування християнства на праукраїнських землях. Про що неодноразово наголошували О.Потебня, І.Нечуй-Левицький, М.Грушевський, І.Огієнко, О.Знойко, С.Плачинда, В.Шаян, В.Скуратівський, Г.Булашев, В.Яременко, Г.Лозко. А тому Дмитро Тимофійович вказував на причину, що призвела до детективної історії знахідки в 1919 році Ізенбеком, оскільки витоки її слід шукати в далекому минулому: «Тут не зайве нагадати, що примусове

хрещення України-Русі 988 року, яке краще було б назвати релігійним віроломством і захопленням духовного життя, знищило вогнем, мечем і водою товщений прошарок культури цілої цивілізації! То ж скільки таких дерев'яних книг різного призначення й походження, навіть виконаних не однаковими письменами, згоріли в полум'ї християнізації!» [1, с.23].

Вчений виводив власну гіпотезу щодо зникнення історичної пам'ятки: «...Колишній полковник Ізенбек умирає в окупованій столиці Бельгії. Разом із його смертю безслідно зникають і ті унікальні «дощечки», які він так беріг і так ними дорожив...Треба гадати, що, крім Юрія Миролюбова, ще хтось, третій, був утаємничений у цю історію; напевне, він розумів вартість того відкриття і знав, що за «Велесову книгу» можна отримати мільйон доларів. Особливо на міжнародному «чорному» ринку...» [1, с. 19]. Також детально аналізував листи до Ю.Миролюбова, щоб визначити шляхи пошуку зниклої пам'ятки; констатував, що «Голосом предків називають «Велесову книгу», закарбовану на дубових дощечках способом випалювання буквених знаків» [1, с. 20]; вказував, що «чи не єдиний примірник цього літопису було вивезено за кордон і там його обнародувано окремими дощечками-табличками впродовж 1957-1968 років» [1, с. 21]; визнавав, що зниклими шпальтами «Велесової книги» по-справжньому ніхто й не цікавився; наголошував, добре, що збереглися фотосвітлини дерев'яних дощечок [1, с.21]. Дослідник зіставляв досліджувані дубові дощечки з шумерськими клинописними табличками, визначав особливість давньоукраїнського письма, що «здійснявалось саме на дубових дощечках, на пластинках з дуба (не берези, сосни, клена чи ще якого дерева, а саме - дуба!)» [1, с. 22].

Для вченого дерев'яні «сторінки» були немов живі істоти, що витримали довге життя, сповнене всіляких пригод. Він вказував на складний процес виникнення книги, її життя і зникнення: «Уявіть собі на мить, писав вчений: хтось першим написав чи скопіював кілька дерев'яних сторінок, інші автори доклали свого вміння для продовження своєрідного літопису, аж поки утворився справжній, чималий за обсягом твір! Скільки витрачено на це часу? Де саме «народжувалась» «Велесова книга», скільки було авторів пам'ятки, та ще й такої унікальної, що пережила тисячі років (у кожному разі не менше двох!) і збереглися в єдиному примірнику» [1, с.21].

У процесі роботи над вивченням артефакту, виникали запитання, на які вчений не знаходив відповідей. Він писав: «Все більше запитань, і менше відповідей - нікому досі не відомо, хто перший власник «Велесової книги» до 1919 року, та як вона потрапила до приватного книгосховища; з якою метою тодішній господар мовчав, що саме спричинило таку його поведінку; ніхто не

може стверджувати чи заперечувати, либонь, не валявся на підлозі роздертим на шмаття готовий (чи навіть ще не відредагований) рукопис дослідження цієї унікальної пам'ятки; на перешкоді до оприлюднення стала громадянська війна [1, с. 22]». Цитуючи уривок листа Ю. П. Миролубова, вчений встановлював факт з'яви знахідки: «Ізенбек знайшов їх в розграбованій садибі не то князів Задонських, не то Донських, точно не пам'ятаю, так як сам Ізенбек точно не пам'ятав їхнього імені. Це було на Курському чи Орловському напрямках. Хазяїни були перебиті червоними бандитами, їх багаточисельна бібліотека розграбована, передрана, і на підлозі валялись розкидані дощечки, по яких ходили солдати-невігласи і червоногвардійці до приходу батареї Ізенбека [1, с. 19-20]». Це дозволило на основі багатолітніх досліджень «Велесової книги» та її історії С. Лесному «дійти природного висновку, що безсумнівно в 1919 році існувала приватна, багата рукописними пам'ятками української культури, бібліотека досить освіченої заможної сім'ї давнього роду», а Д. Федоренку підтвердити документальні факти на основі поширеної й навіть докладної оповіді, яка потрібна з кількох причин, як вважає вчений: «по-перше, це один із небагатьох історичних документів безпосередніх учасників і свідків тих подій, що само собою уже має наукове значення; по-друге, в цьому свідченні підтверджується правдивість знахідки унікальної пам'ятки і, нарешті, по-третє, воно - неоціненне джерело відомостей, що становлять основу неупереджених висновків [1, с. 20]».

Особлива увага вченого була прикута до того, хто в 1919 року відкрив світові безцінний артефакт – до полковника Білої гвардії Ізенбека, а тому детально вивчав його біографію. Дослідника турбував і викликав подив той факт, що «Ізенбек (до служби в армії - археолог, учасник багатьох експедицій!) раптом не поцікавився знахідкою: де, коли, за яких обставин відкрито археологічну, історичну та культурну пам'ятку; не подає опису зовнішності, за змогою - змісту приналежності господареві тощо [1, с. 32]» Як зауважує, Дмитро Тимофійович, «дякуючи листуванню Ю.П. Миролубову, ми маємо уявлення не лише про історію знахідки унікальної пам'ятки давньої української культури, а й про вдачу її відкривача» [1, с. 31]. Так, вчений акцентує на підозрілості натури Ізенбека, його схильності до тайності й навіть замкнутості, але при цьому наводить та аналізує факти, що полковник Ізенбек «добре володів татарською, туркменською, узбецькою та деякими іншими мовами народів середньо-азіатського регіону, а от російською володів не досить вправно. Певно, йому було досить нелегко опанувати давню слов'янську мову, коли це й писаною незрозумілими знаками, коли й сучасна російська мова виявилася йому під силу [1, с. 28]»,

- що може свідчити про не причетність Ізенбека до фальсифікації пам'ятки. Та світове визнання пам'ятки праукраїнської історії належало саме першому досліднику «Велесової книги» - хіміку за фахом, українцю за походженням із Бахмату, котрий упродовж 15 років трудився над розшифруванням і транскрипцією тексту її дощечок - Ю.П. Миролюбову, що на противагу Ізенбекові, вирізнявся працьовитістю, наполегливістю і витримкою. Це ті якості, «без яких не сталося б подія століття - відкриття «Велесової книги» можливо, зовсім не першого українського літопису, що це видно з розгляду самого тексту [1, с. 32]», - заключав дослідник. Після смерті Ю.Миролюбова, його дружина, - констатував вчений: «рукописи («перепис, транскрипція і переклад дощечок-сторінок «Велесової книги» та інші матеріали, загалом 15000 сторінок) завірила й передала для використання і видання інженерові, власникові невеличкого видавництва «Млин» Миколі Скрипнику [1, 32].

Д.Т. Федоренко вказував на унікальність «Велесової книги», що не має собі подібних та її відомих дослідників з української діаспори: Ю. Миролюбова, А. Кирпича, М. Скрипника, С. Лесного, М. Шкваритка, А. Кура, В. Шаяна, які «здобули наукове визнання, за значущістю їхнє дослідження рівне виявленню рукопису «Слова про Ігорів похід», але на тлі відкриття давньоукраїнського письма і першоукраїнського літопису забагато років до створення відомої кирилиці руська поема в чомусь програє, бо попередниками героїчного твору все ж є й інші пам'ятки, а «Велесова книга» - поки що унікальна, єдина... [1, с. 32]. Для Д.Т. Федоренка вже було зрозуміло, що «Велесова книга» пережила віки і збереглася у вогнищах примусового хрещення Київської України-Русі, лише тому, що «потім її переховували на горищах і в льохах як єретичну, язичеську, крамольну та старовірчеську, тож вона могла б узагалі загинути, якби на її шляху не трапились чисті серцем О. Ізенбек, Ю. Миролюбов та Олександр Кур, з яким здійснені перші публікації змісту дощечок у перекладі і транскрипції, та, звичайно, С. Лесной, що спільними зусиллями оприлюднили пам'ятку, яка безславно гинула на очах співвітчизників... [1, с. 32]».

Історії публікації та популярності «Велесової книги», її переклади, вважав дослідник, залежали від вияву «непідробного зацікавлення сучасників цією унікальною пам'яткою - поетичний переклад Миколою Шудрею, Борисом Яценком та Миколою Карпенком...» [1, с. 33], оскільки в найстарішій пам'ятці старовини підіймалися проблеми історичних подій, культурно-релігійного та політичного життя нашого минулого, що суттєво впливало й позначувалося на сучасному житті, тобто впливало на відродження національної самосвідомості українців.

Другий розділ своєї праці вчений присвятив писемності «Велесової книги». Встановити мову пам'ятки світового рівня, як вважав вчений, і є найкращий доказ автентичності праукраїнської пам'ятки, що має базуватися на науково обґрунтованих фактах: «документальні свідчення, підтвердження одного й спростування чи заперечення іншого, адже тільки у порівнянні й дослідженні фактів, доказів, явищ, подій, вчинків і, тим паче, писемних пам'яток таїться істина [1, с. 46]». Тому дослідник ставив логічне запитання: «Чому ж досі ніхто з провідних фахівців; не взявся за вивчення пам'ятки, переказавши всі обов'язки на аматорів?». «Як відомо, Кирило і Мефодій винайшли слов'янську абетку лише в 862-865 рр., коли першоукраїнське (слов'янське) письмо уже існувало не одне століття, обслуговуючи самобутню культуру й вірування, зв'язок із давно минулими часами, традиціями, отим віковичним корінням, що українця зробило саме українцем, а не людиною якоїсь іншої національності [1, с. 47]».

Вчений акцентував увагу, що під час часткового перепису тексту «Велесової книги» Ю. П. Миролубов вказував: «Це були грецько-готські букви, що перемішані, написані без пропусків (єдиним рядком, без поділу на слова, як це було заведено в Київській Україні-Русі ще й до XIV-XV ст.— Д. Ф.), серед яких були й літери санскритські» [1, с.54].

Вчений визнав М.Р. Шкаврیتка як публікатора найповнішого варіанту «Велесової книги», оскільки той покладався у своїй роботі на праці М. Скрипника і А. Кирпича, які зробили «надзвичайно важливе, історичного значення діло для українців – здійснили студії над найстаршою історичною пам'яткою України-Русі, найстаршим документом, що відкриває для нас сторінки сивини нашої, наших «праотців» і «староотців», як написано в «Влес Книзі»» [1, с. 62]. Думки М.Р. Шкаврیتка про подібність староукраїнської мови до сучасної української мови, особливо про абетку, де багато ідентичних літер, а багато дуже подібних, - стануть провідними для Д.Т.Федоренка у вивченні мови «Велесової книги», та її перекладу.

Д.Т.Федоренко здійснював палеографічне прочитання тексту, що дозволило йому засвідчити кілька несподіваних висновків, а саме: «абетка першоукраїнського літопису давня, стала; вона своїм графічним зображенням більшості букв «перейшла» до слов'янської азбуки Кирила й Мефодія, започаткувала її, давши життя писемності багатьом слов'янським народам; рівень культури давньоукраїнської писемності настільки високий, а буквений склад - майже наближений до живого мовлення, що інші письмена відстали на багато століть, а то й тисячоліть; професійне оволодіння давньоукраїнським письмом дозволило авторові «Велесової книги» передати

найтонші душевні почуття, високу духовність людності, повідати майбутнім поколінням про події далекої в часі історичної давнини самобутнього народу і надзвичайно високої цивілізації [1, с. 63]».

Порівнюючи абетки «Велесової книги», Кирила-філософа і сучасної української, вчений дійшов висновку, що не треба бути фахівцем-палеографом, щоб помітити цілковиту тотожність буквенно-звукового складу «Велесової книги», яка майже на тисячу років старша від алфавіту Кирила-Філософа. Слід віддати належне місіонерам – «Кирило і Мефодій справді здійснили історичної ваги справу, створивши абетку слов'янської мови, за що не випадково увесь слов'янський світ складає шану своїм учителям-першосвятителям...[1, с. 51]». Визнаючи роль болгарських вчених, Д.Т. Федоренко вказував на замовчування того факту, «що Кирило-філософ побудував слов'янську абетку на основі давньоукраїнської писемної пам'ятки «Велесової книги», того письма, яким були виконані і «Євангелія», і «Псалтир», що він мав у своєму користуванні під час відвідання Херсонеса... [1, с. 52]». З метою донести історичну правду співвітчизникам, молодому поколінню вчений пропонує внести зміни до навчальних програм усіх навчальних закладів, підготувати методичні рекомендації, широко (повсюдно) залучати до навчання й освіти новий підхід, нове трактування походження сучасної української літературної мови від давніх давен, «коли наша людність мала власне буквенно-звукове письмо (ще й кількох типів!) і власні писемні пам'ятки, які примусово (здебільшого примусово) знищені хрещенням Київської Русі 988 року... Хоча вже дещо й запізно, але це треба робити сьогодні, бо про яку ж національну гідність можна вести мову, коли майже глузливо українців позбавляють історичної цивілізації, що була давнішою від знаних; «нас, справжніх автохтонів, зненацька майже скидають з парашутами аж у XIV-XVII століттях на рідні степи і гори під Чумацьким шляхом...» [1, с. 52]. Тому й подавав на сторінках своєї праці у практичних частинах до кожного розділу зразки письма найдавнішої пам'ятки України-Русі «Велесової книги», випаленої на дерев'яних дощечках, та «Остромирової Євангелії»-Апракоса, - першої датованої книги (1056-1057 рр.) на пергаментних аркушах з телячої шкіри. Д. Федоренко як педагог використовував дослідження як метод проблемного навчання з метою розвитку творчої особистості. На цій підставі він стимулював творчу діяльність молодого покоління, формував уміння набувати знання самостійно, досліджувати мову дерев'яних дощечок із різних сторін. З цією метою ставив подекуди складні але творчі завдання: «1. Порівняйте графіку обох пам'яток і знайдіть букви однакового звучання. Чому «Велесовій книзі» букви ніби танцюють, а в «Остромировій Євангелії»- урочисті, статечні? 2.

«Остромирова Євангелія-Апракос» написана урочистим уставним письмом (за технікою виконання - пензлем, різнокольоровими фарбами, часто з позолотою, на пергаменті). З. Як можна визначити (і назвати) за технікою виконання тексту «Велесової книги» на відполірованих дощечках засобом випалювання?» [1, с. 79].

Підіймав вчений і проблему авторства «Велесової книги». І хоча, «творець лишився невідомим, але сам текст першоукраїнського літопису свідчить про ставлення до подій, що тоді відбувалися в землях України-Русі, про сприйняття духовності його співвітчизників, повного розуміння догматів, які тоді лише створювалися; про моральні й наукові уявлення, що пропускались через власне серце й розум, а сприйняття і відтворення - через особисте «я» [1, с. 73]. Заслуга невідомого автора «Велесової книги», на думку вченого в тому, що «випалював на дощечках мідяним рильцем, за модою, якою написані також книги Санскриту, слово за словом, його ціль є і нашою метою, бо пише він: «Скажу іще слова тії на запам'ятання, аби ні єдині з тих слів не затратили, а сказали братам нашим, бо також сила Божа буде на нас і тою переможете ворогів ваших до кінця, які хочять землі вашої...» [1, с. 49]. Чи не є ці рядки актуальними сьогодні, коли ворог з новою силою намагається підкорити українців, загарбати землю пращурів наших?!

Прочитання тексту, особливо тих частин дощечок, які збереглися і були врятовані від забуття, дозволили вченому переконатися, що зацілів далеко не повний текст, який був набагато, а, можливо, і в кілька разів більший; уривки пошкоджених дощечок (майже повністю трухляві, не тільки погано збереглися, а й окремі «зникли») наводять на думку про якісь інші, ніж маємо, тексти; оригінали табличок-сторінок були без своєї первісної нумерації, яка потім запроваджена дослідниками, і не завжди вдало, бо деякі дощечки, що стоять під більшими номерами, є лише часткою тексту, який існував значно раніше; однак учені прийшли висновку не перенумеровувати «дощечки», щоб потім не внести загальної плутанини; на деяких дощечках-сторінках явно інший «почерк» накреслень, інший розмір рядків, букв тощо [1, с. 73]. Все це, як вважав дослідник, дозволяло простежити авторський антропоцентризм і на його основі побачити передачу через попередні, уже давно минулі віки зародження уявлень українців про священну трійцю (майбутнє триєдине начало Господа Бога християн, що насправді закладене ще задовго до Різдва Христового, триєдність подій у казках, тридівість заклинань, заговорів і замовлянь; навіть у молитвах і в Божій літургії теж вживається потрійне звертання до всевишніх сил, потрійна подяка, троїсті співи алілуя, поява «Цвітної Трійди» та довжелезна низка інших різновидів, що умовно можна згрупувати за значеннями «чарівних» трійок) [1, с. 74].

Вчений на основі фактичного матеріалу про вірування народів світу робить почасти оригінальні висновки, стверджуючи, що «за тисячоліття до виникнення біблейського вчення про Бога-Отця, Бога-Сина і Бога-Духа-Святого, ця свята Трійця, яка із Праукраїни, першої української цивілізації, розійшлася по багатьох релігіях світу і стала основою нових світосприймань різних народів. Усі три індуїстської трійці Брахма, Вишну та Шива виникли чи не під впливом праукраїнської трійки. Дещо не визначене походження давньоєгипетської трійці в образі святої родини Осириса, Ісиди і їхнього сина Гора й іншої трійці Амон-Ра, Мут і Хонсу. Але ж очевидно, що на давньосхідні народи і вірування значно вплинула Свята Трійця давньоукраїнської цивілізації. Євреї, наприклад, взяли для формування своєї трійці (а спочатку навіть не однієї) теж вірування наших давніх прашчурів. Щось аналогічне сталося й у німців (Тор, Один, Фея і Локи), скандинавів (Один, Тор, Фрея) тощо. Однак, Свята Трійця давньої України вжита у множині - Божества, а це означає, що ці боги обіймають своєю сутністю» [1, с. 75]. Визначає дослідник, що «прикладів шанобливого ставлення автора «Велесової книги» до трійці в літописі чимало, а це свідчить про надзвичайно давнє виникнення трійці як іпостасі, як чарівного числа і цифри, як магічної сили цілого нашарування народної культури, вірування, апокрифічних творів (ворожіння, заклинання, навіювання тощо)» [1, с. 77].

Дуже цікаво обіграв вчений назву книги, яку досліджував, виходячи із символічного значення триєдності родового бога. І хоча «Велесова книга», як пише дослідник, «засвідчує єдинобожжя - Дажбога (ще до Бога Отця, Бога Сина і Бога Духа Святого), правда, доносить до нас й ім'я родового бога Велеса (що дає назву всій книзі із дощечок); першоукраїнський літопис із літературно-художніми відступами висвітлює не тільки події так званої доісторичної доби, а й розкриває досі не відомі нам питання культурно-релігійного та політичного життя давніх праукраїнських поколінь й переконує: «Хто ми? Чий ми діти? Яких батьків нащадки?» [1, с. 75].

Не обійшов вчений і питання про підробку чи фальсифікат досліджуваного артефакту, що представлено у третьому розділі книги. Розмірковуючи над питанням про підробки й фальсифікації, що можливі в будь-які історичні епохи, особливо, коли мова йде про писемні пам'ятки, мистецькі полотна чи скульптурні портрети, Дмитро Тимофійович в оцінці «Велесової книги» констатує, що «радянські вчені (історики, археологи, палеографи), навіть Академія наук здійняли безугавний галас: підробка, фальшивка! Слухати якогось там емігранта, буржуазного націоналіста?... Так то ж наклеп!» [1, с. 87]. Відзначає вчений і той факт, що С. Лесной з іншими

дослідниками «Велесової книги» («дощечок Ізенбека»), скориставшись посередництвом Мельнбургського університету, звернувся до Академії наук Радянського Союзу, установи, яка в діаспорі і, взагалі, за кордоном все ж мала свій авторитет, із проханням провести експертизу знахідки. Професор-лінгвіст Л. Виноградов 15.04.1959 року підписав лист-відповідь, в якому в суті своїй глумувся над текстом пам'ятки, його лист, власне, був ні про що» [1, с. 88]. Якщо С. Лесной справедливо вважав, що будь-яка підробка викликається певними вимогами-збудниками: 1) або підроблювач шукає грошей, 2) або він шукає слави, 3) або, нарешті, все це жарт, щоб над кимось покепкувати; то Дмитро Тимофійович відкидав будь-які припущення, «бо всі ці умови до «Велесової книги» не мають жодного стосунку, бо тут все самобутнє, нове, ні на що несхоже, без будь-яких аналогів. Хіба що відомо, як у дуже далеку давнину на дощечках (на дереві) все ж писали» [1, с. 88], - визначав Дмитро Тимофійович. Він наводив докази про те, як радянські вчені відписувалися, нехтували, замовчували, не визнавали проукраїнської літературної пам'ятки: «професор історії російського мовознавства Л. Виноградов дощечки (зі світлин) назвав виконаними невідомим докирилівським письмом... і власне, все. Отже, вчений по-злочинному відписався, а коли 1960 року Сергій Лесной надіслав до Радянського комітету славістів кілька своїх праць про цей твір (дощечки Ізенбека) й закликав поцікавитися давньоукраїнською писемною культурою, взятися за вивчення «самобутнього давньоруського рукопису IX ст.», відповіді не дочекався. Вона з'явилась у вигляді першого пострілу дослідниці мови давньоруських літописів Лідії Жуковської «Підробний докириличний літопис: До питання про метод визначення підробок» [1, с. 91].

Достовірність «Велесової книги» Д.Т. Федоренко підтверджував неспростованими доказами, які базувалися на фактичному матеріалі, котрого тривалий час були позбавлені радянські дослідники пізнішого часу: «Слов'янська мова, якою створена пам'ятка, не схожа на жодну, відому тоді, зокрема й на старослов'янську... Неповторність алфавіту мови, яка вже тоді була на вищому щаблі розвитку звуково-буквенного письма (порівняно з малюнковим, ієрогліфічним та клинописним...). Спосіб написання тексту пам'ятки (копітке випалювання елементів букв і всього тексту, початкових малюнків тварин, рослин, сонця, місяця, різних символів). Наявність багатьох фактів, які раніше ніде не згадувалися, але вони логічно й нерозривно з іншим текстом вплітаються у розповідь «Велесової книги». Правдиво викласти міфологію цілого народу стало можливим лише за наявності фольклору давньоукраїнського населення та його цивілізації. Розкрити релігійну основу народу (боги, вірування, традиції віросповідання) автори змогли за умови

дослідження того, що було наявним, близьким усім членам суспільства, зокрема й творцям «Велесової книги». Історія народу Праукраїни тісно переплітається з історією інших сусідів, що «вигадати» неможливо: факти (події, явища, процеси, стан), які підкріплюються покликанням на ще давніші історичні свідчення. І, навпаки, підтвердження й доведення мало відомих чи давно забутих доказів у «Велесовій книзі» виказують глибоке розуміння автором політичних, економічних, культурних, демографічних та інших подій тогочасного суспільства. Автори (автор) «Велесової книги» - сини (син) своєї доби, знавці її, наділені філософськими здібностями; вони люблять і добре знають свій народ, виступають палкими патріотами Землі, провідними вченими й природженими педагогами... Нарешті, «Велесова книга» змальовує події, що відбувалися в степовій частині України-Русі від Карпат і до Дону, включаючи Крим, тобто, донесено до нас історію того регіону, що літописах просто замовчувався» [1, с. 88 - 90]. Здавалося, що доказів більше ніж достатньо. Але Дмитро Тимофійович визнавав, що «ще потрібні ґрунтовні, зокрема, й текстологічні, археографічні та палеографічні неупереджені дослідження, академічне видання першого українського літопису зробити доступним для всіх хрестоматійним збірником тексту й матеріалів дослідження-пам'ятки» [1, с. 91]. Тож, як визначав дослідник, «завдяки звинуваченням у фальсифікації «Велесової книги» і понині в науковому світі панують сумніви щодо достовірності пам'ятки. Що ж, сумніватися може кожен; то його право, бажання, нарешті, позиція. Але ж «Велесова книга» - унікальна пам'ятка Праукраїнської культури, не могла пробитися на власну батьківщину крізь нездоланні перешкоди, які перегороджували шлях усьому українському, національному й передовому. Цим залізним заслоном перетинався доступ будь-яким науковим і політичним ідеям української діаспори» [1, с. 91]. Д.Т.Федоренко усвідомлював, що не лише через політичну заангажованість радянських вчених праукраїнська пам'ятка не отримала належної оцінки, а й через ідеологічне протистояння різних світів, віросповідань. «Ця книга прямо й опосередковано, усією художньою силою, в піднесеному стилі давньоукраїнської мови, славить богів, віру й віровідправу. Це величальна поема Україні-Русі дохристиянської доби, тому з примусовим хрещенням населення ця писемна пам'ятка стає, так би мовити, поза законом, в забороні, як еретична, старообрядська, язичеська, а отже, чорнокнижна» [1, с. 92], - заключав український вчений.

Минув час, але нічого не змінилося, вченому доводилося лише констатувати: «А російські видання й автори, як правило, зводять далі наклепи, дозволяють собі зневажливий тон щодо національної гордості України Праукраїнської писемної пам'ятки - «Велесової книги» [1, с. 92].

Чи не тому ще й досі продовжується це цькування, що провідна тема «Велесової книги» - це життя стародавніх русичів та їх боротьба проти загарбників із заходу, півночі, сходу та проти релігійної пропаганди від греків. Вчений підкреслював, що «Русичі (українці), яких згадано у «Велесовій книзі», — це шляхетні, гостинні люди. Щиросердо дякують вони за хліб, за добро. «Характер Русів - це їхня Доброта й Благородність. Але разом із тим безсмертна відвага в боротьбі з ворогом, який їх намагається обдурити ганебно і зрадливо. Тоді вони безстрашні. І звідси їх Слава, про яку клеочують орли: «Руси є вільні і сильні на степах!» (Шаян В.) [1, с. 91].

Вчений встановив, що «Велесова книга» розповідає не лише про русичів та розкриває походження древлян, кривичів, полян і сіверян; а також вказав, що «особливістю цієї пам'ятки є те, що автори ведуть мову не в манері ченця-літописця Нестора (з келії), а ніби супроводжуючи кочові племена русичів. І це здається першим засвідченням того, що писалася «Велесова книга» за часів, коли русичі ще були кочівниками-скотарями. Це ще не показник рівня духовності, а лише способу господарювання й налагодження життя[1, с. 93].

Процес розшифрування тексту «Дощечок Ізенбека» не дозволив вченому реконструювати цілісної картини минувшини, але вдалося встановити племена, народи та їх вид діяльності, а також визначити імена князів Так, «давні руси були, очевидячки, полуномадами; літньої пори вони займалися культурою проса і хлібів, а з приходом осені відкочували на південь, або взагалі в області, де є трави або залишки їх, щоб дати можливість проіснувати худобі до весни. Навесні вони знову поверталися на свої землі, які придатні для землеробства, й долини рік, лісостепи і т. д.» [1, с. 94]. У книзі окрім русів, подані оповіді про могутнє слов'янське плем'я бродників, що вело переважно хліборобський спосіб життя, хоча й випасали худобу; про існування в північному Причорномор'ї племен номадів (кочівників) неслов'янського походження, які були затягнутими скотарями, що періодично об'єднувалися з азіатськими кочівниками; плем'я вендів, «про яке слов'янські джерела майже нічого не знають, але ж воно не зникло без сліду [1, с. 94], войовниче слов'янське плем'я антів, що мешкали у вигині Чорного моря від Дністра до Дніпра, як доводив визначний історик М. С. Грушевський [1, с. 95]; про племена фраків (давні мешканці сучасної Румунії), про ізів (язиги) - напівдикі монгольські племена; про хозар, варягів, персів; про греків та візантійців, які тоді були явними недругами Праукраїни [1, с. 98]; про готів та їх зіткнення з русинами, що тривали більше півтисячі років і відбувалися з різним успіхом; про племені ілмрів (ільмерці від озера

Льмень), підтримували русів у боротьбі з готами. «Це плем'я, мабуть, було слов'янським...!» [1, с. 95], - зазначав дослідник.

Розшифрований текст про літописно-легендарних братів - Кия, Хорева і Щека, дозволяє встановити історичні факти: вони були киянами, «а в цій дощечці вони стоять на чолі своїх племен. Тоді, виходить, Хорев очолював братське плем'я хорватів, Щек - напевне, чехів, а Кий - полян...»; дозволив вченому дійти таких висновків: «Цілком зрозуміло, що братськими племенами вони зуться ще й тому, що їхні вожді (князі, праотці) були братами... Єдине, щобезсумнівне, так це те, що ці три слов'янські племена - три гілки одного слов'янського дерева...» [1, с. 96].

Серед «цікавинок» першоукраїнського літопису, які вдалося встановити вченому – це хронологія князювання Кия: «І ось Кий умер по тридцяти літах свого владарювання, а по сьому був Лебедян, що прозивався Славен, і той жив двадцять літ, а потім був Верен з Великограда також двадцять, а потім Серезень десять...». Погодьтеся, вчені вперше довідалися, що Кий князував 30 років, і, певно, зробив немало для згуртування населення, в обороні земель, зміцненні дружніх взаємин між слов'янськими племенами та налагодженні державотворчого процесу, як не як, а все ж три десятиліття плідної праці!» [1, с. 96]. Як визнав дослідник «Князювання Лебедяна взагалі новина в історії Праукраїни, і в наступних епохах», але з'ясувати Лебедян (грецькі хроністи занотували свідчення про «воеводу Лебедя» в північному Причорномор'ї, навіть називали його державу «Лебедія») і Лебідь – це одна й та ж особа, - встановити не вдалося. Як не вдалося вченому відповісти на поставлені запитання: «А як із сестрою трьох братів (Кия, Хорева і Щека) Либіддю? Чи не з одного вони гнізда? Хто нині може це довести чи спростувати? [1, с. 97].

Цікаві коментарі подає вчений, коли визначає імена князів, які йому не вдалося встановити звідки вони походять. Це князь Верен «(по-сучасному, певно, Вірний) був із Великограда; правда, точно не відомо, якого саме. Може, з моравського? Це місто мало (раніш, або після) іншу назву, -це ще належить пошукати, навіть не сподіваючись на успіх...», князь Серезень. («Гарно звучить, але звідки але звідки він, як керував, що залишив по собі, що дав нового, а чого народ не сприйняв? Теж суцільний морок») [1, с. 97]. Вчений вирахував добу князювання після Кия: «Однак легко вираховується доба князювання після Кия - наявні відомості про півстоліття, можна вважати, повернуті «Велесовою книгою» історії князів, про яких вже два тисячоліття не було жодних звісток...» [1, с. 99].

На сторінках «Велесової книги» діють «Роксолана і Аскольд, Дарій і Галареха - та інші племена, народи, царі, князі та інші герої давньоукраїнської цивілізації: «То ж бо суть: усі русичі од Руксолуні, маючи те поділення яко сумне есть, а з того прийде на Русь усобиця, а в другім тисячоліттю підпала розділу, а будши самотні стали одерень чужім робити...» [1, с. 99].

Відомо, що зброя для воїна – це як крила для корабля. Цікаву оповідь подає вчений про виготовлення булатної (дамаської) сталі, в честь якої жінок почали називати Домахами: «І хоча за часів Праукраїни наші пращури ще не володіли таємницями виготовлення славетної дамаської сталі, тому вимінювали мечі на овець у Сирії та сирійців (арабів). Однак це тривало не так уже й довго: кмітливі давньоукраїнці швидко оволоділи майстерністю виробництва надмічної, з певними особливостями, так званої булатної (дамаської) сталі. В пам'ять про це в Україні-Русі дівчат (жінок) стали називати Домахами, а на їхню честь з'явилося в Україні кілька населених пунктів з незвичними для сучасного вуха, але такими ніжними іменами, як Домаха» [1, с. 99].

Розкодовуючи текст «Велесової книги», вчений детально описує традиції і обряди населення Праукраїни.

Чітко розмежовуючи звичай, обряд, традиція – як наукові дефініції, дослідник зазначав: «Людність давньої української цивілізації, звичайно, дотримувалася обрядів та традицій, ритуалів і звичок, тому не випадково передала своїм спадкоємцям - українцям Київської України-Русі дивом вікопомні й правдиві судження [1, с. 101]. Визначаючи роль родинної обрядовості, вчений стверджує, що «Велесова книга» - це перший документ про традицію небожителів, про свята на честь Богів, про родинну й іншу обрядовість. Отже, та книга - ще й найперший давньоукраїнський довідник щодо традицій та обрядів, інакше кажучи, про те, як закладалися, вироблялися певні риси української вдачі, соціально-генетична пам'ять народу» [1, с. 102].

Вчений визнавав особливість праукраїнських вірувань та обрядів, та їх вплив на культуру народів Індії: «Жителі Праукраїни здавна щиро вірували своєму Богові сонця Ярилу й щорічно відзначали День народження Непереможного Сонця (24 грудня); в Індію це свято привнесене давньоукраїнцями, і там воно прижилося під назвою свята Дня Народження Мітри. Коли виникло це свято в Україні, хто ж, може, назве точну дату? Святкування почалося, певне, то ді, коли тільки-но встановився перший сільськогосподарський і астрономічний календар, коли астрономи й волхви, жреці (жриці) Сонця і Вогню стали розраховувати рух планет, відкрили перші

закономірності Зоряного Неба, коли було доведено зимові й весняні протистояння Сонця й Землі» [1, с. 115].

Досліджуючи текст праукраїнської пам'ятки, Д.Т.Федоренко наголошував, що ««Велесова книга» - перша й відкрита оборона традиційної віри предків. Дощечка-сторінка № 16 (лице) чітко передає висловлену думку про суть християнства: «А греки хочуть охрестити нас, аби ми забули своїх Богів, сповідалися, що в такий спосіб вони навернуть нас до себе та зроблять з нас своїх невірників» [1, с. 115], оскільки обстоювання Віри Предків теж було доброю традицією населення Праукраїни.

Кожен рядок написаної вченим праці був наповнений любов'ю до України й українців, тому надзвичайно правдивими та переконливими видаються твердження вченого: «А мій народ, як це вже доведено, не безрідний, не позбавлений генетичної пам'яті, він приречений жити вічно, доки сяють на небі зорі, доки світить сонце і поки на Землі існує бодай одна його писемна пам'ятка культури...» [1, с. 53]. При цьому вчений визнавав і робив часом оригінальні висновки: «Велесова книга - що схід Сонця для кожного ранку, що його промені для всього живого, що материнська пісня біля колиски людського дитяти...» [1, с.16]; або «Що ж, можна ставити крапку і надавати слово самим дощечкам-сторінкам «Велесової книги», цієї діамантової корони прадавньої України часів її дитинства й молодечого становлення. [1, с.63].

Четвертий розділ праці Д.Т.Федоренка є концептуально новим, що дозволив вченому на основі розкодованої інформації праукраїнської пам'ятки оцінити пройдений шлях тисячолітньої історії України і визначити перспективи її поступу в майбутньому.

Вчений виходив з позиції дешифрувальника тексту праукраїнської пам'ятки, коли встановлював жанр твору та стверджував, що ««Велесову книгу» треба вважати поемою про Всесвіт і народження України-Русі з праукраїнської цивілізації. Примітно, що в тексті дощечки №8 з'являється Жар-Птиця, як Символ Живої Істоти, яку здавна поважали народи ще з праукраїнської цивілізації. Для населення тих часів цей образ перейшов у перекази, легенди й казки народу, як провісник сподіваного Щастя, як вищий прояв людської фантазії, розуміння Прекрасного. Це й не дивно: людство, перебуваючи на рівні дитинства, полюбляло, а тому й розвивало все те, що колись стане суто дитячим, невід'ємною часткою дитячого фольклору» [1, с. 120]. Підтвердженням слугує яскравий образ Баби Яги в українському фольклорі: «народна постать Баби Яги (різні зміни цього досить несхвального персонажу діють у казках більшості слов'янських народів), яка за

походженням досить позитивна. Власне кажучи, це ім'я жінки, праматері слов'янського племені ягів (язів), яку звали Яга (Ядвига, Явдоха...) [1, с. 120].

За визначенням вченого, «Велесова книга» складає гімн Всесвіту, і Україні-Русі. Авторі цієї книги зуміли подати етнографічний малюнок тогочасного життя, «Велесова книга» досить докладно описує культ Землі-Матері в первісній зооморфічній формі. Та ж дощечка № 8 сповіщає майбутнім поколінням, як праукраїнці засвоювали степові простори, як об'єднувалися племена, як виникла Київська Україна-Русь» [1, с. 122].

Вчений визначав дидактичні та виховні основи «Велесової книги», що це потрібно знати учням, студентам, курсантам, слухачам, учителям шкіл і викладачам інститутів, університетів, академій. Це мають засвоїти всі мешканці України, бо книга «виховує палку любов до Землі та її душі в небесах, а автори висувають свій клич любові до Русі й водночас закликають покласти своє життя за неї, адже Україна-Русь «була, є і буде нашою землею, бо про Всесвіт і Україну-Русь співається про Сонцедайного Велеса в усій його красі і величі» [1, с. 125]; спонукав «вивчати поетичний літопис доолегової України, який подає чимало картин, подій, фактів, сцен із життя тогочасного суспільства; неквапно і послідовно розкриває суть обрядів і ритуалів, давніх традицій» [1, с. 126]; вказував, що «Велесова книга» про майбутнє України Майбутність (у часі, відповідно до долі людини, угруповання чи всього народу й держави) залежить від сьогодення, визначається минулим, рівнем сучасних досягнень індивідуальних особистісних якостей членів суспільства, їх психологічного настрою та потреб країни» [1, с. 127]; наголошував, що «Надзвичайно важлива істина закладена у «Велесовій книзі»: «Рабів не пускають (не беруть) до неба!...» [1, с. 127]; визначав, «Що не дощечка-сторінка «Велесової книги», то заклик до найвищого героїзму і самопожертви, як прояв найвищої волі. Окрім того, ця книга засуджує зраду і зрадників. Зрадників (і це згодом перевірено віковим досвідом, підтверджено численними прикладами, починаючи від Іуди, який після свого ганебного вчинку повісився, і кінчаючи досить відомими рядами новітньої історії, які покарані природою на вимирання, а то й на знищення роду...), що тікали з поля бою, - позбавляли можливості продовження роду... Вони не заслужили бути між вільними, коли зрадили в боях під Сурожем і Херсоном, тому їх продано в неволю...» [1, с. 130]

Д.Т. Федоренко щиро вболівав за долю України. А тому як педагог з особливою настановою звертався до батьків, щоб вчили своїх дітей, що «Велесова книга» - це документ нашої давності, розуміння якої весь час вибивалося, витоптувалося з генетичної пам'яті народу, ніби стирався запис з магнітної плівки. Усвідомлення першородності українців, відновлене

сьогодні, передане прийдешнім поколінням - закодоване, зашифроване у «Велесовій книзі» й нині сприймається як програма до дій» [1, с. 127], а тому наголошував, що «Велесова книга» ще вплине на історію України, рівень її культури, писемності, педагогіки; вона змінить саму історію. Про наше першородство вже сказано багато. Основні його складовики - це давність населення Праукраїнської цивілізації, велевіковість протослов'янської мови, що тотожна старій українській надзвичайною близькістю до протоіндоєвропейської і кровної «родички» санскриту [1, с.129].

Вчений вказав на надзвичайно високий рівень загальної культури, розвитку мови й мовлення, літератури і фольклору праукраїнців, та причини, які спонукали до знищення всього українського: «Це була четверта мова світу за: самобутністю високорозвиненої культури праукраїнської цивілізації; наявністю (у кожному випадку не менше двох!) буквеннозвукового письма, яке випереджало всі відомі на той час писемності; за ідеєю безсмертності життя України; за високою духовністю народу, прадавністю пантеону України-Русі; з наполегливою боротьбою людності Праукраїнської цивілізації проти злочинного і зловмисного, цілеспрямованого приниження першородності українського народу (давні греки, римляни, іудеї), що прагнули будь-яким чином не допустити наш народ до пантеону людства. Ця причина і спонукала до знищення всього українського і була однією з основних, що змушувала греків (де Афіни, а де Київ?!) називати нас (у минулому, звичайно) людожерами, вовкулаками, варварами, язичниками, примітивним племенем (навіть, як не шкода, а й Геродот тієї ж...)» [1, с. 130].

Саме «Велесова книга», за визначенням дослідника, послідовно й войовничо викриває такі побрехеньки, стверджує світову правду: «Велесова книга» переконує читача, що небесний вогонь на землю принесла на своїх крилах Жар-Птиця (згадаймо, що сокіл Індри так само дарує галузку Сомі — космічного Натхнення Індри-Перуна; у давніх греків Прометей краде вогонь у богів і передає його людям...). Індра і Перун у «Велесовій книзі» подані як єдине ціле, що водночас виступає засобом самозбереження на чужині і в години гоніння» [1, с. 130]. А тому «Велесова книга» вселяє віру в кожного, хто причаститься до неї, позбавить хитань і кволості, адже це пам'ятка цілої України-Русі від Ільмера до Сурожу (нинішній Судак). «Гой, хто має дітя, нехай не каже, що не є в стані, а ще більше — нехай не каже, що не має віри» (дощечка № 38, лице). [1, с. 130].

Цінні за своїм науковим та навчально-методичним значенням висновки, які зробив вчений:

1. Україна й українці успадкували дивовижну, добре розвинену, високо організовану Праукраїнську цивілізацію;

2. Праукраїнська першородність і первісність, які були цілком зрозумілі в прадавні й давні часи, а потім силоміць “стерті з генетичної пам’яті”, мають бути відроджені й поновлені у свідомості кожної українки й кожного українця, юнака і дівчини, закладені в основу світоглядності кожного підлітка, без чого не можливе відродження нації, її політичної, економічної, культурної і національної незалежності;

3. На Україну й українців покладена висока місія відродження кращих рис національної інтелектуальної діяльності як невід’ємної частки світової культури... А й справді, за Україною щасливе майбутнє, яке залежить від кожного її громадянина, людської спільноти та її свідомості, тих якостей, що притаманні майбутнім цивілізаціям. До цього, власне, й кличе «Велесова книга» своїм глибинним змістом, думками, що прочитуються, як кажуть, між його рядками та тими передбаченнями, які зашифровані (закодовані) з допомогою міфологічних образів,

4. Тож пам’ятаймо: «Велесова книга» - найдавніший літопис з часів від Праукраїни до Київської України-Русі доолегової доби; вона, бодай, розрахована на своїх сучасників, але спрямована в неосяжне майбуття, минаючи ХХ ст., і аж у безмежність часу та простору, у вічність [1, с. 131].

Книга Д.Т. Федоренка надзвичайно цінна і є значним здобутком нашої культури (кожен розділ містить народні афоризми, крилаті вислови: «Давній Київ, люд киян - об’єднали всіх слов’ян, «Чумаки по світу блукали, доки Чумацький шлях не протоптали», «Доки українці люблять Україну, вона не знатите згину», «Скільки сонце світитиме, стільки вільна Україна житиме», «За Україну козак помирав і про те не жалкував»), визначальним керівництвом до дії, до впровадження у процес вивчення історії, літератури, мови української нації, що твориться й нині, залишається важливим чинником формування національної самосвідомості, проявом етико-естетичних ідеалів, що вирізняють Україну й українців серед інших народів світу

Вчений здійснив надзвичайно фундаментальне дослідження. Щодо послідовності викладу фактів, теоретичних ідей історіографічного значення, розтлумачення - розкодування, розшифрування в українській науці «Велесової книги» в науковому доробку Д.Т. Федоренка немає альтернативи.

«Велесова книга – найдавніший літопис України» (К., 1999), ввійшли до серійного складу «Бібліотеки українців», що став доробком науковців Київського університету імені Тараса Шевченка і письменників, які своєю плідною працею сприяли становленню української державності і відродженню національної культури. Серія книг «Бібліотеки українця» була розрахована на учнів, студентів, учителів, широке коло читачів: від

маленьких до людей старшого віку. А тому з великим захопленням педагог - вчений і надалі продовжував вивчати історію та духовний світ українського народу, створюючи книги для практичного використання вчителями на уроках, практичних заняттях від 1 по 11 клас. Послугуючись багатою народною мудрістю, у 1997 році Дмитро Тимофійович здійснив переклад, написав науковий коментар, післямову до рукопису «Остромирове Євангеліє-Апракос, 1056-1057 рр.». І хоча книга так і не була опублікована (зберігається у родинному архіві, як і підготовлені за життя 27 рукописних книг: про фольклористичні і етнопедагогічні погляди Т.Шевченка - «Бандуристе, орле сизий», про легендарну пісню Марусю Гордіївну Чурай - «Трагічні струни Чураївни», підручник - хрестоматію «Велесова книга», першоукраїнський буквар Івана Федорова, посібники «Історія українського дошкілля» та «Таїни твого козацького імені» та інші), вже 9 червня 1998р. Патріарх Київський і всієї України - Руси Філарет нагородив Д.Т.Федоренка своєю Патріаршою грамотою за визначний внесок у роботі на просвітницькій ниві і сприятно патріотичній справі видавництва «Бібліотека українця» з відродження духовності та побудові в Україні єдиної Помісної Православної Церкви.

З метою поширення праці «Велесова книга - найдавніший літопис України» (К., 1999) серед учителів історії і українознавства, фахівців в галузі педагогічної науки й навчально-виховної практики, Д.Т. Федоренко представив окремим розділом її основні положення, а саме: Тема 4. Писемність давніх цивілізацій і виникнення школи. 4.1. Роль писемності, вірування, побуту і обрядів у вихованні дітей праукраїнців у навчальному посібнику для студентів педагогічних закладів. 4.2. Першоукраїнський літопис Влесова книга – унікальна писемна пам'ятка праукраїнців. 4.3. Писемність «неписьменних» українців) у навчальному посібнику «Історія української педагогіки» (К., 1999) [2, с. 50-73], що за навчаються студенти педагогічних вузів України. Посібник написаний у співавторстві з професором О.О. Любарем та дійсним членом АПН України М.Г.Стельмаховичем.

До кінця життя Дмитро Тимофійович невтомно працював, був почесним членом редакції «Заграва», друкував в обласній газеті «Зоря» повчальні притчі - практичні поради батькам, вчителям щодо виховання сучасних дітей.

Як вчений – педагог, фольклорист Д.Т. Федоренко висловив потребу привнесення Добра через освіту і виховання власного народу, щоб забезпечити життєстійкість нації, задіяти її духовний і морально-етичний потенціал у формуванні української держави. Непересічний талант вченого, величезна працездатність самовіддано слугувала вітчизняній науці. Будучи

прикутим до ліжка, отримавши І групу інвалідності, Дмитро Тимофійович до кінця свого життя постійно допомагав студентам, учням, вчителям шкіл краю, надавав допомогу науковцям з організації і проведення педагогічних, фольклористичних досліджень.

16 листопада 2009 р. після тяжкої хвороби, на 77-му році життя, в м. Кривому Розі перестало битися серце Дмитра Тимофійовича Федоренка – провідного фахівця у галузі етнопедагогіки, української фольклористики, відмінника народної освіти України, почесного громадянина міста Павлограда та, головне, Учителя з великої літери – для всіх, кому пощастило пройти його наукову і життєву школу. Щиросердний, чесний, і, головне, добрий – Добросій, символічна назва якого увиразнює принцип життя Дмитра Тимофійовича – «Вчитель покликаний Дарувати Людям Добро». Таким він лишився в пам'яті своїх учнів, колег, друзів, рідних.

Настав час належно оцінити науковий доробок Д.Т. Федоренка: відкрити пам'ятну дошку на психолого-педагогічному факультеті Криворізького державного педагогічного університету, де понад чверть століття працював вчений; опублікувати твори, підготовлені ним до друку; а на основі кабінету, де ним зібрано понад 15700 тисяч книг, створити квартиру-музей; необхідно на честь вченого назвати вулицю у місті Кривому Розі, на якій жив і працював учений; а також ініціювати обласну премію ім. Д.Т. Федоренка на визначення щорічного конкурсу «Вчитель року».

Перелік посилань:

1. Федоренко Д. «Велесова книга – найдавніший літопис України: навчальний посібник з рідної літератури. К.: Вид-во «Бібліотека українця» 1999. 159 с.
2. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки: навч. посіб. для пед. навч. закладів / за ред. М. Стельмаховича. К.: ІЗМН МО України, 1999. 357 с.

Лариса Рева,

Член -кореспондент

Національної Академії наук Вищої освіти України,

кандидат філологічних наук,

член Національної Спілки краєзнавців України

e-mail: LesyaReva7@gmail.com

Київ, Україна

До питання нашого родоводу. Хто ми і куди ми йдемо?

Як часто ми задавалися цим питанням? І тоді, коли у нас виникали хвилини сум'яття, невпевненості, неусвідомлення себе як суб'єкта, ворог одразу ж цим користався. Нам нав'язували свою історію, насаджували чужу мову, витісняючи й забороняючи рідну, викрадали землі, літописну спадщину, «підганяли» твори наших класиків під революціонерські заклики. Цей перелік може бути нескінченно довгим, та ми не ставили перед собою такого завдання. Найперше, чого хотіли досягти, – твердження, що Україна – наша Вітчизна, з титульною нацією, звичаями та мовою – одна.

Українська духовна культура увібрала багатівікові традиції розвитку свого народу, збагаченого досвідом народів сусідніх регіонів, засвоюючи мистецькі досягнення європейського Заходу. Українці свою духовну культуру почали творити задовго до прийняття християнства в Україні. Візантія ж додала ще й християнську культуру. Протягом багатьох століть український народ мав змістовну християнську культуру, що відповідала менталітетові, суспільним і духовним потребам українців. Релігійність є однією із складових сакральнo-світоглядної характеристики особистості – вона відіграє важливу роль у формуванні морального світу людини.

Велесова книга — безцінна літературна пам'ятка українського народу дохристиянського періоду. Вона заклала основи арійства в нашому красному письменстві. За Велесовою книгою, історія слов'ян починається не у Європі, а в Індії. У першому томі «Української літератури» (X – перша половина XVI – XVI ст.) [1, 840 с.] передмова «Тисячолітній шлях української літератури» не згадує «Велесову книгу». Інтернет майорить твердженнями, що це – фальсифікат. І. Огієнко [2, 424 с.] та І. Нечуй-Левицький [3, 88 с.], Франко І. «Сотворіння світу» розчистили першопочатки арійства на наших теренях. Уважне прочитання «Лісової пісні» також дає підстави уважати Лесю Українку як письменницю арійського штибу. Олекса Воропай із «Звичаями нашого народу» торкнувся доісторичних наших вірувань [4,с.394—398], [5,с.170—176]. Чимало доклалися до предметної розмови про арійство

Лев Силенко книгою «Мага Віра», Іван Білик романом «Меч Арея», який зачепив праукраїнську історію часів Атили (князя Гатила). Сюди ж долучимо публіцистичні твори й міфологію Сергія Плачинди, працю українського санскритолога Володимира Шаяна «Віра предків наших», твір Василя Рубана «Берегиня» («Бережа»), Галину Лозко, Сергія Піддубного та інших.

Прикметно, що з кінця XIX ст. термін «арійці» почали вживати для означення обраної нордійської раси, пізніше – німців і британців, виправдовуючи їхнє право над пануванням над «необраними» народами. Термін «арійці» використовувався Третім рейхом. Через це він практично не вживається як синонім слова «індоевропейці».

«Віра народу лежить в основі його культури, і цієї культури годі нам зрозуміти без вивчення народної віри. А в основі цієї народної віри – більше чи менше – лежить таки його віра дохристиянська», – стверджував І. Огієнко [2, с. 6]. А І. Нечуй-Левицький наголошував на тому, що «основа давньої української міфології така сама, як у всіх арійських народів...» [3, с. 3].

Досить сказати про те, що основи арійства активні в сучасному світі. Сучасна російсько-українська війна – цивілізаційна війна. Війна поміж західною та азійською цивілізаціями, яскравим виразником якої є Росія. Але, повернімося до арійства. Так, батальйон «Азов» – символ лицарства, нескореності й нездоланності нашого народу, сповідує цю ж ідеологію.

Перелік посилань:

1. Історія української літератури : У 12 т. Т. 1. Давня література (X – перша половина XVI – XVI ст.). К.: Наук. думка, 2014, 840 с.
2. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. К.: Обереги, 1994. 424 с.
3. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К. :Обереги, 1992, 88 с.
4. Рева Л. Олексій Іванович Воропай—журналіст // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 25. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011, 536 с., с394—398.
5. Рева Л. Олекса Іванович Воропай як український оберіг народної творчості // Двадцять шоста Всеукраїнська наукова конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, присвячена 30-річчю Незалежності України : Мат. конф., м. Київ, 16 квіт., 2021 р. К.: Талком, 2021, 236 с., с. 170–176.

Марина Волікова,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-3182-7639
e-mail: volikova_mm@kneu.dp.ua

Велесова книга як історичне джерело

«Велесова книга» як історичне джерело довгий час була не відома широкому загалу українців. Але на сьогодні серед наукової спільноти спостерігається дослідницький та науковий інтерес щодо цієї писемної пам'ятки праукраїнської доби.

Ми подякуємо з тим, що книга є дійсно цікавим деталізованим літописом, у якому розкриваються події до утворення великої середньовічної української княжої держави – Русі, центром якої були нинішні українські землі. Студентам буде цікаво дізнатися й про історичні події тих часів, про життя, світогляд та вірування стародавніх слов'ян, про пантеон богів; неодноразово в тексті згадується й сам бог Велес. За підрахунками вчених у «Велесовій книзі» 49 разів згадано Перуна, 34 рази – Дажбога, 31 – Сварога, 12 – Велеса та інших богів, яким у ті часи поклонялись та шанували.

На сьогодні серед науковців триває дискусія щодо статусу бога Велеса серед загального пантеону богів. Одні вчені переконані, що він був одним з головних богів праукраїнського пантеону (Храму слави), а саме покровителем простих людей ремісників, гончарів, хліборобів. Натомість інші дотримуються думки, що Велес був покровителем худоби й усього живого, зокрема тваринництва. Як нам відомо за міфологією, Велес мав здібності перетворюватися в будь-яку живу істоту в тому числі й людину. Варто відмітити, що обожнювання сил природи становило найважливішу рису давньослов'янських вірувань. Тож, особлива увага в давні часи зверталася на навколишнє середовище, що в більшості випадків розумілось як безпосереднє побутове оточення людини.

«Велесова книга» також дає нам відповіді на такі затребувані питання сьогодення: Хто ми такі? Звідки походить давня назва східних слов'ян – «роксолани»? У «книзі» зазначається, що рівнина між Дніпром і Волгою називалася Русколань, що означало «рівнина, яку населяють «руси» (від «руси» – давня самоназва праукраїнців та «лань» – рівнина). Відтак, Велесова книга містить багато інформації та деталей, які допомагають краще уявити прадавні часи. На наше переконання, величезне значення цієї пам'ятки в

тому, що вона знайомить нас із внутрішнім світом наших предків. Саме тому, для українців вона є безцінною, бо відкриває нам сьогодні багато нового, раніше незнаного.

Тож, питання встановлення автентичності є складним та багатоаспектним.

Одним із перших, хто дійсно спробував побудувати систему доказів про справжність «Велесової книги», був Сергій Лісний, учений із Австралії. Дослідник розглянув алфавіт, дослідив мову пам'ятки, проаналізував викладені в ній історичні факти й дійшов висновку, що «Усяка підробка має такі чинники:

1. Фальсифікатору було б невігідно записувати свій текст на дереві – експерти зразу б виявили підробку, тому що дерево «старіє» дуже поволі. Йому, фальсифікатору, набагато вигідніше було б використати пергамент.

2. Алфавіт, уживаний автором «Велесової книги», дуже своєрідний, хоча й близький до нашої кирилиці. Жоден історичний документ не писаний цим алфавітом, – знову ж таки факт, надзвичайно небезпечний для фальсифікатора.

3. Мова книги своєрідна, неповторна, Чому ж автор не пішов значно вигіднішим для себе шляхом – не писав свою підробку церковнослов'янською мовою?! Адже ця мова вже давно розписана в словниках.

4. Кількість матеріалу величезна, – то чи ж варто було тратити стільки часу на його підробку! Цілком було б достатньо й десятої долі того.

5. У «Велесовій книзі» дуже багато подробиць, які можуть бути підтверджені тільки маловідомими або майже забутими старовинними джерелами. Це свідчить, що фальсифікатор мав би бути тонким знавцем давньої історії. Але ж при таких знаннях краще було б старти відомим дослідником, ніж невідомим фальсифікатором.

6. Звертає на себе увагу те, що все у «Велесовій книзі» міститься інформація про південну частину Русі, а про середню й північну її частини майже не йдеться. Чому? Виключаючи середню й північну частину, автор зменшував інтерес до своєї «підробки», та й робив її менш цікавою з політичної точки зору» [1, с. 22-25].

Варто вказати, що в наукових працях доктора філологічних наук Радоміла Міроевіча (Сербія) та філолога-славіста Бориса Яценка (Україна) наводяться вагомні аргументи автентичності Велесової книги, що ще раз нас переконує в її справжності.

Таким чином, можна зробити висновок, що «Велесова книга» є оригінальною пам'яткою України-Русі IX століття. Її детальне вивчення та популяризація серед молоді, зокрема в Державному університеті економіки і

технологій переконує наукову спільноту у її автентичності. Переконливо стверджуємо, що інтерес до цієї книги буде тільки зростати. Адже питання національної ідентичності є надзвичайно важливим для формування приналежності до держави. Якщо українці будуть знати свою історію, розуміти, що вони є частиною європейської спільноти й основною рушійною силою перетворень, якщо вони готові робити все задля Перемоги, лише в такому випадку можна говорити про перспективи розвитку, а відтак творити вже нову історію не забуваючи про своє минуле.

Перелік посилань:

1. Лісний Сергій «Велесова книга» язичний літопис доолегової Русі: історія знахідки, текст і коментарі. Вінніпег. 1966.

Павло Григораш,
магістр історії, магістр релігієзнавства
аспірант Національного університету
«Острозька академія»,
адміністратор Центру міжнародної академічної мобільності
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-1117-540X
e-mail: hryhorash@duet.edu.ua

"Місце "Велесової книги" в сучасних дослідженнях давньослов'янської культури: критичний погляд"

«Велесова книга» займає особливе місце серед джерел, що стосуються історії та культури давніх слов'ян, однак її походження залишається предметом гострих дискусій. Відколи цей текст потрапив до академічної спільноти, він привернув увагу як професійних дослідників давньої історії та мовознавців, так і шанувальників слов'янської культурної спадщини. Проте його статус як автентичної пам'ятки залишається спірним.

Існує дві протилежні школи думок, які по-різному трактують значення та походження «Велесової книги». Перша з них відстоює ідею про те, що текст є унікальною пам'яткою дохристиянської писемності давніх русичів. Прихильники цієї точки зору (серед яких дослідники на кшталт Б. Яценка, В. Шаяна, О. Білодіда та інших) розглядають його як важливий літературний та культурний твір, що відкриває нові горизонти у розумінні релігії, світогляду та соціальної структури дохристиянської Русі. На їхню думку, «Велесова книга» є безцінним джерелом, яке може пролити світло на маловідомі аспекти дохристиянської історії та культури слов'ян.

З іншого боку, критики автентичності тексту (до яких належать Л. Жуковська, О. Творогов, А. Залізник, Б. Рибак, П. Толочко та інші) вважають його сучасним фальсифікатом. Вони вказують на численні лінгвістичні та історичні невідповідності, що, на їхню думку, свідчать про фальсифікат. Зокрема, критики наголошують на можливій участі у створенні «Велесової книги» таких осіб, як її відкривач – Юрій Миролюбов, а також звертають увагу на підозрілий характер її «відкриття» та втрати. Багато з них висловлюють гіпотезу, що текст був створений у XIX або XX столітті для задоволення культурних або ідеологічних потреб.

У контексті цієї полеміки «Велесова книга» є цікавою не лише як предмет історичних досліджень, але і як культурний феномен XX-XXI століть. Зростаючий інтерес до дохристиянської історії Русі та відродження

неоязичницьких течій, таких як рідновір'я, стимулюють постійне переосмислення ролі цього тексту в сучасних дослідженнях. Незалежно від походження, «Велесова книга» стала елементом, що впливає на самоідентифікацію сучасного суспільства та інтерпретацію історичної спадщини слов'янських народів.

Головна мета цієї доповіді — представити основні критичні зауваження, які найчастіше висувуються дослідниками щодо автентичності «Велесової книги». Представлення цих зауважень дозволить створити об'єктивну основу для подальшого аналізу тексту, що допоможе визначити його місце у сучасній академічній дискусії про давньослов'янську культуру та релігію.

Критичний підхід, який домінує в сучасних дослідженнях, здебільшого орієнтується на ретельний лінгвістичний та історичний аналіз тексту. Провідні вчені висловлюють сумніви у правдивості описаних у «Велесовій книзі» подій та етнографічних реалій, розглядаючи цей текст як твір пізнішого походження, який стилізований під давній.

Противники автентичності «Велесової книги» насамперед звертають увагу на неоднозначну історію її знаходження та подальшого зникнення, яка суттєво ускладнює визначення джерел її походження. Усі відомості про початкові етапи існування тексту та його зміст виходять виключно від Юрія Миролюбова, білого емігранта та ентузіаста слов'янської давнини. Саме на його розповідях базується знання про обставини виявлення книги.

Згідно з інформацією, яку надавав Миролюбов, «Велесову книгу» нібито було знайдено у 1919 році на Харківщині полковником Федором Алі Ізенбеком, службовцем російської Добровольчої армії. Згідно з його свідченнями, текст був викарбуваний на дерев'яних дощечках — за деякими джерелами, на березових, за іншими — на дубових. Ці дощечки мали розмір 38 на 22 см, товщиною до 1 см, і були покриті лаком або олією та нанізані на ремінець, що, з одного боку, виглядало дуже архаїчно, а з іншого — породжувало додаткові сумніви щодо оригінальності предмета.

У 1925 році Ізенбек оселився у Брюсселі, де познайомився з Миролюбовим, який на той час активно цікавився слов'янськими старожитностями. Миролюбов, інженер-хімік за освітою, не мав спеціалізованої підготовки для роботи з давніми текстами, однак намагався реставрувати, переписувати та розшифровувати записи на дощечках. Протягом 1925—1939 років він проводив детальну роботу з переписування і фотографування дощечок, хоча Ізенбек не дозволяв виносити їх з приміщення, відхиливши навіть пропозиції бельгійських науковців зайнятися вивченням пам'ятки. У результаті Миролюбову вдалося зберегти тільки одну

якісну світліну 16-ї дощечки, яка дала назву всьому зібранню, адже її текст розпочинався словами: «Влес книгу сію». Однак у серпні 1941 року, після смерті Ізенбека, самі дощечки безслідно зникли, залишивши лише записи Миролюбова.

Після Другої світової війни тексти почали частково публікуватися, що викликало інтерес як серед науковців, так і серед аматорів історії. У 1954—1959 роках частина «Велесової книги» з'явилася на сторінках емігрантського журналу «Жар-птица» у Сан-Франциско. А. А. Куренков, редактор журналу, отримав тексти від Миролюбова, а згодом дослідженням займався український емігрант М. Ф. Скрипник, який отримав копії переписаних текстів та видав їх у Канаді в 1970-х роках. Відомо, що саме це видання Скрипника вважається найповнішим і найточнішим, хоча питання автентичності тексту все одно залишалося відкритим.

Першу наукову експертизу тексту провела Лідія Жуковська на замовлення ентомолога Сергія Лесного. Наприкінці 1950-х років, у співпраці з Мельбурнським університетом, вона проаналізувала фотографії дощечок і дійшла висновку, що текст є підробкою, зробленою не на дерев'яній основі, а на папері. Більше того, вона припустила, що текст міг бути створений на початку XIX століття істориком-любителем грузинського походження Олександром Сукаладзевим, відомим своїм інтересом до фальсифікації старовини.

Наступну експертизу виконав Олег Творогов, співробітник Інституту історії російської літератури АН СРСР, який дослідив тексти з архіву Миролюбова, надіслані Борисом Ребіндером із Франції. На основі аналізу текстів, надрукованих Скрипником у Лондоні та Гаазі, Творогов дійшов висновку, що «Велесова книга» є фальшивкою, і авторство тексту він приписав самому Миролюбову. Ця версія набрала популярності серед критиків, що ставлять під сумнів автентичність пам'ятки.

Найдетальніший аналіз здійснив радянський та російський академік А. Залізняк, який у своїй статті провів лінгвістичний розбір тексту, виділивши цілу низку анахронізмів і граматичних невідповідностей. Його аргументи стали основою для багатьох сучасних науковців, які дотримуються думки, що «Велесова книга» — це фальсифікат, який відображає культурні реалії XX століття, а не історичні реалії дохристиянської слов'янської давнини.

Аналізуючи текст «Велесової книги», дослідники виявили низку аспектів, які викликають серйозні сумніви у її автентичності. Основні аргументи противників справжності тексту базуються на лінгвістичних, історичних та культурних невідповідностях, що суперечать передбачуваному часу та умовам створення пам'ятки (зазвичай кажуть про IX-X ст.).

Анахронічність використання кириличних знаків: У тексті «Велесової книги» зустрічаються кириличні знаки, які з'явилися лише в пізніші періоди, що ніяк не узгоджується з можливим дохристиянським походженням пам'ятки. Наприклад, присутність літери «Н», яка використовується в кирилиці пізніших століть, дає підстави вважати, що текст створений значно пізніше, ніж заявляють прихильники його автентичності. Таке використання є анахронічним і, на думку дослідників, може бути результатом стилізації «під старовину» за допомогою сучасніших символів.

Імітація ведичного стилю через горизонтальні ризики: Однією з особливостей мови тексту є горизонтальна риска над літерами, яка, ймовірно, мала б надавати йому вигляду давнього писемного артефакту, схожого на індійське письмо деванагарі, що, втім, виникло у VIII-XII століттях. Це вказує на спробу стилізації «Велесової книги» як священного тексту з ореолом містичності, властивій ведичним записам. Проте, оскільки деванагарі виникло практично в той самий час, цей елемент виглядає невиправданим і лише підтверджує підозри у фальсифікації.

Хаотичність граматики та неприродність мови: Академік А. Залізничак детально аналізував граматичні структури «Велесової книги» і вказував на їхню непослідовність та штучність. Граматика тексту є хаотичною, а мова поєднує елементи різних сучасних слов'янських мов, що виглядає неприродно. Наприклад, слово «князь» у тексті написано в десяти різних варіаціях, що є вкрай нетиповим для середньовічної писемності. Гіпотеза про можливих численних переписувачів із різних регіонів, які могли б додати такі варіації, також виглядає малоімовірною, адже немає жодних підтверджень багатозначності перепису тексту. Та й складність подібного припущення суперечить науковій методології, зокрема принципу «бритви Оккама».

Біблійні фрази у дохристиянському тексті: Текст «Велесової книги» містить фрази, характерні для християнських писемних джерел, наприклад, «і нині, і прісно, і навіки віків», «земля, що тече молоком і медом» тощо. Їхня наявність вказує на можливе створення тексту в християнську епоху або навіть у сучасніший період, із використанням добре відомих релігійних зворотів, що мали б надати тексту особливої значущості та архаїчного вигляду.

Відсутність аналогічних джерел дохристиянського періоду: «Велесова книга» не має жодного підтвердження в інших відомих джерелах. Відсутність писемних пам'яток, написаних подібною мовою також викликає питання щодо справжності тексту. Науковці зазначають, що для культури

давніх слов'ян існування такого тексту було б унікальним, що само по собі є малоймовірним.

Історична невідповідність міграційних маршрутів: Текст описує рух предків слов'ян з Індії до Європи, що суперечить сучасним археологічним даним. Найбільш вірогідною прабатьківщиною індоєвропейців археологи вважають територію між Дніпром та Волгою, звідки відбувалося поширення в Європу та на південний схід (в сторону Ірану та Індії). Прихильники версії фальсифікації вважають, що подібні згадки у тексті можуть бути відображенням ідеологічних та езотеричних поглядів Юрія Миролюбова, які поєднували елементи євразійства та арійської міфології, і який ще просто не мав даних про міграції індоєвропейців (аріїв), що з'явилися вже після публікації пам'ятки.

Загалом, усі ці аргументи формують основу для академічної критики «Велесової книги» як історичного джерела. Наразі, науковці з табору противників автентичності пам'ятки схиляються до думки, що її справжнє значення полягає не в якості автентичного джерела інформації про давньослов'янську історію та культуру, а в його ролі як культурного феномену ХХ століття. Цей текст став символом відродження інтересу до дохристиянської історії Русі та слов'янської міфології, і розглядається значною частиною вчених здебільшого як літературна стилізація, що не має історичної достовірності.

Перелік посилань:

1. Творогов О. В. «Велесова книга» [Електронний ресурс] // Азбука веры. – Режим доступу: <https://azbyka.ru/otechnik/religiovedenie/vlesova-kniga/>.
2. Залізник А. А. «Про "Велесову книгу"» [Електронний ресурс] // Азбука веры. – Режим доступу: <https://azbyka.ru/otechnik/religiovedenie/ovelesovoj-knige/>.
3. «Велесова книга» [Електронний ресурс] // Українська література. – Режим доступу: <https://ukrlit.net/info/dovidnik/44.html>.
4. Галушко К. «Велесова книга: найпопулярніший фейк про ранньослов'янську історію» [Електронний ресурс] // Локальна історія, 2021. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/velesova-kniga-naipopuliarnishii-feik-pro-rannosloviansku-istoriiu/>.

Тетяна Якубова,
кандидат історичних наук, науковий співробітник
відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій
Інституту книгознавства Національної бібліотеки
України імені В.І. Вернадського,
м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0002-2423-1634
e-mail: tanya.yakubova@ukr.net

Праукраїна: дослідження в фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

Дослідження з проблематики Праукраїни активізувались на початку ХХІ ст. Ці дослідження продовжуються і в нашому воєнному сьогодні, зокрема на сторінках наукових збірників «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні», «Аркасівські читання», «Конотопські читання» та інші. Актуальними залишаються дослідження в фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі-НБУВ) щодо цієї проблематики. В 2015 році авторкою статті була підготовлена електронна виставка за матеріалами відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ (далі-ВБЗІК ІК НБУВ) *Якубова Т.А. Енциклопедія Самуеля Оргельбранда – оригінальне джерело з вивчення історії України XVI–XVIII ст. (до 205-річчя від дня народження Самуеля Оргельбранда)* // <http://www.nbu.gov.ua/node/2145>. У вступній статті до електронної виставки зазначено, що Фонд іноземної літератури ВБЗІК НБУВ нараховує 90 983 кн. од. польською мовою. Особливої уваги заслуговує «Енциклопедія загальна» С. Оргельбранда (Orgelbrand S. «Encyklopedja Powszechna». Т. I–XXVII. Warszawa, 1859–1867). У секторі іноземної літератури ВБЗІК ІК НБУВ наразі зібрано повні комплекти 1-го, 2-го, 3-го і 4-го видань «Енциклопедії» Самуеля Оргельбранда. На електронній виставці представлено фотокопію статті «Україна» з «Енциклопедії» С.Оргельбранда. Стаття «Україна» (Т. XV) залишається цікавою для сучасних дослідників, оскільки є тогочасним польським науковим поглядом на історію України від слов'янських племен, монгольської навали до часів козаччини. У статті зазначається, що найважливішою була Україна Київська – край, який розташовувався по обидва береги Дніпра. Назва «Україна» для цього краю була відома з давніх часів. Територією України простягався головний шлях зі Сходу до Європи. Стаття «Україна» містить тогочасний польський науковий погляд і на добу Праукраїни, історичні події якої відбувались, зокрема, і на землях України Київської. Зазначається, що на цих землях в різні часи

перебували сармати, готи, печініги, половці та були вторгнення татарів. З племен слов'янських тут мешкали поляни. За панування князів, людність з-за Дніпра будувала «городки» для оборони від східних сусідів. Були побудовані оборонні укріплення, «засади» в містах Корсунь, Богуслів, Юр'їв та інші. Під час дрібних князів, українські землі тримали оборону від половців та татар Золотої Орди [1]. До регіональної історії України варто віднести статті з «Енциклопедії» С. Оргельбранда, в яких фрагментарно також міститься історичний матеріал щодо Праукраїнської проблематики: «Подільська губернія» («Podolska gubernja», Т. XI), «Волинь» («Wołyn», Т. XV), «Київ» («Kijów», Т. VIII), «Львів» («Lwów», Т. IX), «Житомир» («Żytomierz», Т. XVI), «Чернігів» («Czernihów», Т. IV). Дослідження теми історії Києва, зокрема і Проукраїнської доби, в польських наукових історичних працях, були продовжені авторкою статті в публікації: *Якубова Т.А. Історія Києва у матеріалах польських енциклопедій. Аркасієвські читання: історичні дослідження на сучасному етапі розвитку гуманітарної науки. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 квітня 2018 р.)*. Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2018. С.126-128. Знанням дослідником українки в фондах НБУВ став історик науки, київський книгознавець, професор Ярослав Матвіїшин. Академік Ю.О.Митропольський, був науковим керівником його дисертаційного дослідження «Історія математики на Україні від найдавніших часів до XVIII ст.» (Київ, 1969 рік) [2; 3]. Дисертація Я.О.Матвіїшина містить також матеріали з Праукраїнської проблематики в розділах: «Математичні знання за матеріалами археологічних знахідок на території України», «До питання скіфо-сарматських числівникових реставрувань», «Числа в народних звичаях, повір'ях, легендах тощо». Я.Матвіїшин узагальнив матеріали про геометричний орнамент, поняття геометричних фігур та їх властивості, зокрема «круга» (кола) за результатами тогочасних археологічних досліджень. Він відмітив, що на геометричній орнаменталії кераміки та наскельних зображень з «Кам'яної могили» знаходимо зображення «круга» з відміченим центром, «круга», поділеного на дві частини за діаметрами, «круга», поділеного на 4, 8 та більше частин, також зображення вписаних в «круг» квадратів. Дослідження Я.Матвіїшина надають нам також матеріали для філософських висновків про те, що ймовірно символи «Круга» та «Змія» увійшли в філософію Г.Сковороди з Праукраїнських легенд (філософський поетичний образ в поезії Сковороди «Змій який кусає свій хвіст», легенди про «Київського змія», про «Змієві вали») та з біблійних історій[4]. Я.Матвіїшин також в своїй дисертації дослідив культове значення числа «3» в Праукраїнську добу, відмітивши легенду про заснування Києва трьома

братами. Корні цієї легенди лежать в дохристиянській міфології про Сварога - володаря неба (або Трояна), який мав трьох синів: Бога сонця, вогню і Бога грому та блискавки.

В 2012 році науковці ВБЗІК ІК НБУВ підготували електронну виставку «Княжий Київ» // <http://www.nbuv.gov.ua/node/375>. На зазначеній електронній виставці, представлено фотокопії сторінок книг з фондів ВБЗІК ІК НБУВ, які також містять матеріали щодо доби Праукраїни: *Левицький І. Перші київські князі Олег, Игор, Святослав і Святий Володимир і его потомкі. Киев: Типография М.П. Фтеца, 1876; Антонович В. По вопросу об уничтожении Ярославова вала. (Реферат читанный в заседании исторического общества Нестора летописца 15 октября). Отдельный оттиск из «Киевского Слова», 1895. Киев: Тип. «Киевского Слова», 1895; Залізна бойова сокира Київської дружини, у натуральну величину; Малюнок великокняжого спису Київського періоду в $\frac{3}{4}$ натуральної величини; Кам'яна форма для відливання серезжок Київського типу // *Раскопки великокняжеского двора древнего града Киева, произведенные весной 1892 року. К., 1893.**

В 2012 році науковцями ВБЗІК ІК НБУВ була підготовлена електронна виставка «Киевская старина» – історія крізь століття. // <http://www.nbuv.gov.ua/node/184>. Часопис «Київська старовина» - важливе джерело з історії України, зокрема і з проблематики Праукраїни, етнографії, літературознавства, що залишається актуальним для сучасних дослідників. На зазначеній електронній виставці, представлено фотокопії сторінок наукових публікацій в журналі «Київська старовина» (кінця ХІХ – початку ХХ ст., з фонду дореволюційної періодики ВБЗІК ІК НБУВ), які також містять матеріали щодо доби Праукраїни: *Археологічні таблиці. Таблиця І. Таблиця ІІ // Біляшівський М. Раскопки на княжесей горе в 1891 г. Киевская старина. 1892 г., январь; Таблиці до статті Д.І.Багалія Археологические раскопки близ г. Лубны Полтавской губернии в урочище «Лысая гора». Киевская старина. 1892г., ноябрь.*

В 2024 році вийшла книга знаної київської книгознавчині Лариси Григорівни Реви: *Рева Л. Г. Давня література релігійного змісту, важлива інтелектуальна власність держави — основа християнської етики і моралі: панорамне дослідження: навч. посіб. для студ. гуманіт. вишів / наук. ред. Рева Н. М.; ГО "Нац. акад. наук вищої освіти України". Ніжин : Лисенко М. М., 2024. 368 с.* Л.Г. Рева в 1993-2015 рр. працювала науковим співробітником в НБУВ, вивчала джерела та літературу, зокрема, включаючи період Праукраїни в фондах Бібліотеки. Як зауважив в своїй рецензії на книгу Л.Г. Реви доктор історичних наук, професор Віктор Шпак, «рецензоване

видання, безперечно, є актуальним надбанням сьогодення» [5]. До Праукраїнської проблематики також відносяться книгознавчі, літературознавчі матеріали, що містить книга Л.Г. Реви. Зосібна, це її ґрунтовний аналіз передумов і витоків розвитку давньоруської писемності, що наданий на початку книги. Авторка книги також відмічає історичну роль Києва, як столиці давньоруської держави, де зосереджувалась перекладна та богослужбова література. Нею відмічене роль Біблії на теренах Русі-України. Виокремлені Л.Г. Ревою літописання Київської Русі XI - першої половини XIII ст., «Повість минулих літ» Нестора Літописця», «Слово о полку Ігоревім», тогочасна усна народна творчість містять культурні впливи Праукраїнської доби.

Фонди НБУВ, зокрема ВБЗІК ІК НБУВ містять унікальну наукову літературу та джерела, які надають вагомий інформаційний ресурс для перспективних досліджень з Праукраїнської проблематики.

Перелік посилань:

1. Ukraina. Orgelbrand S. Encyklopedja Powszechna. T. XV. Warszawa, 1903. S.12-13.

2. Якубова Т. Я. Матвіїшин – дослідник україніки в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Короленківські читання 2023. «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни»: матеріали XXVI Всеукр. онлайн. наук.-практ. конф., м. Харків, 25–26 жовт. 2023 р. / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.»; [редкол.: Н. В. Петренко (голова) та ін.]. Харків, 2024. С.219-226.

3. Якубова Т. Історик науки Ярослав Матвіїшин: внесок ученого в розвиток українознавства. III Всеукраїнські наукові читання з міжнародною участю «Свою Україну любіть!» (29.06.2023 р., м. Київ, НДІУ). Збірник Матеріалів. Автор-упорядник: Фігурний Ю. С.; організаційний секретар: Шакурова О.В. Київ: НДІУ, 2024. С. 126-137.

4. Беліченко А.В., Якубова Т.А. Сковорода та його час. (До 300 – річчя від дня народження Г.С. Сковороди (1722-1794). За матеріалами відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ). Магічна Ружа. Альманах віри та надії. Під ред. А.Беліченка. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2022. С.72-115.

5. Шпак В. Давня література релігійного змісту: сучасний погляд. Вісник Книжкової палати. 2024. № 8. С.17-18.

Ганна Коваль,
професор кафедри
публічного управління та адміністрування,
доктор наук з держуправління, професор,
Державний університет економіки і технологій
(Кривий Ріг – Львів, Україна)
ORCID:0000-0001-5317-6876
e-mail: koval_gv@duet.edu.ua

Дажбог як символ Сонячного Божества та сьогодення

Досліджуючи міфологію українського народу, міфологію дідів та прадідів, в нашій уяві все чіткіше постають постаті, які нас надихають і мотивують дізнаватися про героїв народної творчості все більше та глибше. Одним із таких героїв є Дажбог. Це – бог світла і сонця, син Сварога, бог-даватель всякого добра, опікун людської долі та достатку [1].

Міфологічний образ Дажбога дає нам можливість проаналізувати його значення в давньослов'янській релігії, простежити як під впливом християнства змінюється уявлення про нього. І сьогодні, в тяжкі та складні часи для українського народу в черговий раз осмислити його суть.

Аналізуючи історичні твори, ми можемо ствердно заявити, що Дажбог є одним із головних персонажів давньослов'янської міфології. Цей персонаж символізує сонячне божество, адже є покровителем світла та добра. Український народ з давніх часів формував свою ідентичність, яка тісно пов'язана з народними уявленнями про світобудову, природу та людське існування. Простежуючи еволюцію образу Дажбога у фольклорі, літературі та сучасній культурі, ми спостерігаємо відповідні зміни щодо розуміння даного образу. Так, у дохристиянському пантеоні Дажбог уособлював сонячне світло, родючість і благополуччя людей. Він щедро дарував своє тепло й світло, сприяючи врожайності та процвітанню територій. Дажбог виконував функції захисника роду та народу. Він є символом зв'язку між поколіннями. Тому у давніх світоглядних системах віра в Дажбога, як у батька світла та добра, була ключовою. Цей факт простежується в літописах і фольклорних джерелах.

Дажбог вважався подателем благ, насамперед достатку та врожаю. Функції Дажбога, після хрещення Русі, перейшли до Св. Миколи. Появу різних комах та плазунів навесні наші предки пояснювали тим, що Дажбог – верховний бог прадавніх українців – «відімкнув» землю. Для цього він посилав на землю пташок із ключами. Дажбога зображували із людським

мужнім, широким, схожим на сонячне колесо обличчям і русявою бородою. У правій руці він тримав величезний турячий ріг із вином, а ліва торкалася руків'я довгого меча, що висів на поясі. Ці символи вказують на те, що Дажбог був богом, який і дає, і карає [2].

З поширенням християнства образ Дажбога зазнав трансформацій. Його значення було частково замінене і перенесене на християнські образи святих. Водночас, в українському фольклорі залишилися риси та символи, що натякають на язичницьке походження вірувань. Наприклад, у народних піснях та обрядах і досі зберігаються звернення до Сонця, яке інколи ототожнюється з божественним захисником.

Сучасники і сьогодні звертаються до образу Дажбога. Українські митці та літератори часто в своїх творах акцентують увагу на даному образі, адже Дажбог є символом української ідентичності, уособленням незламності та прагненням до світла й добра.

Ще Михайло Грушевський у своїй праці «Історія України-Руси» акцентував увагу на давньоруську міфологію та слов'янські вірування, у тому числі культу Дажбога [3].

Дослідниця Тетяна Данилюк-Терещук, досліджуючи народну міфологію у фольклористичних дослідженнях першої половини ХХ століття, зауважує, що міфологія має свою систему символів, у якій відображається народний світогляд. Традиційна народна культура, включаючи обряди, звичаї тощо опосередковано зберігають елементи давньої язичницької релігії [4, с. 107].

В праці з української етнології відомої дослідниці Галини Лозко «Українське народознавство», авторка описує давні вірування, міфи та обряди, включаючи божества язичницького пантеону, в тому числі й Дажбога. Науковиця зазначає, що у філософському розумінні Дажбог – це той, що дає буття: дух і матерію, які є близнятами. Хоча Дажбог цілком пов'язаний із небом, сонцем як син Сварога, він також є Богом земного достатку, що символізується врожаєм жита і пшениці [5].

Отже, образ Дажбога не тільки відображає давні уявлення про світобудову, але й залишається актуальним символом сьогодення, який живе у сучасному українському культурному просторі. Розуміння ролі Дажбога в культурі та історії сприяє глибшому усвідомленню національної ідентичності та значення спадщини предків у сучасному світі.

Перелік посилань:

1. Дажбог.

Народна

мудрість.

URL: <https://proridne.org/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0>

2. Хто такий Дажбог? URL: <https://dovidka.biz.ua/hto-takiy-dazhbog>
3. Грушевський, М. С. Історія України-Руси
4. Данилюк-Терещук Т. Дослідження народної міфології у фольклористичних дослідженнях першої половини ХХ століття. Слово і час. 2011. № 4. С. 96-107
5. Лозко Г. С. Українське народознавство. Київ: Арії. 2004. URL: http://evolv.ho.ua/Ukraine_History_and_Culture/Ukraine_Kultura/Lozko/index.htm

Богдан Асінгеров,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: asinherov_bs_24023@kneu.dp.ua

Трипільська культура

Трипільська культура - це одна з найвідоміших культур доби міднокам'яного віку та початку бронзового віку. Вона почала народжуватись на території територіях сучасної Румунії, Молдови та України загальною площею понад 350 тис. км². У 1897 році Вікентій Хвойка зі своєю експедицією відвідав територію поблизу села Трипілля, де знайшов сліди давніх землеробів. Експедиція знайшла глиняні житла, глиняний посуд, знаряддя праці. Отже, писемних джерел того часу не було знайдено, тому вчені вирішили назвати цю культуру трипільською за місцем знахідки, а мешканців поселень – трипільцями. Основним заняттям трипільців було скотарство та землеробство. Вони вирощували пшеницю, ячмінь, овес, горох. Землю обробляли за допомогою дерев'яної мотики з кам'яним чи роговим наконечником. Для збору врожаю використовували кістяні або кам'яні серпи. На кам'яних зернотерках розтирали зерно на борошно. Трипільці також розводили корів, волів, овець, кіз, свиней, коней. Займалися вони також полюванням та рибальством. *«Це був світ людей, які обжили береги Дністра, Південного Бугу, Дніпра, десятків малих річок, зводячи там свої селища. Вони одними з перших почали тут вирощувати хліб та плавити метал. Вони працювали, створюючи чудові речі (посуд, статуетки, орнаменти), які і сьогодні захоплюють та хвилюють, не лишають байдужими. Можна сказати, що так само, як і ми, вони жили у світі, створеному і перетвореному працею багатьох поколінь [1, с. 13]».*

Для трипільців глина була основним будівельним матеріалом. Більше всього вони виробляли посуд, який поділявся на три категорії: тарний, кухонний, і столовий. Тарний посуд використовувався для збереження зерна, а *«виготовлявся з формувальної маси, до складу якої входила суміш масних («рябих») і пісних глин із додаванням піску та половини злакових рослин [2, с. 44]».* Форми кухонного посуду були різноманітні: чаші, глечики, вази, горщики і міски різного профілю. *«Кухонний посуд мав здебільшого скромне декоративне оздоблення. Посуд прикрашали також заглибленим криволінійним візерунком. Основним орнаментом стає штамп, одно- та багатозубий [2, с. 45]».* У виготовленні столового посуду трипільські керамісти

досягли найвищого рівню досконалості. Здебільшого це були миски, горщики, макітри, та келихи. «Для ліплення готували багатокomпонентні формовочні маси, змішуючи різні види масних глин та спіснуючі домішки. Особливі глини добиралися для виготовлення мальованої кераміки, гідрослюдисті – для монохромного декору й каолінітові – для поліхромного [2, с. 45-46]».

Релігіо-ідеалогічні уявлення відігравали велику роль у житті трипільців. Вони вірили у різноманітних богів: грому, дощу, сонця і вітра. Але найбільш трипільці шанували Богиню-Матір, яка символізувала родючість і від якої залежало життя всього живого. «Він утілений в тисячах глиняних статуєток, різного роду амулетах, у десятках тисяч посудин. Всі інші образи трипільського мистецтва, поступаючись головному, обіймали місця довкола трону Великої богині [2, с. 48]». Трипільці здійснювали жертвоприношення з використанням вогню, як символу очищення. Можна вважати що це були ями з кістками тварин(собаки, бика, свині, кози, оленя та ін.). А коли трипільці використовували борошно та хліб, їх кидали у вогонь. «Так, на Шкарівському святилищі виявлені повернуті на схід два вітварі з сакральними заглибленнями, священне вознище, посудини з живою водою, кальциновані кістки бика. Все це дає підстави вважати, що у святилищі відбувалися релігійні церемонії як складові свята вогню та води. [3, с. 36]». Попіл який залишався після кремації трипільці не викидали, а зберігали у себе і зберігали у місцях, які були під охороною релігійної заборони. Ці місця знаходились в межах поселень. «Поховання покійників (переважно жінок і дітей) під порогом власних жител чи підлогою та на території спільного поселення (дорослих родичів) [3, с. 36]». Отже, це свідчить про важливість потобійчного життя трипільців, у них не існувало перешкод між світом живих і померлих.

Перелік посилань:

1. Відейко М. Ю. В 42 Шляхами історії. Подорожі до трипільського світу. [Текст] / Львів : ПП «Видавництво «БОНА», 2023. 296 с., фото.
2. Археологія (для студентів спеціальності «Історія»): навч.-метод. посібник / Автор-упорядник Ірина Богданівна Скакальська. Перевидання, доповнене й уточнене. Кременець, 2020. 120 с.
3. Мозговий І.П. Роси, або Передень України / І.П. Мозговий. Суми : КоллажПринт, 2019. 120 с.

Діана Маркарян,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: markarandiana9@gmail.com

Зміст та побудова Велесової книги

Актуальність дослідження. Актуальність змісту «Велесової книги» є важливою для вивчення української історії та культури. Цей стародавній документ є цінним джерелом інформації про світогляд, спосіб життя та вірування слов'янських народів, зокрема праукраїнців. У «Велесовій книзі» також піднімаються питання етнічної ідентичності та самосвідомості, які є актуальними для сучасного українського суспільства. Оскільки багато аспектів твору досі залишаються предметом наукових досліджень, його вивчення відкриває нові горизонти для істориків, лінгвістів та культурологів. Таким чином, книга Велеса цікава тим, що є основою української спадщини, яка потребує поглибленого осмислення.

Вивченням змісту та побудови «Велесової книги» займалася когорта вітчизняних учених. Одним із перших дослідників «Велесової книги» був Володимир Шаян - український філософ, санскритолог, релігієзнавець, психолог і педагог, поет, прозаїк, перекладач, громадський діяч, основоположник українського рідновірства. Він визнавав, що книга є не лише літературним твором, а й глибоким джерелом духовних знань і філософських роздумів, і те що текст містить велику кількість символів і міфів, які відображають світогляд давніх слов'ян, В. Шаян утверджував: «Книга Велеса змінить не тільки науку історії, але саму історію!» [9, с. 144]. Український дослідник Микола Скрипник переконливо доводив, що «Велесова книга» є джерелом слов'янської міфології. Український філолог Борис Яценко підкреслював, що текст складається з окремих фрагментів, які не завжди пов'язані між собою, але водночас відображають важливі аспекти слов'янської культури та історії. Він писав «Велесова книга» - не літопис. У ній нема розкладених у хронологічному порядку подій, імен, дат. Однак вона все ж переповнена історичною інформацією» [10, с. 4]. Український сходознавець-індолог Степан Наливайко відзначав, що «Велесова книга» стосується широкого кола тем, включаючи міфи, релігійні вірування, повсякденні звичаї та моральні уроки. Також вказував на складну структуру книги, що складається з різних жанрів, включаючи поезію, прозову оповідь і діалогічну ритуальну писемність [4, с. 1].

Метою дослідження є визначення змісту та структури «Велесової книги», що здійснила вплив на розвиток української історії та культури.

Виклад основного матеріалу. Зміст - це внутрішня сутність, сукупність елементів рукопису, друкованого твору чи типу видання, що відтворює послідовність розміщення і членування матеріалу. Зміст включає в себе важливі структурні елементи твору. У літературі та мистецтві зміст і форма настільки взаємопов'язані, що їх складно розділити, хоча важливо розрізняти. Зміни в одному з цих аспектів зазвичай призводять до змін в іншому [1, с. 393-394]. А ось побудова - це сукупність істотних стійких відношень між різними складниками цілісного утворення [2, с. 438]. Розглядали побудову як заміну традиційного «змісту», пропонуючи віднести її до ідеї еквівалентної форми. Це поняття набуває особливої ваги в жанрології, коли йдеться про визначення формальних характеристик літературних жанрів.

На зміст «Велесової книги» безумовно впливав її переклад, яким займалися: Борис Яценко, Галина Лозко, Валентин і Юлія Гнатюк. Переклади цього твору, здійснені різними авторами, які мають суттєві відмінності. Борис Яценко зберігає старослов'янську лексику, що надає його перекладу архівного звучання, акцентуючи увагу на історико-культурному контексті та етнографічних і релігійних аспектах, а також надає додаткові коментарі для кращого розуміння тексту. Галина Лозко, намагаючись зробити текст доступним для сучасного читача, використовує простішу мову та акцентує увагу на духовних і філософських аспектах, додаючи культурні та історичні пояснення без зайвого наукового навантаження. Валентин і Юлія Гнатюк підходять до перекладу поетично, зберігаючи ритміку та мелодику оригіналу, акцентуючи увагу на міфологічних елементах і зв'язку людини з природою та богами, надаючи пояснення.

За свідченням відомого історика-аматора Юрія Миролубова, дощечки утримувалися на місці за допомогою ремінця, протягнутої через отвір. Вони були приблизно однакового розміру: 38 см x 22 см і товщиною близько пів сантиметра. Поверхня була пошкоджена через тривале зберігання. Деякі з них були сильно забруднені, інші - деформовані, можливо, через вологість. Лак і олія, якими були вкриті дошки, частково відшарувалися, а деревина під ними почорніла. Федір Ізенбек, першовідкривач «Велесової книги», припускав, що дошки були виготовлені з берези. Краї дощечок були обрізані нерівно, що свідчить про те, що їх вирізали ножом, а не пилкою. Вони також були різного розміру і не були точно підігнані одна до одної. Поверхні були оброблені, ймовірно, перед тим, як було зроблено написи, але вони залишалися нерівними і мали заглиблення. Літери були вирізані шилом, з часом натерті

потемнілою речовиною і покриті лаком або олією. Можливо, написи були вирізані ножом, але Миролубов не може сказати напевно. Кожен рядок спочатку був позначений дещо нерівною лінією, під якою був написаний текст. Текст продовжувався на зворотному боці дощечки, тому шви довелося перевернути. На полях деяких табличок були малюнки різних тварин, наприклад, бичачих голів, сонця або навіть лисиць, собак і овець, які важко було вписати. Миролубов вважав, що це були символи місяців року. Літери були різного розміру, деякі рядки були написані маленькими, інші - великими. Деякі з них були потріскані, деякі прогнили, і Миролубов склеїв їх силікатним лаком [5, с. 6-7].

За змістом книга Велеса про історію східних слов'ян, починаючи з їхніх міфічних предків і закінчуючи Ереком Варязьким, якого деякі дослідники ототожнюють з Рюриком. Історія не розповідається разом, етнічні групи розглядаються одночасно, а західний і південний поділ слов'ян ігнорується. Використовуються літературні імена історичних осіб, такі як боспорський цар Мітрідат (захопив владу в зіткненні з римським ставлеником, оголосив себе правителем Боспору, і отримав підтвердження від імператора Клавдія, а також прагнув до незалежності від Риму, випускав монети із власним титулом) [6, с. 757], готський вождь Германаріх (підкорив остготів, вестготів і угрофінські племена Поволжжя, обклав їх даниною, вступав у боротьбу з антами під керівництвом вождя Божа, і у 375 році його союз було знищено гунами, а Германаріх закінчив життя самогубством) [7, с. 101] та антський вождь Мезамір (жив у 6 ст. близько 550-х рр. вів війну з аварами, потрапив до них у полон і був страчений) [7, с. 301]. Імена античних героїв мають пізньослов'янську етимологію і відрізняються від ранньослов'янських (за римськими та візантійськими джерелами). Географічні описи не є чіткими, іноді віддалені регіони представлені як одне місце [10].

У першій і другій дощечках Велес книги розповідається про походження русичів, їхній спосіб життя, світогляд, походження Русі та міфологічні уявлення про богів, які охороняли їхню землю, а також вони описують об'єднання слов'янських племен, що призвело до виникнення Русі. У цій частині висловлюється прагнення до єдності та створення могутньої держави під покровительством бога Перуна. Далі мова йде про боротьбу з ворогом, який напав на руські землі. Це підкреслює важливість духовної сили та єдності перед обличчям загроз. Потім настає час, коли Київ закріплюється і зміцнює своє становище могутнього центру Русі, і за його захист почалися військові баталії. Ці події висвітлюються на третій та четвертій дощечках : «Се ж бо Воронзєць було місто, в якому усілися Годи, а Руси били їх ... і

місто те оставлено, бо ж земля тая руська є, і тому не зрічетесь її і не забудете її, там бо кров отців наших лилася, і так це ми по правду домагаємось за той Воронзень [8, с. 9-15]».

Проте на п'ятій і шостій дощечках йдеться про історію Карпат, де предки русичів оселилися в цьому регіоні, щоб захиститися від ворогів і зберегти свою незалежність, а також поширили свої поселення на інші регіони. Русичі вірили в краще і вірили в благословіння богів: Перуна, Сварога і Дажбога, які за повір'ями, захищають людей: «І се скажу, ото як отці наші, а це — борімося, а коли би й поражені були, то Перунець прийде до нас, а той поведе нас. І ось скільки є праху на землі, то стільки ото є воїв Сварожих, тою споможені будете раттю йдучи од облаки до землі, і ось дідо наш Дажбо очолує їх [8, с. 35-38]».

Професор біології Сергій Парамонов (Лісний) зацікавився цими дощечками, проаналізував їх і назвав «Велесовою книгою». Таку назву професор дав тому, що зміст 16-ї таблички був присвячений Велесу [5, с. 8]: «Велес(у) Книгу цю почестимо Богу нашому, який є прибіжище і сила [3, с.205]».

Основна частина тексту зосереджена на благоустрої русичів, їхньому протистоянні візантійцям і готам, переліку язичницьких божеств і поверхневих описах їхніх ритуалів; «релігія Велесовою книгою» не є ані політеїстичною, ані монотеїстичною, а являє собою «групу слов'янських богів», нерозривно пов'язаних із небесним Сварогом. Згідно з цією доктриною, забороняється підносити статус окремих божеств або відокремлювати їх від Сварога, і це підкреслюється в уривках, які наголошують на єдності богів. Важливою фігурою є Триглава, яка уособлює трьох богів Сварога, Перуна і Світовида. У «Велесі» з'являються й інші слов'янські божества, а також вводяться поняття Ява, Права і Нава, про них йдеться в першій дощечці. Деякі історії перегукуються з відомими творами 16-18 століття (такими як рукопис 12 століття «Слово о полку Ігоревім»).

«Велесова книга» описує події 4-9 століть, включаючи міграцію слов'ян, війни з іншими етнічними групами, такими як гуни і готи, і формування ранніх слов'янських держав, в тому числі Київської Русі. Вона також містить низку міфологічних елементів, зокрема божеств, таких як Перун, Дажбог і Велес, які відігравали важливу роль у житті та віруваннях русичів. Перший період охоплює походження русичів та їхні ранні війни, другий - їхні міграції та військову діяльність з 7 по 9 століття, а третій - формування Русі в центрі з Києвом та раннього державного устрою.

Мова «Велесової книги» є архаїчною і, на думку багатьох дослідників (такі як Шаян та Яценко), не відповідає відомим зразкам палеослов'янської

писемності, що ставить під сумнів її автентичність. Критики вказують на те, що немає жодних археологічних чи історіографічних доказів того, що книга була змінена до 19 століття, і багато вчених вважають, що вона є пізнішою підрубкою, створеною для підтримки певної ідеології [3].

Висновки. У підсумку, зміст і структура «Велесової книги» втілюють багатий культурний і духовний світ праукраїнців (русичів), особливо підкреслюючи їхнє походження, переселення та становлення Київської Русі. Дослідження її складових розкриває унікальну композицію, де історичні події переплітаються з міфологічними розповідями, а реальні факти - з легендарними сюжетами. Зміст тексту складається з різноманітних елементів, формуючи структуру матеріалу. В книзі переплітаються історичні, етнографічні та міфологічні мотиви, які відображають світогляд східних слов'ян щодо об'єднання та боротьби за незалежність. Переклади книги різноманітними авторами, такими як: Борис Яценко, Галина Лозко, Валентина та Юлія Гнатюк, які впливають на зміст і структуру, підкреслюють лексичні, історичні та духовні аспекти по-різному. Яценко зберігає архаїзми, Лозко акцентує на зрозумілості тексту для сучасного читача з особливим акцентом на духовність, тоді як переклад Гнатюків виділяється поетичним тоном та міфологічним поглядом.

Пошкодження табличок, їх різнорозмірність і нерівномірна поверхня викликають питання щодо автентичності тексту. Книга охоплює історію слов'ян від міфічних предків до становлення Київської Русі, включно з боротьбою з гунами й готами. Зміст розподіляється на періоди: походження русичів, військова активність та формування державності. Міфологічний аспект описує культ слов'янських богів - Перуна, Дажбога, Сварога та Велеса, які пов'язані з небесним світом. Релігійний аспект не є ні виключно політеїстичним, ні суворо монотеїстичним; це єдина система вірувань, що підкреслює єдність богів. Назва цієї книги була отримана із 16-ї дощечки «Велесової книги», яка присвячена богу Велеса.

Перелік посилань:

1. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 608 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Kovaliv_Yurii/Literaturoznavcha_entsyklopediia_U_dvokh_tomakh_T_1/
2. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія. Київ : Академія, 2007. Т. 2. 624 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://chtyvo.org.ua/authors/Kovaliv_Yurii/Literaturoznavcha_entsyklopediia_U_dvokh_tomakh_T_2/

3. Лозко Г. С. Велесова книга — Волховник. Вінниця : Континент-Прим, 2007. 570 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lozko_Halyna/Velesova_Knyha_Volkhovnyk.pdf

4. Наливайко С. І. Таємниці розкриває санскрит. Київ : Просвіта, 2000. 288 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://spadok.org.ua/books/Nalyvaiko.Taiemnytsi_rozkryvaie_sanskryt-converted.pdf

5. Пашник С. Д. Велесова Книга. Запоріжжя: Руське Православне Коло, 2024. 192 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://svit.in.ua/kny/pashnyk/pashnyk_vel_kn.pdf

6. Підкова І. З., Шуст Р. М. Довідник з історії України (А-Я). Київ: Генеза, 2002. 1135 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001314

7. Смолій В. А. Енциклопедія історії України: Т. 6. Ла - Мі. Київ : Наукова думка, 2009. 790 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/ehu/6.pdf>

8. Федоренко Д. Т. “ВЕЛЕСОВА КНИГА” - найдавніший літопис України. Київ: Бібліотека українця, 1999. 160 с.

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4792/%d0%b2%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d1%81%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b0.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

9. Шаян В. П. Віра Предків наших. Гамільтон, Канада: Об'єднання Української Рідної Віри, 1987. 893 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.svit.in.ua/kny/shajan/shajan_vira.pdf

10. Яценко Б. І. «Велесова книга» - пам'ятка IX століття. Хроніка 2000. N1. 1995. 345 с.

Влада Анзіна,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: anzina_vv_24049@kneu.dp.ua

Історія вивчення «Велесової книги»

Актуальність дослідження. Проблема вивчення «Велесової книги» залишається актуальною у продовж багатьох десятиліть. Цей загадковий артефакт, який містить найдавніші записи історії про русичів, викликає жваві дискусії серед істориків, лінгвістів та інших дослідників. Осмислення історії вивчення «Велесової книги» дозволяє нам краще оцінити її місце в українській культурі та історії, а також зрозуміти, чому вона досі залишається предметом наукових суперечок.

Науковий інтерес до вивчення «Велесової книги» виникав у багатьох дослідників. Так, першим дослідником «Велесової книги» є Юрій Миролубов - історик-аматор, письменник, автор її редакції, яка зберіглася донині. У 1940 році він підготував працю «Перевод Велесовой книги (дощечек Изенбека, изданы частично)», яка не була надрукована. Ю. Миролубов проаналізував текст з точки зору мовних особливостей і стилістики, порівнюючи його з іншими старослов'янськими пам'ятками. Він акцентував на важливості «Велесової книги» для розуміння давньоруської культури. Дослідника часто звинувачували у фальсифікації тексту, однак він продовжував відстоювати свої погляди аж до смерті. Висував аргументи «за» автентичність «Велесової книги».

Один з перших, хто професійно вивчав історичну пам'ятку «Велесова книга» був український ентомолог та палеонтолог Сергій Парамонов (Лісний).

У своїй праці «Велесова книга – языческая летопись доолеговской Руси» - (Винніпег, 1966) він досліджував міфологічні елементи, що містяться в тексті, акцентуючи увагу на ритуальних аспектах і символізмі; намагався відтворити контекст, у якому була створена «Велесова книга»; висував аргументи «за» автентичність.

Радянський палеограф Лідія Жуковська у 1960-ті роки провела експертизу «Велесової книги». У праці «Поддельная докириллическая рукопись (К вопросу о методе определения подделок)», що була опублікована у журналі «Вопросы языкознания» (1960. №2. с.142-144) дослідниця винесла вердикт про фальсифікацію «Велесової книги». Її висновки були підтримані

офіційною радянською наукою. Отже, Л. Жуковська висувала аргументи «проти» автентичності.

Відомий український вчений, керівник Європейського відділення Української вільної академії наук Володимир Шаян у праці «Віра забутих предків (Аналіза «Влес Книги»)» (Лондон, 1979) акцентував на історичних паралелях, що дозволяють інтерпретувати «Велесову книгу» як джерело знань про давні слов'янські племена, зокрема русичів та їхню культуру. Він також звернув увагу на політичні аспекти, пов'язані з текстом. Висував аргументи «за» автентичність.

Український науковець, лінгвіст Борис Яценко у праці «Пам'ятка України-Русі V-IX століть – Велесова книга. Легенди. Міти. Думи» (Київ, 1995) здійснив критичний аналіз питання автентичності «Велесової книги», досліджуючи її історію і можливі фальсифікації. Він наводив факти, що підтримують або спростовують її оригінальність. Висував аргументи «за» автентичність.

Російський літературознавець Олег Творогов у праці «Влесова книга» - (Ленинград, 1990) на основі детального лінгвістичного аналізу, дійшов висновку, що текст «Велесової книги» є фальсифікатом. Він виявив численні невідповідності та анахронізми, які суперечать відомим фактам про давньослов'янську мову та культуру. Висував аргументи «проти» автентичності.

Український письменник, автор низки літературознавчих та публіцистичних праць Валерій Шевчук у праці «Загадка Велесова книга» (Хроніка. 1994. № 3-4. с. 61-71) переконливо доводив, що замовчування «Велесової книги» має політичні причини. Визнання її автентичності підривало б міфи про «єдину руську народність» та «братські народи». Висував аргументи «за» автентичність.

Український учений-етнопедагог, дослідник народної та козацької педагогіки, фольклорист, письменник Дмитро Федоренко у праці «Велесова книга: Найдавніший літопис України» (Київ, 1999) розглянув «Велесову книгу» як важливе джерело для вивчення історії України, акцентуючи на її ролі у формуванні національної ідентичності. Висував аргументи «за» автентичність.

Український вчений-літературознавець Григорій Клочек у навчальному посібнику «Світ «Велесової книги» (Кіровоград, 2001) розглядав «Велесову книгу» не стільки як історичний документ, скільки як літературний текст. Висував аргументи «за» автентичність.

Одним з найзапекліших прихильників автентичності «Велесової книги» був український журналіст, головний редактор часопису

«ЄвроАтлантика» Віталій Довгич. У статті ««Велесова книга» Книга Буття українського народу» (Слово. 2004. № 2 (109)) активно пропагував ідею про глибокі історичні корені української нації. Висував аргументи «за» автентичність.

Ігор Рассоха, сучасний український філософ, історик, лінгвіст, як ніхто інший, відстоював та відстоює думку про те, що «Велесова книга» є оригінальним історичним документом. Його наукова праця «Справжність Велесової книги: науковий доказ» (Київ, 2018) містить не тільки вичерпне імпіричне обґрунтування достовірності «Велесової книги» – вона змінює загальне бачення всієї історії України. Висував аргументи «за» автентичність.

Мета дослідження: проаналізувати історію вивчення «Велесової книги» від моменту її появи до сучасності; розглянути українських і зарубіжних вчених, які брали участь у дослідженні цього артефакту; простежити основні аргументи на користь та проти достовірності «Велесової книги» та сформулювати власну точку зору на підставі проаналізованих матеріалів.

Виклад основного матеріалу. «Наше життя рухається вперед, та іноді треба озиратися назад, щоб згадати минулі часи і зробити правильні висновки, такому вчить нас «Велесова Книга» – збірка духовних текстів руського Роду» [1, с.4].

«Велесова книга» – це одна з найзагадковіших та суперечливих знахідок в історії української археології та лінгвістики. Жодна інша пам'ятка праукраїнської культури не знала таких бурхливих і драматичних доль, як «Велесова книга». З моменту її появи, наприкінці 1950-х років, вона стала предметом палких дискусій, наукових досліджень та численних інтерпретацій.

Історія вивчення «Велесової книги» демонструє постійний інтерес до цього унікального тексту. Вчені різних поколінь робили свій внесок у розуміння його змісту, оригінальності та культурної цінності. Отже, важливо розглянути різні бачення: хто був проти реального існування «Велесової книги», а хто виступав за її достовірність, адже значимість теми дослідження полягає в тому, що «Велесова книга», незалежно від автентичності, є важливим об'єктом наукових аналізів та культурним феноменом. Вона стимулює розвиток наукової критики та формує уявлення про слов'янську історію.

Нами встановлено, що «В останні десятиліття ХХ століття вдалося зробити найголовніше: прорвати ідеологічну блокаду довкола історії «Велесової книги», спростувати «докази» подробиць текстів пізнішого часу, довести автентичність розшифрованих текстів, активізувати інтерес до

вивчення пам'ятки новим поколінням вітчизняних дослідників, запровадити вивчення її в школах і вищих навчальних закладах держави, акцентувати увагу на наділеному сильною художньою, пізнавальною та виховною енергетикою змісті твору [2, с.57]».

«Велесова книга» відрізняється від інших відомих українських літописів тим, що була написана не на папері, а на дерев'яних дощечках. «Цей незвичайний матеріал надає їй особливої автентичності та нагадує древні асирійські глиняні таблички. Верхні ліві краї цих своєрідних книжкових сторінок мали круглі отвори для з'єднання їх шкіряними нитками в окремих блоках-томах (згадаймо аналоги з бамбуковими дощечками давніх китайських рукописних книг) [2, с.57]».

Як стверджує дослідник староукраїнської літератури Борис Яценко, «дощечки «Велесової книги» були знайдені офіцером денікінської армії, художником Алі Ізенбеком улітку 1919 р. в розгромленому мастку Великий Бурлук Харківської губернії, який з 1680 р. належав козацькому полковникові Григорію Донцю та його нащадкам. Опинившись в еміграції в Брюсселі (Бельгія), А. Ізенбек спочатку намагався прочитати самотужки, а в 1925 р. залучив до цієї роботи і Юрія Миролюбова, який працював над транслітерацією тексту близько 15 років [3, с.156]». Завдяки цій роботі, ми маємо тепер тексти цієї безцінної пам'ятки української історії та духовності.

У результаті наукових досліджень з'ясувалося, що полковник Ізенбек врятував від більшовиків унікальний український літопис дохристиянської доби. Однак, він не зміг зберегти цей скарб. Після смерті Ізенбека в окупованому Брюсселі, дерев'яні дощечки з текстом літопису безслідно зникли.

Перші згадки про «Велесову книгу» з'являються в емігрантському журналі «Жар-птиця» наприкінці 50-х років ХХ століття. Ця інформація швидко поширюється світом, досягаючи Британського музею та зацікавлюючи таких відомих науковців, як професор Володимир Шаян, професор Сергій Парамонов (Лісний) і не тільки. Загадка «Велесової книги» інтригує, захоплює та привертає увагу вчених усього світу, адже з'явилась можливість зазирнути в глибоку давнину: «Велесова книга» обіцяла пролити світло на дохристиянську історію слов'ян, відкрити невідомі сторінки їхньої культури та релігії. Це було надзвичайно привабливо для істориків, які прагнули глибше зрозуміти коріння своїх народів. А унікальність тексту та мова, якою була написана книга і яка відрізнялася від відомих давньослов'янських мов, породжували безліч гіпотез серед лінгвістів щодо її походження та розвитку слов'янських мов. «Книга Велеса змінить не тільки науку історії, але саму історію! Відректися «Книги Велеса» – це значить

відректися нашого Первородства», - пророкує велике майбутнє надзвичайному артефакту Володимир Шаян [4].

Результати багаторічних досліджень Сергія Лісного, присвячених «Велесовій книзі», побачили світ у Канаді 1966 року. Професор зібрав значну кількість інформації про «Велесову книгу», включаючи копії дощечок та різноманітні матеріали, пов'язані з її історією. Лісний став одним з найвідоміших прихильників автентичності «Велесової книги», активно популяризуючи ідею про те, що це справжній історичний документ.

Володимир Шаян взяв на себе відповідальність за упорядкування тексту «Велесової книги», структурування його і підготовку до публікації. Він переклав текст з оригінальної мови (яка, за твердженням прихильників книги, є давньослов'янською) на сучасну українську мову, адаптувавши та зробивши його доступним для широкого кола читачів. Завдяки зусиллям Шаяна, повний текст «Велесової книги» був опублікований українською мовою в Голландії у продовж 1968-1972 років. Загальний обсяг тексту значно перевищив початкову публікацію в «Жар-птиці», завдяки додаванню нових розшифрованих фрагментів. В наукових колах Володимир Шаян підтримував автентичність «Велесової книги».

Але Сергій Лісний був одним з перших, хто спробував систематично обґрунтувати справжність «Велесової книги». Аналізуючи мову, алфавіт та історичний контекст пам'ятки, він намагався спростувати можливість підробки. За його логікою, будь-який фальсифікатор мав би мати конкретну мету: отримати матеріальну вигоду, досягти слави або просто потішитися.

«Усяка підробка, - міркує Сергій Лісний, - має такі чинники: 1) або фальсифікатор шукає грошей; 2) або прагне слави; 3) або, нарешті, жартує, має намір над кимось посміятися. Жоден з них не є для нас прийнятним», - стверджує дослідник [5, с. 21]. «По-перше, Ізенбек навіть не пробував продавати дощечки – значить, аргумент про його матеріальну зацікавленість відпадає. Не шукав Ізенбек і слави, навпаки, йому можна тільки докорити, що він тримав їх майже в таємниці і не допускав до них учених. Нарешті, дощечки не могли бути і предметом жарту, тому що для їх виготовлення необхідно витратити дуже багато часу, що зовсім не виправдовує жарт» [6, с. 24]. Однак, у випадку з Ізенбеком, жоден з цих мотивів не знаходить підтвердження.

Офіційна радянська наука мала принципово інше ставлення до цієї пам'ятки. Поява «Велесової книги» стала викликом для історіографії СРСР. Щоб зберегти ідеологічно виправдані концепції, науковці, такі як Лідія Жуковська, була змушена оголосити цей текст підробкою. Незважаючи на наявність аргументів «за», ідеологічні чинники відіграли вирішальну роль у

цій оцінці. Згодом вже російський літературознавець Олег Творогов вибудовує цілу систему аргументів, які мали б довести, що «Велесова книга» є фальсифікатом. Так само, як і Л. Жуковська, він ретельно розглядає мову пам'ятки, знаходить у ній численні невідповідності «класичній» давньоруській мові – мові «Повісті временних літ» та «Слова о полку Ігоревім». «У «Велес книзі» зустрічається багато старопольських та старочеських слів. Чимало мовних елементів немовби потрапили у «ВК» з наступних періодів розвитку мови. Звідси і висновок: «Аналіз мови ВК це залишає жодних сумнівів у тому, що перед нами штучна і вкрай невміло сконструйована «мова» [4]. Творогов висловив припущення, що «Велесова книга» була створена з політичних мотивів, з метою підкреслити самотність та древність української культури.

Борис Яценко, український науковець, філолог-славіст, спростував твердження радянських та російських дослідників про те, що мовні нашарування в «Велесовій книзі» є доказом її підробки. Він зазначив, що наявність пізніших мовних елементів у стародавніх текстах є звичайним явищем, оскільки більшість пам'яток до нас дійшли у пізніших списках, змінених переписувачами. «Для встановлення істини потрібно б скрупульозно зіставити аргументи й контраргументи, як це великою мірою зробив був Борис Яценко», - констатує Іван Ющук, український мовознавець, а Григорій Клочек зазначає: «Поряд з науковим осмисленням пам'ятки, Б. Яценко взявся і за її переклад сучасною українською мовою. Зараз його переклад вважається найкращим. Цьому сприяло його поглиблене знайомство з графікою, палеографією, орфографією, лексикою пам'ятки. Зрозуміло, що робота над перекладом пам'ятки змушувала максимально заглиблюватися у зміст твору. Все це й обумовило високий професіоналізм Б. Яценка у вивченні пам'ятки» [6, с. 45]. На даний час він є найавторитетнішим знавцем староукраїнської літератури, зокрема «Велесової книги».

Велике значення для підтвердження автентичності «Велесової книги» мала стаття Валерія Шевчука «Загадкова «Велесова книга». Як видатний знавець нашої давньої історії та культури, Валерій Шевчук порівняв наявні у «Велесовій книзі» історичні, фольклорні, релігійні факти з уже відомими сучасній науці даними і дійшов висновку, що «сфальсифікувати таку пам'ятку було неможливо ні в XVII, ні у XVIII, ні тим більше в XIX чи XX століттях, бо сфальсифікована пам'ятка будь-що-будь – це твір епохи, коли вона була підроблена, і це в той чи інший спосіб має в ній проявитися, а таких проявок у книзі ми й не бачимо...» [7].

Б. Яценко і В. Шевчук — одні з найвідоміших прихильників думки про те, що «Велесова книга» є справжнім історичним документом. Вони провели

глибокий аналіз тексту, звернувши увагу на особливості мови, на те, де саме могла бути написана ця книга, і як вона пов'язана з археологічними знахідками. Гирогій Ключек наголошує, що також «важливою є думка Вал. Шевчука про необхідність підходити до «ВК» як до пам'ятки насамперед літературної» [6, с. 93].

Вчення Дмитра Федоренка, який також підтримував справжність «Велесової книги», базуються на важливості формування національної ідентичності, і як він наголошує разом з Г. Ключеком «знайомство з «Велес книгою» є вагомою складовою патріотичного виховання в школі» [6, с. 117]. «Уявімо на мить, що того ж 1919 року, коли було знайдено «дошечки Ізенбека», або того ж 1925-го, коли Ю.П. Мироліубов зрозумів значущість пам'ятки, як подію всесвітнього значення, та й почали б вивчати її, поширювати, а в навчально-виховних закладах стали б переконувати в їх правдивості підростаюче покоління: якого роду українські діти; що таке першоукраїнський літопис «Велесова книга», кожна буква якого була випалена на дубовій дощечці, – о, скільки з'явилось б нових справжніх патріотів, просто громадян незалежної України, чесних і сумлінних її розбудовників, та й зменшилося б невігласів-безбатченків, і кожен читач, ніби корабель у морі життя, мав би свій порт приписки на ймення Національна Батьківщина, яка є прямим спадком високорозвиненої праукраїнської цивілізації... А це не так уже й замало...» [8, с. 87].

Значну роль в сучасній популяризації «Велесової книги» відіграв також український журналіст та філолог Віталій Довгич. Він вважав, що «Велесова книга» є беззаперечним доказом того, що українці мають надзвичайно давню історію, яка сягає коренями в глибоку давнину. За його теорією, прашурами українців були «укри», які населяли величезні території від Ельби до Дунаю задовго до появи інших слов'янських народів. В. Довгич брав активну участь у виданнях «Велесової книги», зокрема, в журналі «Індо-Європа», який він сам редагував. Він регулярно виступав з лекціями, публікував статті та книги, присвячені цьому артефакту та історії українського народу. Його погляди є яскравим прикладом альтернативної історії та національного романтизму.

Харківський науковець Ігор Рассоха, завдяки своїм науковим дослідженням і публікаціям, є одним з провідних сучасних фахівців у галузі вивчення «Велесової книги». Він здійснив детальний аналіз тексту «Велесової книги», вивчаючи її мовні особливості, стилістичні елементи та структурні характеристики. Це допомогло оцінити її відповідність іншій старослов'янській літературі. Автор наводить численні докази на підтримку справжності книги, зокрема археологічні та історичні дані, що підкріплюють

його аргументацію, доводить, що реліквію протягом століть приховували від ворогів українські кобзарі. «У книзі цілий ряд слів, мною особисто були знайдені, які дослівно співпадають зі словами таємної мови кобзарів, так званої Лебійської мови. Якою вони могли спілкуватися, щоб інші не зрозуміли їх», - стверджує Ігор Россоха. За інформацією вченого, кобзарі були закритою організацією, подібною до масонської ложі, з власними рівнями посвяти. Доступ до таємниць «Велесової книги» мали лише 12 обраних, а також голова кобзарського братства, які, за збігом обставин, перебували на Запорозькій Січі [9].

Деякі критики зазначають, що І. Россоха в своїх дослідженнях апелює не до історичних, археологічних або лінгвістичних джерел, а до патріотичних почуттів українців, що викликає сумніви щодо об'єктивності та науковості його напрацювань. Але науковець намагається спростувати критику, яка звучить з боку скептиків. Його роботи активно обговорюються в наукових колах, що сприяє подальшому дослідженню теми. І. Россоха виступає на конференціях, публікує статті, відкриває нові перспективи для наукових дискусій і підкреслює значення культурної спадщини для сучасної української ідентичності, що стимулює ще більший інтерес до «Велесової книги».

Особиста думка автора. Для остаточного вирішення цього питання необхідні додаткові дослідження, зокрема: комплексний аналіз мови та писемності «Велесової книги» з використанням сучасних методів лінгвістики; поглиблене вивчення історичного контексту, в якому нібито була створена ця книга; пошук нових археологічних та історичних джерел, які могли б підтвердити або спростувати інформацію, викладену у «Велесовій книзі».

Висновки. «Велесова книга» – це суперечливий артефакт, який упродовж багатьох років викликає бурхливі дискусії в науковому співтоваристві. Одні дослідники вважають її найдавнішим слов'янським літописом, інші – впевнені, що це вміла підробка.

Аргументи на користь автентичності, які висували Ю. Миролубов, С. Лісний, В. Шаян, Б. Яценко, Г. Клочек, В. Шевчук, Д. Федоренко, В. Довгич: унікальність мови та писемності, відсутність аналогів; наявність історичних подій та імен, що згадуються в інших джерелах; збереження архаїчних елементів мови та культури.

Аргументи проти автентичності Л. Жуковської та О. Творогова: відсутність незалежних підтверджень існування дощечок; суперечливість деяких історичних фактів, описаних у книзі; можливість підробки мови та писемності.

Таким чином, питання автентичності «Велесової книги» залишається відкритим. Незважаючи на численні дослідження, однозначної відповіді на нього досі немає. Аргументи як на користь, так і проти її автентичності мають свої переваги та недоліки.

Історія вивчення «Велесової книги» – це історія наукових дискусій, суперечок та пошуку істини. Цей артефакт досі залишається загадковим і викликає інтерес як серед науковців, так і серед широкої громадськості. Незважаючи на всі труднощі, дослідження «Велесової книги» продовжуються, і можливо, колись ми дізнаємося правду про її походження.

Перелік посилань:

1. Велесова Книга / Упоряд., перек., ком. С.Д. Пашник. Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7532 (2024). С. 192.
2. Історія видавничої справи : підручник / М. Тимошик. 2-ге вид., випр. Київ, 2007. С. 495.
3. Яценко Б. Деяко про методи дослідження Велесової книги (з приводу статей Л. Жуковської та О. Творогова) / Б. Яценко // Велесова книга / ритм. пер. укр. мовою, дослідження та рецензії Б. Яценка; рос. мовою В. Яценка. К. : Велес, 2004. С. 156-179.
4. Всі «за» та «проти» Велесова Книга. Сварга : веб-сайт. URL: <https://www.svarga.com.ua/vsi-za-ta-proti-velesova-kniga.html> (дата звернення: 07.10.2024).
5. Лісний С. «Велесова книга – языческая летопись доолеговской Руси». Вінніпег, 1966. С. 22-25.
6. «Світ «Велесової книги». Навчальний посібник / Г. Клочек. Кіровоград: Степова Еллада, 2001. С. 160.
7. Шевчук В. Загадкова «Велесова книга» // Хроніка - 2000. 1994. №3-4. С. 71
8. Федоренко Д.Т. «Велесова книга» – найдавніший літопис України. К., 1999. С. 157.
9. Ігор Рассоха: дискусії про Велесову книгу : веб-сайт. URL: <https://euro.kharkiv.ua/igor-rassoha-dyskusiyi-pro-velesovu-kn/> (дата звернення: 02.10.2024).

Софія Воротницька,

здобувачка вищої освіти,

спеціальність: «Психологія»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: vorotnickaasofia263@gmail.com

Історична основа «Велесової книги»

«Велес книга» вражає своєю спрямованістю на консолідацію народу, на виховання таких національних цінностей, як любов до свого роду й своєї землі, повага до предків, відповідальність перед минулими й прийдешніми поколіннями. Художня енергетика текстів пам'ятки є настільки потужною, що змушує по-новому дивитися на стан і рівень дохристиянської культури нашого народу. Тексти з таким сильним художнім субстратом могли з'явитися лише на фоні розвинутої мовної, а значить, і духовної культури.

Про дослідження «Велесової книги», її публікації вже існує чимало праць в Україні: Лесний С. В. «Велесова книга» (Київ, 1966), Комнацький П. С. «Влес-Книга. Скрижалі буття оріїв - русів-українців од ХХ тис. до н.д. до 878 року (Київ, 2002), Лозко К. П. «Про Велесову книгу» (Київ, 2003), Плачинда С. П. «Лебедія» (К., 2005), Клочек Г. О. «Світ «Велесової книги»» (Київ, 2007).

«Велесова книга» - історично-релігійна пам'ятка V-IX ст., єдина в слов'янському світі писемна пам'ятка язичницької доби, яку з повним правом можна віднести до культурного надбання українського народу. Вона є збіркою епічних творів, в яких йдеться про літописні події. Реліквія давньоукраїнської літописної літератури, Велесова книга оповідає про генезу древніх слов'ян, зокрема русичів, про їхню історію та міфологію, про довгі мандри та важкі війни.

Текст книги вміщує також багато відомостей географічного, побутового та соціального характеру. Деякі дослідники трактують «Велесову книгу» як «збірник проповідей, що читалися народові під час богослужінь», чи як «збірник релігійних повчань» [1]. Дошки з давніми письменами були знайдені в маєтку Великий Бурлюк на Харківщині, вірогідно, в 1919 році під час громадянської війни полковником білої армії Алі (Федором Артуровичем) Ізенбеком, який вивіз їх до Брюсселю, де у 1925 році з дошками познайомився письменник-емігрант (за походженням українець) Юрій Миролюбов, який все життя займався очищенням, копіюванням, фотографуванням і прочитанням текстів. За свідченням дослідника, багато літер було стерто, частина дошок розбита чи пошкоджена часом. Оскільки

фотографії виходили нечіткими, він змушений був переписувати тексти вручну.

«Велесова книга» свідчить, що знання в дохристиянській період певною мірою забезпечувались жерцями – служителями божеств, які брали участь не тільки в ритуалі жертвоприношення, а й «знання збагачувати» закликали. Проте далі в тексті пам'ятки висловлюється закид жерцям: «Залишимося невігласами до кінця, незнаючи, звідки ми». Питання походження, витоки етносів, спорідненості окремих родів цікавили жителів давньої Русі, про що неодноразово згадується в творі [1, с. 2]. За допомогою слова «знати» у пам'ятці показана: сміливість, відважність, могутність і справедливість русів, оцінка відносин слов'ян з греками, відмінність русів, важливість швидко вирішувати проблеми, інтерес до прогнозування майбутнього.

На сьогодні недостатньо висвітлена тема з історії виховання, навчання, писемності на українських землях у період утворення Київської держави. Деяку інформацію з цього питання містить «Велесова книга» – унікальна пам'ятка українського народу.

Словом «поділитися» підкреслюється історичний момент виникнення трьох слов'янських родів. Розуму набирались завдяки гармонійним стосункам з природою, вихованню дітей в сім'ї: «водили худобу до степів і там жили в травах; батькові підкорялись і боялись, богів слухались, і так розуму набирались». На основі розумових здібностей вчилися аграрному ремеслу, праці («землю орати чи худобу доглядати ті бо розуміли»). Інтелектуальний світ людини, світ богів були «таємницею великою».

Як засвідчує «Велесова книга», світоглядні принципи наших давніх предків ґрунтувалися на Праві (закони, за якими відбувається дійсність), Яві (реальний світ) і Наві (потойбічний світ), а також – «вчитись старому», оскільки «є те наше». Мудрість, знання досягались шляхом досвіду, традицій, які передавались наступним поколінням «старими переказами». У своїх життєвих побудовах руси керувались рішенням віче, яке виконувало законодавчу функцію: «що віче вирішить, так і є, але що не рішення – не повинно бути»

Отже, давній народ України мав власну писемність, яку він поширював на своїх землях в умовах змагання і впливу іноземних мов, передусім грецької. Виховання, в структурі якого був вагомий релігійний компонент, здійснювалось в сім'ї, письмо поширювалось жерцями. Народ України зберігав у пам'яті свою історію, цікавився питаннями розвитку майбутніх подій, дотримувався справедливості у вирішенні проблем. Таким чином,

пізнання, основи якого кореняться у народній творчості, у «Велесовій книзі» виражає ставлення людини до навколишнього світу.

Перелік посилань:

1. Комнацький П.С., Влес-Книга. Скрижалі буття оріїв - русів-українців од XX тис. до н.д. до 878 року [Текст] / Комнацький П.С//. Київ. 2002.

Дар'я Чумак,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: chumak_dv_24280@kneu.dp.ua

«Велесова книга»: давньоукраїнські та давньоіндійські вірування

Актуальність дослідження. Проблема виникнення «Велесової книги» у світоглядно-історичному плані є досить складною. Складність її вирішення криється у значному періоді часу, що віддаляє нас від того періоду життя русичів, коли виникали перші уявлення та вірування про магічну дію слова та силу природних явищ. Вони свідчать про доісторичні часи українського етносу, зародження і формування якого відбувалося рівнобіжно з історією найдавніших цивілізацій світу.

Вивченням праукраїнських міфів про походження та родовід богів займалися: М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, О. Потебня, І. Огієнко, О. Знойко, С. Плачинда. Найдавніші божества, вірування русичів, що представлені у «Велесовій книзі», становили інтерес для В. Шаяна, В. Яременка, В. Шевчука, Д. Федоренка, Г. Клочека, В. Давидюка, С. Наливайка. Осягнути та встановити універсальні цінності, яких дотримувались наші пращури, пояснити завдання кожного бога «Велесової книги» та порівняти з богами індійської міфології; відстежити спільні та відмінні риси між ними - це і є метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ще за довго до того, як на праукраїнських землях почало панувати християнство, люди мали свої вірування та сонцесейну релігію [3], що викладена у «Велесовій книзі».

Манускрипт на дерев'яних дощечках зберігався протягом тисячі років, пережив громадянську війну і у 1919 році в бібліотеці поміщицького маєтку дощечки знайшов офіцер білої армії Денікіна Алі Ізенбек. Згодом офіцер емігрував до Бельгії, де зі своїм другом Юрієм Миролюбовим 15 років транслітерували текст релігійної пам'ятки [7, с. 3].

Напередодні Другої світової війни він переслав ці копії до Сан-Франциско, де коштами емігрантів було створено музей російського мистецтва. Досліджувати реліквію взялися українські та російські вчені-емігранти. Як засвідчили дослідження, полковник Ізенбек вивіз за кордон з окупованої більшовиками України текст найстарішого українського літопису дохристиянської доби, складений у IX і переписаний таким самим способом і на такому самому матеріалі у XVI, за іншими припущеннями - у XVII

століттях. «Вперше в Україні «Велесову книгу» було опубліковано професором Олесем Білодідом у журналі «Дніпро» 1990 року, - зазначає письменник Іван Білик [9]. Палеографічна експертиза тексту, здійснена в СРСР лінгвістом Лідією Жуковською, попри негативні відгуки, своїм фактажем засвідчила справжність пам'ятки, проте радянська академія наук оголосила свій вирок, назвавши книгу фальсифікатом» [9]. Початок науковому вивченню «Велесової книги» поклав професор Вільної академії наук Володимир Шаян у Лондоні, який працював над перекладом до останніх днів свого життя. Його справу продовжив Микола Скрипник у Франції, який дбайливо зібрав переписи дощечок, виконаних Юрієм Миролубовим. У 1970-х роках Микола Скрипник видав усі відомі тексти дощечок у семи томах, і це нині найповніше зібрання «Велесової книги» [9]. За часів відновленої Незалежності, професійний переклад сучасною українською мовою здійснив філолог Борис Яценко. Зацікавленість книгою перевищила всі очікування, що засвідчило про неабиякий інтерес українців до своєї минувшини. Дослідженням «Книги Велеса» займалися сходознавець Степан Наливайко, письменник Валерій Шевчук, літературознавець Григорій Клочек. Справдилися слова професора Володимира Шаяна, який ще у 1973 році сказав: «Книга Велеса змінить не тільки науку історію, а й саму історію» [9]. «Передати нащадкам знання про світ, про Богів, про життя та боротьбу героїчних слов'ян-русичів, передати духовну істину, що «русичі ми», — ось та сувора необхідність, що спонукала віщунів братися за писало і складати послання до нащадків, щоб ми не забули, якого роду-племіні», — писав Іван Білик [9]. На думку Сергія Піддубного, «Велесова книга» — це книга-спалах. «Наші предки стукають в наш сон сакральною мовою святилищ, сакральною мовою ритуалів, величною мовою етносу, — пише дослідник. — Велесова мова і досі зберігається в багатьох областях на Закарпатті, на Львівщині. Коли варяги плвли своїми човнами українськими ріками, про Москву ще й згадки не було» [9].

«У Велесовій книзі» виявився національний світогляд українців, гуманізм, мужність, прагнення до свободи. У ній закодована генетична пам'ять народу, який зберіг себе в буремних тисячоліттях. Відтворюючи нашу правдиву історію, пам'ятка відкриває істинний шлях у майбутнє. У буремні революційні роки білогвардійський офіцер Алі Ізімбек врятував цю безцінну пам'ятку, та більшовицька влада організувала погоню, аби забрати її до Москви. Саме в еміграції Алі знайомиться з українським журналістом Юрієм Миролубовим, і вони роблять спробу перекладу книги», - висловлюється письменниця Надія Кибич [9]. За підрахунками вчених у Велесовій Книзі Перуна згадано 49 разів, Дажбога - 34, Сварога - 31, Велеса

- 12. Велесова Книга відкидає хибне уявлення про многобожжя наших предків бо «Бог є один і множествен» [8, с. 30]. Тобто названі у книзі боги є лише проявом єдиного всюдисущого Бога [7, с. 6].

Світ в уявленні предків поділявся на рівні. Ява [реальна дійсність; не сон, не мрія, не марення.] – той рівень, де жили люди. Нава [на думку неоязичників, так званий «підземний світ», місце, куди людина потрапляє після смерті] – рівень, куди душа йшла після смерті. Ірій [або Вирій – назва раю в праукраїнській міфології] – рай для душ предків. Про Ірій у Велесовій книзі зазначалося: «І є то прекрасний Ірій, і тече там річка, яка відділяє Сваргу від Яви, і бог чисел (Коляда) відраховує дні і каже Богові, коли має бути небесний день, а коли ніч» [1]. В Ірії панував Сварог [«який ходить небом»] – верховний прабог усіх слов'ян, творець Всесвіту, чоловіче втілення роду, прабатько інших небесних Богів. У Наві божеством вважався Світовид. Це Чотириликкий Бог сучасного та майбутнього, якому доручено пильнувати, щоб на землі, у небі та в підземному царстві здійснювались закони Права. Він Бог Світла Рода і сам видиме світло Сварога, яке проникає в усі шпаринки, несучи Правду і Лад. Сила Світовиди Вселенська є світлом мудрості, яка буття впорядковує. [3] «Ми славимо бога Світовиди, оскільки він бог Прави та Яви, і це йому ми співаємо гімни, бо він є світло, завдяки якому ми можемо бачити світ, що нас оточує, і жити в Яві. Це він захищає нас від Нави» [3]. Дажбог – син великого Сварога, бог Сонце давав усім і всьому життєві сили. Без його проміння не було б всього живого. Він був джерелом благополуччя кожної родини. Дажбог подарував українцям сонячний календар і навчив по ньому правильно лічити літа і розрізняти пори року. Він визначив для наших далеких предків основні життєві закони і звелів дотримуватися їх. Він заступався за свій народ у часи війн і лихоліть, дарував силу і життєву снагу, вміння й мудрість. Перун - язичницький бог праукраїнців, володар неба, повелитель блискавок та грому. Пізніше став ще й богом родючості та військової справи. Велес опікується господарством – пасовищами, врожайми і скотиною, приносить дітей на продовження роду. Мати Сва – дружина Бога Ума, Мати слов'янських родів. Богиня перемоги, Берегиня, заступниця, захисниця [3]. Вишень – «посланець з вище». Бог всього Всесвіту, прирівнюється до Сварога. Числобог – той, хто лічить наші дні. Вергунь, – божество благодатного дощу і датель врожаю. Білобог – уособлює ту половину року, де більше світлових годин, Чорнобог – темних. Сніп – божество сили, єдності й достатку. Семург – бог домашнього вогню. Зоребог – бог над зірками. Язень – божество відкритого вогню, вогнища. Борей – Бог північного вітру, дув звідти, де жили бори-боруси. Обідносиця – буквально «та, що носить корону-обід». Водночас Обідносиця розуміється

такою, що може тримати «обиду» – образу за зраду. Распря та Усобиця – темні сили розбрату, підозр і ворожнечі. Жаля, Желя – божество суму, жалю та болю. Карина – божество плачу і покарання. Горинь – божество горя та суму. Яма – Бог смерті, його символом є ворон. Мара, Мор (Морок, Морена) – божества, які приносять нещастя, хвороби, голод та смерть.

Найдавніша релігія в світі, індуїзм зародився в долині річки Інд близько 4,500 років тому в сучасній північно-західній Індії та Пакистані. У цієї релігії немає певного засновника. Найчастіше вона описується як «спосіб життя», який набув значного поширення в Індії та інших частинах індійського субконтиненту, а також в деяких частинах Південно-Східної Азії. Так само, як і Велесовій книзі, в індійській міфології боги розподілялись за рівнями, але в індуїзмі поділ дещо інший. Трімуті – ті боги, що очолювали вершину піраміди і стали основою в загальному для всього. Локолапи: далі йде поділ по сторонам світла, що надають опір та стрижень, від них походять загальноіндійські боги. Серед цих богів є ті, котрі є покровителями тих самих явищ, що і боги у Велесовій Книзі. Брахма, як Сварог, є творцем всього живого. Шива, як і Світовид, стежить за порядком у Всесвіті. Агні, так само як Язень, є богом вогню.

Висновки. «Велесова книга» є справжньою релігією світла, боги не потребували приносити в жертву щось або когось заради того, щоб ділитися своїми благами, більше того, у «Велесовій книзі» Бог єдиний, оскільки отожднювався з навколишньою природою. Оскільки Буддизм є першою релігією у світі, то можна помітити деякі спільні риси з русичами, які поклонялися багатьом богам водночас, проте обидві системи вірувань залишаються неповторними та унікальними.

Перелік посилань:

1. Народна творчість – «Велесова книга» (більш стисло) (скорочено) Стислий переказ, виклад змісту – УкрЛіб. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/kratko/printout.php?id=27&bookid=25>
2. Світовид | Рідна віра в Україні – Громада рідної віри. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://yaro.dp.ua/ridnavira/rid/sv%D1%96tovid.html>
3. Боги за Велесовою книгою – Ятрань. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://yatran.com.ua/blog/bogi-za-velesovoyu-knigoyu/>
4. Дажбог (українська народна легенда) – Дерево казок. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://derevo-kazok.org/dazhbog-ukrayinska-narodna-legenda.html>

5. Перун – язичницький бог слов'ян – Міфчук. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://myths.com.ua/slovyanska-mifologiya/panteon-bogiv/Perun.php>
6. Боги Індії: список, назви, короткий опис – Good House. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://goodhouse.com.ua/poradi/11490-bogi-indii-spisok-nazvi-korotkij-opis.html#google_vignette
7. Велесова книга: Зб. праукр. пам'яток І тис. до нової доби - І тис. нової доби / В ритм. пер. Б. Яценка. К.: Белее, 2003.
8. Оригінальні тексти Велесової Книги, переписані Юрієм Миролюбовим [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com/search?q=8>
9. Осипчук Наталя «Велесова книга»: що відомо про найстаріший український літопис дохристиянської доби [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3843/164/173337/>

Богдан Какарека,
здобувач вищої освіти,
спеціальність: «Психологія», «Право»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: kakareka_bs_24052@kneu.dp.ua

Про проблему автентичності «Велесової книги»

Актуальність дослідження. Проблема автентичності «Велесової книги» викликає тривалі дискусії в науковому світі. Ця пам'ятка, яка претендує на статус давнього літопису східних слов'ян, привертає увагу істориків, філологів та археологів через незвичний зміст і спірні обставини її появи.

Актуальність дослідження проблеми автентичності «Велесової книги» пояснюється її впливом на історичну науку та суспільну свідомість, оскільки текст книги є доказом тисячолітньої історії української культури, що формує національну ідентичність. Дослідження «Велесової книги» допомагає краще розуміти, як історичні джерела можуть впливати на суспільство, і чому так важливо критично підходити до їхньої оцінки.

«Велесова книга» є однією з найдавніших слов'янських писемних пам'яток, відповідно до однієї з версій. До прихильників належать такі науковці, як Ю. Бегунов, Р. Пешич, Р. Міроевич, В. Шаян, П. Панченко, О. Білодід, Г. Клочек, В. Яременко, Д. Федоренко, С. Наливайко, Г. Лозко та Ю. Шилов. Існує думка, що вона є фальсифікацією XIX-XX століть. Її прихильниками є Л. Жуковська та О. Творогов, приписують авторство «Велесової книги» або А. Сулакадзеу, або Ю. Миролюбову. Крім того, скептичного погляду на автентичність цієї пам'ятки дотримуються А. Алексєєв, В. Буганов, Б. Рібаков, Н. Данилевський, І. Уханова та В. Козлов [1]. Однак сумніви щодо її походження та правдивості ставлять важливі питання про можливі фальсифікації в історії. Запитання щодо достовірності тексту та його справжніх авторів стали ключовими в аналізі «Велесової книги», спонукали до глибоких досліджень у спробі встановити її історичну цінність або ж спростувати її давнє походження. Дати відповіді на поставлені запитання і є **метою нашого дослідження.**

Виклад основного матеріалу тез. «Велесова книга» - це прадавній твір, що описує перекази та легенди наших пращурів задовго до прийняття Християнства. Знайдення книги нагадує справжню детективну історію. Події розгорталися у 1919 році, в самий розпал визвольних змагань в Україні. Білогвардійський полковник Алі Ізенбек навряд чи усвідомлював, який скарб

тримає в руках, коли серед спалених руїн Донець-Захаржевських у селищі Великий Бурлук, що на Слобожанщині, знайшов стосик померезаних письмом дерев'яних дощечок. Таким чином, безцінні дощечки спочатку були відправлені до Криму, а згодом емігрували до Туреччини, Франції та Бельгії. Хоча ми не маємо точної інформації про те, як Алі Ізенбеку вдалося зберегти цей скарб під час військових подій, результат його зусиль перевершив усі очікування [2]. У 1925 році Ізенбек оселився у Брюсселі, де познайомився з Юрієм Петровичем Миролубовим. Миролубов переписував текст «Велесової книги» від 1925 до 1939 року. Йому вдалося зробити лише одне якісне фото та й то не з оригіналу, а з прорисів 16 дощечки, яке й дало назву книзі (текст цієї дощечки починається словами: "Влес книгу сію"). У 1941 р. помер Алі Ізенбек. Подальша доля дощечок невідома [3]. Наукове вивчення «Велесової книги» розпочав професор Вільної академії наук Володимир Шаян у Лондоні, який працював над її перекладом до останніх днів свого життя. Його роботу продовжив Микола Скрипник у Франції, який ретельно зібрав переписи дощечок, виконані Юрієм Миролубовим. У 1970-х роках Скрипник опублікував усі відомі тексти дощечок у семи томах, що стало найповнішим зібранням «Велесової книги» [2].

Сергій Лісний (Парамонов), один із перших дослідників «Велесової книги», підтримував її автентичність, вважаючи цей текст важливою пам'яткою дохристиянської слов'янської писемності. Він наводив кілька аргументів на користь своєї думки. Лісний вважав, що фальсифікатор навряд чи використовував би дерево як основу для тексту, оскільки дерево старіє повільно, і підробку легко було б виявити; зручніше було б використати пергамент. Також він звертав увагу на своєрідний алфавіт, який, хоч і нагадує кирилицю, не зустрічається в інших історичних документах. Унікальна мова книги, на думку Лісного, також суперечить підробці, адже фальсифікатору було б вигідніше писати церковнослов'янською, що зробило б текст більш правдоподібним. Крім того, «Велесова книга» містить великий обсяг матеріалу і численні історичні деталі, підтверджені лише маловідомими джерелами, що вимагало б глибоких знань у давній історії. Лісний зазначав, що така обізнаність краще пасувала б досліднику, а не фальсифікатору. Він також вказував, що текст зосереджений на язичництві та подіях півдня Русі, що знижувало б його привабливість з політичної точки зору, особливо в контексті Російської імперії з її північними центрами [4]. Ще одним прихильником автентичності «Велесової книги» був професор В. Шаян, який твердо вірив у її справжність. Він вбачав значну схожість між віруваннями стародавніх індійців і духовними поглядами наших предків, тому для нього питання автентичності книги, яка висвітлює теми віри, навіть не стояло. В.

Шаян системно підходив до інтерпретації «Велесової книги» – усі її елементи у його поясненнях були взаємопов'язані, що, на його думку, підтверджувало істинність його висновків [5].

Лідія Жуковська першою публічно підкреслила, що «Велесова книга» є підробкою, у своїй статті «Підроблений докириличний рукопис». Її висновки базувалися на аналізі мови пам'ятки, в ході якого дослідниця виявила в тексті дощечок певні мовні елементи, що, на її думку, не відповідали мові IX століття і могли з'явитися набагато пізніше [4]. У 1990 році російський лінгвіст О. Творогов рішуче заявив, що «Велесова книга» є підробкою. Подібно до Л. Жуковської, він проаналізував мову пам'ятки та виявив численні невідповідності з «класичною» давньоруською мовою, якою написані «Повість минулих літ» та «Слово о полку Ігоревім». Творогов зазначає, що в «Велесовій книзі» багато старопольських та старочеських слів, а також чимало мовних елементів, які, з потрапили в текст з пізніших етапів розвитку мови [6].

Доктор філософських наук Г. Лозко вказує на те, що вже кілька десятиліть громадськості нав'язується думка про «фальшивість» «Велесової книги». Але вона не може бути ні фальсифікатом, ні підробкою хоча б тому, що ніхто не знає того, що власне в ній підроблено. Це самодостатній текст, який має цілком виразно окреслену мету – зберегти і донести до нащадків Віру Предків [1]. Такий великий обсяг книги, архаїчність мови, велика кількість прадавніх язичницьких молитов — усе це свідчить про автентичність книги, про її написання, як зазначав Іван Білик, «людьми віщими». «Передати нащадкам знання про світ, про Богів, про життя та боротьбу героїчних слов'ян-русичів, передати духовну істину, що «русичі ми», — ось та сувора необхідність, що спонукала віщунів братися за писало і складати послання до нащадків, щоб ми не забули, якого роду-племені», — писав Іван Білик. Дослідженням «Книги Велеса» також займалися сходознавець Степан Наливайко, письменник Валерій Шевченко та літературознавець Григорій Клочек. На думку Сергія Піддубного, «Велесова книга» — це книга-спалах. «Наші предки стукають в наш сон сакральною мовою святилищ, сакральною мовою ритуалів, величною мовою етносу, — пише дослідник. — Велесова мова і досі зберігається в багатьох областях на Закарпатті, на Львівщині. Коли варяги плвли своїми човнами українськими ріками, про Москву ще й згадки не було» [2]. Під час відновленої Незалежності професійний переклад «Велесової книги» сучасною українською мовою виконав філолог Борис Яценко. Інтерес до цього твору виявився надзвичайно високим, що свідчить про значний інтерес українців до своєї історії та культурної спадщини.

Висновки. Питання автентичності «Велесової книги» залишається спірним і викликає широкий спектр думок серед дослідників. З одного боку, не можна повністю заперечувати можливість автентичних елементів у тексті. Текст привертає увагу своєю унікальною мовою, матеріалом і стилістикою, що, за словами прихильників її справжності, надає їй архаїчних рис і підтверджує дохристиянське походження. Багато дослідників, серед яких Сергій Лісний і Володимир Шаян, переконані, що книга є важливим пам'ятником дохристиянської слов'янської культури, наголошуючи на її змістовій та історичній цінності. Вони наводять численні аргументи на користь її справжності, як-от особливості алфавіту, мови та стилю викладу, а також відсутність очевидної політичної заангажованості, що є характерним для підрбок. Водночас, не можна ігнорувати й аргументи на користь фальсифікації. Критики, такі як Лідія Жуковська та Олексій Творогов, бачать у «Велесовій книзі» лише майстерну підробку XIX або XX століття. Вони акцентують на мовних невідповідностях, які, на їхню думку, не відповідають часовим рамкам IX століття, коли ця пам'ятка нібито була створена. Аналіз тексту також виявив слова й структури, характерні для пізнішого мовного середовища, що, як вважають критики, суперечить автентичності книги. «Велесова книга» продовжує залишатися одним із найбільш контроверсійних знахідок у дослідженні слов'янської історії. Її текст ніби поєднує давні культурні елементи з можливими спробами реконструкції, що відкриває нові питання про її походження. Незалежно від того, є вона автентичною чи ні, «Велесова книга» надихає на нові дискусії про слов'янське минуле та культурну спадщину русичів, яка продовжує хвилювати й об'єднувати дослідників і суспільство в прагненні зрозуміти й відкрити правдані сторінки історії України.

Перелік посилань:

1. Котляр Ю. В. «Жива вода» у «Велесовій книзі» та у «вірі предків наших» Володимира Шаяна // Наукові праці. Історія. 2010. Т. 129. Вип. 116. С. 100–103.
2. Осипчук Н. «Велесова книга»: код до розуміння нації // Україна молода. 2023. 22 лют. №008. С. 12.
3. Шаповалова І. А. Велесова книга. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/30172>
4. Бакієва А. А. «Велесова книга»: Особливості інтерпритації // Феномен бібліотек у сучасному світі : зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. 2020. Ч. 3. С. 8-11.

5. Шаян В. Віра забутих предків(Аналіза “Влес Книги”). Лондон : Млин, 1979. С. 58.
6. Клочек Г. Д. Світ "Велесової книги". Навчальний посібник. Кіровоград: Степова Еллада, 2001. С. 160.

Олена Гончаренко,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Державного університету економіки і технологій
ORCID: 0000-0002-8577-6240
e-mail: olenagoncharen@gmail.com

Юлія Дразько,

здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Право»
Державний університет економіки і технологій
email: drazhko_is_24266@kneu.dp.ua

Д. Т. Федоренко про методику вивчення «Велесової книги» в системі освіти

Актуальність теми. У сучасному світі важливо зберегти нашу історію. Вивчаючи минуле, ми – українці маємо байбутнє. Саме у «Велесовій книзі» зафіксована наша історична пам'ять. А Д. Т. Федоренко не тільки дослідив, здійснив її переклад, а й створив власну методику для навчання дітей і дорослих, які прагнуть знати, осмислювати наше минуле, визначити сьогодення, прогнозувати майбутнє. Лише через освіту можливе вирішення проблем, які хвилюють суспільство в даний історичний період. «Освіта перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи у ньому все те, що має цінність для людини; визначає стратегію і реалістичні умови розвитку суспільства, перетворюючи його із «суспільства сьогодні» на «суспільство завтра», формує нове мислення громадян, нове бачення смислу життя. У такому контексті освіта виступає як один із засобів управління розвитком суспільства»[1, с. 1].

Дослідженням «Велесової книги» займалися: Ю. Миролубов, С. Парамонов М. Скрипник, В. Шаян, Г. Клочек, В. Давидюк. Вперше, хто звернув увагу на вивчення найдавнішого літопису України в системі освіти в кінці ХХ ст. був український педагог, фольклорист, літературознавець, мовознавець Д. Т. Федоренко.

Визначити методику вченого щодо вивчення «Велесової книги та впровадження її в освітній процес, – і є метою нашого дослідження.

Основний виклад матеріалу. Визначаючи історичну та духовну цінність «Велесової книги», вітчизняні та зарубіжні вчені займалися її вивченням, дбали про її збереження для наступних поколінь. Український

учений-етнопедagog Дмитро Тимофійович Федоренко не лише вивчав, перекладав найдавнішу пам'ятку України, а долучив до цього процесу молоде покоління українців, щоб сформувати у них цілісну систему знань про Праукраїнську цивілізацію. Так, у 1999 році вчений написав навчальний посібник з українознавства і рідної літератури – «Велесова книга. Найдавніший літопис України»[3]. Він апробовував національну методiku навчання під час вивчення «Велесової книги» зі студентами, оскільки визнавав її значимість для формування національної свідомості молодого покоління українців.

Відомо, що «Методика – 1. Сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи. 2. Вчення про методи викладання певної науки, предмета» [2] Методика Д.Т. Федоренка включає в себе аналіз історичних текстів, їх розбір. Її особливість полягала в поглибленому вивченні праукраїнської історії за «Велесовою книгою», що спонукало молодь думати, аналізувати історичні документи, розшифровувати тексти - виконувати відповідні цікаві завдання.

Як науковець, Д. Т. Федоренко досліджував, перекладав «Велесову книгу», але згодом зрозумів, що вона є важливою для наступних поколінь українців та знань про історію й давні традиції слов'ян, зокрема русичів. У процесі роботи він вирішив не просто дослідити цю пам'ятку, а й зробити її відомою для широкого кола українців, тобто ввести її до навчального процесу школи, вузу. Для цього формулював завдання і почав за ними викладати студентам. У вченого була своя методика викладання, що включала роботу над текстом твору. Всього було підготовлено 7 практикумів – розроблених тем за комплексним вивченням найдавнішої праукраїнської літературної пам'ятки в історії людства. Кожна тема містила практичні завдання, здійснені на основі ґрунтовного опрацювання вченим артефакту IX ст. Так, перше завдання передбачало аналіз історичного тексту, його розшифровку, використання транскрипції для перекладу на сучасну мову. Також від учнів вимагалось глибоке розуміння тексту, а також його аналіз: «1. Уважно прогляньте рядочок тексту початкової дощечки-сторінки «Велесової книги» (в оригіналі текст не розбивався на слова, а йшов суцільними рядками), знайдіть букви, які ви можете «розпізнати», та спробуйте прочитати слова. 2. Під рядком подано його транскрипцію (напис) знаками сучасної мови. Прочитайте і спробуйте перекласти самостійно. 3. Порівняйте Ваш переклад із поданим текстом: «Велес-книгу» сю почтемо Богу нашому, який бо єсть прибіжища сила». Подумайте, про що свідчить присвята «Велесової книги» Богу нашому? Обґрунтуйте свою думку. 4. Прочитайте таблички (сторінки) “Велесової книги” №№ 1-4 за публікацією газети, «Світло оріяни», 1995. —

№№ 1, 2, 3, 4, 5, 6 і складіть докладний план змісту табличок (про що мовиться в них) і окремо випишіть давні наші імена, які зустрінете в тексті. Залиште місце для наступних записів»[3, с. 8].

Завдання друге вимагало креативності від вихованців, творчого підходу до його виконання. Треба подумати, якими якостями наділений автор «Велесової книги». Поміркувати над тим, чому букви мають різний начерк. Отже, змайструвати табличку для близької людини, повторюючи дизайн як на табличках. Педагог ставив за мету, щоб учень чи студент відчув зв'язок з минулими культурними традиціями: «1.Познайомтесь із текстом початкової дощечки-сторінки «Велесової книги». Якими якостями, крім високої патріотичності й освіченості має бути наділений автор цієї писемної пам'ятки всіх віків, який змушений бронзовим стержнем-писалкою випалювати кожную букву, щоб донести у майбуття голос свого часу? 2. Зверніть увагу на різний начерк букв, що означають одні й ті ж звуки. Як, по-вашому, чому так сталося? Чи приховується в цьому якийсь зміст, крім особливостей технології й техніки виконання?» [3, с. 34].

У процесі роботи над книгою, Д.Т.Федоренко виховував у молоді шанобливе ставлення до кращих здобутків минулих поколінь, прищеплював найкращі смаки і відчуття краси, повагу до цінностей українського народу: «34 Переклад: В тамті часи був муж, який був добрий і славний, що званий був яко Отець в Русі. І Він мав жону і дві дочки. Мали вони скотину: корови і багато овець. З ними і були вони у степах... 3. Спробуйте на відполірованій дощечці ким, як у «Велесовій книзі» способом, стилізованим під давнину, підготувати привітання близькій людині з нагоди якогось свята, і ви матимете щиру вдячність!» [3, с. 35]. Завдання були різного рівня складності: «Прочитайте дощечки «Велесової книги» № 5, 6, спробуйте зробити мовно-стильовий розгляд однієї з них, враховуючи здобутим сучасного мовознавства про давню українську мову. [3, с.35].

Вчений детально вивчає письмо праукраїнців, подає коментарі, які становлять науковий інтерес як для палеографа, так і для мовознавця. Розробляє низку запитань для допитливих знавців семантико-етимологічного опрацювання найдавнішої пам'ятки України, зокрема зупиняється на вивченні слов'янської абетки, на написанні(накресленні) букв у староукраїнській мові, на гідронімах й топонімах, на географії проживання праукраїнців, та їх віруваннях: «Завдання третє передбачає читання сторінок, але складність у змінах в алфавіті з часом, де деякі голосні літери не писалися. Складність також можуть викликати букви «Б» та «Ч» або «1.Прочитайте 4, 5, 6, 7 рядки вступної дощечки-сторінки «Велесової книги». 4 Зверніть увагу: за написання в багатьох позиціях голосні звуки в староукраїнській мові за

звичаєм пропускалися. Ця традиція збереглася ще від праукраїнської цивілізації. До якої мови ця традиція була перенесена разом із більшістю позначень букв слов'янської абетки? Хто творці тієї абетки? 64 Переклад: І Він нігде не мав мужів про дочок своїх, так молив богів, аби рід його не пересікся. І Дажбог почув мольбу ту і по мольбі дав йому ізмолене, бо ж були видані замуж тії. Се бо трапляється між нами, і маємо виражатися, се ж бо Ясна чтемо... 2. До більшості букв тексту «Велесової книги» кожен читач звикає дуже швидко (переважно приголосних), виникають окремі ускладнення для розпізнання Б та Ч, однак є букви, що постають цілісними за певного доконструювання. Які це літери староукраїнської мови, що в ході розвитку письма зазнали видозмін? 3. Староукраїнська мова не знала окремої букви і. Знайдіть у тексті літери, що передавали звуки і, Я, Ю. В чому особливості їх графічного зображення (накреслення)? 4. Прочитайте таблички «Велесової книги» у публікації газети «Світло Оріяни» (II частина) №№ 1, 2, 3, 4; зверніть увагу на старі назви річок, географічних місцевостей (гідроніми й топоніми) та на давніх українських Небожителів. Продумайте, будь ласка, яких Боянів згадано в цих дощечках? Занотуйте основний зміст дощечок [3, с. 64-65].

Використовуючи порівняльний аналіз графічного вивчення букв «Велесової книги» та «Остромирове Євангеліє», Дмитро Тимофійович приходить до висновку, що «різниця є у стилі письма, в одній пам'ятці вони ніби танцюють, а у іншій більш урочисті. Питання також про еволюцію стилю їх письма» [3, с.79]. Щоб пробудити інтерес до вивчення минулого українського народу, спонукати до розуміння еволюції мови, дослідник констатує: «Це зразки письма найдавнішої пам'ятки України-Русі «Велесової книги», випаленої на дерев'яних дощечках, та «Остромирової Євангелії-Апракоса, - першої датованої книги (1056-1057 рр.) на пергаментних аркушах з телячої шкури» [3, с.79]. Формуючи допитливість і зацікавленість у вихованців, спонукає їх порівняти графіку обох пам'яток і знайти букви однакового звучання: «Чому «Велесовій книзі» букви ніби танцюють, а в «Остромировій Євангелії» - урочисті, статечні? 2. «Остромирова Євангелія-Апракос» написана урочистим уставним письмом (за технікою виконання - пензлем, різнокольоровими фарбами, часто з позолотою, на пергаменті). - Як можна визначити (і назвати) за технікою виконання тексту «Велесової книги» на відполірованих дощечках засобом випалювання? Яка відбулася еволюція письма за кілька століть, що віддаляють ці пам'ятки? 3. Які напрошуються висновки про час написання (виникнення) «Велесової книги» й давності української мови, Праукраїнської цивілізації?» [3, с.80]. Завдання мають творчий характер, оскільки спонукають до самостійності мислення,

моделювання ситуації, розвитку уяви, фантазії: «Прочитайте дощечки №№ 4, 5, 6 і напишіть свої міркування на тему: «Як ви уявляєте собі життя населення прадавньої України за викладом «Велесової книги». Все-таки, чому не залишилось інших якихось помітних пам'яток із давньої епохи України»[3, с.80].

Структура завдань для опрацювання найдавнішої пам'ятки передбачала аналіз тексту, пошук слів, які зберегли своє значення і до наших днів; «Прочитайте вголос продовження первісного тексту «Велесової книги» у сучасній транскрипції. Які слова мови населення дохристиянської України-Русі ви зрозуміли і сприйняли на слух? «...Ту бг влес отрче неся сему гредехом се намьмо до бзе наша і тому вчемо хвлу: «Бонде благослвен вожд от поінъ а прсне овекоі а до векоі!» (Транскрипція Ю. П. Миролубова). 2. Відшукайте такі слова староукраїнської мови, основне значення змісту яких не змінилось до наших днів. Що це засвідчує? Обґрунтуйте свої міркування. 3. Познайомтесь із текстом оригіналу за сучасною транскрипцією 10-го рядка вступної дощечки «Велесової книги» та спробуйте дешифрувати й перекласти його: рчемо есе о кудьснощо а те прч е ндше н здвретсе[3, с. 110].

Звертав увагу вчений і на вивчення пантеону богів, яким поклонялося населення прадавньої України, зокрема підготував запитання, що націлені на детальний розбір питань про збережену до наших часів українську міфологію: «Познайомтесь із змістом табличок другої частини №№ 6, 7 і продумайте, як можна визначити взаємини населення давньої України зі своїми Богами? Які відлуння прадавньої міфології дійшли до наших часів? Підтвердіть свої думки. Які міфи про птицю-віщуна існують нині? Занотуйте їх, щоб уберегти від забуття» [3, с. 110].

Вчений зосереджується на питаннях про графічні зміни мови впродовж часу, про світогляд давніх українців, про залишки нашої пам'яті, які є у «Велесовій книзі»: «Вам відомий рядок із вступної дощечки «Велесової книги» такого змісту (у сучасній транскрипції): «Бонде блгслвен вожд от ноінъ а прсне о векоі а довекоі». Спробуйте написати цей рядок староукраїнським письмом. 2. Які варіанти напису букв Б, В, Г, Д, Ж, С тощо можна вжити за написання (відтворення) цього тексту староукраїнською мовою? 3. А які варіанти графічних зображень букв української літературної мови вам відомі? Про що це свідчить? Які ж висновки можна зробити щодо графічних змін однієї мови впродовж тривалого часу? 4. Познайомтесь із змістом табличок №№ 7, 8 і зробіть узагальнені висновки приблизно за таким планом: 4.1. Яким був спосіб життя населення давньої України? 4.2. Який рівень духовної культури й моралі мало тоді населення? 4.3. Якою колись була світоглядність у людей? Перелічіть племена давніх українців, які

складали давнє населення України? 4.4. Чи залишилися якісь пам'ятки матеріальної культури, що згадані у “Велесовій книзі”? 4.5. Що з дощечок-сторінок підтверджує, що саму пам'ятку писемної культури можна віднести до пам'яток поетичного мовлення[3, с.132].

Теоретичні та практичні завдання з лінгвістики та культури праукраїнського народу, вченим були підготовлені для тих, хто цікавиться давнім минулим України та її пам'яткою писемної культури «Велесовою книгою». Вони свідчать про те, що навіть через часи ми можемо зрозуміти більшу частину тогочасних слів. Отже, українська мова є прадавньою і зберігає в собі всі неповторні особливості, які існують й до наших часів, вирізняють мовлення українців у світі: «Коли прочитати первісний текст оригіналу дощечок «Велесової книги» (хоча б у транскрипції), стане очевидним, що навіть фахівець, (людина без спеціальних палеографічних та археографічних знань, без бодай побічних відомостей про граматичні форми і категорії староукраїнської мови) зрозуміє зміст понад 67 відсотків словникового запасу мови населення України-Русі дохристиянської доби. Про що це свідчить? Чому ви думаєте так? 2. Як лексика тексту «Велесової книги» доводить прадавність староукраїнської мови населення Праукраїнської цивілізації? Скільки століть тому ця мова була живою розмовною в тогочасній людності? Наведіть для порівняння відомі вам приклади з історії й культури інших народів. 3. Чи можна, виходячи з «Велесової книги», твердити, що сучасна українська літературна мова бере свій початок від староукраїнської (праукраїнської) мови, яка була мовою населення Праукраїнської цивілізації? Доведіть це чи заперечте» [3, с.110].

Розробка завдань, які завершували вивчення останніх дощечок другої частини «Велесової книги» №№ 9-27, зосереджені на узагальненні зібраного і опрацьованого матеріалу, на визначенні ролі фонетичного багатства мови, поетичній красі й неповторності літературної пам'ятки в історії України-Русі серед мов інших цивілізацій. А тому слід було поміркувати над такими запитаннями: ««Велесова книга» існувала одна, чи кожне плем'я мало свою книгу-літопис? 4.2. Як по-вашому, скільки було збірників Боянових пісень? 4.3. Чи існували які інші рукописні книги, виготовлені на дощечках кирилицею? 4.4. Чи можна твердити, що «Велесова книга» повідала світові про багатопланове й високо злагоджене життя населення старої України-Русі? 4.5. Чи відомі вам письмена інших цивілізацій, які так би повно передавали фонетичне багатство мови, її поетичну красу й неповторність, уміння розкрити найтонші людські почуття? Чому мова «Велесової книги» не може зрівнюватися з мовами інших цивілізацій[13с. 145-146].

Висновки: Аналіз методики, яку розробив Д.Т.Федоренко щодо вивчення «Велесової книги», вказує на ґрунтовне дослідження вченого праісторичної літературної пам'ятки IX ст., має велике значення у формуванні національної свідомості українців. Ця пам'ятка не тільки зберігає праукраїнську історію, мову, вірування, а й має велике значення у процесі сучасного освітнього виховання молодого покоління українців. Вона допомагає розвинути самостійне, критичне мислення, формувати власні думки, мислити, моделювати майбутнє на основі міцного фундаменту минулого - Праукраїнської цивілізації українців. Важливість патріотичного виховання є основою для формування поваги до державного статусу української мови та культури, бо освіта має формувати відчуття до збереження історичної спадщини. Таким чином, «Велесова книга» є не тільки історичним документом, а й способом формування національної свідомості та патріотизму серед молоді. Залучення її в навчальний процес лише поглибить основи національної освіти, дозволить визначити роль українців в історії цивілізацій, сприятиме консолідації та перспективам подальшого духовного розвитку самобутньої нації. Сьогодні слово педагога-вченого звучить як ніколи актуально, бо це шлях до осмислення українців самих себе в історичному розвитку цивілізацій: «Полюбіть писемну пам'ятку української культури - «Велесову книгу», і ви підніметеся на щабель вище у національній самосвідомості, в патріотичній готовності служити своєму давньому, мудрому, працювавтому, сумлінному, миролюбному і співучому народові» [3, с.110].

Перелік посилань:

1. Сисоєва С.О. Роль освіти у сучасному світі. м. Київ, 2008. 12 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voenka.kiev.ua/products/velesova-kniga-vedi-ukraini-rusi>
2. Методика. Тлумачення із "Словника української мови". Портал української мови та культури. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
3. Федоренко Д. Велесова книга. Найдавніший літопис України Навчальний посібник з українознавства і рідної літератури. Київ.1999.

Каріна Гайванович,

здобувачка вищої освіти

спеціальність: «Історія, правознавство»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: karinagajvonovic@gmail.com

Історія виникнення «Велесової книги»

Історія виникнення «Велесової книги» десятиліттями залишається однією з найбільш спірних та загадкових тем, пов'язаних зі слов'янською історією та культурою, викликаючи інтерес вітчизняних та закордонних науковців.

«Велесовою книгою» називають зібрання текстів на дерев'яних дощечках, в яких йдеться про слов'янське уявлення про світ, традиції, назви богів та їхню історію у період з VII ст. до н.е. по IX ст. н.е., тобто до прийняття християнства князем Володимиром Великим у 988 році.

Згідно з загальноприйнятою версією, таємничі дерев'яні дощечки знайшов білогвардійський полковник Федір (Алі) Ізенбек у грудні 1919 року на території розгромленої бібліотеки садиби Донець-Заржевських в селі Великий Бурук на Харківщині, де ще свого часу зупинявся відомий український філософ Григорій Савич Сковорода. Федір Артурович Ізенбек (під цим ім'ям він воював у Білій гвардії, хоча сам писався Алі, певне, вважаючи себе мусульманином, однак ніколи не заперечував проти зросійщеної форми прізвища) народився 1890 року в Санкт-Петербурзі. Як свідчить С. Лесной, батько Ізенбека служив морським офіцером, а от дід був справжнім беком у Туркестані. Закінчив морський корпус у Санкт-Петербурзі і вступив... до Академії Мистецтв, згодом став її членом-кореспондентом. Військова служба минула в Туркестані в артилерійських військах, де й одержав чин прапорщика. О. Ізенбек працював в експедиції професора Фетісова, де він здобув навички художника-замальовника. Побут населення Туркестану, етнографічні особливості осель, пам'ятки культури — кілька сотень малюнків Ізенбека передано до Академії наук Росії. [1, с.26-27]. Отже, Ізенбек був творчою людиною, тому навіть без розуміння значення нової знахідки, він побачив в них цінність і забрав їх з собою.

Оскільки, на території вчорашньої Російської імперії до влади прийшли більшовики колишньому денікінцю Ізенбеку довелося емігрувати до країн Європи, де він оселився у бельгійському місті Брюссель. Тож, опинившись у Брюсселі, без закінченої художньої освіти, сумуючи без батьківщини, О. Ізенбек відгукнувся на запрошення фабрики килимів

товариства «Тарі». Але й титанічна праця (Ізенбек виготовив 15000 малюнків колоритних персидських, туркменських, узбецьких та інших східних килимів) не втамувала туги, яка переслідувала художника все життя. Нарешті О. Ізенбек відкриває власне ательє з розпису тканин, що на вулиці рю Бесм в кварталі (районі Брюсселя) Юккле [1, с.28]. Саме в Брюсселі відбулася доленосна зустріч у 1925 році Ізенбека з українським білоемігрантом Юрієм Мироліубовим.

Юрій Петрович Мироліубов народився 30 липня 1892 року у місті Бахмут Катеринославської губернії (сьогодні місто Бахмут Донецької області). Його батько, священник Петро Іванович Мироліубов, який у роки революції був вбитий у катівнях чекістами. Мати Анастасія Іванівна Лядська померла під час Голодомору в Україні у 1933 році. Дитинство і юність Ю. Мироліубова проходили в Україні та на Кубані, що глибоко вплинуло на його зацікавленість до історії та фольклору. Навчався у духовному училищі, гімназії, Варшавському університеті. Перед початком Першої світової війни перевівся на медичний факультет Київського університету. Після оголошення війни йде на фронт добровольцем у званні прапорщика. У громадянську війну перебуває у складі збройних сил Центральної Ради у Києві, потім на Дону у військах генерала Денікіна.

Доля закидала Юрія Петровича до Єгипту, Південної Африки, до Індії та Туреччини. Наприкінці 1921 року він отримав дозвіл на проживання і навчання у місті Празі, але з політичних причин переїздить до Бельгії. Там працював у хімічній лабораторії Лувенського університету, а також хіміком на підприємствах металургійної промисловості [2].

І ось у 1925 році Юрій Мироліубов увійшов до вузького кола спілкування відкривача «Велесової книги» Федора (Алі) Ізенбека, який з обережністю надав доступ до своєї знахідки. Про цю особливість Ізенбека Юрій Мироліубов писав у своєму листі до Сергія Лесного від 16 червня 1956 року: «Думаю, що сам Ізенбек не розумів істинного значення дощечок, але вважав, що вони становлять певний інтерес. Як учасник археологічних експедицій він не міг не знати їх значення, але ближче ними не цікавився, хоча й був до краю ревним до них і нікому їх не показував. Навіть мені він їх показав років через 3 нашого знайомства! Він дуже підозріло ставився до всіляких зазіхань відносно дощечок. Навіть і мені він не давав їх додому! [1, с.30]».

Свого часу Юрій Мироліубов мав фах хіміка та прослухав курс лекцій із славістики відомого в той час чеського археолога, етнографа і історика академіка Любора Нідерле. [1, с. 28]. Мироліубов ознайомився з таємничою знахідкою Ізенбека та довгих, наповнених наполегливою працею, 14 років

свого життя присвятив вивченню, перекладу, переписуванню, упорядкуванню текстів «Велесової книги».

Після смерті Ізенбека у 1941 році, дощечки безслідно зникли і станом на сьогоднішній їхнє місце перебування залишається невідомим. Розшифровані тексти «Велесової книги» були опубліковані в емігрантському часописі «Жар-птаха» протягом 1954-1959 рр. у Сан-Франциско.

Сам же Миролюбов помер 1970 році на кораблі дорогою до Європи. Вдова Жанна рукописи покійного чоловіка (перепис, транскрипція і переклад дощечок-сторінок «Велесової книги» та інші матеріали, загалом 15000 сторінок) завірила й передала для використання і видання інженерові, власникові невеличкого видавництва «Млин» Миколі Скрипнику [1, с. 28].

В 1968 і 1970 роках стараннями Миколи Федоровича Скрипника (Голландія) з'явилися українські публікації Велесової Книги у видавництві «Млин» (Гаага) і на сторінках «Календаря канадійського фермера», вони включили переклад, виконаний Андрієм Кирпичем (Велика Британія). Саме з цим текстом ознайомив читача України київський журнал «Дніпро» (1990 р. – № 4) [3, с.8].

Хоч зараз оригінальні дощечки «Велесової книги» вважаються втраченими, саме завдяки багаторічній наполегливій праці Юрія Миролюбова по розшифровці текстів було створено базу для подальших досліджень. Можливо, в недалекому майбутньому оригінали «Велесової книги» будуть віднайдені та досліджені новітніми методами, що дозволить не лише підтвердити або спростувати автентичність, а й поглянути на історію України під новим кутом.

Перелік посилань:

1. Федоренко Д. Велесова книга. Найдавніший літопис України : Навч. посіб. з українознавства і рід. літ. / Д. Федоренко. Київ : Б-ка українця, 1999. 160 с.

2. Щербина В. Повернення Юрія Миролюбова [Електронний ресурс] / Володимир Щербина // Народний Оглядач | Головна сторінка. Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/povernennya-yuriya-myrolyubova.html>

3. Велесова книга [Електронний ресурс] / упоряд.,перекл., ком., С. Пашник. Запоріжжя: Рус. православне коло, 2024. 192 с. Режим доступу: https://svit.in.ua/kny/pashnyk/pashnyk_vel_kn.pdf.

Валерія Михальченко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: valeriamhlnk@gmail.com

Тема та ідея «Велесової книги»: до постановки проблеми

Актуальність теми. «Велесова книга» містить унікальні факти, які розповідають про праукраїнську історію та міфологію. Книга Велеса дозволяє глибше зануритися в джерела слов'янської культури та мови, розкрити їхні коріння та зрозуміти, звідки вони беруть свій початок. Вивчення «Велесової книги» становить великий інтерес для сучасності, оскільки є безцінною пам'яткою української історії та духовності.

І хоча вивченням «Велесової книги» займалися Ю. Миролубов, С. Парамонов, В. Шаян, Б.Яценко, Д. Федоренко, Г. Клочек, В. Давидюк, все ж таки ставимо за мету встановити тему та ідею найдавнішої пам'ятки IX століття. Це і є **метою нашого дослідження.**

Основний виклад матеріалу. Дослідженням «Велесової книги» розпочалося в період з 1925 по 1939 роки. Першим дослідником «Велесової книги» був Юрій Миролубов – український письменник-емігрант. У 1950 році в США автор видав розшифрування дощечок «Велесової книги». Тема да ідея за дослідженням Юрія Миролубова полягає у важливості «Велесової книги» для української ідентичності та національної пам'яті. Юрій Миролубов вважав, що «Велесова книга» - це справжня «національна Біблія», яка містить код до розуміння української нації. Важливо зберігати та досліджувати «Велесову книгу» для розуміння минулого та майбутнього України: «Ця мудра книга розкривається тільки на рідному українському ґрунті і є зрозумілою українському народові [1]. Він застерігав: «Я боюся, що Росія оголосить мудру книгу підробкою, щоб відволікти інтерес учених-ентузіастів до її вивчення. Проте я точно знаю, що ця книга - наша національна Біблія, яку необхідно розшифрувати. І хоча справа ця пекельна, вона того вартує. Я немов проник крізь часову завісу, побував у їхньому живому світі, де сонце то в човні, то на возі з волами. З небес стікає жива вода, як прояв життя Божого на землі [1]». Вчений також визначає жанр твору: «Це не літопис, адже події і факти подано як історичні уроки. А ще — заклик до дії і єдності, бо вороги не давали нашим праотцям спочинку [1]».

Дослідником «Велесової книги» був Сергій Якович Парамонов. Він дав назву дощечкам «Велесева книга», бо спирався на зміст шістнадцятої

дощечки, адже вона присвячена Велесу – богу давньослов'янській міфології. На основі цієї інформації автор видав дві книжки «Русь, звідки ти прийшла?» та «Велесова Книга». В цій праці С.Я. Парамонов досліджував мову та зміст цінного артефакту, намагався зрозуміти її історичне значення. У 1957 – 1959 зміст 10 дощечок С.Я. Парамонов опублікував у журнал «Жар-Птиця» (США).

Володимир Шаян вивчав вірування українського народу, як вони представлені у «Велесовій книзі». Дослідник праці «Віра Предків Наших» переконаний, що християнство, яке прийшло в Україну-Русь, не було мирним явищем. Воно було озброєне жорсткими методами, спрямованими на знищення та придушення старої віри. Ця стара віра, яку Шаян називає «рідною вірою» була язичництвом, тобто вірою в багатьох богів, що була поширена серед слов'янських народів до прийняття Християнства. Володир Шаян наводить приклади, як стародавні боги, такі як Велес, Світовит та Змієборець, були замінені християнськими святими - Василем, Іваном Христителем та Георгієм. На думку автора, «Візантійська імперія, де зародилося християнство, була не менш глибоко морально зіпсована, ніж Римська імперія. Приймавши християнство, Володимир Великий сподівався зміцнити свою владу і збільшити велич держави, але він не передбачав, що це призведе до знищення української культури і традицій [3]».

Дослідження Володимира Шаяна знаходять приховані погляди християнізації України, розкриваючи її як процес насильства, що призвів до руйнування старої віри та культурної спадщини українського народу. Автор закликає до переосмислення традиційного позитивного сприйняття християнізації, звертаючи увагу на її руйнівні наслідки [3].

«Велесова книга» - це цінний історичний документ, який розкриває духовно-філософські основи віри наших предків у дохристиянську добу. Такі дослідники, як Ю. Шилов, Г. Клочек та А. Кондратьєв, аналізують символіку дохристиянської Русі, визначають світлі ідеали органічного зв'язку з природою та філософію безсмертя, яка культивувалася в руських родах.

Один із перших, хто визначив тему та ідею «Велесової книги», був Борис Яценко. Переклад, здійснений Борисом Яценком, вказав, що «Велесова книга» наповнена легендами, молитвами та оповіданнями, які розкривають історію, вірування та побут русичів. За версією Яценка, ці записи збиралися протягом століть, починаючи ще з V до IX століття нашої ери. «Велесова книга» розповідає про історію східних слов'ян, зокрема русичів: від міфологічних предків до варяга Ерека, якого деякі вчені вважають Рюриком. Однак, історія подається не послідовно, нібито зливаючи різні епохи в одну.

Крім того, у книзі не згадується про західних та північних слов'ян, але використані літературні назви історичних персонажів, відомих з римсько-візантійських джерел, таких як боспорський цар Мітрідат, готський вождь Германаріх та вождь антів Мезамір.

Віктор Давидюк у праці «Зачароване Полісся» згадував про Велесову книгу. Існує версія, що «Велесова книга» була створена на Західному Поліссі. Ця версія базується на аналізі мови, етнографії та історії, які, за словами прихильників цієї теорії, вказують на цей регіон як на можливе місце створення «Велесової книги» [7]. Віктор Давидюк не зосереджується на темах та ідеях книги Велеса у своїй роботі.

Відомий літературознавець Григорій Ключек досліджував «Велесову книгу» з точки зору літературної критики. Він розглянув її як літературний твір та проаналізував її художній потенціал. Г. Ключек використовував метод паралельних читань, який поєднує текст та його інтерпретацію. Це дозволяє глибше зрозуміти зміст твору та його художні особливості. Автор досліджує композиційну особливість «Велесової книги», яка полягає в її фрагментарності. Григорій Ключек у своєму творі «Світ Велесової книги» досліджував релігійну обрядовість наших предків, зокрема, широкий спектр її проявів. Він зазначає, що не лише гуртові молитви на капищі були частиною релігійної практики, а й співи, танці, ігрища та видовища, які виконувалися на честь богів[8].

Дмитро Федоренко у книзі «Велесова книга: найдавніший літопис України» зосереджується на перекладі та адаптації тексту «Велесової книги», але не дає детального аналізу її змісту та історичного підґрунтя. У вступі автор вперше говорить про Біблію, християнство та іудаїзм, але не згадує про бога Велеса. Це може бути пов'язано з тим, що Д. Федоренко хотів показати зв'язок між «Велесовою книгою» та іншими релігійними текстами, але не хотів зосереджуватися на язичницьких божествах. Далі автор пропонує читачам «практикум», де фрагменти тексту «Велесової книги» подаються з перекладами. Це дозволяє читачам ознайомитися з текстом і зрозуміти його зміст. Однак Д. Федоренко не подає детального аналізу тексту, не пояснює історичне тло та не розглядає різні інтерпретації. Це може бути недоліком книги, оскільки читачі можуть не оцінити глибину і багатогранність «Велесової книги» [9].

У літературознавчому довіднику визначено, що «тема літературного твору – це смислове визначення його змісту, що відображає авторське бачення зображуваного явища, події, характеру або інший художньої реальності» [5]. Нами було встановлено, що тема «Велесової книги» як найдавнішого українського літопису, – це опис життя русичів від VII століття

до н. е. і до IX століття, їхні традиції, вірування, походження та розселення по території сучасної України. Книга містить молитви та легенди, які представляють розгалужену тематичну систему знань про створення світу Дажбогом з яйця, яке стало космічним зародком усього живого; про походження всіх слов'янських народів; про бога Сварога, який створив людство на землі; про історію заснування Києва, народів, які жили навколо міста; погляди русичів на світ і життя; про духовну спадщину руського народу.

Художня реальність «Велесової книги» представлена через міфічні персонажі богів. Серед основних – це Дажбог - бог світла і сонця, син Сварога, могутнього бога вогню. Він приносить процвітання та врожай русинам. А тому його настанови – це закон, який мають виконувати русини. Так, Дажбог наголошує на необхідності шанування своїх предків: «Дбаємо на пам'ять Предків, які про Землю Руську дбали [4]», «І то маємо вергтися до борозни їхньої і так стати до неї [4]». Закликає русинів зберігати та сповідувати традиції та віри предків: «Славимо Богунів, які з Перуном накували мечі до ворогів наших [4]», а також захищати рідну Батьківщину від загарбників. Щоб вижити, русини мали вірити в Богів та служити їм: «Всякий день Богів бачимо, які є Світ, що його речемо Перун, Дажбо, Хор і Яр і іншими іменами [4]». Сварог - давньослов'янський бог вогню та кузні, вважається творцем Всесвіту та чоловічим уособленням роду. Жар-птиця - казковий птах Сонячного царства зі сліпучо – золотистим пір'ям. Вона символізує сонце, тепло, світло і щастя.

«Ідея – це те, що письменник хоче сказати своїм твором. Це його задум, його мета, яку він намагається досягти, використовуючи образи, сюжет і композицію [5]». Ідея «Велесової книги» полягає в закликі пам'ятати про своїх предків, про їхні цінності та традиції, щоб не забути свою історію та не втратити свою ідентичність. У тексті звучать нагадування про важливість збереження пам'яті про минуле, про боротьбу, поразки та славу племені [1, с.4].

Висновки. Дослідники «Велесової книги» зробили надзвичайний внесок у збереження та дослідження української історичної спадщини. Їхні праці, присвячені розшифровці та аналізу тексту «Велесової книги», дозволили встановити її провідну тему та ідею, які стали цінним джерелом інформації про формування українського народу та ідентичності, давню мудрість, що надихає на подальші дослідження та збереження української культури та історії. Ми повинні зберігати та шанувати цю реліквію!

Перелік посилань:

1. Осипчук Н. “Велесова книга”: що відомо про найстаріший український літопис дохристиянської доби. / Газета “Україна молода”. 2023. Вип. <https://umoloda.kyiv.ua/number/3843/№008>.
2. “Велесова Книга” переклад С.Д. Пашник. Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7532. 2024. 192 с.
3. Шаян Володимир. Віра Предків наших. Гамільтон. Канада: Об’єднання Української Рідної Віри, 1987. Т.1. 893 с.
4. Велесова книга. Повний текст. Автор ритмічного перекладу- Борис Яценко // Рідна віра. Випуск 11. 2024 рік. 332 с..
5. Різниця між тема та ідея. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/riznitsya-mizh-tema-ta-ideya>.
6. Шаян В. Віра Предків наших. Об’єднання Українців Рідної Віри Видавничий Комітет при Святині Дажбожій в Гамільтоні, Онтаріо, Канада. Гамільтон, 1987. 893с.
7. Давидюк, В. Зачароване Полісся : публічна лекція, прочитана в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки 5 листопада 2012 року, розширена та доповнена. Луцьк : Терен, 2018. 272 с.
8. Світ "Велесової книги" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://svit.in.ua/kny/bookklo4.htm>
9. Федоренко Д. Велесова книга. Київ. Видавництво “Бібліотека українця” 1999. С.141.

Софія Чучук,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: « Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
Державний університет економіки і технологій
e-mail: chuchuk_si_24329@kneu.dp.ua

«Велесова книга» як праукраїнська літературна пам'ятка IX століття

Актуальність дослідження. «Велесова книга» - це одна з найвідоміших та водночас найбільш спірних пам'яток давньої української історії. Вона являє собою текст, написаний на дерев'яних дощечках, і відображає історію, події та міфи давніх русичів. Події, які написані у книзі охоплюють період з XII століття до нашої ери до IX століття нашої доби.

Дослідженням «Велесової книги» займались: О.В. Творогов - російський лінгвіст, Д.Т. Федоренко – український учений-етнопедагог, Г.Д. Ключек – український учений літературознавець, Б.І. Яценко – перший перекладач «Велесової книги» на українську мову та О.С. Шпоть. Проте більшість вчених схиляється до думки, що «Велесова книга» є фальсифікатом, аргументуючи це з точки зору мовознавства, історіографії та археології. Чи дійсно інформація про праукраїнські племена, які починали формувати свої перші поселення на території України відповідають дійсності?- становлять інтерес, і є **метою нашого дослідження.**

Основний виклад матеріалу. Літературна пам'ятка – це твір писемної літератури, який має важливе історичне значення. Це можуть бути документи, художні тексти або інші літературні твори, що збереглися з минулого і відіграють важливу роль у вивченні культури, мови або історії певного народу чи епохи. Праукраїнська пам'ятка – це давній письмовий твір або документ, створений на території України або пов'язаний з праукраїнською культурою, мовою та народом у давні періоди їхнього формування. Такі пам'ятки відображають розвиток української мови, побут, звичаї і світогляд прадавніх українців. Тож розглянемо «Велесову книгу» як праукраїнську літературну пам'ятку.

Українські та зарубіжні вчені займалися аналізом історичних фактів, які подані у «Велесовій книзі». У 1990 році О.В. Творогов – один із перших російських лінгвістів опублікував дослідження про пам'ятку, встановивши, що це підробка. Лінгвіст вибудував цілу систему аргументів проти «Велесової книги». Він зіставив історичні факти подані у «Велесовій книзі» з реальними історичними подіями, що відбувалися на теренах сучасної Українті. Людина,

яка написала «Велесову книгу» не має глибоких знань з історії і багато доповнює літературною вигодкою: «Не випадково, - пише він, - у ВК зустрічаються постійні повернення до тих самих колізій, до тих; самих імен та «фактів»... Важко знайти серед середньовічних хронік і літописів навіть найбільш низького рівня твори такі ж убогі за думкою, з такою ж відсутністю логіки розповіді, таке ж бідне при звертанні до конкретних фактів, таке ж «безетюдне», таке ж позбавлене топонімічних орієнтирів [1]». Під час аналізу послідовності описаних подій, ми бачимо велику невідповідність фактів та дат, не поєднаних між собою. Часові рамки здаються розмитими і ускладнюють розуміння книги. І це заважає точно трактувати ці факти.

Дмитро Тимофійович Федоренко – український учений-етнопедагог, у 1999 році написав навчальний посібник з українознавства і рідної літератури – «Велесова книга найдавніший літопис України»[6]. Вчений зазначив, що: «Велесова книга – то справді чиста криниця історії українського родовету. І чим більше з неї черпають, ти більше вона наповнюється, бо знаходяться дедалі нові й нові історичні свідчення, що вперше розкривають людству свої тасмниці» [6 с.118]. Д. Федоренко аналізує згадки у «Велесовій книзі» про давні населені пункти, які на думку вченого були українськими, навіть у прадавні часи. Дослідник аргументує свою думку тим, що ті поселення вже тоді мали архітектурний, стиль, мову, духовну культуру та вірування притаманні праукраїнській цивілізації доолегової доби. Вчений вважає, що згадані у «Велесовій книзі» раніше невідомі імена лідерів Русі такі як: Орій, Кісько, Свентояр, Скотень, Криворіг, Сегеня, Барвлень та інші. А також невідомі науці «міста Велесової книги»: Ворензенць, Іронь, Карань, Голунь (вона ж РусьКолунь та РусаГрад). Існували насправді і є слов'янськими, а точніше – першослов'янським початком, що став розростатися кілька тисячоліть тому.

Українській вчений-літературознавець Григорій Клочек у 2001 році видав навчальний посібник - «Світ Велесової книги», в якому навів докази про автентичність «Велесової книги». Вчений зазначає, що «Велесова книга» - це не літопис, який мав би передавати чітку послідовність подій. Ця пам'ятка радше написана у вигляді вільного переказу історичних подій, без точного датування. Звідси і відсутність звичної нам хронології. Г. Клочек досліджує ВК і звертається до концепції Бориса Яценка – українського науковця і філолога, який в 1994 році переклав ВК на українську мову. Б. Яценко зазначає: «Пам'ятка фіксує цілком правдиву хронологію подій, яка сягає 640 року до н.е. Прихід до Карпат за 1500 літ до князя Діра (5а) [8]. Якщо врахувати, що Дір був на Русі орієнтовно близько 860 р. н. д., то прихід до Карпат припаде на 640 рік до нашої доби. В іншому місці: від Ора до Діра –

1500 років (6а) [8]. Саме Ор та його сини привели русів до Карпатських гір (4г) [8], 38а [8]». Вчений досліджує та робить висновки, що «...через 500 літ руси пішли від Карпат до Дніпра і оселилися на Прип'яті. Наші отці «називали Дніпро Прип'яттю» – в 140 р. до н. д.». І дійсно, того часу на Прип'яті, як свідчать археологічні дослідження, «відбулася зміна населення, виникла слов'янська, зарубинецька культура». У «Велесовій книзі» описані події, що праукраїнці жили мирно на Дніпрі і Прип'яті 500 літ, тобто до другої половини IV ст. н. д., коли почалися війни з готами і гунами, – в 360-роках н. д. за хронологією «ВК». Вчений допускає, що можливо, так і було: «Світояр розбив готів 1003 року «од приходу слов'янського люду на Русь» (46) [8]. Б. Яценко зазначає, що рахуючи від приходу до Карпат (640 р. до н. д.), перемога Світояра була в 363 р. н. д. І це теж відповідає історичним даним. У 370 р., тобто через сім років після перемоги Світояра, анти на чолі з князем Бусом були вже самі розбиті готами. У такій послідовності викладені події й у книзі Йордана «Про походження і діяння готів». Про поразку Буса згадує і автор «Слова о полку Ігоревім» [5]. Борис Яценко стверджує, що «через 200 літ наші родичі розселилися на ширшій території, тобто, в середині VI ст. (56) [8]». Саме тоді з'являються слов'янські пам'ятки празького типу і на Поліссі (на Прип'яті), і в Чехії, і на Одрі». І закінчується книга цілком доказово фактами взятими з історії, приходом на Русь варягів Рюрика і Аскольда – 879 рік [3].

Пізніше, у 2006 році О. С. Шпоть у науково-популярному виданні «Велесова книга» - як фрагмент з історії демократії», так само як Г. Ключек, наводить думку, що «Велесова книга» - не літопис. Тож слід досліджувати її по - іншому. Автор ставиться до книги як до повноцінного історичного джерела. Він зазначає: «Раніше невідомі факти нашої історії, викладені не лише без хронології, а й навіть не системно (з погляду історика), з іноді зовсім випадковим розташуванням на одній дощечці фактів, що відносяться до різних історичних епох». На думку автора, такий опис подій був створений навмисне. О. Шпоть вважає, що перед авторами «Велесової книги» стояло завдання підняти дух і впевненість русичів перед нашествям варягів та інших племен. Нагадати русичам про подвиги та помилки їхніх дідів та прадідів. І в той же час піднятися на боротьбу проти християнства, на захист рідних богів.[7]. Спираючись на хронологію П. Комнацького, який вважав, що: «Велесова книга» – не літопис, а, швидше, пропагандистський матеріал. Це, відповідно, не зобов'язувало авторів «Велесової книги» датувати загальновідомі їм події [7]». О.С. Шпоть прийняв свою концепцію, згідно якої: «Автори текстів «Велесової книги» любили свій рід і народ, вірили і довіряли своїм богам, і перед загрозою навали чужинців, перед богами і людьми у них не було ні бажання, ні потреби записувати на дощечках

неправдиві факти історії, щоб агітувати ними людей на боротьбу з навалою чужинців. Тим більше, що неправдиві факти зіграли б зворотний ефект [7]».

На противагу доказам хронології Б. Яценка та О. Шпотя, вчені наводять аргументи про невідповідність подій у «Велесовій книзі» з реальними історичними подіями в Україні. Дослідники зазначають, що «викладена в книзі теорія, що слов'яни прийшли на наші території з Індії, ніде і ніколи не фіксувалась до XIX століття. В той час було виявлено, що вивчення «Велесової книги» можливо лише на основі санскриту - прамови, яка була поширена в Індії, санскрит має історичний зв'язок з європейськими мовами. Якщо взяти до уваги, що загальною прамовою в Індії був санскрит, отже всі індоєвропейці прийшли з Індії. Але від цієї теорії вже давно відмовилися, оскільки доведено, що було навпаки: індоєвропейці прийшли до Індії з заходу. Втім, це сталося вже після «виявлення» «книги», і її автори не встигли відобразити нові наукові відкриття для додання достовірності. З «Велесової книги» відомо, що Кий, заснувавши Київ, назвав його «Індикиїв» – не забувши про індійське коріння русичів [2]». Такий варіант назви Києва невідомий з інших джерел. З історичних джерел нам відомі лише назва Київ, яка згадувалась у «Повісті временних літ». Так за офіційними даними датою заснування Києва, Києм, Хоривом і їхньою сестрою Либідь, прийнято вважати 482 рік. Згідно з Новгородським літописом дата заснування – 854 рік. 862 рік – перша датована згадка Києва у «Повісті минулих літ»: «..Одному ім'я Кий, а другому — Щек, а третьому — Хорив і сестра їх — Либідь. І сидів Кий на горі, де нині узвіз Борич а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щековицею, а Хорив - на третій горі, од чого й прозвалася вона Хоривицею. Зробили вони городок [і] на честь брата їх найстаршого назвали його Києвом [4]». Або назва Кенугар, як найменували місто вікінги. Проти автентичності «Велесової книги» наводять аргумент, що деякі імена та міста, згадані в ній – не відомі науці, тож є вигадкою. В той час, як відомі міста (Київ, Новгород, Херсонес) постають на тисячоліття давнішими, аніж це загально визнано. Війни з різними народами, включаючи хозарів, готів та римлян, які згадуються у книзі, дещо перегукуються з воєними конфліктами слов'янських племен з сусідніми народами в часи ранньої історії Київської Русі. Однак точність цих описів залишається під сумнівом і не має повних історичних підтверджень.

Висновки. Спираючись на дослідження, які проводили Д. Федоренко, Г. Клочек, Б. Яценко та О. Шпоть, визначаємо, що більшість подій описані у «Велесовій книзі», такі як: прихід русів до Карпатських гір; виникнення зарубинецької культури на Прип'яті; війни з готами та гунами; перемогу Світояра над антами на чолі з князем Бусом; розселення русичів на території

Полісся, Чехії та Одрі; виникнення культури слов'янсько-празького типу цілком збігаються з історичними подіями на території України, які мають підтвердження. Тож хронологія подій, яку встановили Б. Яценко та С. Шпоть, є логічною та обґрунтованою. Тому не можна говорити про фальсифікацію книги, спираючись лише на той факт, що в книзі згадуються раніше невідомі назви міст та іменна князів Русі. Адже, ми не можемо сказати точно чи є вони вигадкою, чи ми просто не маємо інших згадок про них.

Учені, такі як О. Творогов, притримуються у своїх дослідженнях думки, що «Велесова книга» фальсифікат, в основному через відсутність логічної послідовності в описанні подій. Проте цілком можливо, що непослідовність у викладенні фактів була створена умисно, як це зазначили Г. Клочек та О. Шпоть. Слід зважати, що більшість статей про фальсифікацію «Велесової книги» були написані в Радянському Союзі та російськими вченими. Тому не можна точно говорити про об'єктивність їхніх досліджень.

Відсутність археологічних або письмових доказів значно ускладнює дослідження «Велесової книги». Оригінальні дощечки, на яких нібито була написана книга, зникли, і жодної копії з достовірною історією їхнього походження не існує. Тож ми не можемо знати наскільки точним є переклад Ю. Миролубова. Отже, «Велесова книга» є праукраїнською пам'яткою IX століття. Якщо судити за історичними фактами, то ми бачимо, що більшість з них правдиві, і відповідають дійсності.

Перелік посилань:

1. Всі «за» та «проти» Велесова книга. [Електроний ресурс]. Режим доступу: <https://www.svarga.com.ua/vsi-za-ta-proti-velesova-kniga.html>
2. Галушко.К. «В(е)лесова книга» V-IX ст. – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності і важливе джерело з української/російської історії? [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/cxkmuu>
3. Клочек.Г.Д. Світ «Велесової книги». Навчальний посібник. - Кіровоград: Степова Еллада, 2001. - 160 с. //Розділ III – Внутрішній час і простір у «Велесовій книзі» [Електроний ресурс]. Режим доступу: <https://www.svit.in.ua/kny/bookklo3.htm>
4. «Повість минулих літ» [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/mhudbn>
5. «Слово про Ігорів похід» [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/jmwrmd>
6. Федоренко. Д.Т. «Велесова книга найдавніший літопис України». Київ: «Бібліотека українця» 1999. 160 с.

7. Шпоть.О.С. «Велесова книга» - як фрагмент з історії демократії (2006). [Електроний ресурс]. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shpot_Oleksii/Velesova_knyha__iak_frahment_z_istorii_demokratii.pdf

8. Яценко.Б.І. «Велесова книга». [Електроний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0>

Анна Баришева,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e.mail: annabaryseva065@gmail.com

Дійові особи Велесової книги

Актуальність дослідження. Значимість Велесової книги на сьогодні не можливо заперечувати, адже саме вона спонукає українців до пошуку їхнього історичного коріння, збереження культурної спадщини, історичної ідентичності.

Наукове дослідження Велесової книги, писаної на дощечках, започаткував професор Вільної академії наук у Лондоні Володимир Шаян, який до кінця своїх днів працював над її перекладом. Результатом його дослідження стала праця «Віра забутих предків» (1987). Справу професора продовжив Микола Скрипник у Франції, який старанно збирав транскрипції табличок, зроблені Юрієм Милолюбовим. У 1970-х роках Микола Скрипник опублікував усі відомі тексти у 7 томах і наразі це найповніше зібрання книги. Також цю книгу досліджували Валерій Шевчук «Загадкова «Велесова книга» (1994), сходознавець Степан Наливайко «Тасмниці розкриває санскрит» (2000), український фольклорист Віктор Давидюк «Велесова книга - волховник» (2003). За часів відновленої Незалежності професійний переклад сучасною українською мовою «Велесової книги» здійснив філолог Борис Яценко.

Мета дослідження: встановити дійові особи «Велесової книги», визначити їх склад та роль у тексті.

Виклад основного матеріалу тез. Головними учасниками подій у «Велесовій книзі» є дійові особи, які «можуть бути реальними або вигаданими, а їх характери можуть бути прямо або непрямо описані [1]». Серед представлених є «боги - це надприродні істоти, котрим у віруваннях приписується здатність контролювати певні аспекти буття. Часто боги є персоніфікаціями сил природи чи соціальних явищ, які наділяються якостями людей чи тварин [2]. І перший бог, в честь якого названий текст – Велес. Це бог достатку, домашніх тварин, господарства, помічник хліборобів, покровитель волхвів, купців і ремісників [3]. Вперше його ім'я згадують на дощечці За. Загальна кількість згадок на сторінках книги бога Велеса - 9 разів.

Наступний бог Перун - бог грому і блискавки, війни і миру та покровитель київської дружини. Перун їздить хмарами на колісниці,

запряженій двома кіньми, та за допомогою потужної зброї — блискавок — полює на нечисть [5]. Також у творі згадується його дружина Перуниця, вперше вона згадується на дощечці 7д і всього у творі її ім'я з'являється 4 рази. Бога Пернуна вперше згадують на дощечці 4а. Загалом його згадують 20 разів.

Стрибог — бог вітрів і неба. Стрибог котить воду в річках і морях, спрямовує стріли, надимає вітрила. Його шанували як винищувача усіляких злодіянь, руйнівника злих намірів [5]. Згадують на дощечці 5б та всього 2 рази згадують його. Сварог у слов'янській міфології — прабог, бог неба, світла й вогню. Він — небесний коваль, який викував Світ, населив Землю різними істотами та створив перших людей, він покровитель ковальства і шлюбу, головний бог творчої сили природи [6]. Вперше згадується на дощечці 7г і всього 12 разів.

Хорс — бог життєдайного світла Дажбожого, віддзеркаленого у місяці. Син Дажбога, бог нічного небесного вогню, який віддає всьому суццюму на землі. Покровитель шлюбних обрядів [7]. Вперше згадується на дощечці 4г та всього 7 разів.

У книзі згадується кілька важливих князів, які відігравали значну роль у житті давніх слов'янських народів. Князь Кий - легендарний засновник Києва, полянський князь, один із трьох братів (Кий, Щек і Хорив, мали сестру Либідь), які, згідно з «Повістю врем'яних літ», жили на дніпровських горах і збудували на правому високому березі Дніпра місто, що назвали на честь старшого брата Київ [8]. Вперше згадується на дощечці 7ж та всього 3 рази на всю книгу.

Князь Дажбог – хоча він і є божеством, але у книзі його описують як реальну людину, що поєднувала у собі міфічну істоту та князя. Дажбог – це бог світла і сонця, син Сварога, бог–даватель всякого добра, опікун людської долі та достатку [4]. Вперше його згадують на 1 дощечці 15 разів.

Князь Щек - один із легендарних князів племені східний полян, поряд з своїми братами Кием, Хоривом та сестрою Либідь персонаж літописної легенди про заснування Києва [9]. Вперше згадується на дощечці 5а і всього 3 рази.

Князь Аскольд -це..напівлегендарний варязький київський..князь, засновник Київського князівства в Наддніпрянщині [10]. Вперше згадується на дощечці 6е і 7 разів вказують його ім'я. У тексті також згадувались персонажі, яких не можна ідентифікувати: князь Криворіг (4в дощечка), князь Святояр (4б дощечка), князь Славен із братом Сківом(дощечка 17а). Також до дійових персонажів слід додати Жар-птицю. Вперше вона згадується на дощечці 6а, і допомагає селянам, а взагалі ця птиця – це символ щастя, прояв

величного, ідеального. Чарівне перо Жар-птиці завжди приносить удачу, щасливу долю, кохання [11].

Основними племенами, які згадані у книзі, є анти та скравини. Вони вважаються предками сучасних слов'ян і активно взаємодіють з іншими етнічними групами, такими як готи та гуни, та також згадують такі племена як русичі, полянці, древляни. Основні конфлікти стосувалися готів, гунів та пізніших ворогів, таких як хозари. Особливу увагу приділено боротьбі праслов'ян проти «тулів», давніх тюркських племен, які нападали на слов'янські поселення. Також містяться свідчення про об'єднання слов'янських племен проти цих загроз.

Схематично подаємо ієрархію богів, які представлені у «Велесовій книзі».

ІЄРАРХІЯ БОГІВ У “ВЕЛЕСОВІЙ КНИЗІ”

Висновки. «Велесова книга» не є повністю міфологічним твором, адже у ньому присутні племена, зокрема руські князі: Кий, Щек, Аскольд, князь Дажбог, які дійсно жили, правили на території Праукраїни. Та все ж у творі переважають такі боги, як Велес, Перун Стрибог, Дажбог, Сварог, Хорс. Вони мають велике значення, адже виступають як втілення природних сил. Для русичів вони стають духовною силою: мали авторитет, їм поклонялись, у них питали порад та слухались у важкі хвилини.

Перелік посилань:

1. Сучасний словник літературознавчих термінів. *UkrLit.net*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrlit.net/info/mdictionary/97.html>
2. Боги. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%B8>
3. Чарівний світ. Credos: веб сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://magicworld.com.ua/character/veles/>
4. Народна творчість. Credos: веб сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://proridne.org/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%94%D0%B0%D0%B6%D0%B1%D0%BE%D0%B3.html#google_vignette
5. Чарівний світ. Credos: веб сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://magicworld.com.ua/character/perun/>
6. Народна творчість. Credos: веб сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://proridne.org/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D1%81.html#google_vignette
7. Повідомлення про жар-птицю. Dovidka.biz.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/povidomlennya-pro-zhar-ptitsyu/>
8. Кріон книги з історії, культури України. Credos: веб сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.history-ua.org/ukraina-slavetna/knyaz-kiy.html>
9. Щек. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A9%D0%B5%D0%BA>
10. Аскольд. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B4>
11. Публічний електронний словник української мови. Credos: веб сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%B6%D0%B0%D1%80-%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%8F>

Анастасія Глинянська,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail : glinyanskayanastya@gmail.com

Переклади Велесової книги: до постановки проблеми

Актуальність дослідження. «Велесова книга» є важливою знахідкою, яка демонструє історію та культуру праукраїнського народу. Ця книга не одне десятиліття привертає увагу різних дослідників, адже вона є джерелом того, як жили, у що вірили стародавні слов'яни, зокрема русичі. На сьогоднішній день переклади цієї пам'ятки допомагають детальніше ознайомитися з праукраїнською історією України, що підсилює їх актуальність для майбутніх поколінь.

Мета дослідження: визначити всі відомі переклади «Велесової книги» як українськими, так і зарубіжними вченими, встановити їх особливості.

Основний виклад матеріалу. Найдавніший літопис України має дуже цікаву історію його знаходження, вивчення та перекладів. Вперше оригінал книги, у вигляді старих дерев'яних дощечок з вирізьбленими на них невідомими літерами, знайшов білогвардійський полковник Алі Ізінбек у селищі Великий Бурлук в 1919 році [1]. Будучи в минулому учасником археологічної експедиції у Туркменістані, як художник-рисувальник, він одразу зрозумів, що ці дощечки мають стародавнє походження. Про це свідчив стан дерева дощечок, суцільно написаний текст та літери, що були ніби підвішені до проведених над ними зверху лініям. Федір Артурович Ізінбек беріг цю важливу знахідку як зіницю ока і вже в 1924 році, познайомившись з емігрантом Юрієм Миролюбовим, показав йому автентичну пам'ятку. Таким чином, зацікавившись дощечками, Миролюбов став першим перекладачем «Велесової книги». Він почав навідувати художню майстерню до Ізінбека, адже той не дозволяв виносити дощечки з приміщення [2, с. 6]. Як згадував Миролюбов, дощечки були зв'язані ремінцем, пропущеним крізь дірочки, приблизно однакового розміру: тридцять вісім сантиметрів на двадцять два. Поверхня була подряпана від довгого зберігання. Місцями вони були зовсім зіпсовані, якимось плямами, місцями пожолобилися, надулися, немовби від вологи. Текст був написаний або надряпаний шилом, а потім натертий чимось бурим, потемнілим від часу, після чого покритий лаком чи маслом. Можливо, текст дряпали ножом, чого емігрант не міг сказати з впевненістю [3, с. 6-7]. Юрій приводив дощечки в

порядок, склеював та переписував їх, роблячи копії для себе. Він дуже старанно працював над перекладом Велес книги – цілих 8 років йому знадобилось, щоб перекласти більшу частину її тексту [2, с. 7]. Миролюбов перемальовував букву за буквою, не завжди розуміючи значення слова чи речення, та потроху робота просувалася і дець у 1939 році була переписана остання дощечка [3, с. 7].

В 1953-1959 роках зміст «Велесової книги» вперше публікується в журналі «Жар-птиця» у Сан-Франциско. До дослідження матеріалу підключилися Олександр Кур і Сергій Лесной (Парамонов). До речі, саме Парамонов надав назву давньому алфавіту «велесовиця», а самим дощечкам – «Велесова книга», через згадування в оригіналі тексту, що присвячується богу Велесу: «Велес-книгу цю присвячуємо богу нашому, який є притулок і сила» (ВК, дощ. 16) [2, с. 7]. У своєму розпорядженні Лесной мав лише шосту частину всього змісту тексту, тобто всього 13 з 77 відомих дощечок, з яких він переклав тільки 8. У передмові Сергія Лесного подані цінні відомості про історію знахідки, відтворені листи Юрія Миролюбова до видавця О. Кура, проте нумерація дощечок неповна, що ускладнює порівняння їх з сучасними виданнями. Після цього над «Велесовою книгою» займався ще емігрант-українець Миколай Федорович Скрипник. На прохання вдови Миролюбова він розібрав весь архів та опублікував фотокопію текстів у брошурах «Літопис дохристиянської Русі-України» [2, с. 7].

Значний внесок у дослідження «Велесової книги» зробив український професор Володимир Шаян в своїй праці «Аналіз «Велес книги»» (1979). На початку роботи з текстами Шаян сумнівався в їх достовірності. Професор зробив переклад українською мовою декількох дощечок, необхідних для обґрунтування язичницької теології, порівняльний аналіз арійсько-слов'янського дослідження релігії та виявлення суті генотеїзму. Вже згодом, опрацювавши до кінця необхідні матеріали, упевнився у достовірності «Велесової книги» [4, с. 496-497]. Його праця розкриває космогонічне мислення нашого народу. Він зазначає, що Книга Велеса – це перший документ, який дозволяє заглянути безпосередньо у саму суть Віри наших Предків [3, с. 9].

В 1994 році при Криворізькому педінституті виходить книга Дмитра Федоренка. Це видання було методичним посібником з вивчення «Велесової книги», адресоване студентам. Про це свідчать «мікропрактикуми», які містили в собі питання та завдання для юних читачів. Книга наповнена педагогічними думками автора, аналізом і перекладом тексту, практичними завданнями для молоді. Д.Т. Федоренко починає свою працю з порівняльного аналізу Біблії та «Велесової книги» [4, с. 500-501].

В Україні переклад «Велесової книги» сучасною українською мовою в 1995 році здійснив Борис Яценко – мовознавець з Ужгорода. Важливо відзначити, що Б.Яценко по особливому ставився до автентичного тексту, намагаючись зберегти структуру стародавньої методики та ритміки. Він проводив ретельне дослідження графіки, зокрема порівняння азбуки «Велесової книги» з києво-софіївською абеткою 9 ст., новгородською абеткою 11 ст. та новгородською абеткою Оніфіма 13 ст. Також він займався аналізом палеографії, орфографії, лексики, історичної фонетики, морфології й діалектології та на їх основі прийшов до висновку про безумовну справжність «Велесової книги». Однак Борис Яценко, як і Олександр Асов не виключали можливого пізнішого копіювання цієї пам'ятки, чим і пояснюються деякі лексичні, графічні та граматичні ознаки пізніших часів. Це могло статися через те, що Юрій Миролюбов не був лівістом або вченим-філологом і тому, при переписуванні змісту літопису, міг допускати помилки чи свідомо заміняти окремі літери і цілі слова для більшої зрозумілості, наприклад ОБЛАКЫ замість МАРІЦЕ [2, с. 8-9]. Переклад Яценка складався з 74 дощечок під нумерацією М. Скрипника, яка виявилася набагато зручнішою і взагалі стала загальноприйнятною, але ця публікація була без оригіналів [4, с. 500].

Серед перекладів автентичної пам'ятки є роботи російського дослідника Олександра Асова, викладані в період з 1992 по 2001. У цих роботах він доповідає про історію праслов'янства, історію здобуття та перші публікації «Велесової книги», а також розбирає азбуку, особливості граматики та наводить історичні та міфологічні підтвердження справжності цієї пам'ятки. Робота Олександра Ігоровича Асова одночасно піддавалася і похвалі, і критиці. З одного боку, дослідники відзначають величезну заслугу Асова в широкому оприлюдненні вихідних текстів дощечок та приверненні до них уваги масового читача. Але з іншого боку переклад піддається критиці через неточності, а часом і явних натяжок, що не дає істинного уявлення про зміст оригіналу книги. Всі ці плюси та мінуси докладно розглядаються російським філологом Миколою Слатіним в його роботі «Велесова книга» («Русская Правда»), 2003) [2, с. 8]. Слатін здійснив власний переклад текстів дощечок з детальними примітками, а також склав словник імен та термінів. Його переклад вирізняється струнким логічним викладом, посторінковими коментарями. Окрім літературного перекладу і коментаря, в книзі вміщений словник «Стародавні імена і слова», споряджений алфавітом «велесосвиці» і примітками. Головною метою автора було довести, що «Велес книга не фальсифікат й пояснити це якомога докладніше. Недоліком його перекладів вважають помилкове розуміння уявного «ведійського монотеїзму». Та проте

в цілому це не применшує добросовісної праці Слатіна, його перекладацьку роботу можна вважати найкращою на росії [4, с. 506-508].

В 2001 році виходить блискуче літературознавче дослідження Григорія Клочека. Воно розкриває «Велесову книгу», перш за все, як письмовий текст, наділений потужною художньо-емоційною енергетикою. В своїй праці він продемонстрував не лише словесне мистецтво авторів дощечок, а й їх патріотизм, благородні ідеї збереження Віри Предків, а також заклики до слов'янської єдності. Клочек визнав достовірність «Велесової книги», як збірки ораторських промов волхвів і вважає її корисною для вивчення в навчальних закладах. Літературознавець піддає різкій критиці роботу Асова, називаючи її «зухвалою брехнею», яка не підкріплюється науковими посиланнями, а тільки наукоподібною імітацією «фактів» [4, с. 508].

В 2002 році в Києві була опублікована «Велесова книга» у перекладі Галини Лозко. Задумкою її дослідження було зробити повну збірку матеріалів з теми «Велесової книги», яка підходить і для наукових цілей, і для богослужбних, виділивши молитви окремими віршами. У книзі зібрані листи Миколи Скрипника про «Велес книгу», які раніше не публікувалися ніде, крім журналу «Сварог» і спогади Ярослава Орїона. Основою видання були її літературний переклад, релігїєзнавчий коментар, оригінали текстів за копіями Скрипника, повна номінація всіх слів «Велесової книги». Для зручності в кінці книги вказані покажчики, а саме назви племен, народів, географічних назв, імен Богів і т.д. [4, с. 513].

Звертаємо увагу на позицію російських перекладачів, які працювали над Велесовою книгою. Справа в тім, що вони довгий час ставилися до цієї пам'ятки з великою скептичністю, часто заперечували її автентичність та заявляли, що вона є фальсифікацією чи піддробкою. Росіяни вказували на відсутність залишків оригіналу, суперечливість мовних конструкцій та на інші деталі, що викликали сумніви в її походженні. Проте в останні десятиліття, російські дослідники змінили свою думку. З'явилися публікації, задум яких полягає в тому, щоб відібрати «Велесову книгу» в українців шляхом перенесення місця її народження та території, де проживали наші пращури, далеко на північ – у Великий Новгород. Таким чином здійснюється спроба зробити цю пам'ятку російською. Проте спроба відібрати в нас «Велесову книгу» є безнадійною, через доволі переконливі аргументи. По-перше, знайомство з книгою однозначно переконує, що в ній йдеться про територію, яку зараз займає Україна. Сергій Лесной повідомляв, що усе в літописі зосереджено на півдні Русі, а про середню і північну не сказано жодного слова, адже тоді південна Русь була політично ізольована від інших частин майбутньої Русі. Більше того, автори Велес книги ідентифікують свій

народ як виразно окремішний від північних сусідів : «Окремими є сумь, весь і чудь» (ВК, дощечка 46). Ще один ряд доказів належності «Велесової книги» до української духовної культури вибудовано у працях В. Шаяна, В. Шевчука, Б. Яценка та інших вчених, які вирізняються як знанням, так і відчуттям давньої української духовності: «Ціле життя я заглиблювався в поезію, але ніколи не стрінув такого чистого і живого натхнення, яке напоює цю поему життєтворчою потугою, – писав, аналізуючи один з текстів «Велесової книги», Володимир Шаян. - Кожне слово тут дише рідною Землею, безмежною любов'ю до неї...». Ось це «дихання рідної Землі» і було науково підтверджене вказаними авторами [5].

Особиста думка автора. Переклад Галини Лозко є найбільш доступним, зручним й зрозумілим для читача, а також найбільш точним до оригіналу. Її праця містить оригінальні тексти, переписані Миролобовим і опубліковані з його архіву Скрипником. Подано лексикографічний словник на 8.500 слів, фото з малюнками дощечок, листування Скрипника з Шаяном, Муровичем, видавцями з інституту ім. Шаяна, огляд сучасних видань «Велес книги» тощо. Вона вважала неприпустимим змінювати щось у текстах оригіналу, чим і не руйнувала оригінальний зміст літопису. Про якість її видання можна судити з отриманого першого місця в рейтингу «Чудової сімки» за версією експертів журналу («Книжник-review», №10, 2004) [4, с. 513]. Переклад Лозко є максимально наближеним до оригіналу та найбільш читабельним з усіх, з якими довелося ознайомитися під час написання тез. Він підійде для всіх бажаючих, хто хоче прагне поринути у вивчення «Велесової книги» та української історії.

Висновки. Точної дати створення Велесової книги немає, але різні дослідники, такі як Юрій Миролобов та Володимир Шаян, припускають, що вона була написана приблизно в 9-10 століттях. Вперше текст було виявлено на дерев'яних дощечках полковником Федором Ізінбеком, а вже в 1920-х роках почав його перекладати Ю. Миролобов. Переклади цього давнього літопису робилися через його потенційну цінність як можливий зразок того, як жили русичі. Вчені, фольклористи, мовознавці з різних країн займалися перекладом змісту цього історичного твору, намагаючись зберегти архаїчну мову та стиль. Кожен переклад відображав інтерпретацію певних історичних, культурних і міфологічних аспектів тексту, що сприяло поширенню різних версій змісту. Цінність книги полягає у ролі джерел інформації про світогляд, вірування і соціальну організацію давніх праукраїнців. Такі мовознавці, як Григорій Клочек, Валерій Шевчук, Дмитро Федоренко й Володимир Шаян вважали Велес книгу автентичною та всіляко підкріплювали свою думку щодо цього в своїх працях. Однак через те, що оригінал твору не зберігся до

наших днів у книги були і противники. Дмитро Дудко, Михайло Брайчевський, ставлять під сумнів її автентичність, а інша їх частина – Олег Творогов, Лідія Жуковська, Борис Рібаков, Григорій Півторак, Петро Толочко та інші – взагалі вважає її підробкою. Незважаючи на це, «Велесова книга» залишається важливою культурною пам'яткою України, яка безперечно має велике значення для національної ідентичності та є частиною нашої культурної спадщини.

Перелік посилань:

1. Осипчук Н. «Велесова книга» – що відомо про найстаріший український літопис дохристиянської доби, Київ: Україна молода, №008, 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3843/164/173337/>

2. Гнатюки В. і Ю. Велесова книга. Москва: Амрита-Русь, 2006. 272 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_VelesovaKn_2006/e_dzherela_VelesovaKn_2006.pdf

3. Пашник С. Д. Велесова книга. Запоріжжя: Руське Православне Коло, №7532, 2024. 192 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://svit.in.ua/kny/pashnyk/pashnyk_vel_kn.pdf

4. Лозко Г. С. Велесова книга — Волховник. Вінниця: Континент-Прим, 2007. 570 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lozko_Halyna/Velesova_Knyha_Volkhovnyk.pdf

5. СВАРГА. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.svarga.com.ua/vsi-za-ta-proti-velesova-kniga.html>

Марія Гурська,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Психологія»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: hurska_mi_24200@kneu.dp.ua

Праукраїнська мова «Велесової книги»

Актуальність дослідження. Однією із важливих культурних пам'яток України є «Велесова книга» - літопис, написаний невідомою мовою слов'янського походження, яка досі залишається об'єктом наукових досліджень. В умовах сьогодення зростає інтерес до історії України, культурних традицій та мови. Криворізький педагог Д. Т. Федоренко, досліджуючи «Велесову книгу», стверджував: «А мій народ, як доведено, не безрідний, не позбавлений генетичної пам'яті, він приречений жити вічно, доки сяють на небі зорі, доки світить сонце і поки на землі існує бодай одна його писемна пам'ятка культури...» [6, с. 53].

Незважаючи на різні припущення дослідників щодо походження «Велесової книги», остаточної відповіді на питання про походження цієї мови поки не знайдено. Встановити різні гіпотези вчених щодо мови «Велесової книги», - і є **метою** нашого дослідження.

Основний виклад матеріалу. Вивченням історії мови «Велесової книги» займалися українські та зарубіжні вчені. Першим дослідником праукраїнської пам'ятки був письменник-емігрант Юрій Мироліубов, який у 1925 році працював з дерев'яними дощечками. Складність вивчення мови полягала в тому, що 72 дерев'яні дощечки та кілька фрагментів, на яких з обох сторін були нанесені тексти зникли під час Другої світової війни, і до нашого часу дійшла лише частина переписів текстів, виконаних Ю. Мироліубовим. Він намагався розшифрувати, тобто з'ясувати мову, якою написана книга. Досліднику вдалось з'ясувати оригінальну версію так званої «праслов'янської мови», яку впродовж двох століть намагаються реконструювати філологи. І хоча вчені визнають «Велесову книгу» язичницькою пам'яткою, що створена, ймовірно, на території Полісся, однак, це не дозволяє стверджувати про її оригінальність, оскільки значна кількість церковнослов'янських слів у тексті викликає здивування. Хоча церковнослов'янська мова була створена на основі діалекту староболгарської мови і могла бути привнесена в текст, під час переписування про що автор статті вказує: «Уточнюємо, що церковнослов'янську мову використовували для християнського богослужіння і створена вона на основі діалекту староболгарської мови. На Наддніпрянщині

вона поширилася тільки у X–XI століттях. Мабуть, «автор» «Книги» про це не знав» [3].

Для встановлення експертизи мови літературної пам'ятки у 1959 році Сергій Лісний з Австралії надіслав фотографію однієї з дощечок «Велесової книги» до Комітету славистів СРСР. Академік Віктор Виноградов доручив мовознавцю та палеографу Лідії Жуковській проаналізувати текст. Через рік у журналі «Вопросы языкознания» (1960. № 2) була опублікована її стаття з категоричною назвою «Поддельная докириллическая рукопис», яка на довгий період закріпила висновок про підробку тексту. Її висновок ґрунтувався передусім на мовному аналізі. Дослідниця виявила у тексті лінгвістичні елементи, характерні для значно пізніших епох, що, на її думку, не відповідали мові IX століття. Олег Творогов, досліджуючи питання автентичності «Велесової книги», також сформулював систему аргументів, які мали підтвердити її фальсифікатний характер. Як і Жуковська, Творогов детально проаналізував мову тексту і виявив численні невідповідності класичній давньоруській мові, зокрема, мові таких пам'яток як «Повість временних літ» та «Слово о полку Ігоревім». У тексті зустрічається велика кількість старопольських та старочеських слів, (рце, жртывы, крщашете) а також лексеми, які належать до пізніших етапів розвитку мови. Творогов дійшов висновку, що мова «Велесової Книги» штучна та невміло сконструйована.

Наприкінці 1980-х років, скориставшись певним послабленням ідеологічного тиску з боку Москви, українські науковці знову звернули увагу на «Велесову книгу». Значний внесок у дослідження цього питання зробив талановитий учений з Ужгорода Борис Яценко. Він був глибоким знавцем історії української мови та давньої української літератури, а також активно працював над вивченням «Слова о полку Ігоревім». Версія Яценка, в якій він поставив під сумнів аргументи Жуковської та Творогова, вказували на наявність у «Велесовій книзі» мовних елементів пізніших епох, що стало доказом спростуванням теорії фальсифікації пам'ятки, яку представили російські експерти. Б.Яценко зазначав, що такий підхід є некоректним, оскільки не враховує того факту, що більшість пам'яток IX–XII століть дійшли до нас у пізніших списках, і переписувачі вносили мовні зміни, які відображали особливості мови свого часу. Вчений висунув гіпотезу, що «Велесова книга» є збіркою історико-релігійних текстів, створених упродовж тривалого часу, починаючи з V століття і до кінця IX століття. Ці тексти могли бути записані в IX столітті, але переписані у XVI або навіть XVII столітті, що й пояснює наявність мовних нашарувань пізніших епох [2].

Детальне дослідження мови «Велесової книги» провів В.Таранець у своїй статті «Велесова книга (Історико-лінгвістичне дослідження)». Він здійснив аналіз фонетичних особливостей тексту, зокрема встановив наявність фонетичних зв'язків, характерних для слов'янських мов. Дослідження текстів «Велесової книги» показало, що вони розташовуються за цим показником між давньоруськими текстами XII століття та сучасною українською мовою XX століття, що дозволяє припустити - тексти «Велесової книги» могли бути написані приблизно в XIII столітті. Цей висновок підтверджується також порівнянням із «Словом о полку Ігоревім», яке має подібні фонетичні риси. Таким чином, на основі статистичних методів аналізу звукових та складових структур було зроблено висновок, що тексти «Велесової книги» займають проміжне місце між давньоруськими та більш пізніми пам'ятками, що свідчить на користь їх написання в XIII столітті. Відсутність згадок про християнських князів Київської Русі можна пояснити як тим, що частина текстів могла не зберегтися, так і тим, що «Велесова книга» відображає передхристиянські традиції [5]. Ним було виявлено комбінації приголосних звуків, подібні до тих, що зустрічаються в інших слов'янських мовах. Наприклад, слова «глас», «праотців», «хвалу» демонструють типові для слов'янських мов фонетичні структури. Важливим аспектом дослідження праці Таранця В. є також аналіз складової структури текстів. Це дозволило досліднику встановити в хронологічному аспекті місце «Велесової Книги» в системі літописання, що в різні історичні періоди частка відкритих складів (які закінчуються на голосний звук) у слов'янських мовах поступово зменшувалася [5]. Самобутність артефактів тому, що Савченко В. О. визначав «Велесова книга – зібрання текстів, у яких йдеться про слов'янську (в основному праукраїнську) історію та міфологію. Хоча лінгвісти і медієвісти довели, що мова та зміст пам'ятки не дозволяють визнати її автентичною, деякі історики вважають текст оригінальною пам'яткою» [4].

Порівняльний аналіз мови «Велесової книги» провів Г.Клочик. Він визначив, що мова «Велесової книги» має ритмізовану структуру, що було переконливо підтверджено Борисом Яценком у його перекладі цієї пам'ятки. Інший дослідник, Валерій Шевчук, також вказував на наявність у тексті елементів пісенспіву. На його думку, у «Велесовій книзі» використовувалися давні пісенні форми, які інтегрувалися у текст у вигляді коротких уривків, з'єднаних прозовими вставками та стисненими переказами довших пісенних текстів. Подібний принцип організації тексту характерний і для «Повісті временних літ», що дозволяє вважати використання цієї техніки в «Велесовій книзі» свідченням її автентичності. Пісенмовний характер «Велесової книги»

і «Слова о полку Ігоревім» свідчить про те, що обидві пам'ятки походять з однієї художньої традиції. Додаткову схожість між цими текстами можна виявити в їх ідейному змісті. Ідеологічне спрямування «Велесової книги», її пристрасний патріотизм, прагнення виховати русичів як відданих захисників Батьківщини, палкі заклики до єдності є надзвичайно співзвучними з ідейним пафосом «Слова о полку Ігоревім». Сильно виражена патетика обох текстів визначає їх жанрову подібність. Жанрова структура «Слова...» синтетична: елементи військового та героїчного нарративу органічно переходять у збуджений, закличний ораторсько-проповідницький виступ. Подібні пафосні промови ораторського характеру також наявні у «Велесовій книзі». Крім того, між цими пам'ятками можна простежити подібності й на мовному рівні. Олег Творогов звернув увагу на спроби деяких дослідників довести, що «Велесова книга» є фальсифікатом, орієнтованим на стилістику, лексику та образність «Слова о полку Ігоревім». Проте детальне дослідження подібностей у мовних структурах цих текстів дозволяє зробити висновок, що «Велесова книга» не була створена як імітація «Слова». Натомість вони обидві відображають існуючу тоді мовну традицію, зокрема своєрідний «гумус художності», в якому сформувалися усталені образні «молекули». Ці образні структури стали органічними елементами мови та стилістики обох текстів, підкреслюючи їхню належність до спільної літературної традиції [6]. Дмитро Федоренко переконливо доводить про давність віднайдені писемності, яку представляє «Велесова книга». Підтвердженням тому є численні археологічні докази археолога С.Висоцького, який в 60 роках ХХ ст. відкрив на стіні Київського Софіївського собору архаїчну азбуку ІХ ст.

Висновки. Аналіз робіт українських дослідників про мову «Велесової книги» засвідчив, що мова є праукраїнська і що літопис написаний мовами різних часових епох, що свідчило про оригінальність пам'ятки та перепис у пізніші епохи. Крім того, у тексті присутні лексичні елементи з різних слов'янських мов, що виникли вже після ймовірного часу написання «Велесової книги». Деякі слова є гібридними утвореннями, сформованими з різних мовних джерел. Писемність «Велесової книги» поєднує в собі комбінацію різноманітних старослов'янських систем письма, зокрема кирилиці, глаголиці, рунічних символів та елементів санскриту. Це поєднання писемностей створює ілюзію старослов'янської мови, яку мовознавці можуть певною мірою прочитати та інтерпретувати. На цій основі вчені визначали труднощі під час перекладу транскрипції мови «Велесової книги», зокрема вказували на: відсутність стійкої фонетичної системи (у справжній мові не може бути трьох різних варіантів вимови одного і того ж звука в однакових фонетичних умовах); відсутність чітких граматичних правил; використання

модифікованої кирилиці з елементами інших древніх алфавітів. Більшість науковців встановили, що писемність «Велесової книги» не знаходить підтвердження в жодних інших слов'янських пам'ятках чи артефактах, оскільки визначали порушення закономірностей, характерних для всіх слов'янських мов [7]. Особливість полягала в тому, як стверджував Д.Федоренко, що «задовго до прийняття християнства в Київській Україні-Русі існувало власне слов'янське першоукраїнське письмо, яке мало начерки голосних звуків, дуже схожих (чи подібних) на майбутні старослов'янські» [6]. Таким чином, писемність «Велесової книги» засвідчила, що народ Київської України – Русі був інтелектуально розвинений, оскільки мав свою самобутню мову і культуру, здійснював торгівельні зв'язки з Візантією, грецькими містами – колоніями Причорномор'я і Приазов'я та ін.

Перелік посилань:

1.SPADOK.ORG.UA. 5 фактів, чому Велесова Книга – це фальсифікат. SPADOK.ORG.UA. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://spadok.org.ua/starozhytnosti/5-faktiv-chomu-velesowa-knyga-falsyfikat> (дата звернення: 05.10.2024).

2.svarga.com.ua. Всі «за» та «проти» Велесова Книга. svarga.com.ua. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://www.svarga.com.ua/vsi-za-proti-velesova-kniga.html> (дата звернення: 05.10.2024).

3.Галушко К. Велесова книга: найпопулярніший фейк про ранньослов'янську історію. Локальна історія. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://localhistory.org.ua/texts/statti/velesova-kniga-naipopuliarnishii-feik-pro-rannosloviansku-istoriiu/> (дата звернення: 05.10.2024).

4.Савченко В. О. Велесова Книга. Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://esu.com.ua/article-32671> (дата звернення: 05.10.2024).

5.Таранець В. Велесова книга (Історико-лінгвістичне дослідження). Ятрань. [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://yatran.com.ua/blog/velesova-kniga-storiko-lingvstichne-dosldzhennya/> (дата звернення: 05.10.2024).

6.Федоренко Д. Т. «Велесова Книга» найдавніший літопис України. 1999. -145 с.

7.Клочек Г. Д. Світ "Велесової книги". Навчальний посібник. - Кіровоград: Степова Еллада, 2001. - 160 с.

Олександра Давиденко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: sahkadavydenko@gmail.com

В. Скуратівський про первісну віру українців

Актуальність дослідження. Дослідження первісної віри українців є важливою темою в сучасному світі, адже вона допомагає глибше зрозуміти національну ідентичність, духовну спадщину та культурні основи. Віра предків, сформована під впливом природи, історичних подій та фольклору, має велике значення для розуміння українського менталітету і звичаїв. Первісні вірування, що базувалися на поклонінні силам природи, духам предків і уявленнях про гармонію світу, допомагали українцям у побутовому і духовному житті. Сьогодні дослідження цих вірувань дозволяє нам не тільки поглибити знання про історію народу, але й усвідомити значущість духовних основ в сучасному житті.

Основний виклад матеріалу тез. Скуратівський Василь Тимофійович – український народознавець, журналіст, вчений, письменник, етнограф, фольклорист, видавець, який присвятив свої роботи дослідженню глибин української культури та духовності. У своїй праці «Берегиня» (1987) він аналізує стародавні обряди та вірування українців, звертаючи особливу увагу на звичаї, що впродовж століть допомагали нашому народу зберегти етнічну ідентичність навіть за складних історичних обставин. У цій праці дослідник пояснює, що саме обряди та ритуали стали основою духовної опори українців: «...саме вони й допомогли не тільки зберегти національну своєрідність, але й самовідновитися [1]».

Скуратівський підкреслює, що, попри безліч труднощів та історичних трагедій, українці змогли зберегти свою культуру завдяки глибокому укоріненню традицій та звичаїв. Він зазначає: «Мільйонами жертв заплатив наш народ за своє природне право бути самим собою, мати власну історію і власну державу [1]». Ця боротьба за самовизначення не лише фізично, а й духовно сприяла збереженню культурних основ народу. Вчений звертає увагу на «особливу поетичність» і «м'який характер» обрядів, які, на його думку, формували духовний ґрунт нації та укріплювали її етнічний код, «без якого жоден народ не спроможний на самоутвердження».

Скуратівський також наголошує, що культура українців була високорозвинутою ще до прийняття християнства, а система звичаїв

обрядів охоплювала весь терен України, створюючи єдиний духовний простір для народу. Він пише: «коли ми говоримо про українців як націю, то сформувалася вона задовго до прийняття християнства [1]», адже «в нас на той час уже була високорозвинена звичаєво-обрядова культура [1]».

Скуратівський підкреслює, що «християнство не тільки не сприяло, але й виступало противником такої духовної культури [1]», адже церковні постулати суворо відкидали та навіть намагалися знищити народні обряди. Він зазначає, що, попри довгу боротьбу церкви з первісними обрядами, народ не поспішав відмовлятися від своїх традицій, і внаслідок цього утворився унікальний феномен двовір'я, коли давні язичницькі обряди накладалися на християнські свята. Етнограф пояснює, що саме так вдалося зберегти ключові елементи української обрядовості, такі як колядки, щедрівки, гаївки, та інші народні свята, які залишалися невід'ємною частиною життя українців. Він пише: «Паралельно з церковно вселенською співіснувала й світська, себто національна обрядовість [1]», яка не лише зберігалася, але й впливала на формування національної ідентичності.

Скуратівський особливо наголошує на ролі звичаїв, що супроводжували українців від народження і впродовж усього життя. Наприклад, він розповідає про важливість обряду хрестин, де рідні обирали хрещених батьків, які виконували роль опікунів для дитини. Цей обряд мав важливе суспільне значення, адже «накликані батьки ... зобов'язувалися ... нести моральну відповідальність перед громадою за дії та вчинки свого опікуна [1]». Дослідник вказує, що така традиція зміцнювала соціальні зв'язки і відповідальність у громаді.

Окремо Скуратівський відзначає, що впродовж багатьох століть українці не мали сталої державності, яка б захищала їхні національні інтереси та етнічну і духовну самобутність. У цих умовах народ змушений був створити «захисний імунітет» через звичаї та обряди, що стали основою духовного й морального самозбереження. Крім того, вчений звертає увагу на те, що, незважаючи на вплив колонізаторської політики, яка прагнула денационалізувати українців і навіть забороняла їхню мову й культуру, народ зберіг свою ідентичність і «етнічний код». Це явище, як зазначає етнограф, характерне і для української діаспори, яка, навіть перебуваючи далеко від батьківщини, зберегла традиційні звичаї та моральні норми, що передавалися від покоління до покоління.

Висновки. Роботи В. Скуратівського, зокрема «Посвіт» (1988), «Погостини, або дванадцять мандрівок у глибину століть» (1990), «Обереги пам'яті» (1992), «Дідух» (1995), демонструють, що духовна культура українців завжди була важливим елементом їхньої ідентичності. Вчений

закликає досягнути історичний шлях українського народу та оцінити важливість збереження звичаїв і традицій, що були священним обов'язком наших предків, попри всі труднощі. Він підкреслює, що «не зважаючи на постійні війни, розрухи, голодомори, репресії, українці зберегли пісню і мову, культуру, мораль [1]» та свою відданість рідній землі. Це є ті «духовні обереги звичаїв і обрядів», які передавалися з покоління в покоління, забезпечуючи духовне самозбереження нації. Дослідник наголошує, що свобода – це не подарунок, а здобуток, і вказує на історичний факт, що Україна постала як незалежна європейська держава. Наше завдання – не тільки зберегти цей національний скарб, але й примножити його для майбутніх поколінь.

Перелік посилань:

1. Скуратівський В. Т. Березиня: худож. оповіді, новели / Василь Скуратівський. Київ: Радян. письменник, 1987. 278 с.

Анастасія Брудько,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Менеджмент соціокультурної діяльності»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: nastyadesh660@gmail.com

Про особливості української міфології

Актуальність дослідження. Дослідження особливостей українського народу набуває особливої актуальності в контексті сучасних геополітичних викликів та процесу національної самоідентифікації. Глибоке розуміння культурних, історичних та соціальних аспектів українського етносу є ключовим для формування ефективної державної політики та міжнародних відносин в умовах глобалізації.

Вивчення унікальних рис українського народу сприяє збереженню та розвитку етнічної культурної спадщини, що є важливим чинником протистояння процесам асиміляції та збереження етнічної ідентичності. Аналіз особливостей українського народу також сприяє розвитку міжкультурного діалогу та взаєморозуміння, що є критично важливим у сучасному мультикультурному суспільстві. Крім того, дослідження цієї теми має велике значення для розробки освітніх програм, спрямованих на виховання національної свідомості та патріотизму серед молоді, що є запорукою сталого розвитку держави та суспільства.

Дослідження української міфології має тривалу історію. Ще у XIX столітті видатний український етнограф та фольклорист Микола Костомаров у своїй праці «Слов'янська міфологія» (1847) заклали основи наукового вивчення давніх вірувань українців. Він писав: «Міфологія слов'ян, зокрема українців, є невичерпним джерелом для розуміння народного світогляду та духовності» [1]. На початку XX століття Іван Франко у своїй роботі «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних» (1884) розглядав міфологічні елементи в українському фольклорі. Він зазначав: «У народних загадках збереглися прадавні уявлення про світобудову та природні явища, які сягають корінням у міфологічну свідомість наших предків [2]». Значний внесок у вивчення української міфології зробив Михайло Грушевський. У своїй фундаментальній праці «Історія української літератури» (1923) він приділив велику увагу дохристиянським віруванням українців. Грушевський підкреслював: «Українська міфологія є невід'ємною частиною нашої духовної культури, яка відображає особливості національного світосприйняття [3]». У другій половині XX століття

дослідження української міфології продовжили такі вчені, як Борис Рибаків, Микола Костомаров та Володимир Гнатюк. Їхні праці значно розширили наші знання про пантеон слов'янських богів та міфологічні уявлення українців.

Мета нашого дослідження зумовлена необхідністю глибшого розуміння культурної спадщини українського народу – визначення особливостей української міфології та її впливу на формування національної ідентичності. В умовах глобалізації та культурної уніфікації вивчення унікальних рис української міфологічної системи набуває особливого значення для збереження духовного багатства нації.

Виклад основного матеріалу. Міф — сказання про давні вірування народу щодо походження землі, явищ природи, богів, героїв, Всесвіту.

Міфологія - це сукупність міфів певного народу. Міфи слід відрізняти від казок, які в давнину розглядалися як можливі події, тоді як казки сприймалися як уявні та вигадані. Міфи також відрізняються від легенд, які часто розповідають про реальних людей або реальні події.

Українська міфологія бере свій початок ще з часів первіснообщинного ладу, коли люди почали осмислювати явища навколишньої дійсності. Вірування давніх людей були тісно пов'язані з повсякденним життям, навколишнім світом і природою. Давні люди намагалися пояснити зміни, явища і сили в природі та суспільстві (невидимий світ) за допомогою наявних у них на той час уявлень про людські стосунки (видимий світ). Таким чином, сили природи уподібнювалися до людей і набували деяких людських характеристик.

Стародавні племена, що жили в повній гармонії з навколишнім середовищем, створювали історії про обожнений світ природи, вірили в його магічну силу і створювали міфологічні образи в різних видах мистецтва. Українська міфологія характеризується дуже природним зв'язком із хліборобським та пастушим життям наших предків. Її персонажі - це здебільшого батьки, матері, сини та доньки, худоба та поля. Міфологічні сюжети яскраво забарвлені родинним життям королівського та аристократичного періоду. Як писав Іван Нечуй-Левицький: «Ми не бачимо в народній фантазії охоти до негарних, неестетичних велетенських міфічних образів, до тих величезних, страшних, головатих та ротатих богатирів зі страшними антинатуральними інстинктами, які любить німецька і великоруська міфологія [4, с. 6-7]».

Характерною особливістю української міфології є пантеїзм (від гр. *pan* — все, і *theos* — бог), тобто філософсько-релігійне вчення, за яким бог ототожнюється з природою. Обожнювання всіх явищ природи,

небесних світил, дерев, річок, поклоніння багатьом богам називається політеїзмом, тобто багатобожжям.

В українців існувала своєрідна ієрархія богів: начолі всього світу стояли найстарші боги, котрі керували всім життям, далі йшли нижчі рангом боги, а також демони, які надавали послуги старшим богам; а внизу стояли люди, обдаровані великою силою, що могли конкурувати з демонами. Форма релігії, в якій є багато богів, але на чолі з одним верховним богом, називається генотеїзмом. На жаль, до нас не дійшло майже ніяких міфів про родоводи богів, за винятком окремих вказівок на зразок: «втри — Стрибожі внуки», або «Сонце ж цар, син Сварога, він же Даждбог» тощо. Отже, українська теогонія — сукупність міфів про походження і родовід богів — зовсім не розроблена, до того ж найменше матеріалу маємо саме в цій галузі [4, с. 7-8].

Сварог - прабог, владика світу, батько українського Олімпу. Назва бога походить від давньоіндійського Сварога, що означає небо, вхід у небо. Від Сварога, Бога світла і небесного вогню, походять інші боги — Сварожичі. В одному чеському літописі є вказівка на те, що Сварог називався Зодіаком. Культ Сварога мала й Давня Греція, проте ніде не ставили йому кумирів, як єдиному богові. Були кумири дванадцяти богам — сузір'ям. Отже, деякі вчені схильні вважати Сварога не окремим божеством, а цілим зодіакальним пантеоном, або сонячним роком. Можливо у грецькій міфології це відповідно— дванадцять титанів. Один з них має ім'я Гіперіон, що тотожне з українським Перуном, або зодіакальним сузір'ям Стрільця. У Візантійському хронографі Іоанна Малали (VI—VII ст.) є згадки про Гефеста і його сина Геліоса; наш літописець, перекладаючи цей уривок, називає Гефеста Сварогом, а його сина Геліоса — Дажбогом.

Зображень Сварога не знайдено, проте є підстави вважати деякі форми рівнобічних хрестів (язичницьких, козацьких) символами Сварога. Сварожим знаком споконвіку вважалися й різні форми свастики-сварги, які знаходимо на вишивках, писанках, кераміці. Вони є й на фресках Софійського собору в Києві — ось який знак живучості народних традицій, поміж іконами християнських святих знаходимо давні язичницькі символи, без яких храм не уявлявся.

Дажбог (Даждбог) - Бог Сонця, якому поклонявся весь слов'янський світ, має прозору назву: даждь — «дай» і бог — близьке до «багатство», тобто дослівно Даждбог — податель добра, багатства. У південних слов'ян аналогічне божество мало назву Дабог, Дайбог. В українській обрядовій поезії знайдемо безліч звертань типу: «Ой дай, Боже», або «Дай, Боже, дай), які ряд вчених вважають первісним язичницьким «Ой, Дажбо-же!».

У філософському розумінні Дажбог — податель буття, тобто духа і матерії, які є близнюками. Хоча Дажбог цілком пов'язаний з небом, сонцем, як син Сварога, він також є і богом земного достатку, що символізується врожаєм жита і пшениці. Тому певний час серед науковців була поширена думка про Дажбога (Даждьбога) як бога дощу, але вона не дістала широкої підтримки. За своїм значенням і сонце, і дощ у рівній мірі впливають на врожай, тому відкинути цю думку зовсім було б неправомірно: в українській міфології лише поєднання двох начал — небесного вогню і небесної вологи — дає життєдайне зерно.

Хорс поклонялися південні племена, вірогідно ще роксолани, які вшановували Хорса так само, як поляни Дажбога. Як і Дажбогові, Хорсу приносили жертви у вигляді хлібних виробів: паляниць, медяників, калачів, калити. В Україні досі поширені ритуальні коржі, які нині вже втратили давнє значення обрядової страви і вважаються як повсякденна їжа. Слово «корж» співзвучне з іменем Хорса, воно давнього індоєвропейського походження і означає «коло»[4, с. 10-13].

Найбільш архаїчні гімни та січеславки несуть у собі відгомони прославлення небесних родів та природних явищ (сонця, місяця, зірок, дощу, вітру тощо), а не королівських чи гетьманських родів. Українська міфологія, як і міфології інших індоєвропейських народів, має складну структуру та багатий пантеон божеств. Однак вона має ряд особливостей, які вирізняють її серед інших. На відміну від грецької міфології, де боги мають чітко визначені функції та ієрархію, українська міфологія характеризується більшою гнучкістю та взаємопроникненням функцій різних божеств. Наприклад, Перун в українській міфології є не лише богом грому та блискавки, але й покровителем воїнів та захисником справедливості. У грецькій міфології ці функції розподілені між кількома богами: Зевсом, Аресом та Фемідою. Така багатофункціональність українських божеств свідчить про більш синкретичний характер міфологічного мислення наших предків. Ще однією особливістю української міфології є тісний зв'язок з природою та землеробським циклом. Багато українських міфів та легенд пов'язані з сезонними змінами, врожаєм та природними явищами [5].

Висновки:

1. Українська міфологія тісно пов'язана з природою та аграрним способом життя.

2. Вона має менш розвинену ієрархію богів, але багату систему духів та демонологічних істот.

3. Важливу роль відіграють обряди та ритуали, спрямовані на гармонізацію стосунків людини і природи.

Перелік посилань:

1. Костомаров М. Слов'янська міфологія. 1847. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001859>
2. Франко І. Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних. 1884//[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.i-franko.name/uk/Folklore/1884/OstankyPervisnogoSvitogljadu.html>
3. Грушевський М. Історія української літератури. 1923. // [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/hrushukr/hrushe.htm>
4. Лозко Г.Українське язичництво. // [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000706>
5. Історія української культури. Навчальний посібник, 2. Витоки української культури. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uahistory.co/book/ukraine-culture-history-textbook-palm-2013/5.php>

Валерія Леончик,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: « Менеджмент соціокультурної діяльності »
Державний університет економіки і технологій
e-mail: leonchuk_vo_24239@knu.dp.ua

Дмитро Федоренко про народно-педагогічні уявлення праукраїнців трипільської культури

Актуальність дослідження. Історія вивчення Трипільської археологічної культури як найяскравішої протоцивілізації (поширилася з Балкан) епохи міді-бронзи на території південно-західної частини Східної Європи завжди зачаровує своєю неповторністю й загадковістю, особливо, коли йдеться про її творців, які, на превеликий жаль, не були корінним чи то автохтонним людом на цій землі, взагалі, не належали до слов'янського світу, але здійснили великий вплив на матеріальну та духовну культуру майбутніх слов'янських етносів, серед них й наших пращурів – праукраїнців. Праукраїнці, які з давніх-давен жили саме на подніпровській землі і ввійшли в етногенез майбутнього українства. Не викликає заперечення той факт, що в період неоліту - розквіту Трипільської культури на українських землях відбувся перехід населення від збиральництва, полювання, рибальства до скотарства до землеробства; від родинно-побутового устрою до племінного. Разом з тим, не слід забувати про те, що вплив трипільської неслов'янської протоцивілізації на майбутні слов'янські спільноти – їх матеріальну культуру, у першу чергу, на території південно-західної частини Східної Європи (а це землі сучасної України) був надзвичайно потужним. В цей час виникають племінні мови, а також удосконалюється технологія різноманітних знарядь праці, виготовлення човнів, плотів, будівництва житла, розпис хат і печей. Все більшого значення набуває культ жінки-матері, що позначився у ліпленні глини і обпаленню в печах посуду; скульптурних, зокрема жіночих фігурок, що прикрашалися різьбленням та фарбуванням, різними геометричними та овальними композиціями, символами, стилізованими зображеннями, рисками – своєрідними письменами, які за визначенням вчених, виникли на тисячу років раніше відомих цивілізацій. Небувалого поширення набувають першоткацтво, першогоптування, першовишивання, увиразнюються різні види виробів із бронзи, винайдення колеса і носіння тканого одягу, - все вказувало на найрозвинітішу народність праукраїнської цивілізації.

Встановити народно-педагогічні уявлення наших далеких пращурів зголосився в 90 роках ХХ ст. вітчизняний педагог, фольклорист, літературознавець, мовознавець Дмитро Тимофійович Федоренко.

Встановити, до яких висновків дійшов криворізький дослідник, - і є **метою** нашого дослідження.

Основний виклад матеріалу. Відомо, що український археолог, педагог чеського походження Вікентій Хвойка відкрив трипільську культуру в 1893 році, запропонував її першу періодизацію та вказав її місце серед європейських старожитностей. Його дослідження «Періодизація та дослідження трипільської культури» (Київ, 1893) стали фундаментальними для вивчення трипільської культури.

Колишня радянська вчена - археолог Тетяна Пассек займалася періодизацією трипільської культури та дослідженням побуту і духовного світу трипільців. У її праці «Трипільська культура: духовний світ та виховні традиції» (Київ, 1941) значну увагу приділено обрядовій культурі трипільців, яка впливала на соціалізацію дітей.

Досліджуючи народно-педагогічні уявлення та потужні впливи трипільської культури, Дмитро Тимофійович Федоренко робить спробу реконструювати методи і підходи до виховання дітей, які використовувалися трипільцями. Його дослідження базується на археологічних знахідках та етнографічних аналогіях, що дозволяють краще зрозуміти, як праукраїнці організовували соціальне життя та передавали знання й навички від покоління до покоління.

Вчений припускає, що трипільська культура не лише мала високий рівень матеріального розвитку, але й сформувала основу для майбутніх українських педагогічних традицій.

Основні аспекти виховання в трипільській культурі, на думку вченого, мають комплексний характер, включають:

1. Колективне виховання і життя в громаді: Трипільці жили у великих поселеннях, інколи чисельністю в тисячі жителів, що сприяло формуванню колективного виховання. «На останніх стадіях матриархату, як зазначає вчений, з'явилися перші заклади для життя і виховання дітей – будинки молоді. Вони були окремими для хлопчиків та дівчаток – де під керівництвом старшин роду, вони готувалися до життя, праці [1, с. 26]». Діти спостерігали за працею дорослих і брали участь у повсякденних справах, набуваючи навичок для дорослого життя. Дослідник вважає, що завдяки цьому діти з раннього віку вчилися взаємодії з іншими, відповідальності перед громадою та усвідомленню свого місця в соціумі.

2. Навчання через ремесла: Трипільці володіли розвинутими ремеслами, такими як виготовлення глиняного посуду, ткацтво і землеробство. На цій підставі «Зміст і характер виховання визначалися умовами життя і виробничою діяльністю дорослих. У племенах, де займалися землеробством, дітей здебільшого призначували до землеробства, скотарських – до скотарства, рибальських – до рибальства, мисливських – до мисливства тощо [1, с. 26]».

Навчання ремеслам було важливою частиною життя трипільців і передавалося через безпосереднє залучення дітей до процесу праці. Вчений звертає увагу на те, що таким чином діти отримували не тільки професійні знання, але й розвивали терпіння, уважність і навички дрібної моторики.

3. Роль обрядів і ритуалів: Обряди та ритуали відігравали важливу роль у вихованні трипільців, закладаючи в дітей розуміння циклічності життя і зв'язку з природою. Дітей залучали до обрядів, пов'язаних із землеробством, річними циклами, що формувало їхнє духовне бачення світу. Вчений зазначає, що «Діти праукраїнців епохи неоліту добре знали своїх богів, віру батьків та праччурів [1, с. 24]». Такі обряди допомагали усвідомити зв'язок з предками, відчувати свою приналежність до роду та відповідальність за підтримання традицій.

4. Моральне і духовне виховання: Трипільська культура була не тільки матеріальною, але й мала глибокі духовні аспекти. Використання символіки на кераміці, а також певні обрядові предмети свідчать про сформовані уявлення про добро, зло, баланс і гармонію. Науковець зазначає, що ці елементи могли слугувати для морального виховання, оскільки діти розуміли цінності, які мали значення для громади: «Судячи по знахідках, неолітичне населення Криворіжжя належить до групи племен так званої дніпроводонецької культури. Характерною ознакою цієї культури виявляються розповсюдження кераміки, прикрашеної гребінчиком або накільчатим орнаментом. Робився він за допомогою відбитків на сірій глині мілкозубчатого штампу, який, найчастіше виготовлювався з річкової раковини [1, с. 28]».

Висновки. Трипільська культура мала розвинену систему народно-педагогічних уявлень, яка, хоча й не була оформлена в структуру навчальних закладів, базувалася на практичному вихованні та передаванні досвіду через покоління. Основні принципи, на яких будувалося виховання - колективізм, практичне навчання, обрядовість та духовність - збереглися і надалі, вплинувши на формування української народної педагогіки.

Дослідження Д.Т. Федоренка демонструють, що навіть у давні часи в українських громадах була потреба у вихованні відповідальних, духовно

багатих та морально розвинених членів суспільства. Це вказує на те, що трипільські уявлення про виховання стали певним фундаментом для пізніших українських педагогічних традицій. Вчений підкреслює важливість збереження і вивчення цих уявлень, оскільки вони допомагають краще зрозуміти національні корені та культурну ідентичність українців, оскільки «система виховання і освіти населення праукраїнців уже в IV –III тисячоліттях до Різдва Христового була прогресивною у порівнянні з багатьма цивілізаціями тогочасного світу. Це якщо аналізувати стан освіти і виховання епохи неоліту з позицій неупереджених вчених, коли наукові судження і висновки будуються лише на фактах і документальних свідченнях, без огляду на «старшого брата» [1, с. 26].

Перелік посилань:

1. Федоренко Д.Т. Народно-педагогічні уявлення праукраїнців трипільської культури // Історія української педагогіки./ За ред. М.Г. Стельмаховича. К.: Інститут змісту і методів навчання МО України, 1998. С. 19-28.

Ангеліна Хомула,
викладач вищої категорії,
викладач - методист
ВСП “Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій”,
e-mail: homulaangelina@gmail.com

Петро Дисак,
викладач вищої категорії
ВСП” Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій”,
e-mail: pdysak@gmail.com

Переплетення історичних та міфологічних сюжетів у «Велесовій книзі»

«Староруську історію можна порівняти з перевернутою догори ногами єгипетською пірамідою: в її основі лежить декілька фактів, а над ними здіймається купа гіпотез, інтерпретацій, здогадок, спекуляцій чи просто маніпуляцій. Чим далі від основи, тим нестриманішою стає фантазія [1]» .

Іван Огієнко писав: «Земля, що її з давніх - давен запосів український народ, була надзвичайно родючою, була землею надзвичайно багатою, і вона стала народів нашому на щастя й нещастя, вона завше муляла очі ворогам нашим і вабила їх до себе. Проте ж земля ця дала родючі соки народу-велетню, тому народів, що виріс тут своерідним, великим і дужим, талановитим і тямущим. І можна тільки дивуватись і благоволіти, як цей народ наш незвично тернистим шляхом досяг такої великої культури [2]».

Протягом багатьох віків творилася історія народів, серед яких визначальну роль надається слов'янам в минулому, які, перебуваючи між цивілізованим і варварським світом, заклали підґрунтя для формування української нації. Географічне розташування, клімат і ґрунт мали особливе значення для економічного, політичного і культурного розвитку слов'янських племен. Тому територія сучасної України мала неабиякий інтерес для античного та варварського світу своїм місцем розташування та природними багатствами.

Сучасні історики-славісти притримуються саме історичних джерел, які були створені на базі археологічних знахідок, визначених у найдавніших слов'янських культурах: Празько-корчацької, Пшеварської, Черняхівської, Зарубинецької, Лужицької, Тшинецько-комарівської. Крім цього, ми багато дізнаємося від античних істориків, географів про слов'ян: римські

історики: Пліній Старший, Тацит; олександрійський географ Птоломей (II ст.), які описували слов'ян як венедів і розповідали про них як про окремих народ, який мешкав на схід від Вісли. Найбільше відомостей про слов'ян маємо від історика готів Йордана, що жив у VI ст. і візантійського історика Прокопія Кесарійського. На основі цих досліджень були й розроблені теорії: дунайська, скіфсько-сарматська, дніпро-одерська.

Як стверджує Ярослав Грицак: «Ми не знаємо, коли на цих землях з'явилися слов'яни. Хоча слов'янський ген, як припускають, має 15 тисяч років, існування слов'ян як окремої групи більш-менш певно простежується лише з VI століття. Першою культурою, яку археологи безсумнівно вважають слов'янською, є празько-корчацька культура. Вона існувала в 500-700 роках у межиріччі Ельби й Дніпра. Там слов'яни фігурують як анти, склавини та (правдоподібно) венети. До кінця IX століття вони заселили Східну, Центральну та Південну Європу. Відсунувши на Заході германські, а на Балканах – римські племена. У ході розселення вони поділилися на три великі групи: східних, західних і південних слов'ян [3]».

Однією із пам'яток культури тих давніх часів є словнозвісна «Велесова книга», яка вмістила в собі історичні, міфологічні, географічні, екологічні, побутові, лексичні особливості з української минувшини.

Розкриваючи те чи інше історичне джерело, ми повинні спиратись на його достовірність і відповідність часу створення. Щодо походження дощечок та джерела написання «Велесової книги» є багато питань до самого матеріалу і рукопису, розміру і техніки виготовлення, яких офіційно ніхто не бачив, окрім власників цих дощечок. Якщо взяти до уваги, хто знайшов і бачив “Дощечки Ізенбека” і чому вони зникли під час Другої світової війни, може стати зрозумілим подальші кроки створення книги. Очевидці “табличок», росіяни: «славяно-рус» Ю. Миролібов і шовініст та русофіл Ф. Ізенбек, були вірними російським імперським ідеалам. Сам Ю. Миролібов, який зацікавився табличками і зробив копії їх у 1925-1939рр., вважав, що слов'яни з давніх часів є моноетнічним народом і має спільне давньоруське коріння. Але доведено, що за складом населення Русі було поліетнічним утворенням. Як стверджують деякі дослідники, Миролібов був великим натхненником ідеї древньої слов'янської цивілізації.

Після ідеологічного пресу, у 80-х роках про «Велесову книгу» почали говорити українські вчені, одним із яких був знавець історії української мови Б.Яценко, який здійснив її переклад українською мовою. На сьогодні це є найкращий переклад. Сам Б. Яценко вважав, що «Велес книга» - це збірка історико-релігійних текстів, що були створені протягом довгого часу, починаючи з V ст. н.е. і завершуючи кінцем IX століття. З появою «Велесової

книги» в українському перекладі у 90-х роках в Росії розпочалася ціла епопея. Російські націонал-шовіністи стали інтерпретувати свою версію з імперськими ідеологемами, використовуючи так звані: «дошечки Ісламбекова». Що саме цікаво, деякі українські дослідники повелися на методички росіян. Але ми маємо «Велесову книгу» як наш здобуток. Нікому не спаде на думку, наприклад, відібрати гомерівські поеми у греків, а «Рігведу» - в індійців. У народі кажуть: те, що «погано лежить», є нібито нічиєю і право на яку недостатньо рішуче заявлені, може дістатись іншому.

Тлумаченням пам'ятки займалися М. Скрипник та О. Білодід, В. Шевченко і С. Наливайко, Д. Федоренко і Г. Клочек. Професор В. Шаян говорив, що «книга Велеса змінить не тільки науку історію, а й саму історію [4]».

Якщо розглядати хронологію подій у «Велесовій книзі», то «автор» не дотримується цих норм, як у «Повісті минулих літ», опис подій має асинхронний зміст. Найбільше приділяється увага військовим подіям, деякі із них не мали місце в історії. Особлива увага надається язичницьким богам, як покровителям і рятівникам. Насправді, слов'янським племенам приходилося перебувати між античним і варварським світами, щоб відстояти своє історичне право на руських землях. «Скандинави називали східнослов'янські землі Гардарікою, що означає «країна укріплень». Багаточисельні поселення слов'ян розташовувались, як правило, на відстані 30-40 км одне від одного, були укріплені частоколом і служили для захисту племені, тут проводились племінні сходи та культові обряди, вони ставали центрами ремесла й торгівлі [5]».

Протягом багатьох віків народ намагався пояснити природні явища і навколишній світ, створюючи міфічні образи, які стали основою їхніх культур та релігійних систем. Слов'янські племена, як і більшість інших племен того часу, мали політеїстичний і локалізований світогляд. «З давніх-давен відомо, що, вибираючи Богів, народи обирають свою долю. Яку долю собі (а отже, і нам) обрали наші пращури, яким Богам поклонялися, яку віру сповідували? [6]». Східнослов'янське язичництво розвиватися на самобутній основі, вони перебували і під впливом сусідніх етнічних груп. Слід зауважити, саме слов'янський варіант є язичницьким неповторним розмаїттям: Дажбог, Перун, Велес, Сварог, Симаргл, Стрибог, Ярило, Троян, Хорс, Прав, Коляда, Березина, Купало населяли праукраїнський пантеон.

Перебуваючи у різних життєвих ситуаціях, праукраїнці мадли безперервний зв'язок з язичницькими богами, покровителями і захисниками слов'янських душ: «Там бо знак мали, яко боги не давали русі погинути. І там сонце з місяцем стояли за ту землю, і небо стояло за кмить (угіддя?), аби

земля тая не підкорилася руці еланській і лишалася руською [7]». Це був нелегкий час, час війн за виживання і боротьби за життєвий простір. Тому «автор» переслідує мету єднання слов'ян через вірування в язичницьких богів та зведення їх в один пантеон як у греків. У 980 році на Старокиївській горі стояв пантеон слов'янських богів із шістьма дерев'яними ідолами: Перуна, Дажбога, Хорса, Стрибога, Смаргла та Мокоші.

Релігієзнавці, досліджуючи «Велесову книгу», де описується звернення до язичницьких богів, побачили чимало висловів християнського походження. У дошці 16 йдеться: *«Влес Книгу сю прочтємо Богу нашому, який бо єсть приближище нам і сила. Во время оне був муж, який був благ і доблесний, за що був прозваний отцем в Русі»*, а в 16-II знаходимо *«...і тому речемо хвалу: Буде благословен завжди, нині і прісно, і во віки віків!»*. Подібні фрази не лише мають християнське забарвлення, а й віддають монотеїзмом, якого у давніх слов'ян не існувало»[8].

Здійснимо екскурс у давню дохристиянську віру українців.

Сварог - Прабог, владику світу, батько українського олімпу. Назва походить від слова «сварга» - небо, вхід у небо. Символами Сварога є різні хрести, знаком є сварги-свастики, які збереглися на українських вишивках, писанках, кераміці [9].

Дажбог - син Сварога, податель добра, багатства, достатку. Символом його є дідух - останній сніп жита, який вважали священним, ставили на покутті. Шанували найбільше поляни.

Хорс - божество місяця. Найбільше поширений у роксолан. Існує думка, що він прийшов до нас зі Сходу. Йому приносили жертву у вигляді хлібних виробів; звідси з'явилося слово «корж», що з індоєвропейської мови означає «коло».

Перун - володар блискавок і грому, покровитель воїнів. Слово «перун» перейшло від слова «періщити», тобто «метати каміння». Перунове дерево - це дуб, під ним приносили жертву богу. Мав людську подобу: дерев'яний тулуб, залізні ноги, золоті вуса.

Стрибог вшановувався не менше, ніж Перун. Це один із найстаровинніших богів у трипільців. Назва походить від слова «страта» (знищення). П. Куліш писав, що цьому богу молилася князівська дружина, щоб їм дав добру погоду. Ім'я Стрибога залишилося і в наш час у назвах населених пунктів: Стрижавка (Київщина), а ріка Стир є і понині.

Велес - один із найстаріших богів: бог достатку, опікун торгівлі. Назва походить від слова «волох» - волохатий. Відомий усім слов'янам. Капище Велеса було на Поділлі, де здебільшого жили ремісники, які ходили до нього на поклон разом з худобою. Залишилася про нього згадка і в новорічних

обрядках – «волохових свят», де учасники дійства ходили у вивернутих кожухах, говорячи: «Будь багатий, як кожух волохатий». Ім'я його залишилося у назвах вулиць (Волосів Яр), сузір'я «Волосожар», гори Велес (Боснія).

Ярило-бог любові, весняного розквіту природи. «Яр» - означає «сильний, пристрасний». «Ярило небо навесні відчиняє ключем, випускає тепло, дощ на землю», - говорили в народі. Вважають, що він був захисником худоби від хвороб та звірів.

Купало- Купайло- бог літнього сонця. Назва його, більш за все, пішла від слова- Cupidio-, що означає «палати, прагнути». Купальське вогнище запалювали від “живого вогню, який видобували тертям об дерево. Багато звичаїв має свято Купала: купальська ніч - стрибання в парах через вогонь- збирання лікарських трав- купання у воді - пускання дівчатами вінків. Цікаві згадки про це свято залишив І. Нечуй-Левицький, розповідаючи про те, що молодь виготовляла два опудала: Купайла та Марени, двом стихіям- вогню та воді. Цікаве творення слів: сон-це – со- ло- ма; Ма- ре- на – хма- ра: поєднання двох начал: чоловічого і жіночого.

Симаргл – бог-охоронець земних плодів, урожаю, землеробства. Його символом є химерне переплетення гілок і листя, плодів і коріння рослин. Він є «крилатою собакою – птицею» на зразок грифа [9].

Троян- Триглав- бог, що поєднує трьох богів: Ярила, Купайла, Дажьбога. Вони єдині, але в різний час: Ярило-навесні, Купайло - влітку, Дажьбог– восени. Всі троє є сонячними богами. На Поділлі Троян носив ім'я Триглав, там знаходився його храм. Триглав був покровителем війська, приносив успіх у битвах, бо мав три голови, які дивилися у три різні сторони.

Берегиня - богиня добра та захисту людини від зла, малих дітей - від хвороб. Символом Берегині є родинне багаття, в якому людина знаходить мир і спокій. Схематичне зображення богині трансформувалося у тризуб.

Який широкий спектр праякранської міфології!

Безумовно, ”Велесова книга”, маючи історичні протиріччя ,розкриває духовну культуру наших пращурів, яка стала основою формування української нації.

Іван Білик писав: «Передати нащадкам знання про світ, про Богів, про життя та боротьбу слов'ян-русичів, передати духовну істину, що “русичі-ми”,- ось та сувора необхідність, що спонукала віщунів братися за письмо і складати послання до нащадків, щоб ми не забули, якого роду – племені [10]».

Перелік посилань:

1. Ярослав Грицак. Подолати минуле: глобальна історія України. Портал. Київ, 2022. 408 с.
2. Іван Огієнко. Українська культура. Київ, : Довіра, 1992. С.13.
3. Ярослав Грицак. Подолати минуле: глобальна історія України. Портал. Київ, 2022. 408 с.
4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nmoloda.kiev.ua>.
5. Боги за Велесовою книгою. Статті. 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: / <https://yatran.com.ua/blog/bogi-za-velesovoyu-knigoyu/>
6. Історія української державності та етнокulturологія. З походження і розселення слов'ян. Східнослов'янські союзи племен. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://moodle.nati.org.ua/mod/book/view.php?id=8825&chapterid=2142>
7. Дискусія про Велесову Книгу: Листування з НАН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://litgazeta.com.ua/articles/dyskusiiia-pro-velesovu-knyhu-lystuvannia-z-nan/#google_vignett.
8. Сто найвідоміших образів української міфології. Київ: Орфей, 2002. С.11.

Вікторія Котяш,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Харчові технології»,
ВСП «Криворізький фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій
e-mail: viktoriakotas49@gmail.com

Проблематика досліджень автентичності тексту «Велесової книги»

ВÉЛЕСОВА КНІ́ГА (далі ВК) – зібрання текстів, у яких йдеться про слов'янську (в основному праукраїнську) історію та міфологію. Прибічники автентичності твору стверджують, що він написаний у 9 ст. і знайдений 1919 у Харківській губернії полковником росармії А. Ізенбеком, який опинився в еміграції. Після смерті А. Ізенбека у 1941, таблиці ВК зникли, збереглися лише машинописні копії та фотокопія однієї з табличок. Ці копії оприлюднив у Брюсселі журналіст-емігрант Ю. Миролюбов (якого вважають одним із найбільш ймовірних авторів ВК), намагаючись довести їх автентичність [2].

Коли у пошуковий рядок Гуглу вводили інформацію про ВК, то там написано, що мова твору неіснуюча, імітує праслав'янську. Але питання достеменно не розкрито щодо мови, якою була написана ця історична пам'ятка. Тому тема досі актуальна.

Першу експертизу проводила Академія наук СРСР на запит емігранта з Києва, ентомолога Сергія Лесного за посередництва Мельбурнського університету наприкінці 1950-х років. Експертний висновок підготувала палеограф Лідія Жуковська. Вона охарактеризувала текст як підробку.

Другу експертизу провів співробітник Інституту історії літератури, Олег Творогов, який дослідив надіслані Борисом Ребіндером (Франція) тексти з архіву Юрія Миролюбова, надруковані М. Скрипником в українських виданнях Лондона та Гааги. Він також дійшов висновку, що текст є «фальшивим» [5].

З кінця 80-х років ХХ століття текст вивчав український філолог Борис Яценко, який відстоював справжність тексту. Він вважав «дощечки Ізенбека» копією кінця ХVІІ століття, яка в свою чергу була зроблена з копії ХV століття, що й призвело до наявності морфологічних та фонетичних помилок, виявлених Жуковською Л.П. і Твороговим О.В.

Противники давньослов'янського походження текстів ВК вважають її або підробкою Олександра Сулакадзева початку 19 століття, або творчістю самого Миролюбова. До цієї думки схиляється більшість науковців-славистів.

Окрім вже зазначених авторів - д.ф.н. Творогова О. В. та Жуковської Л. П., фальсифікацією Велесову книгу вважає низка фахівців зі слов'янських мов: лінгвіст і джерелознавець, фахівець у царині давньослов'янських мов А.Алексєєв, член-кореспондент РАН В. І. Буганов, академік Б. Рібаков, історик Н. Н. Данилевський, дослідниця слов'янської писемності І. Уханова; історик та архівіст, професор української філології Г. Грабович (США), академік НАН України Г. Півторак, Л. Шульман, І. Лучук, історик і академік НАНУ П. Толочко, журналіст Ю. Рудницький та інші [7].

За словами академіка А. А. Залізняка, «Велесова книга» є особливою гілкою аматорської лінгвістики зі створення текстів на уявній прадавній мові, що прямо зображує велич предків, і спроба видати такий текст за древній. Груба і примітивна підробка цього твору не викликає у професійних лінгвістів ніякого сумніву, бо автор уявляв собі мову древніх слов'ян просто як суміш сучасних мов, довільно спотворював слова, замінюючи в них літери, додаючи зайві склади, обрубуючи закінчення в наївному переконанні, що все це створить враження давнини. З-поміж фахівців автентичність давньослов'янських текстів підтримують: доктор філологічних наук Бегунов Юрій Константинович (Росія), письменник Радивой Пешич, переклад сербохорватською мовою якого був виданий у 1997 р. у Белграді (Сербія); доктор філологічних наук Радоміл Міросєвіч (Сербія), філолог-славист Борис Яценко (Україна) [3].

Сьогодні основна підтримка Велесовій книзі виходить від ентузіастів. Це, наприклад, професор філософії Володимир Шаян; доктор історичних наук Петро Панченко; доктор філологічних наук, професор Олесь Білодід; доктор філологічних наук, професор Григорій Клочек; доктор філологічних наук, професор Василь Яременко; професор-філолог Іван Юшук; письменники Валерій Шевчук, Володимир Коломієць, Микола Костенко, Микола Карпенко, Богдан Сушинський, Сергій Піддубний; філолог сходознавець-санскритолог С. Наливайко; кандидат філософських наук Галина Лозко; кандидат технічних наук Олексій Шпоть [6]. Деякі лінгвісти та вчені, що вивчали ВК, звинувачують її автора в фальсифікації, висуваючи питання різноманітності словоформ, що відображають особливості майже всіх слов'янських мов. Наше ознайомлення з текстами ВК показало, що незважаючи на тривале їх вивчення, потрібно ще багато чого зробити, щоб остаточно прийняти переконливий для всіх читачів висновок щодо її автентичності [1]. Оскільки неможливо охопити все зразу і в достатніх деталях, вважаємо за необхідне провести поступове спостереження над окремими значущими для зазначеної проблеми питаннями, яких торкаються тексти ВК. У зв'язку зі сказаним нами прийнято рішення

дотримуватися при розгляді мовних одиниць такого основного постулату: прослідкувати, як у словесних формах ВК реалізуються лінгвістичні закономірності – фонетичні, граматичні та семантичні, чи їх тенденції, - і не зводити аналіз слів із ВК до пошуку тих чи інших подібних форм в існуючих на сьогодні матеріалах і пам'ятках із слов'янських мов. Не можливо кожен форму слова із ВК шукати в тій чи іншій мові чи діалектах у слов'ян, оскільки минуле їх життя засвідчено на письмі епізодично і багато чого із мовного вираження не відображено повністю. Цілком логічним і реальним виглядить те, що в текстах ВК можуть бути такі словоформи, які в існуючих давніх слов'янських текстах не засвідчені [9].

Санскрит справедливо вважали найдавнішою відомою мовою індоевропейських народів аріїв. Чого ж не пов'язати походження слов'ян та росіян з Індією, якщо це батьківщина аріїв? Але невдовзі після публікації Велесової книги археологи довели, що давні арії рухалися у зворотному напрямку. Приблизно 1000 років до н. е. вони переміщалися від степів Східної Європи до Індії. Миролюбов не міг про це знати. Його доробок базується на поглядах тогочасного середовища та доби.

Висновок.

Але в чому ж сьогодні причина популярності та актуальності дослідження «Велесової книги»? Недовіра до радянської «офіційної науки» добре вкоренилася у свідомості багатьох протягом поколінь. Сьогодні чимало людей на пострадянському просторі не довіряють науковцям, вважаючи їх виконавцями чийогось ідеологічного замовлення. Останні тридцять років показали, що адепти «Велесової книги» – це радше певна субкультура. Вона заснована на власному конструюванні язичницьких культів давнини, конспірології та запереченні науки. Тому «Книга» тепер потребує того, щоб її уважно вивчили культурологи, антропологи, мовознавці та історики. Звичайні українці обов'язково мають доторкнутися до сторінок цієї шедевральної пам'ятки і зробити свої висновки, правда це, чи вигадка.

Перелік посилань:

1. Білодід О., Киркевич В. З історії «Велесової книги» // Дніпро. 1990. № 4;
2. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. 4-те видання. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 154 с. (Книжки викладачів НаУКМА).
3. Велесова книга. Гаага, 1970; (Google Scholar)

4. Велесова книга. Святе Письмо українців. Сайт Об'єднання рідновірів України. Архів оригіналу за 26 червня 2015. Процитовано 25 червня 2015.

5. Волхвиня Зореслава (Галина Лозко). Вступ до Велесової книги. Архів оригіналу за 27 червня 2015. Процитовано 25 червня 2015.

6. Грабович Г. Слідами національних містифікацій. Критика, червень 2001. Архів оригіналу за 20 липня 2020. Процитовано 25 червня 2015.

7. Гірік С. Наук-поп як зброя проти псевдонауки. Історична правда, 3 травня 2012. Архів оригіналу за 20 липня 2020. Процитовано 25 червня 2015.

8. Шилов Ю. «Велесова книга» та актуальність прадавніх учень. К., 2001.

9. Шульман Л. Велесова книга: «романтики» проти фахівців // Сучасність. 2005, 4 квіт.

10. Яценко Б. «Велесова книга» – пам'ятка IX ст. // Хроніка –2000. 1995. № 1.

Науковий керівник:

Аліна Бойко,

викладач української мови та літератури

Відокремлений структурний підрозділ

«Криворізький фаховий коледж

Державного університету економіки і технологій»

e-mail: Alinaibra9@gmail.com

Світлана Корнієнко,
викладач української мови та літератури
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій»
e-mail: kornienkosvetlana20021970@gmail.com

Самобутність української фразеології: Велесова книга

Фразеологізми є своєрідним кодом духовної культури нації, формою передачі людського досвіду. Не знаючи історії, традицій та культури носіїв будь-якої мови, можна отримати достовірну інформацію про те, як народ ставиться до вірувань, як виховує молоде покоління. У фразеології присутні «рецепти» ставлення до своїх батьків, родини, до людей в цілому, до таких складових людського життя, як: влада, слава, честь, скромність та до елементів матеріального світу: грошей, майна і т.ін.

Існує думка, що « виникнення фразеологізмів пов'язано із давніми віруваннями та звичаями народу» (4, с. 137). Історія появи фразеологічних одиниць, напевно, сягає прадавніх часів: відколи у носія з'явилася можливість повно (виходячи із «можливостей» мови) передавати почуття, стан чи певну інформацію, багата людська уява почала використовувати співвідносні образи для пояснення того чи іншого стану чи явища. Фразеологічна скарбниця мови охоплює всі сфери людського буття: звичаї, ідеали, мрії й сподівання, віддзеркалює історію, традиції, ментальність народу, містить багатий матеріал про його минуле, боротьбу з гнобителями й нападниками. З давніх-давен народ із покоління в покоління передавав усталені звороти – чудові перлини народної мудрості. Одні пішли в небуття з причини невикористання, інші – «живуть» у мовленні носіїв дотепер.

Основними ознаками фразеологізмів є відтворюваність у процесі спілкування, цілісність їх значення, стала форма використання та емоційно-експресивне забарвлення. Фразеологізми надають мовленню образності, часто маючи підтекст певного спрямування. Вони є неповторною окрасою кожної мови та цікавим матеріалом для досліджень.

Саме ці образні сталі вислови спонукали частково дослідити унікальну пам'ятку української літератури “Велесову книгу”, яка викликає живий інтерес у кожного свідомого українця б хто ми є, звідки наші корені, яка наша історія?

Дивує багата фразеологічна палітра літопису. І хоча деякі із дослідників вважають її літературним фальсифікатом, сучасною підробкою з імітацією праслов'янської мови, автором якої називають історика-аматора Юрія

Миролубова, сьогодні чимало людей на пострадянському просторі не довіряють науковцям, вважаючи їх виконавцями чийогось ідеологічного замовлення. І це не безпідставно, бо прикладів підміни історичних істин на зручні та вигідні версії у більшовицької влади було більше, ніж доволі. Першоукраїнський літопис «Велесова книга» - кістка у горлі тих авторів великоруської ідеології, які мали на меті та прагнуть донині бачити український народ «без роду та племені». Тому недовіра до радянської «офіційної науки» добре вкоренилася у свідомості багатьох протягом поколінь.

Але в чому ж причина живої зацікавленості до «Велесової книги» й дотепер? «Книга» потребує того, щоб її уважно вивчили культурні антропологи, які не будуть керуватися упередженістю у власних поглядах. Цей артефакт вже століття викликає значну кількість питань, і до цього часу чітких відповідей на них ми, на жаль, не маємо. Попри вагому та змістовну історичну складову літопису, варто звернути увагу на мову твору, а саме багату палітру фразеологізмів, які гармонійно поєднуються в тексті, образно і, водночас, детально передаючи послідовність історичних подій. Ці фразеологізми активно вживаються носіями мови і зараз.

Фразеологічні одиниці, використані в Книзі, класифікуються:

семантично (за В. Виноградим) на : фразеологічні сполучення [4, с.127]: *зануримо душі наші (1а), силу узріли (1а), чисті душі (1а), узяти землю (1а), з єдиного кореня (1а), постали роди (2а), страху уклонившись (2б), слово тримати (3а), перед його лицем блідне (4а), слово казати (4а), пішли війною (4а), взялися за мечі (4а), утерла руки (4б), заспівали славу (4б), живемо милістю божою (4в), прогонить зло (5а), кров лилася (5в), миру шукати (6в), виймали мечі (6г), пішли, похиливши голови (6г), прийшов день (6г), посунули на нас (7б), сонце крутиться, зуби маємо тверді, наводячи страх на людей - (7в), запеклося серце наше кров'ю (7г), зроняємо сльози (7г), знайде славу, б'є крилами, гіркі сльози, впадемо зі славою, день прийде до вечора, триматися один одного - (7є) [4, с. 127].*

Домінують у тексті літопису за функційною класифікацією (розробив С. Гаврин) метафоричні фразеологізми [4, с. 127]. За лексичним складом фразеологізми можна згрупувати за такими ознаками:

частини тіла людини: *утерла руки (4б), зуби маємо тверді (7в), не до серця (6г), похиливши голови (6г), тверда рука(7є), водили за руку (7є), куди очі дивляться (9а), показали спину (15б) кров свою лили(17б), обличчям до небес (21), всіяли кістками (22), рахував їх на пальцях (23), мертві очі (25), стали грудьми (34);*

явища природи: сонце крутиться, день прийде до вечора(7є), поженуть ..... каміннями (7є), поки зорі сяють (12), каміння волають (19), обличчям до небес (21), сонце спить (26);

назви рослинного і тваринного світу: гілки роду (6г), б'є крилами (7є), того ж кореня (29);

процеси, дії: спати на сирій землі 8(2), водили за руку (4в), прогонить зло (5а), спасли свої душі (6г), відкинемо скорботу (6е), посунули на нас (7б), зроняємо сльози (7г), знайде славу (7є), впадемо зі славою (7є) , триматися один одного (7є), розгубили ... пам'ять (9а), розуму набиралась (9а), куди очі дивляться (9а), пішли на смерть (17б), не мали де притулитися (17б) , не каже ні слова (17в), слова не тримав (18б), життя покласти (19), дивитись у вічі смерті, крові хоче – (19), каміння волають (19), принести жертову (27), знайшли правду (29), дитиною прийшов (31), слава ходила (34);

вислови релігійного змісту: живемо милістю божою (4в), спасли свої душі (6г), жертові людської (24б), божої ласки (25), принести жертову (27).

Це лише незначний перелік того, що містить «Велесова Книга». « Вона розкриває таємниці ментальності предків українців, наводить зразки легенд і пісень, замовлянь та примовок, які, безумовно, цікавлять і відгукуються у розумі та серці кожного, хто поринає у прадавній, рідний світ. Необхідно підходити до вивчення Книги як до пам'ятки насамперед літературної» - зауважив Валерій Шевчук [1, с. 2].

Праукраїнська пам'ятка, яка розповідає історію нашого первородства, має величезне значення для сьогоденних українців.

Перелік посилань:

1. Бібліотека української літератури, Велесова книга, Народний епос. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0&page=2> [ч.1-33, с.1-2].
2. Інтерв'ю письменника Валерія Шевчука. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3843/164/173337//>, [1- 2, с.2].
3. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма. – Львів//Вид-во «Львівська політехніка», 2010. С.126 – 128.
4. Ukrlib.com.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0&page=2>

Вікторія Ваколюк,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність: «Галузеве машинобудування»,
ВСП «Технологічний фаховий коледж
Державного університету економіки і технологій»
e-mail: vikavakoluk77@gmail.com

Коло магії у повсякденному житті праукраїнців

Роде наш красний, роде наш прекрасний. Це про кожна українську родину, про весь єдиний український народ, про нашу Батьківщину.

Термін «рід» і похідне від нього слово «родина» – прадавньої, праукраїнської мови. Значення роду в житті слов'ян було надзвичайно великим. У давнину людина вірила в свою причетність до життя Всесвіту. Вона вбачала своє призначення в збереженні і примноженні роду, родючості землі, плодovitості худоби, охороні способу життя і цінностей роду [1, с.19]. У давнину всі покоління сім'ї жили разом під одним дахом. І кожна людина відчувала себе членом роду. Вона знала своїх предків на декілька поколінь назад. Вірили, що пращури оберігали їх, нащадків, від усього лихого повсякчасно. І тому, в повсякденному житті роду слов'ян постійно піклувалися про померлих родичів, яких вважали покровителями роду; вважали, що духи предків забезпечують добробут родові своїх живих нащадків. Померлих не тільки поминали, їх «годували», кликали на допомогу. Про вшанування предків читаємо у Велесовій Книзі: «А самі витязі прославлені будуть від родів до родів наших [2, дошка XVIII 2]»; «Усяк рід мав щурів і пращурів, які померли віки тому назад. Тим богам почитання маємо дати і од них радощі маємо [2, дошка 38а]». Кожен слов'янин дбав про честь свого роду. Відчували підтримку всього роду, але і відчували особисту відповідальність за всю велику сім'ю. Щоб протистояти ворогам, родини об'єднувалися. На чолі об'єданого роду стояв старший в роді чи літами, чи з вибору. «У той давній час багато родів зібрали отці. А ті роди мали старших і віча [2, дошка 33]», «... і рід з родом догодився... [2, дошка XVIII 2]». Про неймовірну силу і міць єдності йдеться у Велесовій Книзі: «І звернулися до всіх родів, і віче скликали єдине, утворивши землю нашу, і стояла та земля п'ятсот літ [2, дошка 17а]».

До родинного вогнища у наших предків було особливе ставлення. Він давав можливість жити, користуватися теплом. Слов'яни шанували його. Адже вірили, що це безцінний дар. У Велесовій Книзі вогонь – це сила реальна і духовна: символ очищення, енергії, життєвої сили. «І мати співала,

тая красная птиця, яка несла пращурам нашим огонь для домівок їхніх [2, дошка 76]». «Там оселилися і вогнище творили... дубу і снопу, який є Сварог, пращур наш [2, дошка 156]». А ще у Велесовій Книзі вогонь є символом єдності, символом рідної землі, тією святинею, яку треба оберігати: «Б'є крилами Мати-Слава і кличе нас, щоб ішли за землею нашу і билися за вогнища племені нашого [2, дошка 14]».

Для слов'ян слово було священним, воно давало змогу спілкування з Богами. Величезне значення надавали правильності вибору імені. При народженні дитини спостерігали за докільням, зорями. Природа, а також вигляд дитини, час, річ – усе впливало на вибір імені дитини батьком або матір'ю. Обряди народження дитини вважалися найвищого рівня святості. Відоме нам слово «іменини» – це обряд надання імені, який в давнину називався «нареченням». Крім словесної магії, при освяченні дитини застосовували ще й речову магію, що символізувала обмін подарунками між трьома світами. З приходом душі в Яв (проявлений світ) треба інформувати світ Прави (Божественного Закону, який правує Всесвітом) та світ Нави (потойбічний світ Предків) про те, що послана ними душа втілилась (отримала нове тіло). Для цього необхідно показати матеріалізовану частину тіла новонародженого, звичайно, волосся, яке можна без шкоди зрізати з немовляти, щоб подати знак (через вогонь, воду, землю) світу Прави і Нави [3]. Ім'я приховували від незнайомих людей, від ворогів. Боялися, щоб через ім'я не зурочили, не завдали шкоди життю. І вірили: щоб знищити чари недоброго слова, слід було сплюнути – слина нейтралізує злу енергію. У Велесовій Книзі зафіксовано понад сто рідкісних слов'янських імен людей, прабатьків і героїв слов'янських племен та імен Богів у сімдесяти двох варіантах [3]. Предки вважали, щоб у дітей було щасливе майбутнє, обов'язково треба умилювати Богиню Долю-Стрічу. Адже вона наділяє немовлят добрими чи поганими рисами. Слово «судьба» слов'янського походження, близьке до «суд божий». За віруваннями давніх слов'ян Судьба – це Богиня, яка вершить суд над душею у загробному світі. Відповідно до того, які вчинки робила людина за свого життя на землі, Судьба дає їй в майбутньому перевтіленні добру чи злу долю. І тому приносили їй в жертву кашу як символ родючості. Доля-Стріча, яка пряде нитку життя, має ще ім'я Ясна. Вона згадується у Велесовій Книзі, як Богиня, присутня у час народження Дажбожих онуків: «вже Ясна тче йому» (дошка 16) [4].

Важливим атрибутом житлового простору у праукраїнців була колиска. Колиски виготовляли тільки майстри, добрі серцем, з гарною репутацією. Майстрували колиску для дівчаток з так званого жіночого дерева «чистої листяної природи, для хлопчиків – з чоловічого. Плели їх із

священних дерев – верби, дуба, явора. Колиска мала сакральне значення. Щоб уберегти дитину від злих духів, в колиску клали обереги: освячене зілля, часник, окрасць хліба. А під колиску – колючі та ріжучі предмети: ножиці, ножі і гребінь. На дно стелили солому – символ життя. Щоб дитина краще спала, під подушку клали цілющі духмяні трави. Якщо дитина зростала здоровою, така колиска передавалася у спадок. Якщо помирала – колиску відносили до лісу. Нищити заборонялося – «тоді в роду не буде дітей» [5].

В духовній спадщині слов'ян вирізняється система ритуалів та оберегів, що стосувалася речей у повсякденному житті людини – житла, одягу, посуду, їжі, які необхідно було захищати від ворожих сил. Основною їжею давніх слов'ян були: каша, овочі, риба, м'ясо, прісні коржі. І набір кухонного посуду складався з горщиків і різноманітних дисків (сковорідок). Цей традиційний посуд виготовляли в основному із глини, а також вирізали із дерева. Посуд мав бути надійно захищеним за допомогою певних знаків і символів. Популярними були зображення свастик, хрестів. Хрест-свастика є найдавнішим і широко розповсюдженим графічним символом, що має загалом позитивний зміст. У перекладі із санскриту свастика означає "добре буття" і в широкому сенсі трактувалося як "благоденство під сонцем". У слов'янській традиції загалом та українській зокрема свастика відома під назвою "сварга" і пов'язана із Богом неба Сварогом – батьком сонця й вогню [6, с 48]. На побутовому посуді давніх слов'ян I тис. до н.е., які знайдено під час археологічних розкопок, є масові відбитки зернівок культурних рослин. Це свідчення побутової магії слов'ян.

Піч була також культовим місцем у житті. Жаровню виготовляли із суміші глини з великою домішкою органічних решток. Додавали також і жито, що за віруваннями праукраїнців, підсилювало магію печі. З магічною метою, для підсилення оберегових функцій печі, навіть вмуровували у стінки горщики, наповнені зернятками культурних рослин [6].

Уявлення про Рода були перенесені пізніше на домовика, який, за повір'ями, живе біля домашнього вогнища і є його охоронцем. Якщо родина його шанує, він добрий і допомагає по господарству. Якщо ні, він може не тільки турбувати людину, а й шкодити їй. Домовий дух з'являвся вже при будівництві дому, оскільки на початку будівництва здійснювалися жертвоприношення. За деякими уявленнями домовик виникав з душі жертвовної тварини; за іншими – народжувався із душі дерев, які використовували під час будівництва. Віра в домового тісно перепліталася з вірою в те, що померлі родичі допомагають живим.

Одяг праукраїнців захищав не тільки від впливів зовнішнього середовища: холоду, вологи, вітру, а й від злих духів. Для пошиття одягу

використовували тканини з вовни, льону, конопель, хутра. Оберегом від злих сил була вишиванка на уставках, подолі, манжетах рукавів. Орнаменти – символічні язичницькі зображення: Дерево життя, косі хрести, різної форми розетки, геометричні деталі прямокутної форми, ромби, зигзаги. Наші предки не тільки зображали їх, але й читали: це була складна абстрактно-знакова система, яка давала змогу пізнавати довкілля та дійсність.

Отже, праукраїнці створили високу духовну культуру. Магічний світогляд допомагав їм гармонійно осмислювати світ і був важливою складовою щоденного життя. Магічне мислення слов'ян з великою магічною традицією – багата спадщина для нас і наших майбутніх нащадків. Пізнання та осмислення минулого – це сходинка до якісно нового розуміння сучасності й майбуття, до гармонії стародавності та сучасності.

Перелік посилань:

1. Даренська В.М. Культура Давньої Русі: навч. посіб. Х.: Факт, 2012. 264с.
2. Велесова Книга: Легенди. Міфи. Думи. Скрижалі буття українського народу. Ітис. до н.д.- Ітис. до н.д. Упорядкування Б.І. Яценка. К.: Індоевропа, 1994. 320с.
3. Лозко Г.С. Рідні імена:слов'янський іменослов. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 363с.
4. Лозко Г.С. Українське народознавство. - Вид. 5-те, зі змін. та доповн. -Х: Мандрівець, 2011. -512с.
5. Жам О. Колиска. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://kyivregiontours.gov.ua>.
6. Магія повсякдення давніх слов'ян. Нариси/кол.авт.; за ред. С. Горбаненка. Київ: Академперіодика, 2022. 210с.

Науковий керівник:

Наталія Шевченко

викладач української мови та літератури
ВСП «Технологічний фаховий коледж ДУЕТ»
e-mail: shevchenko@kmt.in.ua

Ярослава Воронова,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Публічне управління
та адміністрування»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: voronova.iaroslava@gmail.com

Влесова книга як першоукраїнський літопис про «первородність і первісність українців», оригінальна пам'ятка України - Русі IX століття

«Хто ми й куди йдемо»

*Даремно згадали доблесні наші старі часи,
бо йдемо куди – невідомо.
А там оглядаємось і говоримо ,
що соромимось Наву, Праву і Яву знати
й обаполи тирла відати і думати.
Се бо Дажбо створив нам яйце, що є світ-зоря, яка нам сяє.
І в тій безодні повісив Дажбо землю нашу,
аби тая удержана була.
Так се душі пращурів суть.
І ті світять зорями нам од Іру...
(«Велесова книга, дочечка 1»)*

Українці - один із найбільших древніх народів Європи, чие коріння сягає тисячоліть. Поняття «первісність» і «первородність» українців можна розглядати через призму їхньої історії, культури, релігії та мови.

Кому з нас не перехоплювало подих при думці, що можемо коли-небудь почитати дерев'яну книгу! Хоча нині вже й не кожна сучасна людина здатна збагнути зв'язок отого древнього (стародавнього) з дерев'яним (зробленим із дерева). Насправді ж «дерево», «древцо», «дерев'яний» - слова одного кореня. А коріння наше таке глибоке, що осягнути його сьогодні може далеко не кожен [3, С.11].

В Україні збереглися численні пам'ятки, які свідчать про первісність і культурну спадщину українського народу. Однією з найбільш значущих є «Велесева книга».

«Велесова книга» — це найцінніша пам'ятка прадавньої літератури, яка являє собою рукопис докириличного періоду, що був названий на честь старослов'янського бога скотарства, ремесла і творчості — Велеса (Влеса). Ця найдавніша пам'ятка V-IX століть розповідає про історичні події тих часів та

вперше подає опис життя, світогляду та вірувань стародавніх слов'ян, це збірка духовних текстів руського Роду.

За «Велесовою книгою», історія слов'ян починається не у Європі, а в Індії. Там є давні вожді-прародителі, які перебувають між собою у різних родинних стосунках. Трапляються серед них і відомі нам імена: Кий, Щек, Хорив. Згадано слов'янських богів Велеса та Сварога, деякі релігійні обряди. Вступивши в низку конфліктів на Індостані, слов'яни полишили батьківщину й рушили на захід. Вони минули Іран, сягнули Месопотамії і лише потім потрапили до околиць Києва. В інших версіях у межах самої «Книги» існують й інші маршрути цієї трансконтинентальної подорожі. Так маємо дослідження археолога В.Хвойки, описана місцевість у «Велесовій книзі», починається «...з околиць Києва, в Київському, Канівському, Черкаському, Чигиринському, Сіверському, Липовському та Уманському повітах Київської губернії, у примикаючі до них північних частинах Херсонської і більшій половині Подільської губернії, а також частково в районні лівого берега Десни в Чернігівській губернії і в Прикарпатській області з незапам'ятних часів протягом цілих віків жив осілий землеробський народ орійського походження, в якому я вбачаю тільки наших предків-слов'ян, і, крім того вважаю його терен європейською прабатьківщиною [1, С.4]». Вато зазначити, що паралельна назва слов'ян – «русичі». Оселившись десь між Карпатами та Дніпром, русичі деякий час жили мирно. Вони поділялись на племена, назви яких згадано й у літописах: поляни, дуліби, сіверяни. Проте країна русичів називалась Руськолань і поступово охоплювала землі до Кавказу. Організовували далекі походи до Єгипту та Месопотамії. «Велесова книга» описує історію дохристиянської Русі, починаючи приблизно від 650-го року перед Різдом Христовим, закінчуючи князюванням Аскольда, в кінці IX століття. Таким чином, цей літопис є одним із найстарших писаних документів у слов'янській мові.

Зміст «Велесової книги» зробив на мене дуже глибоке враження, у першу чергу надзвичайно піднесеним і щирим патріотизмом, що народжується в хвилині боротьби за життя, за ЗЕМЛЮ РУСЬ – прабатьківщину наших далеких предків.

Чому ж вчить нас «Велесова книга»? До чого закликає? «Книга» закликає до того, що всі наші дії мають здатність повертатися назад, тобто до того, від кого вони й вийшли. Наше життя рухається вперед, та іноді треба озиратися назад, щоб згадати минулі часи і зробити правильні висновки. Ми вчитуємося в її слова аби зрозуміти призначення свого життя, згадати свій Рід, звідки походимо і куди йдемо. Це надає нам впевненості в собі, дає зрозуміти, що ми не самі, а з нами Боги і наші Предки. «Велесова книга»

обговорює не тільки історичні події та проблеми, але й багато аспектів культурно-релігійного та політичного життя нашого минулого, впливи яких діють ще й донині в нашій сучасності. «Велесова книга» дає нам зрозуміти голос предків, надзвичайно багату змістом відповідь на питання: «хто ми?, чий ми діти? яких батьків?»

У «Велесовій книзі» відображаються первісні вірування українців, такі як поклоніння природі, богам і духам предків. Культ землі, води, сонця та інших природних елементів свідчить про тісний зв'язок між людиною і навколишнім світом. Цей зв'язок відображає архаїчні уявлення, які збереглися в народній культурі. Волхви вчили, що найкращою Вірою є власна віра народу, тому й не слід шукати чужої. Це було природно і закономірно, не потребувало ніякого наукового філософського обґрунтування чи обговорення і приймалося як істина: «Усяк муж благо того знати може, або зло. І хто Богом не сподоблений, той пребуде, як сліпий і не матиме з ним щастя, якого же всяке, що до злого йде, з ним до кінця й пребуде» (дошка 38-Б). Сьогодні все більше українців починає розуміти це, переосмислюючи нашу правдиву і неправдиву історію. У нас відібрано не тільки нашу назву Русь, але і нашу історію, і нашу Віру. Тисячоліття – немалий строк, щоб не побачити наслідків цього обкрадання. «То стрепенися, народе мій, од сплячки і в злагоді йди до стягів наших! А захистить нас од ворогів Русі могутній Сварог наш, - не боги чужі» («Велесова книга», дошка 7-Г) [4, С.195].

Варто зазначити, що алфавіт «Велесової книги» - це алфавіт ранньої кирилиці на Русі в дохристиянський період. Впливу грецького письма не відчувається, а ось графіка молодша киево-софійської азбуки IX століття і старіша новгородської азбуки XI століття. Орієнтовно вона відноситься до кінця IX – початку X століття. Палеографія пам'ятки складна. Затримавши явні риси ранньокирилівського письма, зокрема два варіанти букви «с», як у кирилівському написі 1060 р. в Михалівцях (Східна Словаччина), специфічне накреслення «н» та ряду інших літер, текст містить і окремі графеми пізнього київського скоропису середини XVI – першої половини XVII століття [5, С. 258].

Ми не знаємо, хто писав чи пізніше переписував Велесову Книгу, де вона зберігалася і як потрапила до маєтку останніх господарів. Це залишається в таємниці, і ми можемо тільки припускати різноманітні версії. Для нас найголовніше, що її таки віднайшли випадково в буремні роки громадянської війни 1919 року.

Значний внесок у дослідження Велесової Книги зробив професор Володимир Шаян. Його праця «Аналіза «Велес книги» розкриває космогонічне мислення нашого народу. Як фахівець-мовник, В.Шаян

переклав кілька дощечок, висловив свої думки щодо правильності перекладу, провів паралелі з Рігведами. Він зазначив, що Книга Велеса – це перший документ, який дозволяє заглянути безпосередньо у саму суть Віри наших Предків. В Україні окремим друком вийшли повні і удосконалені переклади з численними коментарями Бориса Яценка (Київ, 1995 р.) та Галини Лозко (Київ, 2002 р.). Ці дві праці зробили великий крок в популяризації древньої пам'ятки. Завдяки наполегливій праці визначних вчених вдалося затвердити значимість Велесової Книги для руського народу на державному рівні і ввести її в шкільну навчальну програму. І лише 2009 року за наполяганням "науковців", які виконували змову недоброзичливців Руської Духовності, книгу вилучили з програми, тим самим позбавили молоде покоління досягнути велике богонатхненне письмо, яке допомагало вижити нашому народові у тяжкі роки [2, С.9].

Ми впевнені, що прийде час, коли Велесова Книга посяде своє гідне місце у свідомості русинів. Її священні тексти будуть надихати наш народ до великих звершень і перемог; ми цю книгу будемо вивчати ще довго і ще докладніше, можливо, у майбутньому будуть зроблені точніші переклади, які дадуть змогу краще зрозуміти той глибинний зміст послання наших Предків до нас, їхніх нащадків. А поки що, як записано на дошці 38-А: «старанно повчимося тому, що речемо тут, аби ми не забували...».

Перелік посилань:

1. Велесева книга в повному ритмічному перекладі Бориса Яценка: «Хвойка В. До питання про слов'ян/Індоевропа. 1992. Кн.2-4: Космос Древньої України. VI тис. до н.е. – I тис. н.е. С.60 ». С. 4.
2. Велесова Книга / Упоряд., перек., ком. С.Д. Пашник. Запоріжжя: Руське Православне Коло, 7522 (2014). 188 с.
3. Лозко Г.С. Велесова Книга - Волховник. Наукове текстологічне дослідження, переклад на сучасну українську мову, релігієзнавчий коментар, публікація архівних матеріалів та оригінальних текстів Ю.Миролюбова, укладання словника на 8,5 тис. слів, покажчики, бібліографія, ілюстрації. Вінниця: Континент-Прим, 2007. 520 с. іл.
4. Лозко Г.С. Українське народознавство. – 4-те видання, доповнене. Харків: Видавництво «Див», 2010. 472 с: іл.
5. Яценко Б. «Велесова книга» - пам'ятка України-Русі V-IX століття// Русь Київська. 1994. №2, С.258.

Любов Сердунич,
спілчанка НСКУ, НСПУ, НСЖУ,
селище Стара Синява Хмельницької області
e-mail: lubavka3@ukr.net

Велесова книга – про давньоукраїнські ойконіми та топоніми

Велесова книга має величезне значення і самодостатню цінність як історично-пізнавальний твір. Вона описує історію української землі, рідного роду, показує наші джерела, звеличує нашу душу, дає нам крила, силу і натхнення. І тому вона має стати священною для кожного українця. Саме в Україні наша сила і Правда, а не на смітниках московщини, Європи чи в якійсь землі «обітованій», куди нас постійно спрямовують чужинці та деякі доморощені історики й політики. Раніше нас переконували, що нібито лише греки могли когось чомусь навчати, тим часом ВК пише, що й вони *«Послалі до нас багато свого юнацтва»* (8(3)), очевидно, щоб навчалися премудростям у наших пращурів. У ВК зазначено, що хазари мали вільне життя тільки з русами. *«Куди підемо від них? Де життя вільне знайдемо?»* (46), – бідкалися вони, коли русам вривався терпець від їх нахабства і тому вони починали проганяти хазарів зі своїх земель (Велесова книга: пер. укр. мовою, дослідження та рецензії Б. Яценка; рос. мовою – В. Яценка. – К.: Велес, 2004. – 256 с.: іл.).

ВК говорить, що не грецька, а українська земля та її нарід народив демократію, а греки пізніше лише дали світові це слово.

Українська мова – одна з найдавніших, а тому й багата своїм словниковим запасом, у т. ч. й іменами. Рідний іменослів тому й такий багатий, що українці – прадавня нація, тож мала час витворити це мовне й іменне багатство. Давня українська мова й ономастика (наука про імена) має імена, значно старші від звичних нам чужих, які ми майже всі досі носимо. Імення – це обличчя людини, її візитна картка. Рідні ймення – це наша культура, наша душа, а *«нарід без власної автентичної культури зникне»* (мислитель Девід Лейн).

Велес-Книга насичена такою кількістю імен, подій, топонімів, фактів, що її просто неможливо читати без почуття гідності і гордощів за те, що наші предки мали її, власну гідність, і ті чесноти, якими захоплювався світ. Успіхи в демократичному будівництві ми повинні не лише не втратити, а й примножувати. А елементи рабської психології мусимо викоренити, щоб бути гідними наших славних пращурів, які понад усе цінували волю, честь і незалежність.

Книга багато розповідає про нашу прадавню минувшину, містить імена давніх героїв, святих захисників нашої землі, нашої віри і предківських заповітів. Тож маємо згадувати і славити саме їх. А це зокрама – Ор (Орій), Криворіг, Кий, Пашек (Щех, Щек), Горовато (Хорив), Болояр (Білояр), Бобрець, Бож (Бус), Богумир, Святояр, Вендеслав, Болорев... Стільки світла, радості і знань несуть із собою українські імена! Коротко про деяких **героїв** за сторінками (дошечками) ВК.

«Отож худобу повели праотці наші, і були отцем *Орієм* до краю руського ведені» (д. 2а).

«*Криворіг* пішов на них війною і розбив їх. Тут бо греки, як лиси хвостом вертячи, дали Криворігові золоте руно і комонце стрібні. І Криворіг утримався на Сурожі. А вони, греки, були на Голуні» (д. 4в).

«І рушили всі і трое синів Орієвих – Кий, Пашек і Горовато, звідки і три славних племені виникли (д. 4г).

«Анти не зважали на зло і йшли, куди *Ор* указував» (д. 4г).

«А тако *Болояр* сказав їм: почекайте ... і побив *ягів*» (д. 7ж).

«А той *Болорев*, хоч і мав досвід великий, завагався» (д. 8).

«Богумирові боги давали блага земні» (д. 10).

«Се бо воєвода *Бобрець*, що вів русь до Голуні, по смерті одержав чин *Перунь*» (д. 18а).

«(Є)диний воєвода наш *Ясун*» (д. 7д).

«*Щех* іде до заходу сонця зі своїми воями, а *Хорват* брав своїх воїв. Тоді інша частина *Щехова* лишилася з русами, і так на тій землі утворила з ними руськолань. *Кий* бо усівся в Києві, і йому підкорились, і з ним до цього часу будуємо Русь» (д. 7з).

«Се отці наші пішли на них, і Германаріх розбив їх, і вбив руса *Божа* (*Буса*) і сімдесят інших крйженчіе» (д. 32).

«І повстав молодший *Вендеслав*, і зібрав русь, і повів на них» (д. 32).

«У ті давні часи жив *Богумир*, муж слави, і мав трьох дочок і двох синів» (д. 39а).

Серед звитяжців минувшини Велескнига рясніє конкретними іменами й багатьох руських **князів**, з-поміж яких чимало й тих, котрі (імена) можна легко пояснити за значенням.

«А був тут у степах боярин *Скотень*, що не піддався хозарам. Сам будучи іронцем, од Іроні допомоги просив. ... А тоді й готи-грабіжники напали на русь, що осіла коло Скотеня, а тії взялися за мечі, і пращурове наші виступили проти них» (д. 4а).

«Там бо всілися варяги, які захопили владу після венеда *Святояра*... Так узріємо навч того боярина, героя нашого, який розбив готів із *Скотичем* (д. 4б).

«Літ за 1500 до *Діра* пішли прадіди до гори Карпатської і там оселилися і жили ладно. То бо родами правили отці-родичі, а старійшеною роду був *Щек*, од оріян той був. Паркун благоволив нам, і завдяки йому жили спокійно. І таким було життя п'ятсот літ, а потім подалися на схід сонця і пішли до Дніпра» (д. 5а).

«Маємо боярина *Оглендю*? А той боярин *Оглендя* каже: «Як то маємо ділитись до нескінченості? Та борусь єдина може бути, а не десять» (д. 7ж).

«А після них був онук *Кісек*, який був володарем степу павденного» (д. 17а).

«І се була князь *Славен* із братом *Сківом*» (д. 17а).

«А в ті віки правили в родах князі. І се князь *Боревен*, який подолав еланів на березі морському» (д. 18б).

«І сьогодні маємо іншого князя, *Боревлана*, правнука по діду сваєму» (д. 18б).

«Се бо многі покладали кістки свої на полі, як і за часів *Мезенмира*» (д. 24).

«А по тій добі були сімдесят князів наших, як *Мезислав*, *Боруслав*, *Комонєбранич* і *Гореслав*» (д. 25).

«Се бо *Ор-отець* іде перед нами, і *Кий* іде з русами, і *Щек* веде плем'я своє, і *Хорев* хорватів своїх. І *Зембог* раіє з того, які-то ми внуки божі» (д. 32).

«*Лебедень* бо сидів у граді Києві» (д. 34).

«*Кий* помер, будучи нашим володарем тридцять літ. І по ньому був син *Лебедян*, який звався *Славер*, і той був двадцять літ. А по тому був *Верен* з Великограддя також двадцять літ. І по тому *Сережень* – десять» (д. 36-б).

«Про першого бана нашого повідаємо і про князя вибраного. Іменувався бо той *Киська*» (д. 35а).

«Од них три роди пішли, що були *слов'янами*. Од них походять *древляни*, *кривичі* і *поляни*. Бо перша дочка Богумирова мала ім'я *Древа*, друга – *Скрева*, а третя – *Полева*. Сини ж Богумирові мали свої імена *Сієва* і молодший *Рус*. Звідси походять *сіверяни* і *руси*» (д. 38а).

«Тут муж роду Білояра пішов на той барег Рая-ріки» (д. 39б).

«Час творення Велесової Книги визначено нами за іменами князів *Боревлена*, *Аскольда* і *Діра*» (С. Піддубний). Тобто Велесовій Книзі вже виповнилося 1140 років.

Натрапляємо й на **інші імення** праукраїнців, про котрих достеменно не вказано, ким вони були, однак втрапили у це послання прийдешнім поколінням: Велесову книгу.

«*Квасур одержав од богів тайну й утвердив сурину*» (д. 22).

«*І се прийшли укри Ухоріз і брат його Ословень*» (д. 25).

«*І се був у ті часи Оседень, огнищанин, і сей благ був*» (д. 26).

І ще одне імення. Очевидно, одним із авторів Велескниги був учитель і волхв Ілар, якого згадано на д. 8(3). «Лише вчитель і волхв-пророк міг узяти на себе відповідальність повчати «*дітей наших невчених*» і віщувати: «*А те повідаю вам, що повоюєте греків, бо знаю те ясно: так, як отці наші говорили мені...*». Він говорить про допомогу свого слова в боротьбі з ворогом: «*То сказано вам, і те я казав, допомагаючи в боротьбі руській проти ворогів моїх і ваших*» (д. 28). На д. 29 він – у ролі посередника між людьми й богами: «*годиться битися за життя наше мечами, – се мовить вам Хоругин син отця Хориги, а се є прохач ваш перед богами, які дають вам силу і владу на землю вашу*». Отже, саме нашому далекому співвітчизникові вчителеві-волхву Іларові Хоругину (*хо, го* – високий, руга – данина, тобто «*святий датель*») маємо завдячувати цим унікальним твором про життя і славу наших пращурів. Це був справжній патріот своєї землі, великий гуманіст, мудрець і мислитель, геніальний письменник та провидець, який передбачив, що не тільки повоюємо всіх ворогів, а й повернемося до джерел своїх, що «*греків зменшиться, і будуть вони на минуле своє дивитися та кивати головами*» (8(3)) (С. Піддубний, сайт «Ятрань»).

Велескнига називає й імення багатьох **богів**, у яких вірили наші далекі пращури.

«*Се бо Дажбо створив нам яйце, що є світ-зоря, яка нам сяє. І в тій безодні повісив Дажбо землю нашу*» (д. 1).

«*Молили Велеса, отця нашого, хай потягне в небі комонь Суражійв*» (д. 26).

«*Цьому богу вогнику Семургло речемо показатися і стати на небі і так бути до блакитного світа. Наречемо його ім'ям Вогнебога і йдемо трудитися*» (д. 26).

«*Сварог, що створив світло, – це бог світла, Прави, Яви і Нави*» (д. 15а).

«*Сурожу бо святому бути над нами*» (д. 4г).

«*Ані Мара, ні Морока не сміємо славити. Ті бо то диви є нашим нещастям*» (д. 4г).

«*Всякий день завертаємо погляд свій на богів, які є світ, його ж звемо Перун, Дажбо, Хорс, Яр та іншими іменами*» (д. 4г).

«І там *Стрибог* свестів у степах, а *Борей* гундів до полуночі, тривожачи нас. Тут була січа велика - язиги і костобоки» (д. 5б).

«Ми нащадки *Славуни* і можемо бути горді і не шкодуємо життя. Та бо *Магура* співає пісню свою, кличе до січі; а та птиця од *Інтри*; а *Інтра* був і пребуде довіку. *Інтра* віддав *Паруні* всю зброю, аби той верг її, щоб настав яровень» (д. 6г).

І боярин *Сегеня*, який убив сина *Германаріха* і відігнав *Гуларіха* од *Вороненця*» (д. 6д).

«Хай виведе нас син світлий *Інтрів* із п'їтьми, маємо вишнього захистника нашого» (д. 6д).

«*Ясун* рече, що не повинні діяти інакше, як іти вперед» (д. 7д).

«А як умре, то до луки *Сварогової* йде. А там *Перуниця* каже: то є ні хто інший, як рус-герой, ані грек, ані варяг; це слов'янин роду славного» (д. 7е).

«І *Дажбо* нас народив від корови *Замунь*, і були ми кравенці і скіфи, анти, руси, боруси і сурожці. І тако стали діди русове» (д. 7е).

«Так сказала їм *Берегиня*. І б'є клилами *Мати-Слава* наша і говорить нащадкам про тих, що ні грекам, ні варягам не піддавалися. Говорить тая птиця про героїв боруських, які од рук римлян упали коло Дунаю біля *Троянь-валу*» (д. 7ж).

«А захистить нас од ворогів на Русі могутній *Сварог* наш, а не чужинські Боги!» (д. 7-г).

«Володарі наші єдино є *Хорс* і *Перун*, *Яр*, *Купало*, *Лад* і *Дажбо*» (д. 8).

«Молячись, найперше *Триглаву* поклонячись маємо, і йому велику славу співаємо. Хвалимо і *Сварога*, діда божого, який тому роду божеському є началом і всенькому роду криниця віща» (д. 11а).

«І богові *Світовиду* славу проголошуємо – се бог *Прави* і *Яви*, і йому співаємо пісні» (д. 11а).

«А з обох боків їх *Білобог* і *Чорнобог* б'ються – і ті небо тримають, аби світу не бути повергнутому. А за тими обома – *Хорс*, *Велес*, *Стрибог* держать, а поза ними – *Вишень*, *Лело*, *Літиць*» (д. 11а).

«*Радогощ*, *Календо*, *Кришень*. І се тих удержують – *Сивий Яр* і *Дажбо*. І се інші є – *Білояр*, *Ладо*, *Купало*, *Сіниць*, *Житниць*, *Вінич*, *Зернич*, *Овсянич*, *Студеч*, *Ледич* і *Лютич*» (д. 11б).

«А тут наш огнебог *Семарг*» (д. 11б).

«То красен рай слав'янський; і там *Рай-ріка* тече, що віддаляє Небо од *Яви*. І *Числобог* рахує дні наші і говорить богові числа свої» (д. 11б).

«Проголошуємо славу велику *Хоросові*, що крутить златорунні кола» (д. 12).

«Се Білобог веде наші раті і кінноту» (д. 14).

«Молимо *патаре Дяіе*, що той ізведе огонь» (д. 19).

«Багаті зніжили мечі свої, тому швидко переходили у Наву од *Ями*, який чекає жертву свою до землі, аби випити кров її» (д. 22).

«Те слово про *Птицю Вишню*, що в небесну порость летіла од нас» (д. 24в).

«І се *Заребог* іде краєм тим» (д. 26).

«І Мати кличе до *Вишнього*, що дав їй вогонь до вогнищ наших» (д. 37а).

«І тому – *Ладобогу*, який править лади родинні і благоді всіякі; і *Купалбогу*, який до митниць правитиме і всяке омовіння; і *Яробогу*, який править весняним цвітінням і русаліями, водяними, і лісовиками, і домовими. А і Сварог тими править» (д. 38а).

Загалом же у «Велесовій Книзі» (7 – 10 ст.) згадано понад 70 богів д.-українського пантеону» (Сергій Плачинда). Усі вони – прояви єдиного бога, адже релігія ВК» не політеїстична; а сприймає «слов'янських богів» як «єдину групу богів, які нерозривно об'єднані в Сварозі-небі». Про це – і в самій ВК: «*Бо не мали Богів різних: Вишень і Сварог і інші суть множеством, бо Боги – єдине і множествене. Іхай ніхто не розділяє того множества і не говорить, що мали богів многих*» (д. 30).

ВК засвідчує, що слово «Бог» – наше, а не християнське. Адже для слова Бог у ВКнізі вжито аж 9 (!) варіантів: Бга, Бгом, Бгве, Бге, Бгі, Бгоуве, Бгу, Бгъ, Бгъмъ!

Чимало у ВК назв окремих **племен**, котрі складали в давнину один нарід: давньоукраїнський. Згадано багато й назв племен та народів, котрі сусідили з русами або напали на нас. Ось вкраплення з ВКниги про них:

«Се називаються ті *поляни, свередьзі і деревляни*: то бо всі руські, од *руськолунян* походячи. Окремими є *сумь, весь і чудь* – і звідти прийшла на Русь *усобиця*» (д. 46).

«Києву ж дана частина мала, там бо всілися *варяги*. ... І була славна подія од приходу слов'янського люду на Русь тисяча третього року, як нагле грабіжники напали на нас. Тоді Святояр був єдиним князем, якого боруси вибирали на руськолуні. А той взяв *руськолунь* і *борусів*, озброїв їх і пішов на готів од *Воронежця*» (д. 46).

«А за сто літ з'явилися там *готи* Германаріха, злюблячись на нас» (д. 56).

«Од Ора були наші отці спільно з *борусами*» (6а).

«І многі січі-битви, що вороги починали, і жодна не була пережита до кінця, як з *римлянами*, так і з *готами*. Тут Германаріх прийшов до нас і напад на нас. Отож розбиті ми були римлянами і настигнуті готами» (д. 6а).

«А по ста роках брані *готи*, тиснені *гунами* і *берендеями*, відійшли на північ» (д. 6б).

«Важкі часи настали. Напали на нас *римляни* од Дунаю, *греки* з півдня, а *готи* з півночі і півдня» (д. 6б).

«Так жили і п'ядесят літ вели боротьбу велику, щоденну проти *гунів* і *готів*, але не *берендеїв*. Коли став у них князем *Саха*, той, мудрий, почав миру шукати з *русами* і був наш друг» (д. 6б).

«Тут бо вперше *варяги* прийшли на Русь. І Аскольд силою погримів князеві нашому і розбив того... *Аскольд* і пізніше *Дір* усілися на наших землях, як непрошені князі, і почали князювати» (д. 6є).

«Та відвернув (бог) своє лице од них, бо були у греків хрещені. Аскольд – темний воїн, а днесь од греків свічений, що ніяких русів нема, а суть *ворове*. А з того можемо сміятися, бо були *кіморії*, також отці наші, а ті римлян потрясали і греків розметали, як поросят устрашених» (д. 6є).

«А був же у нас боярин-герой, який розбив готів у літо тисяча третє від Карпатського Ісходу. І той, як *Дарій Третій*, ішов без страху на них. ... Там лишилися *русь*, *боруси* і *руськолані*» (д. 6д).

«А *греки* хотіли нас хрестити, щоб ми забули богів наших і так обернулися (в їхню віру) і стали їм служити» (д. 6є).

«В той час називався рід наш *карпини*» (д. 7а).

«А стали жити в лісах, то мали назву *древичі*, а в полі були, то й звалися *полянами*» (д. 7а).

«Тут русь зібрала свої сили і розбила гунів, утворивши край *антів*, а скуфь Києву» (д. 7в).

«У старі часи *риб'яни* не захотіли лишитись (у своїх краях). Прийшли до землі нашої і казали, що мають доблесті. І так загинули – не народжувались і вимерли, як безплідні» (д. 7є).

«Бо *колтове* вчорашні – це сьогоднішні варяги і греки (так звані елани)» (д. 8).

«Тако *анти* ми, маємо честь і славу співаємо богам! І хоч *славії* названі, ніколи не просили славу» (д. 24а).

«Се бо *антами* були по руськолані, а раніше були *русами* і лишилися ними. Се про *волинь* ідеться перше, яка біла ворогів, бо хоробра є. І та *волинь* є першим родом, будучи їх початком» (д. 24б).

«І тоді ж *вражі обри* нападали на нас» (д. 32).

«А в той час *волиняни* заговорили про єдність нашу» (д. 32).

«І віче правило і боги оберігали од багатьох ворогів, які звалися *язиги*. *Іллірійців* там багато осіло і стало *огнищанами*» (д. 5а).

ВК подає назви племен і народів, які сучасною мовою науковці називають так: *анти, араби, берендеї, болгари, борусичі, боруси, браманове, варяги, венеди, вербенове, весь, волинь, готи, греки, гуни, деревичі, деревляни, дуліби, елани, жмудь, іллірійці, ілми, іллери, ільмерці, іронці, карпини, кельще, кіельці, ківорії, колтове, костобоки, кравенці, кривичі, ляхи, митриди, неров, обри, онезьва, перси, поляни, рабове (рабини, жиди), римляни, руси, русичі (рушті, русіці), русколань, скити, скіфи, слави, славії, словяни, суми, сурожці, укри, хозари, хорвати, хуни, чудь, яги, язи, язиги, яси*. Загалом у ВК згадано понад 65 назв племен і народів, які вели з нашими предками певні зв'язки, частіше – не дружні.

Ряснить Велесова книга й топонімами: назвами держав, країв, міст, рік... Цитую:

«Се Русь була відрізана від заходу сонця, а інші пішли до сури на південь і заснували *Сурожград* біля моря, що належало грекам. Там кріпив град *Сурож Білояр*. *Криворіг*, був тоді князь русів, пускав білого голуба: куди той полетить, туди і йти» (д. 4в).

«І називали *Дніпро Прип'яттю*. І там жили п'ятсот літ» (д. 5а).

«І тут була убориця велика: готи були потісені і відтручені до *Донця і Дону*» (д. 5б).

«Од Ора були наші отці спільно з борусами до приходу на *Рай-ріку*, на *Дніпро* і до *Карпатської держави*» (д. 6а).

«І була держава та *Руська* од русів» (д. 6а).

«Подолавши їх, пішли до них і стали станами по *Дунаю*. І *римляни* напали на нас, і побили багатьох» (д. 6а).

«А по ста роках брані готи, тиснені гунами і берендеями, відійшли на північ, поміж *Рай-рікою* і *Двіною*, і там осіли» (д. 6б).

«Та бо *Сурож* погречена і не буде вже руська; і там боги грецькі» (д. 6д).

«А (згодом) переможена була *русь греками і римлянами*, і пішли по морських берегах до *Сурожа* і там утворили *Сурож* край той був сонячний і підлягав Києву» (д. 6е).

«Та се з'явилися із *Замор'я* і почали городи будувати – *Хорсун* та інші поставили. *Руськолані*, яких роздирали смуги, порядкували на півдні, а *боруси* – на півночі» (д. 6в).

«Ті бо родаки не хотіли, щоб руські роди об'єдналися з *руськоланню*. Дві гілки роду звалися *велика і мала борусь*, а сурожці звалися *Сурозькою руссю*» (д. 6в).

«Тривала ворожнеча між родами роздирала *борусів* на частини. Тому боруси не могли стати проти проти греків і наступу скіфів. Ті були жовтими, а *руси* були русими і блакитноокими» (д. 6в).

«Греки шукали в нас слабинку, шукали можливості в неволю взяти. А тому не послабляймося і не дамо землі нашої, як і землі *Трояні* не дали римлянам» (д. 7б).

«Та нічого не знаємо і про тих, що *костобоці* зуться. Вони чекали допомоги від неба. І самі не стали трудитися, і так чекали. Та інакше сталося: од *ілірійців* були поглинені» (д. 7є).

«Мало лишилось *ілірійців*, або так званих *ільмерців*; і ті як раз сіли біля озера. А далі оселилися *венеди*; й ільмерці залишилися там, і було їх мало, і мову свою лишили» (д. 7є).

«А ми нащадки роду *Славуни*, що прийшов до *Ільми*-ріки і оселився з готами і тут був тисячу літ» (д. 8).

«А в ті часи *Ра*-ріка відокремлювала нас від інших земель» (д. 10).

«Се *Старград* покинули і пішли до *Ільмер*-озера» (д. 15а).

«Ільмерці пішли на північ і там град свій *Славен* заснували. А брат Скіф біля моря був і сина свого Бастара привів» (д. 17а).

«І втратили (отці) *Сківську* землю на побережжі морському» (д. 17а).

«*Колуне* наше залишили ворогам. І та *Голуне*, колом будучи, тяжко дісталася ворогам» (д. 17б).

«І повідаємо старі слова слави нашої про святе *Семирічча* наше, де наші отці гради мали були, і віддали ту землю, до землі іншої одійшли. І мали в часи ті державу, і в давнину мали *Голунь* нашу, і гради, і села, і вогнища ... бо мали уділ русів *Голунь*, яка була сильна і на ворогів страх уміла наводити» (д. 19).

«Мали многі храми в *Нові граді* на *Волхві*-ріці, мали в Києграді по боголісах. І се мали на Волині дулібській храми, і о *Суренжі* на морі сурськім і синім» (д. 21).

«І ті руси на півдні створили град сильний *Суренж*, який не створити грекам; і греки його розстрожили» (л. 22).

«Се була *Воронзенець*-ріка, і граю був» (д. 29).

«Пішли руси геть од греків і сіли на Дону і на *Донці*, а пізніше пішли до Дніпра і Дунаю» (д. 32).

«А ся треба наша по *Седеню*, отцю нашому, що на Понтійському березі у Росії-граді був. І се руси пішли од *Білої Вежі* і од *Росії* на Дніпровські землі. І там Кий заснував град Київ. І се (поселились) поляни, древліани, кривичі, ляхове на кущу руському. І всі стали русичами» (д. 33). Отже, було це 625 року до н. е., незважаючи на всі намагання московинських істориків

замовчати історію Києва і наблизити дату його заснування поближче до дати заснування Москви. Отже, Києву – понад 2 тисячі 395 років!

«А *Голинь* град був великий і багатий. І се бо вороги прийшли до нас і зруйнували той і стіни спалили. І се мусили боронити нашу фортецю й утримати в Русі» (д. 34).

«І пішли до *Голуні* і до *Суренце* землі, до того моря дулібського» (д. 34).

«Отож отуць Ор одвів отари свої і людей своїх од них, повів їх подалі і сказав там: "Закладаймо град". І то *Голинь* був у голому степу і лісі» (д. 35а).

«Мусимо в спілці з іними створити державу велику, відродити маємо *Руськень* нашу з *Голуном* і трьома стами городів і сіл» (д. 36а).

«А ті були огнищанами, і кожний мав діру земну і огнище. І поставив перше рід слов'ян молебнице в граді *Індікиєві*, який названий Києв» (д. 38а).

«*Ра*-ріка – велика і відокремлює нас від інших людей і тече в море Каспійське (Фасісте)» (д. 39б).

Автор ВКниги фіксує навіть назву міста *Росія*, «яке знаходилося на підконтрольній греками території. Згодом тих «греків» потіснили на північ, на суздальські землі, де незабаром постане московське царство і лише в XVII ст. оформиться у Російську імперію (С. Піддубний, сайт «Ятрань»).

ВКнига має безліч уривчастих розповідей і образів, які не мають пояснень у сучасній науці. Це:

1) не відомі науці міста Ворензенць, Іронь, Карань, Голунь (вона ж – РусьКолунь та РусаГрад). Відомі науці міста (як Корсунь) постають на тисячоліття давнішими, ніж це визнано;

2) датування періоду воєн;

3) згадано не відомі історіографії «історичні лідери Русі»: Орій, Кісько, Свентояр, Криворіг, Сегеня, Барвлень;

4) у галузі мітології є низка образів, які не відомі «в загальноновизнаних джерелах із міфології слов'ян»: птиця-блискавка, богиня перемоги (вона – «найпопулярніше божество ВКниги»), у ВК її згадано 63 рази (частіше за будь-яке інше божество); божественні поняття *прав* і *слав*, із яких виводять слово «православ'я». Тож висновою: яке ж воно давнє, наше православ'я! Тому й поцупили його в нас пізніші релігії.

Наша абетка – це не візантійська кирилиця, а давня велесовиця: унікальне сакральне рахманське письмо праукраїнців, наших предків.

Велесова книга – це першоукраїнський літопис про «первородність і первісність українців», оригінальна пам'ятка України-Русі IX століття.

Однак прийшли страшні часи розгрому Січі, коли «Правду схоронили разом з Україною та Кахтирями». Тож Велес-Книга – одна зі старцівських

Кахтирив. Збіги відомостей Велес-Книги з даними новітніх археологічних розкопок і лінгвістичних розвідок – найкращий доказ її справжності (За І. Рассохою, *Справжність Велесової книги...*). – К.: Український пріоритет», 2018).

Досліджуймо ВК і сприймімо її як повноцінне історичне джерело. А мовить вона, що руська земля існує понад 20 000 років; що ми – не лише руси, поляни, древляни, кривичі, укри, дуліби, волиняни і т. д., а й орії, слов'яни, кóморі, сківи, анти; що не грецька, а українська земля народила демократію, а греки пізніше лише утворили це слово; що Київ став столицею 625 р. до наших днів, себто майже на тисячу років раніше дати його офіційного заснування. ВК містить і багато інших цікавих фактів і переконливих пояснень. Але величезна ложка дьогтю є і в питанні дослідження ВК: Академія Наук України досі не визнала ВК повноцінним історичним джерелом. А найголовніше – що поки наші історики вагаються в достовірності ВК, то московинські вже встигли назвати Книгу пам'яткою їхньої історії. *«Читаючи ВК, нам не соромно за свій нарід. Нам є чим пишатись. Нам треба з повагою ставитись і до надбань дохристиянської культури»*, – пише О. Шпоть. Бо це культура українська.

Велес-книга має й велике світове значення. Саме у ній треба шукати зав'язки всесвітньої історіографії та історіософії, адже, як довели науковці, саме з української землі починалося розселення білої людини.

Марк Чепко,

здобувач вищої освіти,

спеціальність: «Право»

Державний університет економіки і технологій

e-mail: chepko_mi_24217@kneu.dp.ua

Авторство «Велесової книги»

Актуальність дослідження: «Велесова книги» продовжує викликати бурхливі емоції, зацікавленість через відображення життя слов'янських народів, зокрема русів. Авторство, фальсифікат чи автентичне видання, тому що існує багато міфів, суперечливі питання серед науковців, читачів, дослідників, які схилиються до автентичне видання. Саме ці питання мають важливе значення не лише для науки в цілому, а й для національної свідомості, оскільки цю книгу вважають частиною культурної спадщини України.

Метою дослідження є встановлення авторства «Велесової книги», аналіз гіпотез, які представлені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених від ХХ ст. до сьогодення.

Основний виклад тез. Питання про авторство «Велесової книги» порушували багато дослідників, а саме: Микола Котляр, Юрій Миролубов, Дмитро Федоренко, Сергій Піддубний, Григорій Клочек, та інші.

Дослідник Микола Котляр вважає, що найбільш імовірним її творцем є Ю. Миролубова. Але Сергій Піддубний висміяв припущення М. Котляра і зауважив, що справжній автор повинен бути генієм щонайменше в чотирьох науках – історії, філософії, лінгвістиці і релігієзнавстві: «Більше того, - зауважив С. Піддубний, - йому треба було спочатку вигадати абетку, потім написати нею текст Книги, а потім вже перекласти. Така складна робота не під силу цілим інститутам філософії, історії, мовознавства разом узятих [1]».

Сергій Піддубний дослідив біографію Ю.Миролубова і насправді виявив, що за освітою він хімік. Під час Другої світової війни йому потрапили на очі дощечки Влес книги, він жив у Брюсселі і працював у металургійній промисловості, і лише вечорами та у вихідні мав можливість займатися переписуванням і вивченням текстів дощечок, які зберігав колишній білогвардійський офіцер Алі (Федір) Ізенбек.

М.Котляр припустив те, що автором «Велесової книги» був Ю.Миролубов. Але дослідник С. Піддубний зробив висновки, що М. Котляр не володіє предметом, про який пише, взагалі. У «Велесовій книзі» немає жодного російського сліду. Книга розповідає про події, які відбувалися

переважно на українській землі, про Київських князів, про хліборобські племена, релігійну систему тощо. Також можна надібати на чимало українських слів [1].

Авторами «Велесової книги» могли бути волхви, але ця гіпотеза у літературі замовчується або поляризується негативне ставлення до язичницького жрецтва, особливо ж східнослов'янського. Вважалося, що волхви мали вплив на сили природи, вміли пророкувати майбутнє і лікувати людей та тварин. В писемних джерелах волхви часто фігурували як з'ялейники, тобто розумілися на лікарських рослинах, вони також були дитячими лікарями, вміли лікувати безпліддя, заразливі хвороби, поранених тощо. Найдавніша згадка про волхвів належить до літописної статті 912 року, де міститься розповідь про провіщення близької смерті князя Олега [2]. Автори цієї книги могли народитися лише серед жерців (волхвів). Доказом слугують релігійні події з елементами молитвиного жанру: «Слава богам нашим, предкам нашим, Дажбогу, що сонце нам дав, і Перуну, що грім творить і силу нашу береже. Молимося їм про добробут, щоб роду нашого не зламати, і ворогів наших перемогти. Слава Роду і всім богам його! [3]». Це вказує про автентичність «Велесової книги», на релігійний зміст тексту, на справжній світогляд волхвів, які могли її написати. Отже, міг бути не один, а декілька авторів.

Висновки. Слід дуже обережно ставитися до висновків науковців про авторство «Велесової книги», яка є більш давньою пам'яткою. Вона стоїть немовби позаду «Слова о полку Ігоревім». Це той випадок, коли навіть елементарне порівняння може дати важливий науковий результат. І у кожній історичній спадщині є проблема авторства.

Питання авторства буде завжди актуальним у науковців, істориків, дослідників через, те що «Велесова книга» є історичним джерелом, яке написано на невідомій мові і невідомим автором. Незважаючи на зусилля дослідників, такі як Ю. Миролюбов. Основний аргумент проти автентичності це сумнівні обставини відкриття артефакту. Водночас, існує група прихильників, які вважають цей текст цінною пам'яткою, що відображає духовний і культурний світогляд стародавніх слов'ян.

Багато фактів свідчать про можливі модифікації та редакції тексту, виконані вже в ХХ столітті, зокрема внесені Ю. Миролюбовим, через це є припущення аргументів про підробку. І навіть цю книгу росіяни намагаються присвоїти собі. Не точний, але більш достовірний факт, в який можливо повірити, що авторами «Велесової книги» є багато поколінь волхвів.

Проте, незалежно від питання автентичності, «Велесова книга» має велике значення в контексті національної самосвідомості. Вона стала

частиною дискусій про історичну та культурну спадщину України, а також відображає зацікавленість у пошуках ідентичності серед східнослов'янських народів. Таким чином, дискусії про її автентичність та значення ще довго залишатимуться актуальними в історичних та літературних колах.

Перелік посилань:

1. Піддубний С. Велесова Книга – веди України-Русі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nashformat.ua/products/velesova-knyga.-vedy-ukrainy-rusi-526030?srsltid=AfmBOooCrTCqv1gi3NgJirIc>
2. Волхи. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопеді: вебсайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Волхви>
3. Велесова Книга: веб-сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0>

Дарина Ньюпенко,
здобувачка вищої освіти,
спеціальність: «Історія, правознавство»
Державний університет економіки і технологій
e-mail: dashanyup@gmail.com

Слов'янські боги та герої у Велесовій книзі

Велесова книга – безцінна літературна пам'ятка українського народу дохристиянського періоду, сенсаційна знахідка яка складається з серії дерев'яних дощечок зі слов'янськими текстами невідомим письмом. Написи датуються кінцем 9 століття, тобто до приходу християнства на Русь.

Велесові написи були виявлені на території України в 1919 році під час Громадянської війни полковником Білої армії Ізембеком. Пізніше стало відомо, що полковник знайшов цю цінну табличку серед розкиданих книг в архівах шляхетської резиденції князя Донцова.

У минулому полковник захоплювався археологією, тому звернув увагу на цю рідкісну дощечку. Деякі з них з роками розсипалися, інші були розбиті або потрошені. Ізембек наказав рядовому зібрати їх і безпечно зберігати. Потім полковник поїхав до Бельгії, де познайомився з Юрієм Миролюбовим, першим дослідником «Велесової книги». Щодня вчений приходив до Ізбека додому (він не дозволяв виносити табличку з дому), склеював і переписував дорогоцінні літери. Склеювали прогнилі шматки, цей процес зайняв більше десяти років. Миролюбов завершив переписування у 1939 році [1].

У «Велесовій книзі» міститься детальний опис вірувань наших предків до християнізації. Це була надзвичайна релігія, радісна і життєстверджуюча.

Зупинимось на детальному описі богів та їх рольовому призначенні:

Велес: один з найголовніших богів у давніх слов'ян, його іменем клялись під час закладання угод. Бог худоби, чередників та музик. Спочатку Велес був сонячним богом, а вже потім став опікуном купців, пастухів, поетів, музик та культури і мистецтва. Він порівняв людину і тварину, привчив людей не вбивати, а випасати худобу, запрягати в плуга та воза брати від скотини молоко, м'ясо та шкуру[2].

Перун: означає світле начало; був божеством грому та блискавки. Вогонь був священною приналежністю богослужіння Перуну. Перун також був богом війни і миру, до його підніжжя кляли зброю та клялись його іменем при закладанні угод. Слов'янські воїни возили попереду свого війська

дерев'яного Перуна, голову якого прикрашали козині роги. Своїм першим громом Перун воскрешає землю. Цей грім дає силу не тільки землі, але й людям[2].

Род: один з перших богів давніх слов'ян. Бог неба, грози і хмар, давнє землеробське божество світу, бог врожаю, достатку і родючості. Род – найдавніший, найстарший предок, батько світу, тобто батько Білобога і Чорнобога. Род – верховне божество неба і землі, відав вогнем (грозою) і водою (дощем, рососою) [2].

Лада: символізувала у слов'ян природу, життєву основу, була матір'ю сонця (світла) і води, богиня кохання, гармонії, шлюбу. Зустріч весни починалася прикликаннями матері сонця, великої Лади. Співали урочисті гімни на честь сонця, водили хороводи біля води, звертались до місяця, зірок, птахів та дерев. Лада у слов'ян – мати Леля (світла) і Лелі (води)[2].

Дажбог: у східнослов'янській міфології був пов'язана з сонцем. Батько Дажбога Сварог, а сам Дажбог – сонце. Його іменем називали сонце, яке давало життя, живило всю природу[2].

Отже, слов'янський пантеон у Велесової книги є відображенням світогляду та цінностей давніх слов'ян, в якому через образи богів і героїв передавалися уявлення про природу, людські чесноти, а також про зв'язок із предками. Кожен бог і герой втілює певні риси та сили, що допомагають зрозуміти духовні та культурні основи суспільства.

Особиста думка автора: Особисто для мене, тема Велесової книги - це можливість побачити давньослов'янський світ не як частину далекої історії, а як живе джерело мудрості. Символи і мотиви, втілені в пантеоні, нагадують нам про цінність природи, необхідність збереження рівноваги та важливість шанування традицій і родинних зв'язків.

Тож, час визнати Велесову Книгу на державному рівні. Є в нас своя історія. У нас велике минуле. У нас великий народ. Про що й свідчить Велесова Книга. Ця книга має стати настільною для кожного українця. Бо вона про наших Богів, про наших Праотців, про наші перемоги і поразки. Це наш дороговказ. Це те, що надихне і дасть нові сили для повернення колишньої слави нашої країни.

Перелік посилань:

1. Бібліотека української літератури. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

URL: <https://www.ukrlib.com.ua/kratko/printout.php?id=27&bookid=25>.

2. Кононенко О. А. Українська міфологія / Олексій Анатолійович Кононенко. Харків: Folio, 2023. 508 с.

Науковий керівник:

Марина Волікова,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук

Державного університету економіки і технологій

ORCID: 0000-0002-3182-7639,

e-mail: volikova_mm@kneu.dp.ua

**Міністерство освіти і науки України
Державний університет економіки і технологій
Навчально-науковий юридичний інститут**

У Х В А Л А

**учасників I Всеукраїнської наукової конференції
«СПОЧАТКУ БУВ ДАЖБОГ ...»,**

присвяченої першоукраїнському літопису «Влесова книга», пам'яті українського дослідника – криворізького мовознавця Дмитра Федоренка (формат: круглий стіл, онлайн)

Прийнято та затверджено одногосно 09 листопада 2024 р.

Ми, учасники I Всеукраїнської наукової конференції

«СПОЧАТКУ БУВ ДАЖБОГ ...»,

присвяченої першоукраїнському літопису «Влесова книга», пам'яті українського дослідника – криворізького мовознавця Дмитра Федоренка (формат: круглий стіл, онлайн) ІНЦІЮЄМО:

1. Продовжити популяризацію через засоби масової інформації знань про неупереджену Давню історію українського народу, акцентуючи увагу на Праукраїнській цивілізації, яка охоплювала розгалужену систему знань про історію, побут, поселення, господарювання, торгівельні зв'язки, вірування, мову й писемність праукраїнців, які не мали собі рівних у світі.

2. Продовжити співпрацю з органами публічного управління щодо питань подальшої декомунізації міста та ініціюємо присвоєння назви вулиці у місті Кривому Розі на вшанування пам'яті нашого земляка -українського дослідника, УЧИТЕЛЯ, кандидата педагогічних наук, доцента, Відмінника народної освіти України, фольклориста, літературознавця, мовознавця, письменника Дмитра Тимофійовича ФЕДОРЕНКА (05.09.1933 – 16.11.2009); створити на сайті бібліотеки Державного університету економіки і технологій виставку праць вченого для вивчення та популяризації його спадщини.

3. З метою протидії негативному інформаційно-психологічному впливу рашистської пропаганди на членів українського суспільства та світової спільноти, активізувати роботу здобувачів вищої освіти (членів наукових

гуртків і проблемних груп), учнівської молоді гімназій та ліцеїв щодо наповнення сайтів в мережі Інтернет (соціальні мережі) відповідними матеріалами, які розвінчують радянські мітологєми про Давню історію України та її культурні надбання тощо.

4. Залучити творчий потенціал молоді України, її найактивніших представників та професійних працівників до започаткованої кафедрою соціально-гуманітарних наук Навчально-наукового юридичного інституту Державного університету економіки і технологій (м. Кривий Ріг) щорічної Всеукраїнської наукової конференції, для вирішення актуальних проблем нашої держави та розбудови демократичного суспільства; створити дискусійне середовище для обміну досвідом; формувати зацікавленість у пізнанні історичного минулого; усвідомити уроки історії для ефективної відбудови України.